

**HISTORY, ART, LITERATURE
and CULTURE
IN BLACK SEA REGION and
SOUTH CAUCASUS**

(HALC-2016)

September 20-21
Tbilisi, Georgia

**Volume
I**

Editor

Prof. Dr. Ilyas Üstünyer

Editor`s Assistant

Mariam Glakhoshvili

Publisher

International Black Sea University, LLC

Designer

Nini Leluashvili

Printed by

Publishing House "UNIVERSAL"

The views presented are those of authors not react or represent the views of the editors of International Black Sea University and conference partner universities.

All rights reserved. No parts of this publication may be reproduced copied or transmitted in any form or by any means.

© International Black Sea University, LLC, Limited Edition

e-proceedings is available at www.halc.ibsu.edu.ge

Contact: halc@ibsu.edu.ge

ISBN 978-9941-0-9997-7

HALC - 2016

1st International Conference on
History, Art, Literature and Culture in
Black Sea Region and South Caucasus

პირველი საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე:
„ისტორია, ხელოვნება, ლიტერატურა და კულტურა
შავი ზღვის რეგიონსა და სამხრეთ კავკასიაში“

Первая Международная Конференция по
Истории, Искусству, Литературе и Культуре
Черноморского и Региона Южного Кавказа

1. Uluslararası Karadeniz Bölgesi ve Güney
Kafkasya'da Sanat, Tarih, Edebiyat ve
Kültür Konferansı

Organizers

International Black Sea University

Tel.: +995 32 259 50 05
#2 David Agmashenebeli Alley, 13th km
0131 Tbilisi / Georgia
E-mail: contact@ibsu.edu.ge
www.ibsu.edu.ge

Gori State Teaching University

Tel.: +995 (370) 272 413
53 Chavchavadze Avenue
Gori / Georgia
E-mail: contact@gu.edu.ge
www.gu.edu.ge

Samtskhe-Javakheti State University

Tel.: +995 (365) 22 19 90
106 Rustaveli Street
Akhaltsikhe / Georgia
E-mail: contact@sjuni.edu.ge
www.sjuni.edu.ge

Qafqaz University

Tel.: +994 (12) 349 99 66/67
Khirdalan city, Hasan Aliyev str.
120, Baku, Absheron, AZ0101, Azerbaijan
Tel.: +994 (12) 349 99 66/67
E-mail: info@qu.edu.az
www.qu.edu.az

Batumi Shota Rustaveli State University

Tel.: +995 (422) 27-17-80
35 Ninoshvili Street
6010 Batumi / Georgia
E-mail: info@bsu.edu.ge
www.bsu.edu.ge

Organizing Committee

Chair

Ilyas Ustunyer, Prof. Dr., Vice-Rector for Science and Research, Doctor of Philology, International Black Sea University

Members

Giorgi Sosiashvili, Prof. Dr., Doctor of History, Rector of Gori State Teaching University
Emzar Makaradze, Prof. Dr., Head of Oriental Studies Department, Batumi Shota Rustaveli State University

Muzaffer Kir, Assoc. Prof. Dr., Doctor of Philology, International Black Sea University

Nikoloz Akhalkaci, Prof. Dr., Doctor of History

Inga Shamilishvili, Assoc. Prof. Dr., Vice-Rector for Education

Zemine Axondova, Doctor of Literature, Qafqaz University

Sait Simsek, Doctor of Literature, Qafqaz University

Bilal Dedeyev, Doctor of Literature, Qafqaz University

Ana Imnadze, Head of Strategic Development, International and Public Relations Department, Gori State Teaching University

Marika Kvrivishvili, Assistant of Vice-Rector for Education, Science and Research

Abdulmelik Alkan, Assistant of Vice-Rector for Education, Science and Research

Mariam Glakhoshvili, Assistant of Vice-Rector for Education, Science and Research

Taisia Muzafarova, Study Process Administrator, International Black Sea University

Scientific Committee

Ilyas Ciloglu, Prof. Dr., Rector, Doctor of Economics

Merab Beridze, Prof. Dr., Rector, Doctor of Philology

Ilyas Ustunyer, Prof. Dr., Vice-Rector for Science and Research, Doctor of Philology

Cihan Bulut, Prof. Dr., Vice Rector, Doctor of Finance

Natela Doghonadze, Prof. Dr., Doctor of Pedagogy

Eka Avaliani, Prof. Dr., Doctor of History

Otar Janelidze, Prof. Dr., Doctor of History

Marine Giorgadze, Prof. Dr., Dean of Faculty of Humanities

Tamila Gogoladze, Prof. Dr., Doctor of Philology

Soso Sigua, Prof. Dr., Doctor in Journalism

Erdal Karaman, Prof. Dr., Doctor of Philology

Nestan Sulava, Prof. Dr., Doctor of Philology

Tamar Siradze, Prof. Dr., Head of European Studies Department (Europeistics)

Ketevan Sikharulidze, Assoc. Prof., Doctor of Philology

Tinatin Kublashvili, Assoc. Prof., Doctor of History

Maka Beridze-Kachkachishvili, Assoc. Prof. Dr., Doctor of Philology

Jemal Karalidze, Assoc. Prof. Dr., Head of History, Archeology and Ethnology Department

KEYNOTE SPEAKERS

Mr. Levan Kharatishvili

Deputy Minister of Culture and Monument
Protection of Georgia

Prof. Dr. Salim Ayduz

Senior Scholar, Foundation for Science,
Technology and Civilization, Manchester

Prof. Dr. Davit Aleksidze

Dean, Tbilisi State Academy of Arts

Prof. Dr. Vazha Kiknadze

Director, Iv. Javakhishvili Institute of History
and Ethnology

CONTENTS

WELCOME SPEECHES

Welcome Message from the Conference Chair.....	13
Prof. Dr. Ilyas Ustunyer	

KEYNOTE SPEAKERS

DEVELOPING CULTURE POLICY. PROCESS, VISION, PRINCIPLES.....	17
Levan Kharatishvili	
Central Asian Scholars Influence Over Ottoman Science (1300-1600).....	18
Prof. Dr. Salim Aydüz	
Academy of Arts and its Influence on Caucasian Virtual Art.....	19
Prof. Dr. Davit Aleksidze	
Istanbul (Constantinople) in the Writings of Georgian Travelers.....	20
Prof. Dr. Vazha Kiknadze	

ART SECTION

I: English Section

Century-Old Traditions of Sericulture and Textile and its Implications in Modern Silk Art: Cases of Georgia and Atlanta, US.....	25
Irina Bakhtadze	

II: Turkish Section

Dramatic Village Plays of Black Sea Region in Turkey.....	37
Özge Bozdoğan	

III: Georgian Section

A Sixth-Century B.C. Black-Figure Neck Amphora from Panticapaeum.....	45
Nikoloz Shamugia	
Television on the American Screen (Darren Aronofsky “Requiem for a Dream”).....	55
Lia Kalandarishvili	

CULTURE SECTION

I: English Section

The Borrowing of Proper Names as a Reflection of Cultural Influence.....67

Marika Jikia

Faith and National Identity: Defining Georgian Jews and Georgian Muslims at the Beginning of the 20th Century.....73

Ketevan Kakitelashvili

Soviet Time in Post-Soviet Memory: Memory Construction in the Post-Soviet Georgia.....81

Nino Chikovani

Cultural Dialogue between Georgia and Turkey Contributing the Preservation of Common Cultural Heritage.....87

Tinatin Kublashvili

II: Russian Section

Teaching Cultural Codes During the Languages Classes.....95

Gulnara Diasamidze, Khatuna Tabatadze

III: Georgian Section

From the History of the Georgia–Germany Cultural and Political Relations: Prince Erekle in Germany.....101

Giorgi Kavtaradze

Consumption of Clothes in the Context of Stratification of the Georgian Society.....109

Nino Mgaloblishvili

Intercultural Communication - Georgian-Turkish Lexical Parallels in Sulkhan-Saba Orbeliani's Dictionary.....119

Mariam Koberidze

Cultural Heritage Interpretation in South Caucasus Museums.....125

Klara Inga Karaia

HISTORY SECTION

I: English Section

Russian Colonial Politics in Georgia According to the European Travelers
(XVIII-XIX).....137

Giorgi Sosiashvili

“Circassian Genocide” of 1860s and its’ Influence in
Modern Georgian Boundaries Formation.....153

Lela Vanishvili

History and Power of Eternal Cities: Heavenly Jerusalem and Georgian Gelati.....161

Eka Avaliani

Main Historic Factors, Which Have Changed the Geopolitical Environment in the
Black Sea Region Within the Last Three Centuries.....173

Nika Chitadze

History of Economy, Trade and Work in South Caucasus and Black Sea Region.....185

Maria Arkania

Localization of Democracy in Eastern Countries and Nations.....193

Qodratullah Qorbani

St. Nino as the Spiritual Symbol of Georgian Identity.....209

George Shaduri

II: RUSSIAN SECTION

The Orthodox Chaplains of the Black Sea Fleet in the
First Quarter of the 20th Century.....217

Inna Shugalyova

Software Provision of USSR Schools in 40-50s of 20th Century.....225

Olga Lavrut

Mykhailo Hrushevsky: The Historian on the Background of the Epoch.....229

Nadia Temirova

III: GEORGIAN SECTION

Population of Shida Kartli in the 1st Half of 18th Century Based on
Georgian and Ottoman Population Census.....239

Ioseb Alimbarashvili

The Issue of Georgia and the Russian-Ottoman Diplomacy (1921-1922).....	251
Lela Saralidze	
Cultural Shock Provoked by Loss of Statehood and its Negative Impacts According to Grigol Orbeliani’s Private Letters.....	261
Giorgi Gotsiridze	
Russia and Caucasus (By the European sources of the 19th century).....	269
Dali Kandelaki	
The Events of July 2016 in Turkey and the Georgian Media.....	277
Emzar Makaradze	
Religious Contradictions in the Post-Soviet Georgia.....	283
Ivane Tsereteli	
Georgian-Turkish Relations: Population of Tsunari and Tsari Villages Based on 1728 Year Ottoman Census.....	293
Nikoloz Otinashvili	
Caucasian War and Peacekeeping Missions. Illusion and Reality.....	299
Ana Managadze	
From Ethnic to Multiethnic Nation: Dynamics of the Official Nationalism in Georgia after Independence	307
Irakli Chkhaidze	

WELCOME MESSAGE FROM THE CONFERENCE CHAIR

On behalf of the HALC-2016 Organizing Committee, I am honored to welcome all of you to the 1st International Conference on History, Art, Literature and Culture in the emerald city of Caucasus Tbilisi, Georgia.

We gladly became part of the Tbilisi Science and Innovation Festival 2016, September 17-25 which is organized by Ministry of Education and Science of Georgia. The festival itself provides a variety of scientific activities, conferences, public lectures, exhibitions and projects.

We specially thank the Ministry of Education and Science of Georgia for organizing Tbilisi Science and Innovation Festival 2016 and the Ministry of Culture of Monument of Protection of Georgia for supporting us and collaboration with us.

Our conference program is rich and diverse with international participants from 9 countries, 4 keynote speeches and around 112 participants with 94 papers split between 8 parallel oral sessions. I am pleased to thank all of authors for their efforts and quality of papers. I would like to thank to our keynote speakers for sparing their precious time and sharing scientific experience with us.

As a chair of HALC-2016, I believe that the success of the conference depends on many people who tremendously worked in the office, enabling the communication flow smoothly, giving prompt feedback to authors and arranging social activity; planning and organizing, in particular I would like to thank our organizing committee for their contribution.

Recognition should go the International Black Sea University for opening doors to us and providing all facilities at the beginning of semester, and our special thanks go to our co-organizing universities namely Gori State Teaching University, Samtskhe–Javakheti State University, Qafqaz University and Batumi Shota Rustaveli State University.

I wish you that you will find HALC-2016 productive, a venue of exchanging ideas and building bridges among cultures and enjoyable.

I look forward to seeing you at HALC-2017.

Prof. Dr. Ilyas Ustunyer
Chair, Organizing Committee

KEYNOTE SPEAKERS` ABSTRACTS

Developing Culture Policy Process, Vision, Principles

Mr. Levan Kharatishvili

The Deputy-Minister

Ministry of Culture and Monument Protection of Georgia

Abstract

In July, 2016 the Government of Georgia adopted the state strategic document for culture sector – Culture Strategy 2025. The document determines state’s vision, goals and corresponding objectives in the cultural and creative sectors. It identifies step by step problem solving process for the next 10 years and addresses the variety of challenges in different areas of culture and creativity.

The Culture Strategy 2025 was elaborated through the series of long-term consultations between different groups of society and through the analysis of different national and international documents. The main principles of Culture strategy are: Publicity, Transparency and Inclusiveness.

The strategy responds to society’s needs by promoting their access to culture and ensuring the improvement in the quality of cultural production. The Strategy also contributes to raising awareness of the new role of culture in social wellbeing and sustainable development – revealing the role of culture and creativity in country’s economic growth, social development and environmental protection.

According to the Strategy, the mission of the Ministry of Culture and Monument Protection of Georgia is to create a favourable and enriched environment where national heritage and cultural diversity are well-preserved and their potential is fully unleashed, creative businesses are developed and the diversity of cultural life is encouraged. For this purposes the government of Georgia intends:

- To develop a knowledge-based, innovative and creative society;
- To engage wider public in the cultural processes;
- To ensure that culture is reflected in different areas of sustainable development and social life;
- To develop modern infrastructure and new technologies in the cultural sector;
- To ensure sustainability of funding for culture and enforce the interest of working in this sector;
- To ensure the development of cultural economics and the industrialisation of culture;
- To ensure international promotion and internationalisation of culture;
- To ensure that culture is governed with democratic principles.

Creative industries represent one of the main priorities for the Culture Strategy 2025. It is highly competitive sector and source for job creation, economic growth and innovation. In September, 2016, the Ministry of Culture and Monument Protection of Georgia has elaborated special roadmap, which sets specific goals for development of Creative Industries. Within the framework of collaboration with EU EaP Culture and Creativity Programme II, Ministry is organizing Forum - Culture and Creativity for Innovation and Development aiming to raise awareness about cultural and creative sectors and their social and economic contribution to sustainable development, building trust and strengthen cooperation between different stakeholders, etc.

Keywords: culture, development, strategy.

Central Asian Scholars Influence Over Ottoman Science (1300-1600)

Salim Aydüz

Prof. Dr. British Muslim Heritage Centre

Email: sayduz@hotmail.com

Abstract

The Ottomans started as a local principality at the turn of the fourteenth century. It became the most authoritative state in the world in a vast area extending from Central Europe to the Indian Ocean. During the 600 years of its existence, beside the political events, the development of scientific and cultural activities played a very crucial role. As a continuation of previous Muslim-Turkic states, Ottomans inherited scientific and cultural richness, with this they improved and established their own schools. Scientific activities emerged and developed on the basis of the pre-Ottoman Seljuk period in Anatolian cities by benefiting from the works of scholars, who came from different corners of Islamic lands such as Egypt, Syria, Iran, India and Turkestan (Central Asia). Throughout, new scholars and intellectuals of the time, the Ottomans brought a new enthusiasm to cultural and scientific life. Beside Istanbul, many new centres flourished throughout the Ottoman lands, particularly at the Balkan and European territories such as Bursa, Edirne, Istanbul, Skopje, and Sarajevo.

After the conquest of Istanbul by Muhammad the Conqueror (1451-1481) in 1453, the Sultan himself and his successors such as Selim I (1512-1520) and Suleiman I (1520-1566), began to set up a science centre in Istanbul. In the During his reign, Muhammad II invited famous scholars to study in Istanbul at his Madrasas. Of course, since the beginning of the Ottoman State, many scholars either by invitation or by their own eagerness, came to Ottoman lands or helped to shape the Ottoman science studies. During the reign of Muhammad II, Ottoman scientific studies had got its own outline.

The first madrasa was founded by Orhan in Iznik (Nicaea) at the first half of the state and Dawūd al-Qayşar, from the city of Kayseri, was appointed as its very early mudarris who got his education in Cairo. Most of the scholars who served at the madrasas of the Ottomans during the first two centuries were coming from other Muslim-Turkic cities. After the conquest of Constantinople, Sahn-i Saman madrasas complex were founded by Muhammad II and the new madrasas system were also established by his scholars as well as the curriculum of them. The curriculum of the madrasas mainly was the influence of the Timurids but it was designed by Ali Qushji and Faṭḥullah al-Shirwānī. Samarkand Observatory was founded by Ulugh Beg in 1420's and continued until 1449. After the death of Ulugh Beg, most of the scholars left the city and the studies of these scholars spread all over the Muslim and non-Muslim scientific environment including India, Europe and Islamic lands. Among them Zij-i Ulugh Beg, which was produced by Samarkand, mathematic-astronomy school members were the most famous one. Beside this book, other books such as Jamshid al-Kashi, Sayyid Munajjim, Qadizāde, Ali Qushji, Abd al-Ali al-Birjandi and Faṭḥullah al-Shirwānī's mathematical and astronomical studies were also spread to very large geographies. Some of these scholars went to Ottoman lands and played a significant role whilst the Ottoman scientific life was being shaped. Among them Faṭḥullah al-Shirwānī and Ali Qushji were significant. In this paper, beside them, we will analyse some of the Central Asian scholars' contributions to the Ottoman Science.

Keywords: Central Asia, Ottoman, science.

Academy of Arts and its Influence on Caucasian Virtual Art

Davit Aleksidze

Prof. Dean of Faculty of Virtual Arts
Tbilisi State Academy of Arts

Abstract

As you all know, Tbilisi Academy of Arts fulfils an important educational mission in Georgia. Starting from the day of its establishment, many prominent artists have worked here and their legacy has had an enormous impact on formation of consciousness of young painters. Those trends which used to form within an academy realm, have quite a big influence on how the general styles of visual arts are being created and developed on the regional level. Seen from today's perspective, all that has been done and achieved within our academy can be evaluated from the different angles, however, one can form more or less an objective picture. Establishment of the Academy of Arts was an important event in the cultural life of Georgia. Despite the fact, that there was a tradition of painting in the cultural life of Georgia, establishment of an academy was crucial in terms of systematical development of artistic school tradition. In the museum there are patterns of the so called Tbilisi School members, however, this was a painting tradition with totally different characteristics. Entering the political and as a consequence of this – cultural realm of the Russian Empire caused many changes in the cultural life of Georgia. Georgian Culture and particularly – its schools of paintings were influenced by Eastern, European and Russian cultural trends, however, Russian artistic tradition has influenced Georgian school more than others.

At the beginning of the twentieth century Tbilisi represented an example of a certain type of artistic mosaic that formed a very interesting cultural platform. As the time passed, Russian cultural influence became clear. As I have observed, at that period of time those painters, who could not (or did not) paint in the "Russian style" were not regarded as painters at all and therefore, their work was not paid any attention. It is quite natural, that as an academy was the only institution of a kind in the whole region, students from neighboring countries were coming to Tbilisi in order to master the art of painting. After graduation, those students used to go back to their countries and they have enriched their original cultures with their artistic works. This very fact proves that Georgian artistic trends played an important role in the formation of cultural-artistic trends in the neighboring countries, as well.

It should be mentioned that the Post-Soviet era brought new opportunities and developments for Georgian artists. A new cultural realm has given a rise to individualism in painting. The whole new generation of Georgian artists has emerged in 80's and 90's who were not limited by the boundaries of an official state ideology (as used to be during the Soviet rule). The Georgian art was not divided into an official and unofficial arts any more. As a result of this, artistic realm became way more interesting and diverse. These new developments have naturally influenced new generations of academy students. Young artist has a great opportunity for expressing their artistic abilities. Despite of financial difficulties, various exhibitions are being held in our academy, where not only local students, but foreign ones exhibit their works as well. This type of cultural exchange naturally influences the process of idea sharing and integration of different trends. We hope these kinds of tendencies will continue in the future and they will play an important role in the process of cultural development of the region.

Keywords: Academy of Arts, culture, Georgia.

Istanbul (Constantinople) in the Writings of Georgian Travelers

Vazha Kiknadze

Prof. Dr. Director. Iv. Javakhishvili Institute of History and Ethnology

Abstract

Istanbul (Constantinople) draw a great interest of Georgian travelers, being the city of ancient traditions, located on the crossroad of Europe and Asia.

In 1500-1501 someone, Ambrosi, brought up under the auspices of Atabag of Samtskhe – Khaikhosro – travelled to Jerusalem, being directed by the new Atabag Mzechabuki, brother of Khaikhosro. According to his notes, on his way to Jerusalem, he visited Constantinople, bringing lots of donation to the local churches and monasteries [Marr, 1901: 266-267].

By the beginning of the 18th century, in 1713, Sulkhan-Saba Orbeliani (1658-1725) famous Georgian writer, diplomat and lexicographer, left for Europe with a special mission. His route passed through Istanbul (Constantinople)-Marseilles-Paris-Rome and some other cities of Italy: Genoa, Pisa, Livorno (Leghorn); Unfortunately, the first part of his travelling was not preserved and his diary starts with the description of his way back to Georgia.

As for Constantinople (Istanbul), the city is mentioned several times by Sulkhan-Saba Orbeliani. He spent 17 months in Istanbul on his way back to Georgia, but he shortly describes the city in his diary. Thus, Sulkhan-Saba Orbeliani liked the city of Constantinople rather less than one of Europe, stressing that European cities were more impressive; Although he mentioned that Istanbul had a remarkable geographical location. The only restored and re-painted building in white was the fortress of Edi-Kule. Sulkhan Saba Orbeliani stressed that as at that time it was the residence of the Ambassador of Russia, the all 7 towers of the fortress were restored and renovated [Orbeliani, 1989:285].

Timote Gabashvili three times travelled to Istanbul: in May-July 1756, from Autumn 1756 to Spring 1757, and in Summer 1758 [Gabashvili, 1956:51, 54-57, 62, 101]. There are general descriptions of Stambul, although some interesting ideas could be found.

Timote described Istanbul in the following way: “the meeting point of mounts, lands, and seas; the place where Asia and Europe meet.” Timote mentions the place called “Gold City”, named as Uskudara at that times, on the side of Anatolia. In the middle of the city there is Galata and some other places.

The next author who bringing long description of Istanbul in his “Travelling” is Giorgi Avalishvili (1769-1850). G. Avalishvili stayed in Constantinople for 40 days. Besides the description of the city, he left some valuable paintings of sightseeing’s of the Constantinople. Familiarization with the foreign and unknown countries, with their customs and traditions, as well as local systems of governance are set as the main tasks of his travelling by Avalishvili [Avalishvili, 1967:30]. At the same time he does not doubt to mention the prosperity of the Russian Empire and its “liberating” missions.

G. Avalishvili writes that he had only an opportunity to see the closed door of Hagia-Sophia. Author provides the description of the door of the temple, mentioning that there was nothing important in it to bring in his account, but it had very nice marble frame.

Petre Konchoshvili (1836-1909) is another traveler to be mentioned in the paper. Bishop Petre Konchoshvili visited Constantinople (Istanbul) on May 24, 1899. He paid visit to the temple of Hagia-Sophia and described it in details. He does not go on to describe some other place of the city, although mentions that he visited the residence of Patriarch of Constantinople (As we know from the book of I. Gedevanishvili, it was the Church of St. Apostles), the Church of Most Holy Mother of God and others.

In conclusion, we can say that the writings of Georgian travellers contain some important notes on Constantinople (Istanbul) and Hagia-Sophia. Besides, authors differ greatly according to era and the viewpoints.

If the mode and attitude of Sulkhan-Saba Orbeliani is European and pro-Western, later authors – Timote Gabashvili and Giorgi Avalishvili – do not mind to hide their pro-Russian orientation. As for Bishop Petre Konchoshvili, his book, in spite of a severe censorship, actually contain critical remarks against the russification policy of the Russian Empire.

Keywords: Istanbul(Constantinople), Georgian travelers, Hagia-Sophia.

Full Papers on Art

(English, Turkish, Georgian)

Century-Old Traditions of Sericulture and Textile and its Implications in Modern Silk Art: Cases of Georgia and Atlanta, US

Irina Bakhtadze

Prof. Dr. International Black Sea University

Email: ibakhtadze@ibsu.edu.ge

Abstract

Sericulture, one of the most ancient branches of agriculture in Georgia, is the best example of Georgian cultural heritage. Historically, the production, processing and weaving of silk cocoon was regarded as one of the prestigious occupations in the country, but in the result of political and socio-economic changes in the 1990s, the branch of sericulture and silk production was totally destroyed. The article gives a brief history of development of sericulture in the two countries – Georgia and state of Georgia, US, and emphasizes the important role the silk production played in the history of the two nations. In Georgia, silk was one of the main materials for the national garment of men and women. The aim of the research was to discover the influence of historical development of silk industry on advancement and popularity of modern silk art in the abovementioned countries. Nowadays, silk production is one of the fastest flourishing branches in the state of Georgia, US, and it is amply presented in art, fashion and design industry. Silk art has become very popular in the recent years in our country being richly presented nowadays in different products – painted cloth, fashion items, hand-painted scarves, silk paintings, and batik. Based on the analysis of two cases, the author asserts that emergence of modern silk art in such diversity and complexity owes much to the rich historical traditions of sericulture and silk production in our country. The study of the historical patterned materials that mimic the garments worn by Georgian historical figures exhibited at the Museum of Art in Tbilisi, and analysis of interview results with well-known Georgian silk artists also testifies that modern silk art has been inspired and stimulated by unique historical patterns of Georgian silk textile.

Keywords: Georgian Sericulture, Silk cloth prints, historical silk Garments, history of Sericulture in Georgia, US, Georgian modern silk art painters, Batik, Silk Textile, traditions and art, “La Maison Bleue”.

Introduction

Main purpose of the present Article is to demonstrate that modern Georgian silk art, now presented in wide diversity, has deep roots in historical past of sericulture and silk production which was one of the major fields of agriculture and industry of Georgia for about 15 centuries. Besides, the article has been inspired by unique historical patterns of Georgian silk textile kept in the museums, also by beauty and exclusive individuality of modern Georgian silk painting.

After the disruption of sericulture and silk production in the 1990s, the silk art has been developing fast, but, unfortunately, the material now used by the artists are not produced in Georgia, it is imported. The positive steps recently made to reconstruct the ancient traditions of sericulture and silk thread production appear rather optimistic, and there is a hope that someday in the future, Georgian Artists will create their wonderful pieces of art on silk fabric produced in Georgia.

The article aims to attract the attention of wide community to the problems raised in the article and support the initiative of a small group to turn a dream into reality – restore century-old traditions of Georgian silk production.

Historical Overview of Georgian Silk Production – Till the End of the 1990s

“There is a plenty of silk in Georgia, they also produce silk and golden mixed textile, which is so beautiful that cannot be found anywhere else”.

Marco Polo, the 13th century traveler.

Sericulture in Orthodox, Islamic and other religious countries have always been a part of common historical memory. Direct evidences in the historical annals and literature indicate to the fact that sericulture and silk production was rather developed in Georgia since early centuries. A part of ancient “Silk Road” route passed through Georgia which also played an important role in popularization of silk production and export-import of silk material became part of citizens’ occupation. Almost every phase of silk production existed in Georgia: mulberry-growing, silkworm breeding, cocoon making, yarn spinning, raw silk production, silk reeling, silk thread torsion, silk spinning, weaving and receiving. (Lekashvili, E, 2016. Silk Production in Georgia: History and Development Opportunities.)

Fine quality of Georgian silk production was highly appreciated on the world market. In the Middle Ages silk was exported to Syria, Persia and Italy. According to well-known travelers Archangelo Lamberti, “a lot of golden textiles were weaved using silk thread” (Caucasian Jejim. 2016. P. 7). Caucasus Viceroy - M. Vorontsov stated in his 1851 year report that sericulture was an important part of the Transcaucasia agriculture.

Russian Ambassador Tolchanov (XV c.), Güldenstädt, the member of the Russian Academy of Sciences (XVII c.), and others wrote that in Imereti and Samegrelo regions silkworm cocoons were cultivated in all peasants’ families., According to N. Shavrov’s records “In XVII century silk was exported to Turkey from Georgia.” (Lekashvili, 2016)

In the 17th and 18th centuries, other crafts connected with sericulture emerge, such as weaving, twisting, spinning, dyeing, and painting of silk cloth. Silk yarn was used for embroidering breastplates, bibs, waistbands and purses along with the silver and golden threads. Silk was one of the main materials for the national garment of men and women. Fabrics were patterned or painted single colored. Thread interlacing varied too. (Lekashvili, 2016).

The importance of Georgian silk production is testified by the fact that both - Tsarist Russia in the 19th century and Soviet Government - supported and developed sericulture and silk production in Georgia.

Since the 1850s, Georgian silk, produced in a number of weaving plants, was of high quality and was exported to many countries. By that time, textile infrastructure developed on the territory of Mushtaidi Garden, Tbilisi, comprising 25 buildings, the facilities for keeping silkworm eggs, silk thread spinning and reeling, a silk weaving workshop, craftsmen’s house and other. (Caucasian Jejim. 2016. P. 9). Moreover, a Caucasian Sericulture Station laboratory, established by professor, biologist Nikolai Shavrov, carried out multidirectional research work on local species of silkworm egg and “Pebrine”,

a silkworm egg disease control. Being presented at world exhibitions of silk production held in 1858 in Turin, Italy, and in 1862 in London, Georgian silk production received high appreciation and was awarded with gold medals.

During the soviet period sericulture was successfully developing and silk product regularly participated in local and international Agriculture Fairs. The scientific work in sericulture was carried out by Research Institute of Sericulture in Tbilisi. The silk cloth produced from Georgian species of silk worm (Mziuri -1 and Mziuri -2) in 1998, at Madrid International Exhibition was granted the highest award of Europe Quality Committee – “Platinum Star.

In 1950-1990, Georgia was producing classical silk textile (mostly textile gained from the *crêpe** thread): *crêpe de chine*, *crêpe-georgette*, *crêpe maroken*, *crêpe chiffon*. *Crêpe* spinned thread was giving a graining form to textile. Textile with the smooth surface was also produced. The quality of *Crêpe Satin*, made by the Kutaisi silk factory till 70-ies of 20th century, has to be especially mentioned. Women’s dresses for the Sukhishvili’s National Dance Company which deserved admiration in many countries were designed by Georgian well-known theater painter Soliko Virsaladze and were sewed with locally produced silk material. Pure silk jacquard and imprinted materials, made by the Georgian painters and designers were approved on the various exhibitions and fashion shows.

The Samples of Those Costumes are Presented in the Art Palace, Tbilisi.

Silk Museum in Tbilisi Mirrors Glorious Past of Georgian Sericulture

The history of Georgian silk is richly presented at the Silk Museum in Tbilisi, founded in 1888. It hosts wonderful collection of different items connected with the stages of development of sericulture and silk production in Georgia, including samples of exported textile and collection of Caucasian Jejim, ancient traditional handmade thick textile used in the household and weaved mostly by women by mixing rough silk and wool threads.

The design of the Jejim textile was distinguished as having narrow, interchanging color (green, dark red, white and blue) stripes and a diversity of ornaments including geometric shapes and traditional animal figures, such as peacocks and birds.

*Crêpe thread consists of the several silk thread folds and gets 2200-2400 spin per 1 m.

Jejim Textile. Photo from Silk Museum.

Besides design a particular attention in production of different textile in Georgia, was paid to the quality and shades of dyes which determined the excellence and value of the product. When studying the origin of the Georgian paints, the samples of which are kept in the museum, one could speculate how creative Georgian used to be to think of authentic methods of dyeing thread, also to import from different countries, blend and mix different types of dyes: natural (herbal, animal based, mineral) and chemical, to create unique, rich Georgian shades which can be easily recognized in the silk painting of modern artists.

Animal based cochineal (Ararat cochineal) was particularly popular in Georgia, producing red color from which a wide range of coloration of red and violet was obtained. Another imported natural herbal dye was indigo, so called blue gold (from Indian herb introduces) which produced various gradation/shades of blue. It was successfully used to color Georgian traditional Blue feast table cloth, which is one of the most popular souvenirs from Georgia. (Caucasian Jejim, p. 43). These are only a few examples which show that our nation created its own wide variety of colors in delicate taste capable to produce subtle emotions which are still alive in modern fine and silk art.

Decorative Flowers Hand-Made, 19th Century Produced from Georgian Silk
(Exhibited at Silk Museum)

The Museum and its library give clear understanding about the glorious past of Georgian sericulture demonstrating the samples of silk cloth produced in our country decorated with wonderful patterns and colors reflecting historical traditions and fashion

trends of the periods they were created. For example, when we studied the colors traditionally used in the 18-19th century textile, we easily identified the most frequently applied coloration in modern silk art.

Modern Silk Cloth Patters from Silk Museum – Photo.

The Destruction of the Silk Production in Georgia and Some Attempts to Attract Public Interest to its Revival

In the result of political and socio-economic changes in the 1990s, sericulture as a branch of Georgian agriculture and silk production was totally destroyed, factories for thread and fabric production were dismantled, and a Research Institute of Sericulture where the scientists investigated and studied scientifically each stage of silk production from cocoon and silk egg – to silk thread and which used to function more than a half a century was eventually closed down.

One example of attempt to popularize Georgian silk has been recently made by Art Palace, Tbilisi (Director Giorgi Kalandia). The project involves creating patterned materials that mimic the garments worn by Georgian historical figures. Local artists are recreating fashion history by mimicking the colors and patterns of ancient garb and transferring it onto material used in the modern world. Historically, garment of high class were particularly made from fine quality Georgian silk. The project: “Historic Garments Brought to Life” restores wonderful pieces of silk fabrics worn by Georgia’s medieval nobility. (Georgian State Museum of Theatre, Music, Cinema and Choreography - Art Palace. <http://www.artpalace@ge.>)

Tbilisi’s Art Palace Restores Fabric Worn by Georgia’s Medieval Nobility. Wonderful Pieces of Fabrics – Historical Patterns.

Another example of silk popularization is an event - **Art Intervention** – which was organized by Silk Museum. Popular Georgian artists, (Mindiasvili, and others) presented installations and performance. The Director of Silk Museum, Ms. Nino Kuprava in her interview, (September, 2016) says, that the government and society now pay more attention to the museum, one of the examples of which is that recently organized event was covered by TV channels and attracted the attention of wider community. However, awakening from the 20 year lethargy, silk industry production is in need of support from the Georgian government as well as from national and foreign investors. (Sidamonidze & Girod, 2016. Renaissance of Silk Industry in Georgia). Our belief is that once Georgian silk material was so popular not only in Georgia but also in Europe, the government and wide community – researchers, farmers, manufacturers and businessmen should mobilize and take active measure to raise interest among wide population so they should support and invest money into revival of once so successful Georgian silk product.

Silk Production in Georgia, US

The aim of the research was to discover the influence of historical development of silk industry on advancement and popularity of modern silk art. For this purpose, two countries located on different continents were identified as two cases to be studied.

Nowadays, silk production is one of the fastest flourishing branches in the state of Georgia, US, and it is amply presented in art, fashion and design industry. Has silk production worked as a pre-condition for flourishing silk art in Georgia, US? From this point of view, the silk painters of US Georgia were investigated.

When silk became the fashionable fabric for the upper classes in Europe, England hoped to compete with the thriving silk industries in France. In 1734, General James Edward Oglethorpe developed a plan for textile production in the Georgia colony, and in established the Trustee Garden in Savannah for agricultural experimentation.

Among the plants cultivated in the garden were mulberry trees, the leaves of which were used to feed silkworms. Silk production proved difficult for the untrained Georgian colonists, however, some skilled Italian silk makers were brought in to teach them the process. The colonists attained success within the year; records show that Queen Caroline of England wore a gown made of Georgia silk in 1735.

About twenty-five miles northwest of Savannah, the German-speaking Salzburger of Ebenezer were also attempting to produce silk, and by the late 1730s, they had silk operations in place. Seasonal temperature variables, however, were unfavorable for the sensitive silkworms and hindered silk production. By the 1780s, the hardier and more lucrative cotton crop was being cultivated as a replacement for silk, yet silk production did not die completely in Georgia. As late as the 1830s, some communities, including the town of Canton in Cherokee County, were still attempting to manufacture it. Named for the silk city of the same name in China, Canton was ultimately unsuccessful at establishing a silk center.

From Silk Production - to Silk Art in Georgia, US

SPIN - Silk Painters International - is an international organization of silk artists, painters, practitioners and educators who are promoting Fine Art of Silk painting around the world. (<http://www.silkpainters.org/about>.)

The goal of the organization is to establish silk painting as a recognized art form by encouraging and promoting the collecting, displaying, and production of silk art at the highest level.

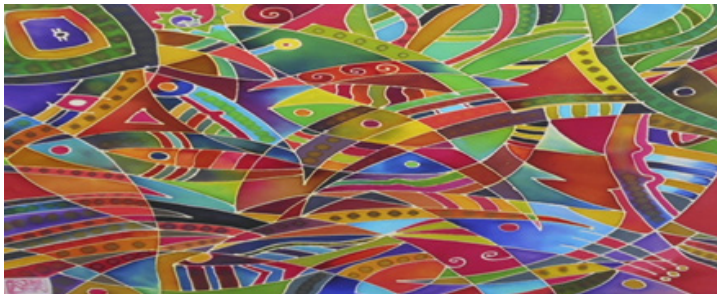
SPIN is focused on: validating and promoting the art of silk painting so it will be recognized as a true art form within the artistic community and the public in general; enhancing silk painting through education to all segments of the population, including the international arena, and informing artists, professionals and the public as to past, current and future trends and directions for the art form. SPIN started publishing “The Silkworm”, a networking newsletter, in the early 1990s as a concept to serve all segments of the silk painting community - beginners, painters, professionals, instructors and suppliers. They organize the biennial International Silk Painting Festival to give silk painters around the world an opportunity to meet and to achieve their goals. The theme of the 2016 Festival is “Silk in Transition” which is a wonderful reminder that silk painters are experiencing transitions. They embrace a wide range of styles and directions in silk art.

SPIN Board includes 11 members and the President is Kaki Steward, Laguna Beach, CA, the Vice President Gloria Lanza-Bajo from New York. The organization has many chapters throughout the country; each of them enjoys various benefits offered by SPIN.

Silk painting is an intimate art. It is most often learned, not through books, but passed from one person to another. The SPIN chapters are meant to help enhance this by offering a local network where new artists can be introduced to silk painting and silk artists can expand and share their experience and knowledge.

Georgia Chapter of the Silk Painters International (SPIN) currently chaired by Hellenne Vermillion is one of the active participants who aim to achieve the goals outlined by SPIN. (www.silkartatlanta.blogspot.com).

Silk Dye Painters of Atlanta, GA, unite well known artists. Hellenne Vermillion work in silk dye painting for more than 8 years and has had works published in books and magazines, and shown in fashion shows. During the workshops organized by SPIN chapter she unselfishly shares her knowledge and unique technique of dying to her colleagues. Hellenne Vermillion has been working with silk dye painting for over eight years (hellenne@live.com).

For the most brilliant colors on silk, Hellenne uses professional acid dyes which will then be steam set for permanency. Dyes bond to the fiber of the silk keeping the fabric soft to the touch unlike paints that sit on top of the fabric and leave a stiff hand.

We present scarves dyed by Suzanne Punch and Suzanne Visor. The slide show of the painters can be seen on the following site: <http://www.silkpainters.org/index.php>

Suzanne Punch and Suzanne Visor

Another well-known artist is Agnes Oberth, a painter and fiber artist who has worked in needlework, art quilts, portrait painting, yarn and cotton dyeing and more. She currently works with silk dye painting and has been experimenting with various materials and techniques. She paints her “Daisy” series of a young woman in domestic settings highlighted with patterns on walls and floors, and her mood filled “Jazz Singer” series. Agnes will be taking part in Silk Painters International Festival conference in October at Arrowmont, in Gatlinburg, TN. The Conference encourages newcomers to come and try to paint side by side with popular artists; This is also a great initiative to make the silk art more popular and appealing.

Recently, Silk Painters Show was organized at the gallery in Shellman, GA. This is the gallery in SW Georgia that several of Georgian artists have had great success in showing and selling.

“Daisy is Suspicious this Plant is Trying to Get Her.” by Agnes Oberth

Live interest of Atlanta group of artists in silk art and their creative as well as educative work is a praiseworthy continuation of century old traditions of sericulture and silk production in US Georgia.

Silk art has found diverse expansion in terms of style, color, method of production, and it has penetrated into fashion and design industry. The popularity and wide utilization

of this art in industry and fashion is increasing every year and it attracts more admirers gaining popularity within the state and far beyond it.

There is a Hope - The First Steps Made to Restore Georgian Sericulture

Sericulture and silk production has ceased to exist in Georgia, but it is our deep believe that both will revive in the nearest foreseen future, the first signs of which could be traced today. We would call it a renaissance of once so popular and important branch of Georgian agriculture and industry. Also, the specialists and the researchers of the field continue to work on this problem, Academician E. Shapakidze publishes books, articles and sets up projects. One example is a book published in 2016, *Georgian Sericulture, Problems, Rehabilitation and Revival, Economic Effectiveness and Socio-economic State of the Country*”, in which, a justification of the role of sericulture in the country’s economy and in improvement of its socio-economic conditions is presented. Also, some businessmen try to make a foundation to the revival of the branch by introducing one hundred thousand young mulberry trees to be planted in Georgia. There are other projects which support cooperative management of sericulture. The implementation of some of those approaches have already started in two regions of Georgia, and there is a hope that one day Georgia will start importing high quality silk and the century-old traditions will regain after a 25-year disruption because silk cloth is an organic part of Georgian family life, fashion and home design.

Silk Art in Georgia, Academy of Arts in Tbilisi, *LA Maison Bleue Art Studio*

Georgian silk traditions are kept and developed by Georgian artist who continue to work and create wonderful pieces of art and which, hopefully will be one of the stimuli for silk production recovery in Georgia.

Georgian Academy of Arts delivers silk art painting as one of the subjects taught at the Faculty of Design which has two directions -Textile and Fashion. Silk art is gaining wide popularity (says in her interview Maka Bakhtadze, the Head of Textile Department at the Academy of Arts), because silk has always been a symbol of prosperity and high taste, the demand on clothes and fashion items made from natural silk is increasing.

A direction of *Batika*, (Medea Chikhradze, one of the professors) as one of the subjects delivered at the Faculty of Textile, have already shown its results, and today there are a considerable number of artists who create silk painting, fashion design, embroidery, women and men garment, accessories, home design items from silk which is a continuation of Georgian traditions and fit perfectly into the modern world tendencies.

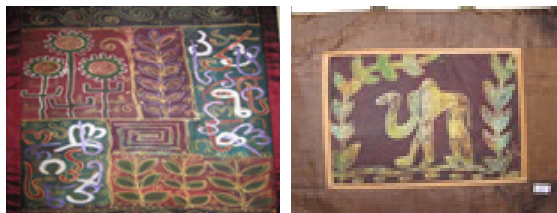
To demonstrate the modern development in silk art, we tried to take a close look at *LA Maison Bleue Art Studio* founded in 1994 by five artists, the graduated of Tbilisi State Academy of Art – Eka Khuntsaria, Ketii Kavtaradze, Nino Kvavilashvili, Irma Khoveria, and Nino Khoveria. The visitors can see the process of production of Silk Art because there is a workshop and an exhibition place in one space. It has already become most frequently visited place by Georgian and foreign tourists, and almost everybody finds something interesting. Besides silk painting, the artists offer the samples of their unique handicraft, such as colorful dyed scarves, lamp-shades, screens, cushion-covers, and other original souvenirs.

“Batika is truly one of the most labor-consuming, and only a very industrious and diligent artist continue working in this direction. Besides, the material is very expensive and requires particular knowledge and experience to work in silk art”, says in her interview Eka Khuntsaria, a member of the group. When looking at Batika paintings created by Eka and her friends, the first impression is that it is truly authentic and it is deeply rooted into Georgian history and ethnicity. Artistic imagination creates new images, individual forms and coloration but still the art of the Group is unmistakably identified as Georgian. The paintings of Eka Khuntsaria has gone far beyond simple craft on silk, as she says, *“Silk is just a means/ material to create art, sometimes I use technique of fine art painting. (Some of her pictures are three dimensional.), ..Normally I use gamut and shades of colors, and ornaments and motives most typical for Georgian art,”* and her silk painting *“Georgians in different national costumes”* is a good example of it. *“I hope my art reflects the spirit, taste and style settled in Georgian mentality and soul.”* Truly, one of Eka’s best pieces is *Hunting Scene* which is a stylized reflection of Bronze Age painting found on the territory of Georgia now kept at National Historical Museum.

Eka Khuntsaria. Batika.

The samples presented here demonstrate that silk art has a wide potential to develop beyond “applied art”, and create its own separate direction called - Silk Art. It could be just an abstract painting creating emotional shades/gradation of colors, other painters create individual compositions the motives of which vary widely, from historical and ethnic figurative paintings - to individual abstract compositions. Urban silk painting, namely scenes of Old Tbilisi, for example, has become one of the most favorite themes and turn out to be a success from marketing point of view.

The art presented at *LA Maison Bleue Art Studio* is a “Bridge” between the glorious past and present of Georgian silk, and indicates to its further development.

Conclusion

Sericulture and silk production, like viticulture and wine making, is an inseparable part of the Georgian cultural heritage. Caravans of camels used to carry Georgian silk to different countries. The silk art of Georgia today is inspired by the silk paintings of the past, the patterns which decorated historical dresses, gowns, cloak, of Georgian Kings and queens.

Emergence of modern silk art in such diversity and complexity owes much to the rich historical traditions of sericulture and silk production in our country. The study of the historical patterned materials that mimic the garments worn by Georgian historical figures exhibited at the Museum of Art in Tbilisi, and analysis of interview results with well-known Georgian silk artists also testifies that modern silk art has been inspired and stimulated by unique historical patterns of Georgian silk textile. There is a hope that one day the artists will paint on silk material produced in Georgia.

In the beginning was silk fabric and it gave birth to silk art, there is a hope that now art will bring to life once glorious Georgian silk textile to play its exclusive role in industry and art.

References

SPIN - Silk Painters International. <http://www.silkpainters.org/about> (Extracted Sept.1,2016)

Georgia Chapter of the Silk Painters International (SPIN) www.silkartatlanta.blogspot.com

Hellenne Vermillion: biography, painting. hellenne@live.com <http://www.vermillion-silkartist.com/>

The slide show of the painters from the US can be seen on the following site: <http://www.silkpainters.org/index.php>

Caucasian JeJim, State Silk Museum, 2015

Sidamonidze, K., & Girod, L. (2016) Renaissance of Silk Industry in Georgia. <http://www.finchannel.com/index.php/opinion/143-op-ed/57982-renaissance-of-silk-industry-in-georgia>

Iekashvili, Eka. 2016. Silk Production in Georgia: History and Development Opportunities Conference Paper (PDF Available) May 2016. www.researchgate.net/publication/276061374_Silk_Production_in_Georgia_History_and_Development_Opportunities

Iekashvili, Eka. 1st, 2015. Fashion Through History. Costumes, Symbols, Communication. Conference, Sapienza University of Rome

Jean Chardin. "Persian Journey". 2002. translated from French and index given by Gia Gelashvili, Tbilisi

Шавров Николай, Очерки шелководства в Закавказье, 1907. г. Тифлис, СМИЕМЕКЗК., VI. ЗКОХ. стр.175

Georgian State Museum of Theatre, Music, Cinema and Choreography - Art Palace.
<http://www.artpalace@ge>

Tbilisi's Art Palace. <http://agenda.ge/news/59837/eng>

http://www.welcome.ge/gallery_lamaisonbleue/?lan=en&page=1

Shapakidze, E. (2016). *Georgian Sericulture, Problems, Rehabilitation and Revival, Economic Effectiveness and Socio-economic State of the Country*. Tbilisi

Shapakidze E. (2015). New Technologies in Georgian Sericulture. Article published in conference proceedings

Türkiye’de Karadeniz Bölgesi’nde Dramatik Köylü Oyunları Dramatic Village Plays of Black Sea Region in Turkey

Özge Bozdoğan

Araştırma Görevlisi

Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı

E-posta: ozgebozdogan@anadolu.edu.tr

Özet

On dokuzuncu yüz yılın sonlarından itibaren, ritüel olgusu antropoloji biliminin en önemli ilgi alanlarından biri haline gelmiştir. Ritüelin tiyatroya kaynaklık ettiği düşüncesi yine bu yıllardan itibaren gelişmiş ve farklı evrelerden geçerek günümüzde bile kısmen kabul gören bir köken kuramı olarak varlığını sürdürmüştür. Dramatik yapının varlığı ve ritüelistik karakter (ölüp-dirilme motifi ya da bereketi artırma amacı gibi noşyonlarla), dramatik köylü oyunlarında bir ortak özellik olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de de hem Karadeniz Bölgesi’nden hem de diğer bölgelerden derlenmiş dramatik köylü oyunları ele alındığında bu oyunların çoğunlukla mevsimsel döngü gözetilerek çeşitli temel motifler çerçevesinde varlık göstermiş olduğu gözlemlenmiştir. Karadeniz Bölgesi’nde karşılaşılan dramatik köylü oyunlarının, oyunların hazırlanması, adlandırılması, oynayacak kişilerin belirlenmesi gibi konularda kendine has kimi yönleri ve Türkiye’nin diğer bölgelerindeki dramatik köylü oyunları ile benzerlikleri olduğu görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu dramatik köylü oyunlarının ritüel kökenle ilişkisi ve özgün bir Karadeniz halk tiyatrosundan bahsetmenin olanakları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: ritüel, dramatik yapı, dramatik köylü oyunu.

Abstract

Beginning from late 19th century, the ritual phenomenon has become a significant field of interest for anthropology. The notion that the ritual forms the basis of theatre has been developed in 19th century and even today, through different phases it has been accepted as an appropriate theory to approach the origins of drama. Existence of dramatic structure and ritualistic character (the motif of resurrection or the notion of increasing the abundance) has become prominent as a common character in dramatic village plays. In Turkey, when dramatic village plays, compiled both from Black Sea Region and other regions of Turkey, has been mentioned, it is observed that seasonal cycle constitutes a source to the main motifs of these plays. Dramatic village plays in Black Sea region has its idiocratical characters as such preparing the plays, naming the plays, and casting. Besides, it shares similarities with the plays in other regions of Turkey. This study discusses the relation between the ritual and dramatic village plays and inquires the authenticity of Black Sea folk drama.

Keywords: ritual, dramatic structure, dramatic village play.

Giriş

1941 yılında gerçekleştirilmiş olan I. Türk Coğrafya Kongresi'nde Türkiye coğrafyasının, coğrafi, ekonomik ve beşeri unsurlar dikkate alınarak, yedi coğrafi bölgeye ayrılarak ele alınması kararlaştırılmıştır. Bu ayrıma göre Karadeniz Bölgesi olarak adlandırılan ve Rize, Trabzon, Artvin, Sinop, Tokat, Çorum, Amasya, Samsun, Zonguldak, Bolu, Düzce, Karabük, Bartın, Kastamonu, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu illerini kapsayan bölgedeki (Avcı, 2011) köylerden derlenmiş dramatik köylü oyunları, bu oyunlarda rastlanan ritüel karakteri ve oyunların hazırlanma, oynanma süreçleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Dramatik köylü oyunları, tiyatro araştırmacılarınca geleneksel tiyatro bağlamında değerlendirilen bir türdür. Geleneksel Türk tiyatrosu adı altındaki bir kavramsallaştırma, Türkiye'de tiyatronun iki farklı koldan gelişimini karşılayan bir yapıya işaret eder. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük kentlerinde (özellikle İstanbul'da) karagöz, meddah ve ortaoyunu gibi örnekler vermiş halk tiyatrosu geleneği ile köylerde varlık göstermiş köylü tiyatrosu geleneği Türkiye'deki geleneksel tiyatronun iki ana koludur. (And, 1985, s. 42) Anadolu'da köylü oyunları söz konusu olduğunda farklı türlerle ve dolayısıyla adlandırmalarla karşılaşmaktayız. Bunlardan en yaygın olarak karşılaşılanlar Köy seyirlik oyunu ve Köy Ortaoyunları ifadeleri olmuştur. Dramatik olmayan fakat seyirlik olabilen kimi oyunlar da bulunmaktadır ve ortaoyunu ifadesi de daha ziyade halk tiyatrosu geleneğinde değerlendirilebilecek olan ve çok farklı dinamiklerle şekillenmiş başka bir türe işaret etmektedir. Kavrama ilişkin, sayılan bu nedenlerden ötürü bu çalışmada, kast edilene karşılıklı olarak en elverişli görülmüş olan, dramatik köylü oyunları ifadesi tercih edilmiştir.

Ritüel ve Dramatik Köylü Oyunları

Ritüel ve tiyatro arasındaki ilişkiye ya da böyle bir ilişkinin var olup olmadığına yönelik bir sorgulama, kaçınılmaz olarak "ritüel nedir?" sorusunu beraberinde getirmektedir. Bir fenomen olarak ritüelin kimi zaman bir kavram, kimi zaman bir praksis, bir süreç, bir deneyim olarak, çok farklı açılardan ele alınmış olması, işaret ettiği anlam dünyasının genişliğinden kaynaklanmakta gibi görünmektedir. Ritüel kavramının tanımlanmasına ilişkin bir diğer güçlük de ritüelin çoğu durumda dinsel olanla ilişkilendirilmiş olmasından kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Bu bakış açısının gündelik yaşam pratiklerinde sıkça karşılaşılan dini karakterdeki ritüellerden kaynaklandığı düşünülebilir; ama dini karakteri olmayan kimi ritüellerin de bu dini yönlerini terk etmiş, arınmış ya da ayrılmış ritüeller olabileceği durumlar, öyle görünüyor ki, ritüel sözcüğünün doğrudan dini olanla, kutsiyet atfedilenle ilişkilendirilmesine yol açmıştır.

Dini-ladini, kutsal-kutsal olmayan gibi ayrımların, ritüel olgusu söz konusu olduğunda yeterince açıklayıcı olduğunu söylemek güçtür. Zira kendini laik ya da seküler olarak tanımlayan toplumların dini olanla din dışı olanı kimi zaman yan yana kimi zaman- sa iç içe sürdürdüğünden söz edilebilir. Dolayısıyla ritüele ilişkin olarak da söz konusu nosyonlar ayırt edilmesi güç, iç içe bir yapı arz edebilmektedir. Tüm bu güçlüklerle karşın performans kuramcısı Richard Schechner, ritüeli şöyle tanımlamaktadır: "(...) ritüel, yoğunlaşma, mübalağa, yineleme ve ritim yoluyla sıradan davranışın, genellikle çiftleşme, hiyerarşi ya da kendi alanını belirleme konularıyla ilgili özgün işlevlere hizmet eden özel davranış dizilerine dönüştürülmüş halidir." (Schechner, 2015, s. 258)

XIX. yüz yılın sonlarından itibaren antropoloji biliminin en önemli ilgi alanlarından biri haline gelen ritüelin, tiyatroya kaynaklık ettiği düşüncesi, farklı evrelerden geçerek günümüzde de kabul gören bir köken kuramı olarak varlığını sürdürmüştür. Tiyatronun kökenine ilişkin tartışmalar, yazının henüz kullanılmadığı bir zamanı konu aldığı için mutlak bir bilgi elde edilmemiş olsa da tiyatronun öykü anlatıcılığından ya da dans ve jimnastikten kaynaklandığını ileri süren diğer kuramlarla karşılaştırıldığında ritüel köken kuramının daha çok araştırmacı tarafından benimsenmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Üzerinde en çok mutabık kalındığını söyleyebileceğimiz bu kuram, Kültürel Darvencilik, İşlevselcilik, Yapısıcılık gibi farklı yaklaşımlara konu olmuştur. (Brockett, 2000, s. 15-18)

Pek çok bilimin ve disiplinin inceleme alanına girmiş bu olgunun işlevleri, sosyolog Emile Durkheim tarafından şu şekilde saptanmıştır:

1. Ritüel, bireyi toplumda yaşamak için toplumun gerektirdiği düzen bağının sıklığına, acı çekmeye hazırlar, bu yolda onu eğitir.
2. Ritüel, bireyleri bir araya getirir, bireyler arasındaki toplumsal bağları güçlendirir, ortaklığı pekiştirir.
3. Ritüelin toplumda canlandırıcı bir işlevi vardır. Toplumun ilişkilerini kalıtılmanın bilincine vardır; geleneklerin sürmesi, değer yargılarının, törelerin kökleşmesine yardım ederek toplumu canlı bir biçimde ayakta tutar.
4. Mutluluk verici işlev: Toplumun bir üyesi olmanın getirdiği mutluluk duygusunu verir. Özellikle toplumun bunalımlı dönemlerinde kişilerin coşku ve duygularını bir arada dile getirmelerine olanak tanıyarak bozulan dengeyi düzeltir. (Durkheim'dan alıntılanan, And, 2003, s. 307)

Ritüelin işlevlerine ilişkin bu temel sınıflandırmadan hareketle denebilir ki bireyi topluma hazırlama işlevi olan ritüel, bir bilgi biçimidir ve bilginin toplum içindeki aktarımını yazılı olmayan bir biçimde toplumun diğer üyelerine ya da genç nesillere iletmeye elverişlidir. Ayrıca Durkheim'ın söz konusu sınıflandırmasında karşılığını bulmasa da ritüelin bir de geleceği etkilemesinin beklendiği durumlar; dolayısıyla ritüelin doğa üzerinde bir kontrol mekanizması işlevi vardır. Tiyatro tarihçisi Oscar Brockett bu işlevi şu şekilde açıklamaktadır:

(...) ritüelin olayları etkilemesi ya da denetlemesi beklenebilir. Birçok ritüelin temel öncüllerinden biri, arzu edilen sonuca ritüeli yaparak varabilmektir -savaşta zafer, yeterli yağmur ya da doğaüstü gücün inayetine kazanmak gibi. Sözelimi ilkel halklar her zaman yılın belli bir düzen içinde yinelenmediğini anlayamadıklarından ve ilkbaharın geri dönüşü ile bereketin sürekliliğini güvence altına almak için törenleri yerine getirme gereğine inandıklarından, birçok ritüel mevsim değişimiyle ilişkilendirilir. Zaman zaman toprağa verimlilik kazandırmak için orjilere başvurdular ya da Kış/Ölüm ile İlkbahar/Yaşam sembolleri arasında ritüel dövüşler sahnelediler. Her dövüş İlkbahar/Yaşamın zaferiyle sona eriyordu. (Brockett, 2000, s. 18)

Yine Oscar Brockett'in (2000) tespit etmiş olduğu bir işlev de övme işlevi olarak değerlendirilebilir. Buna göre, toplumun geçmişine ilişkin bir kahraman, bir zafer ya da bir totem için övgü mahiyeti söz konusudur. (Brockett, 2000, s. 18)

Dramatik köylü oyunları açısından önem taşıyan bir diğer konuda araştırmacıların bir fikir birliğine varamamış oldukları söylenebilir: Mit ve ritüel ilişkisine dair bu konu mitin mi ritüelden oluştuğu, ritüelin mi mitten oluştuğu paradoksuna saplanmış görünmektedir. Öncelik – ardıllık ilişkisi bir yana bırakıldığında, pek çok bilim insanının

mit ve ritüel arasında bir ilişki bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Metin And, bu ilişkiyi şu sözlerle açıklamaktadır:

Bütün eski tören ve ritüellerde bir ilişki buluruz. Bunlar söz (*mithos*) ve yapılan şey, eylemdir (*dromenon*) [Pickard'dan alıntılan And]. Bu genel ayırım açısından dramın, tragedyanın çıkışı da epos ve *mithos* ile, ritüelin eylem yönünün birleşmesiyle oluşmuştur. Ritüel ve törende gerçi eylem, sözden daha önemlidir, ancak söz ve *mithos*, eylemin işlevsellğine karşın, onun kalıcı, yüceltici, yorumsal ve anlamsal yönünü tamamlar. İşlevsel ritüellerle, kalıcı, eskimez *mithosun* birbirine geçişi dramı yaratmıştır. (And, 2007, s. 33)

And, dramın ortaya çıkışına ilişkin bu fikrinden hareketle, Anadolu köylerinden derlenmiş dramatik köylü oyunlarının, uzun zaman önce aynı bölgelerde yaşamış çeşitli toplumların ritüel ve mitlerinin kalıntısı olabileceğini “Dionisos ve Anadolu Köylüsü” adlı kitabında çeşitli örneklerle açıklamıştır. (And, 1962)

Karadeniz Bölgesi’ndeki Dramatik Köylü Oyunları¹

Karadeniz Bölgesi’nden derlenmiş oyunlar incelendiğinde de, kimi zaman ritüel ve mitlerin kalıntılarını daha açık bir biçimde taşıdığı öne sürülmüş ya da öne sürülebilecek oyunlarla karşılaşılmış ve kimilerinin bazı benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Oyundan oyuna tekrar eden ya da ortaklaşan bu benzerlikler dikkate alınarak genelde dramatik köylü oyunlarında, özeldde Karadeniz Bölgesi dramatik köylü oyunlarında şu temel motiflerin tekrar ettiğini söylemek mümkündür: oyunun yılın belirli bir döneminde oynanması, kız kaçırma motifi, ölüp dirilme motifi ve hayvan taklitleri. Bu temel gruplandırmaya ilişkin belirtilmelidir ki kimi oyunlar bu motiflerin birden fazlasını ya da bazı durumlarda hepsini içerebilmektedir.

Yılın Belirli Günlerinde Oynanan Oyunlar

7 – 19 Aralık tarihlerinde geceleyin oynanan Karakancilo Oyunu, ismini bu günlerde ıssız yerlerde gezdiği düşünülen ve insan ya da hayvan olmayan bir yaratık olan Karakancilo’dan almaktadır. Oyunda beyaz sarıklı, takma sakallı bir ihtiyar; sırtına semer vurulup boynuna çan takılarak hayvan kılığına sokulmuş bir kişinin oynadığı deve; uzun boylu, sivri bir külâh takmış ve yüzü karaya boyanmış ve elinde bir sopa bulunan bir ateşçi; şık bir elbise giymiş bir delikanlı; kadın giysisi giymiş bir erkeğin oynadığı ve peçe takarak yüzünü gizlemiş kız; sırtında çuvalla para, elma, armut gibi çeşitli hediyeleri toplayan hediyeçi ve çoban kıyafetleri giymiş, horon için kaval çalan bir çoban bulunur. Bu oyun kişileri, yanlarına aldıkları bir kadınla gece vakti, köyde ev ev gezerler. Kadın, kapıların açılması için evlerdekilere seslenir. Kapı açılıp kadın ve ihtiyar eve buyur edilince ihtiyar hemen eve girip bir hikâye anlatmaya başlar ve o sırada deve içeri girer. İhtiyar devenin sırtına biner. Bu sırada ateşçi içeri girip evin ocağındaki ateşi sopasıyla karıştırmaya başlar. Bu sırada evin avlusunda bulunan çoban kaval çalmaya başlar ve yanındaki delikanlıyla kız horon oynarlar. Horon, ev sahiplerinin hediyeçiye hediye vermesine kadar

¹ Bu çalışmada Karadeniz Bölgesi’nden derlenmiş oyunlardan ulaşabilenlerden olay örgüsü, oyun kişileri, eğer varsa oyunun belirli oynanma zamanı gibi bilgileri de içeren oyunlar ele alınmıştır. Ayrıca oyunların seçiminde benzer isimdeki ya da benzer oyun kişilerini içeren oyunlar karşılaştırma olanağı tanınması açısından tercih edilmiştir.

sürer. Tüm köy bu şekilde gezilir. Toplanan hediyeler oyuncularca paylaşılır ya da oyuncular toplanan bu yiyecekleri beraberce yerler. (Elçin, 1991, s. 90, 91) Metin And ise bu oyunun bir başka versiyonundan ve oyunun işlevinden şu şekilde bahsetmektedir:

Yeni yıl ve 6 Ocak arasında Teselya'da, Makedonya'da, Trakya'da gösterilen bir oyunun amacı *Karkandzali*'leri kovmak içindir. Bunlar, ne olduğu belirsiz bir takım yaratıklardır.

Yunanlılar, Türkler, Ulahlar buna inanırlar. Bu adın Kallikandzaros, Karkandzalu gibi çeşitli söylenişleri vardır. (Thompson'dan aktaran And, 1985, s. 115)

Anlaşılmaktadır ki bu versiyonda oyunun kişileri çok daha kalabalık olabilmekte, oyuncuların sayısı yirmiyi bulabilmektedir. Ancak bunlardan yedi tanesinin değişmez olduğu görülmüştür: "(...) gelin, güveyi, kolları arasında dadılık ettiği bir bebek taşıyan bir yaşlı kadın, bir yaşlı adam veya Arap, hekim, ayı, koyun veya kurt olmuş, postlara, derilere bürünmüş iki kişi." (And, 1985, s. 115) Bu oyuncuların hayvan kılıfına girmiş olanların deriden yapılmış maskalar takmaktadır; çok sayıda çan taşımakta ve böylece dans ederken büyük bir gürültü çıkarmaktadırlar. Geline yine kadın kılıfına girmiş bir erkek oyuncu oynar. Ancak Trabzon'da oynanan versiyonda, kız canlandırmanın bir erkek oyuncu olmasına rağmen, oyuncu ekibe kapıları açtırmak için bir kadın eşlik etmekteyken; bu oyunda kadınların oyuna katılmasının yakışıksız bulunduğu ve tüm kadın rollerin erkek oyuncularca oynandığı anlaşılmaktadır. Bir diğer önemli fark da oyunun bu versiyonunun bir ölme – dirilme motifi içermesi ve oyunun yeni yılda, kimi yerlerde 6 Ocak'ta, kiliseden dönüştü oynanmasıdır. Oyunun oynandığı tarihe ilişkin çeşitli farklılıklar vardır:

Pelion'da Yunanlılar bunu mayısa aktarmışlardır. Rumların Kalkantzari dedikleri bu kılıkta değişmişlere Türkler *Kara Kançalos* diyorlar. Eski Türk ruznamelerinde 25 Aralık için 'Evvel-i Koncalos', 6 Ocak, yani 12nci gün için de 'Ahir-i Koncalos' deniliyor. Türk bunun Noel'den on ikinci geceye kadar etkisini gösteren kötücül ruh olduğuna, gittiği evlerin bolluğunu, bereketini yok ettiğine inanırlardı. Bu kötü ruhu evlerinden uzaklaştırmak için zincirlerle gürültü yaparlardı. Avrupa'da bu tarihler, yani Noel ile On ikinci gece arasında on ikinci gün, kötücül ruhların ve cadıların kovulduğu tarihtir. Bugünlerde meşaleler taşınır, gürültü çıkarılır. (Navon'dan aktaran And, 1985, s. 115)

Kız Kaçırma Motifli Oyunlar

Trabzon, Akçaabat'tan derlenmiş, mısır ayıklama sırasında, işçiler tarafından oynanan Kocaman Oyunu'nun kişileri: mısır püsküllerinden takma bir bıyık takmış ve sırtına mısır koçanları yüklemiş kocaman, kocamanın kadın kılıfına girmiş iki erkek tarafından oynanan kızları, günlük giysileri içindeki köy ihtiyar heyeti, muhtar, bekleçi ve delikanlıdır. Oyun, iç mekânda, köy odasında oynanır ve kocamanın odanın kapısını çalmasıyla başlar. Kocaman ve kızları içeri buyur edilirler. Kocaman, gidecek bir yerleri olmadığını, kızlarıyla birlikte bu köye nasıl sığındıklarını anlatır ve ihtiyar heyetinden, yaşamak ve ekip biçmek için yer ister. İhtiyar heyeti, kocaman ve kızlarına yaklaşık bir metrekairelik küçük bir alan verir. Üç oyuncu bu küçük alan içinde gülünç hareketlerle toprağı işliyor gibi yaparlar. Akşam olunca da yorulup uykuya dalarlar. Ancak köyden iki delikanlı gelip kocamanın kızlarını kaçıtır. Kocaman uyandığında kızlarını göremeyip muhtara başvurur. Muhtar da bekleçiye haber verir. Kızlar ve delikanlılar bulunur. Kızlar kendi istekleriyle kaçtıklarını söyler. Bunun üzerine muhtar, kocamanı ikna eder ve düğün yapılır. (Elçin, 1991, s. 94, 95)

Kız kaçırma motifini taşıyan ve yine Trabzon'dan derlenmiş bir oyunda da, bir Türk Paşası'nın bir gelini kaçırmaya çalışması; ancak şeytanın durumu delikanlılara haber vermesi üzerine Paşa'nın yakalanıp mahkemeye götürülmesi işlenmektedir. (Samuilidis, 1999, s. 223)

Ölup Dirilme Motifi Oyunlar

Ölup dirilme motifine farklı coğrafyalardan pek çok dramatik köylü oyununda rastlanmaktadır. Bu motife örnek gösterilebilecek Fattik Oyunu'na da Anadolu'da farklı bölgelerde rastlanmıştır. Fadik, Fatik ya da Gelin Oyunu da denen bu oyun Erzurum'da üç bölümlük bir yapı göstermektedir. Erzurum'daki versiyonda oyunun ilk bölümü, muhtarın oyun oynanacağını duyurmasının ardından köy halkının, köy meydanında halay çekmesiyle başlamaktadır. Bu sırada deve, deveci, biri devenin üzerinde diğeri ardında iki gelin, ayı, ayıcı, kâtip, ambarlar gibi oyun kişileri ritmik hareketlerle yöreye ait halk oyunlarının yürüyüş motifleri kullanılarak dolaşmaya başlar. Bunu izleyen II. bölümde oyuna eşkıya ve ev sahibi de oyuna katılır. Deve köy meydanına yakın bir evin kapısı önüne gelir. Eşkıya devenin önüne geçip gelini kaçırmak ister. Deveci engel olmaya çalışır; ama Eşkıya tarafından öldürülür. Gelin ağıt yakar. Kâtip ve ambar gelip ev sahibinden yiyecek ister. Ev sahibiyle kâtip evden ne kadar yiyecek alınacağı üzerine pazarlığa tutuşurlar. Ev sahibi yiyecekleri verince deveci dirilir ve tekrar halay çekilir. Halayın ardından III. bölüm başlar. Bu bölümde yine bir köy evi önünde, çalgılar eşliğinde ayıcı ayıyı oynatır. Bir süre sonra ayı düşüp ölür. Ayıcı ayının açlıktan öldüğünü söyler ve hizmetkârdan yiyecek bir şeyler ister. Hizmetkârın getirdiği hamur ayıya verilir. Ayı bunu yiyince dirilir ve oynayanlar ve izleyenler yine halay çeker. (Karadağ, 1978, s. 50 - 56)

Oyunun Karadeniz Bölgesi'nden de, Samsun'un köylerinden derlenmiş iki farklı versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde, kemeñeci, bey (ya da ağa), delikanlı, hakem ve gelin (Fadik de denmektedir) olarak beş temel oyun kişisi görülür. Gelin ve kemeñeci dışındakiler mask takar ve hayvan postları giyer. Hazırlıkları Noel arifesinde yapılan bu oyun, yine kemeñe eşliğinde horonla ve danslı bir yürüyüşle başlar. Bu şekilde köydeki evler ziyaret edilir. Evlerin birinde gelin birden horonu bırakır ve gizlenir. Elinde bir değnekle eve giren delikanlı gelini arar ve bulur; mutlu bir şekilde birlikte horona başlarlar. Yine bir köşeye gizlenmiş olan ihtiyar ağa, bu dansı kıskançlıkla izler. Gizlendiği yerden çıkıp Fadik'i delikanlıdan almaya çalışır. Güreşe tutuşurlar. Hakem onları ayırır. Delikanlı ev sahibine fikrini sorar. Ev sahibi de Fadik'in yaşlı ağaya değil delikanlıya yakıştığını söyler. Delikanlı, bunu duyan ağanın üzüntüsüne acır ve tahta bir kılıçla gelini ikiye ayırmış gibi yapar. Artık herkes mutludur, horon tekrar başlar. Horonun sonunda oyuncular, ev sahibine Noel için iyi dileklerini sunar. Ev sahibi de onlara çörek, para gibi hediyeler verir. (Samuilidis, 1999, s. 291, 292)

Benzer biçimde adlandırılan ancak ölup dirilme motifine rastlanmayan bu oyunun, yine Samsun'dan, bu kez bir başka köyden derlenmiş bir versiyonunda da Fadik adına rastlanmasa da benzer bir olay örgüsüne ve bu kez ölup dirilme motifine rastlanır. İhtiyarın kavga sırasında ölup dirildiği bu versiyonun da yine Noel öncesi oynandığı bilinmektedir. (Samuilidis, 1999, s. 295 - 297)

Hayvan Taklitli Oyunlar

Gümüşhane, Ordu, Samsun, Sinop, Tokat gibi geniş bir bölgede oynanan oyunun Ordu'dan derlenmiş olan versiyonunda deveyi üç – dört oyuncu oluşturur. Bir deve kuru kafası bir sopanın ucuna takılı olarak devenin ön tarafındaki bir oyuncu tarafından tutulur. Oyuncular sırtlarına yükledikleri bir merdivenle bir de hörgüç yaparlar. Bu oyunda, deveyi oluşturan oyuncuların dışında bir de deveci; devecinin kadın kılığına girmiş bir erkek tarafından oynanan kızı ve köylüler vardır. Deveci, deveyi alana getirir. Kızını ve devesini satışa çıkardığını söyler. Köylülerden biri, onları almayı kabul edince, deveyi oynayanlardan iki kişi, deveci ve devecinin kızı köylüyü iyice döverler. (Ordu: Seyirlik Oyunlar, 1983)

Deve ya da Deveci Oyunu adıyla rastlanan çok sayıda varyasyon ya da yine bu isimlerle anılan ancak tümüyle farklı oyunlara rastlanmıştır. Bunlardan biri de yukarıdaki Deve Oyunu'ndan tümüyle farklı olmasıyla ilginç bir örnek sayılabilecek, Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinden derlenmiş bir Deveci Oyunu'dur:

Anadolu'nun birçok yerlerinde (özellikle Şebinkarahisar yöresinde) Rumi 13 Ocak'da mahalle ve köy çocukları yeni yılı kutlarlar. Seçilen bir çocuğun eline uzun bir ip, ucunda torba bulunur. Bir başka çocuk ta heybe veya çuval alır, geri kalanın üzerine kilim destar, çul gibi şeyler atılarak bir deve kılığına sokulur, boyunlarına çan, kelek, çingil gibi şeyler asılır, bir çocuk ta deveci olur, haykırıyla evleri dolaşır, bacalardan torba sarkıtarak yemiş toplarlar. (And, 1962, s. 43)

Sonuç

Dramatik bir oyunda ritüel karakterin varlığından ya da yokluğundan söz etmek kimi oyunlar söz konusu olduğunda bir hayli güç olabilmektedir. Pek çok tiyatro araştırmacısının ortak görüşü olarak, dramatik köylü oyunlarından, mevsimsel olanların ritüel karakteri olduğu görüşü ile karşılaşılmaktadır. Karadeniz Bölgesi özelinde yapılan bu çalışmada, örneğin fındık ayıklama ya da mısır ayıklama döneminde işçilerin oyunları söz konusu olduğunda, oyunlar mevsimsel olsa da ritüel karakterden söz etmek güçleşmekte; oyunlar daha ziyade eğlence amaçlı çıkarılmış gibi görünmektedir. Ancak; saptadığımız temel motiflere örnek teşkil eden oyunlar ışığında denebilir ki; dramatik köylü oyunlarında doğanın döngüsünü taklit ya da bu döngüyü ve bereketi güvence altına almak amacı ile karşılaşılmıştır. “Kız kaçırma motifi, üremeden kaynaklandığı ve beraberinde bolluk bereket getirdiği için seyirci tarafından coşkuyla gerçekleştirilir. Ölüp-Dirilme ögesi ise; doğanın canlanmasıyla özdeş bir simgedir. (...)” (Tekerek, 2007)

Yalnızca Karadeniz Bölgesi'nde ya da yalnızca Anadolu'da değil dünyanın pek çok coğrafyasında ve kültüründe rastlanabilen bu motife, Anadolu'da dramatik köylü oyunları bağlamında, kaynak olarak araştırmacılar kimi zaman Orta Asya'dan gelen Şaman kültürünü, kimi zamansa Türkler Anadolu'ya göç etmeden önce Anadolu'da yaygın olan çok tanrılı dinleri göstermektedirler. Ancak; bazıları günümüzde hâlen oynanan bu oyunların kimilerinin ritüel yönleri zayıflasa da öyle anlaşılmaktadır ki bu motifler, coğrafya, soy ya da dini inanıştan bağımsız olarak varlık göstermiştir.

Elçin'in anket yoluyla, Karadağ'ın bizzat köylere gidip oyunları izleyerek, Samuilidis'in oyunlara tanık olmuş ve sonrasında mübadele ile göç etmiş kişilerle gerçekleştirdiği görüşmelerle derlemiş oldukları dramatik köylü oyunlarından hareketle Karadeniz Bölgesi'nde hem Müslüman Türk nüfusun hem de Hıristiyan nüfusun benzer motifleri kullanmış olduklarını söylemek mümkün görünmektedir. Bu durum coğrafyadan kaynaklanan bir ortaklık gibi görünse de kimi durumlarda aynı ilin, hatta bazen aynı ilçenin farklı köylerinde oyunların farklılaştığı durumlar da vardır. Buradan hareketle dramatik köylü oyunları özelinde denebilir ki halkların kültür hayatına ilişkin asal unsurlar bölgesel, ulusal ya da dini farklar değil; onların doğayla kurdukları ilişkidir.

Kaynakça

- And, M. (1962). *Dionisos ve Anadolu köylüsü*. İstanbul, Elif Yayınları.
- And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu: Köylü ve halk tiyatrosu gelenekleri*. İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- And, M. (2003). *Oyun ve bögü*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- And, M. (2007). *Ritüelden drama: Kerbelâ – Muharrem – Ta'ziye*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Avcı, S. (2011). Birinci coğrafya kongresi ve Türkiye'nin coğrafi bölgeleri hakkındaki tartışmalara dair bir not. *Türk Coğrafya Dergisi*, 57, 95-99. Erişim tarihi: Ekim 20, 2016, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tcd/article/viewFile/1074000046/1074000040>
- Bölgeler ve iller <http://www.tck.org.tr/makale/tr/fiziki-cografya/bolgeler-ve-iller> Erişim tarihi: 20.10.216
- Brockett, O. (2000). *Tiyatro tarihi*. Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Elçin, Ş. (1991). *Anadolu Köy orta oyunları*. Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Karadağ, N. (1978). *Köy seyirlik oyunları*. Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Samuilidis, H. (1999). *Geleneksel Pontos halk tiyatrosu*. İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Schechner, R. (2015). *Ritüelin geleceği*. (Çev. Zeynep Ertan), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Tekerek, N. (2007). Köy seyirlik oyunları, seyirlik uygulamalarıyla 51. Yılında bir amatör topluluk: Ankara Deneme Sahnesi ve uygulamalarından iki örnek: Bozkır Dirliği ve Gerçek Kavga. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 24, 67-124. Erişim tarihi: Ekim 20, 2016, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/13/905/11574.pdf>
- Yamal, Y. (Ed.). (1983). *Yurt Ansiklopedisi*. (C.9). Ordu: Seyirlik Oyunlar.

ძვ. წ. მეექვსე საუკუნის შავფიგურული ამფორა პანტიკაპეუმიდან

A Sixth-Century B.C. Black-Figure Neck Amphora from Panticapaeum

ნიკოლოზ შამუგია

დოქტორანტი, შიშის სკუოლა ნორმალე სუპერიორე

ელ-ფოსტა: nikashamugia@gmail.com

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიაში განხილულია 1913 წელს პანტიკაპეუმში (დღევანდელი ქერჩი) აღმოჩენილი ძველბერძნული შავფიგურული ყელიანი ამფორა (სურ. 1-2), რომელიც ამჟამად ერმიტაჟის მუზეუმშია დაცული (ინვენტარის ნომერი: P 1913.1). ამფორა ატიკური ნაწარმია, განეკუთვნება ანტიმენესის მხატვრის წრეს და დაახლოებით ძვ. წ. 520 წლით თარიღდება. იგი პანტიკაპეუმში სავარაუდოდ იმ სავაჭრო კავშირის შედეგად მოხვდა, რომელიც ამ ახალმშენსა და კონტინენტურ საბერძნეთს შორის არსებობდა. ჭურჭლის მთავარ მხარეზე გამოსახულია კენტავრებისა და კანინესის ბრძოლის ანტითეატური სცენა, ხოლო მეორე მხარეზე – კენტავრისა და მფომრის დაპირისპირება. პრეკლასიკურ პერიოდში (ძვ.წ. 900 – 480 წლები) შექმნილ თესალიური კენტავრომაქიის გამოსახულებათა შედარებითი და ტიპოლოგიური შესწავლისთვის წინამდებარე ამფორა საკმაოდ მნიშვნელოვანია. ჩვენმა კვლევამ გამოავლინა, რომ ამგვარ გამოსახულებათა რაოდენობა ოცდარვაა. იკონოგრაფიულ და სტილისტურ მახასიათებელთა გათვალისწინებით, ეს გამოსახულებები ჯგუფებად და ქვეჯგუფებად გვაქვს დაყოფილი. პანტიკაპეუმის ამფორა პირველი ჯგუფის მეორე ქვეჯგუფს განეკუთვნება. ამ ქვეჯგუფში იგი განსაკუთრებულ სიახლოვეს ავლენს ვულჩიში აღმოჩენილ და დაახლოებით ძვ. წ. 520 წლითვე დათარიღებულ ატიკურ შავფიგურულ ყელიან ამფორასთან, რომელიც დღესდღეობით ლაიდენში, ანტიკურობის ეროვნულ მუზეუმში ინახება (ინვენტარის

Abstract

The present article deals with an ancient Greek black-figure neck amphora discovered in Panticapaeum (modern-day Kerch) in 1913 and housed at the State Hermitage Museum in Saint Petersburg (inv. P 1913.1) (figs. 1-2). The vase is of Athenian workmanship. It is attributable to the circle of the Antimenes Painter and dates back to ca. 520 B.C. The amphora most likely turned up in Panticapaeum thanks to the trade network which connected this Greek colony to Greece. The obverse of the vessel depicts an antithetic scene of two centaurs' battle against Caeneus, while the reverse shows a horse-man's confrontation with a warrior. The amphora is important for a typological study of the pre-Classical oeuvres representing the Thesalian centauro-machy. My research has demonstrated that the number of such representations is twenty-eight. Taking into consideration their iconographic and stylistic features, I have divided them in different groups and subgroups. The Panticapaeum amphora falls in the second subset of the first group. It reveals affinities particularly with a black-figure Attic neck amphora discovered in Vulci, likewise dating to about 520 B.C. and preserved at the Rijksmuseum van Oudheden in Leiden (inv. PC 40) (fig. 6). Both vases show two rearing centaurs armed with boulders, whereas their invulnerable adversary is sunk in the earth up to the knees, defending himself with a spear and a shield and carrying a sheathed sword suspended from a baldric over his shoulder. Among innovative stylistic details of the vase-painting, especially noteworthy is Caeneus' pose: for the first time in Greek art, the Lapith hero is shown not in a static posture, but in motion. He tries to flee to the right in order

ნომერი: PC 40). ორსავე ჭურჭელზე კენტავრები გამოსახული არიან ყალყზე შემდგარნი და ლოდით შეიარაღებულნი, ხოლო მათი უწყვლადი მონინალმდევე – მუხლებამდე მინამი ჩაფლული და ფარ-შუბითა და ხმლით აღჭურვილი. ნახატის ინოვაციურ სტილისტურ დეტალთაგან გამოჩნეულად აღსანიშნავია კაინევსის პოზა: ლაპითი გმირი პირველადაა ნაჩვენები არა სტატიკურ მდგომარეობაში, არამედ მოძრაობაში. იგი თითქოს ცდილობს გაექცეს ცხენკაცებს. გარდა ამისა, კაინევსს თავზე ახურავს არა კორინთული ჩაჩანი, როგორც ეს ადრეულ ვაზურ ფერწერაში დასტურდება, არამედ ატიკური მუზარადი.

საკვანძო სიტყვები: პანტიკაპეუმი, ყელიანი ამფორა, თესალიური კენტავრომაქია.

to evade the dynamic storming by the wrathful centaurs. Moreover, the hero has an Attic helmet, which is unparalleled in earlier vase-painting, where he wears a Corinthian one.

Keywords: panticapaeum, neck amphora, Thesalian centauromachy.

1913 წელს პანტიკაპეუმის ტერიტორიაზე, დღევანდელი ქერჩის მახლობლად, აღმოჩნდა ძველბერძნული შავფიგურული ყელიანი ამფორა (სურათი 1-2), რომელიც ამჟამად ერმიტაჟის მუზეუმშია დაცული. ამფორა ატიკური ნაწარმია, განეკუთვნება ანტიმენესის მხატვრის წრეს და დაახლოებით ძვ. წ. 520 წლით თარიღდება. იგი პანტიკაპეუმში სავარაუდოდ იმ სავაჭრო კავშირის შედეგად მოხვდა, რომელიც ამ ბერძნულ ახალმენსა და საბერძნეთს შორის არსებობდა. როგორც ცნობილია, პანტიკაპეუმი ძვ. წ. მეშვიდე საუკუნის ბოლოსა და მეექვსე საუკუნის დასაწყისში მილეტოსიდან წასულმა იონიელმა ბერძნებმა დააფუძნეს.

ჭურჭლის სიმაღლეა 38,3 სანტიმეტრი. მის მთავარ მხარეზე გამოსახულია თესალიური კენტავრომაქიის ერთი ეპიზოდი: კაინევსისა და კენტავრების ბრძოლა, ხოლო მეორე მხარეზე – მეომრისა და კენტავრის დაპირისპირება. წინამდებარე ამფორა საკმაოდ მნიშვნელოვანია პრეკლასიკურ პერიოდში, ანუ ძვ. წ. 900-480 წლების შუალედში შექმნილი თესალიური კენტავრომაქიის იმ გამოსახულებათა შედარებითი და ტიპოლოგიური შესწავლისთვის, რომლებზეც ლაპითთა მეფე კაინევსიც ფიგურირებს. ამგვარ გამოსახულებათა რაოდენობა, როგორც ჩვენმა კვლევამ გამოარკვია, დღესდღეობით ოცდარვაა. ყველაზე ადრეული ნიმუში დასტურდება ოლიმპიაში აღმოჩენილ ძვ. წ. დაახლოებით 630

¹ სანქტ-პეტერბურგი, ერმიტაჟის მუზეუმი, ინვენტარის ნომერი P 1913.1. იხ. Pharnakowsky, 1914, 207-208, სურ. 5; Отчет Императорской Археологической Комиссии за 1913-1915 годы, 1918, 85, სურ. 134 a-b; Beazley, 1956, 284, ნომერი 5; Schauenburg, 1962, 752, შენ. 23, სურ. 6; Brommer, 1973, 499 (A 5); Laufer, 1985a, 11-12, 35, K 18, ილუსტრაცია 7, სურ. 16; Carpenter, Mannack, & Mendonça, 1989, 74, ნომერი 284.5; Laufer, 1990, ნომერი 22.

წლით დათარიღებულ ბრინჯაოს ფირფიტაზე.¹ იკონოგრაფიულ და სტილისტურ მახასიათებელთა გათვალისწინებით ეს ოქდარვა გამოსახულება სამ ჯგუფად იყოფა: ა) ანტითეტური სიმეტრიული გამოსახულებანი, ბ) მონომაქიური ან სამფიგურიანი ასიმეტრიული გამოსახულებანი² და გ) გამოსახულებები, სადაც კინეზისა და კენტავრების დაპირისპირება წარმოდგენილია ლაპითა და კენტავრთა ბრძოლის საერთო კონტექსტში.³

ჩვენთვის საინტერესო ნიმუში ვაზური ფერწერისა პირველ ჯგუფში შედის. ეს ჯგუფი ჩვიდმეტ გამოსახულებას მოიცავს, შესაბამისად, ყველაზე დიდია. მასში, თავის მხრივ, გამოსაყოფია ოთხი ქვეჯგუფი ერთადერთი განმასხვავებელი იკონოგრაფიული ნიშნის გათვალისწინებით, კერძოდ იმის მიხედვით, თუ რითი არიან შეიარაღებული მითოლოგიური ცხენკაცები: პირველ ქვეჯგუფს განეკუთვნება ერთადერთი გამოსახულება, რომელზეც კენტავრები უიარალოდ არიან წარმოდგენილი; მეორე ქვეჯგუფი მოიცავს ვაზური ფერწერის ექვს ნიმუშს, რომლებზეც კენტავრები ქვებითა და ლოდებით არიან შეიარაღებული; მესამე ქვეჯგუფი ხუთ ნახატს აერთიანებს, მათზე ცხენკაცებს ტოტები და ხეები უპყრიათ ხელში იარაღებად; უკანასკნელი, მეოთხე ქვეჯგუფი კი ასევე ხუთ ნიმუშს მოიცავს და ალბათ ყველაზე მრავალფეროვანია, რადგან კენტავრები აქ შეიარაღებული არიან ლოდებითაც და ხის ტოტებითაც.

პანტიკაპეუმში აღმოჩენილი შავფიგურული ყელიანი ამფორის მთავარი გამოსახულება ყველაზე ვრცელ, მეორე ქვეჯგუფს განეკუთვნება. ამ ქვეჯგუფში მას მეოთხე ადგილი უკავია ქრონოლოგიური თვალსაზრისით. გვსურს, თვალი გადავავლოთ წინამდებარე ქვეჯგუფში შემავალი ვაზური ფერწერის ექვსსავე ნიმუშს მათი შედარებითი შესწავლის მიზნით. უადრესი გამოსახულება დაზიანებული სახითაა შემორჩენილი ათენურ შავფიგურულ ოინოქოეზე (სურათი 3), რომელიც ძვ. წ. მეექვსე საუკუნის ბოლო მეოთხედით თარიღდება და ამჟამად მიუნხენში ანტიკურობის სახელმწიფო კოლექციაშია დაცული.⁴ 1854 წელს ოტო იანის მიერ შესრულებული აღწერილობიდან ვიცით, რომ

¹ ოლიმპია, არქეოლოგიური მუზეუმი, ინვენტარის ნომერი BE 11a. ობ. Hampe & Jantzen, 1937, 85-86, სურ. 28; Laufer, 1985a, 3-5, 38, M 1, ილუსტრაცია 1, სურ. 1; Laufer, 1985b, 173-177; Laufer, 1990, ნომერი 61, ილუსტრაცია 573.

² მონომაქიური გამოსახულების ნიმუში შემონახულია, მაგალითად, ტრანტოში ეროვნულ არქეოლოგიურ მუზეუმში დაცულ აპულიურ შავფიგურულ მუკლიან ამფორაზე, რომელიც ძვ. წ. მეექვსე საუკუნის შუა წლებით თარიღდება (ინვენტარის ნომერი 52158. ობ. Paribeni, 1964, 8-9, ილუსტრაციები 2 და 3; Laufer, 1985a, 7, 34, K 4, ილუსტრაცია 4, სურ. 6; Laufer, 1990, ნომერი 3, ილუსტრაცია 564). სამფიგურიანი ასიმეტრიული გამოსახულების ერთადერთი ნიმუში დასტურდება რომში კაპიტოლიუმის მუზეუმებში დაცულ ატიკურ შავფიგურულ ნიკოსთენესურ პიქსისზე, რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. 520 წელს დამზადდა (ინვენტარის ნომერი 1531. ობ. Laufer, 1985a, 12-13, 35, K 21, ილუსტრაცია 7, სურ. 19; Laufer, 1990, ნომერი 26, ილუსტრაცია 568; Iozzo, 2002, 112-114, ნომერი 143, ილუსტრაციები 71 და 72).

³ მაგალითად, ე.წ. „ფრანსუას ვაზა“, რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. 570 წლით თარიღდება და ფლორენციაში ეროვნულ არქეოლოგიურ მუზეუმშია დაცული (ინვენტარის ნომერი 4209. ობ. Maetzke, Marzi, Cristofani et al., 1981, 72-73, 128-129, სურ. 66-69, 161, სურ. 126-127, 177-178, ნომრები 52-64, 184-185, სურ. 182-193, ილუსტრაციები 3 და 4; Muth, 2008, 429-430, სურ. 311, 458-460, სურ. 332 A და B).

⁴ მიუნხენი, ანტიკურობის სახელმწიფო კოლექცია, ინვენტარის ნომერი 1755 (J 1258). ობ. Jahn, 1854, 352, ნომერი 1258; Loeschke, 1890, 252; Oelschig, 1911, 32; Baur, 1912, 39-40, ნომერი 120; Boucher, 1922, 116, ნომერი 1; Schauenburg, 1961, 45, ნომერი 106 ჭურჭელს მოიხსენიებს ამფორად; Schauenburg, 1962, 752, ნომერი 23 ჭურჭელს მოიხსენიებს ყელიან ამფორად; Brommer, 1973, 500 (A 22) ჭურჭელს მოიხსენიებს ყელიან ამფორად; Laufer, 1985a, 13, 35, K 23; Laufer, 1990, ნომერი 12; Corpus Vasorum Antiquorum, Munich, Antikensammlungen, ტ. 12 (1993), 19-20, ილუსტრაცია 7 (4-5).

კენტავრები შეიარაღებული იყვნენ ლოდებით ორსავე ხელში. მაშინ ეს ოინოქოვ დაუზიანებელი გახლდათ. ქრონოლოგიური თვალსაზრისით ქვეტავრების მეორე და მესამე გამოსახულებები დასტურდება ატიკური წარმოების წითელფიგურულ კლიქსებზე. ერთ-ერთი მათგანი მხატვარ ოლტოს მიეწერება ჯონ ბიზონის მიერ და ძვ. წ. 520 წლით თარიღდება (სურათი 4).¹ მეორე მათგანი დელოსის მხატვარს მიეკუთვნება, ძვ. წ. მეექვსე საუკუნის ბოლო მეოთხედით თარიღდება და ანონიმი კერძო კოლექციონერის კუთვნილებაა (სურათი 5).² აღსანიშნავია, რომ ოლტოსის მიერ შესრულებული ნახატი ერთადერთია, რომელზეც ლაპითა მეფე კანეგის მიწაში სანახევროდ ჩაფლული არ არის გამოსახული. მიწაში ჩაფლულად გამოსახვა ამ გმირის იდენტიფიცირების ერთადერთი კრიტერიუმია ძველბერძნულ სახვით ხელოვნებაში. წინამდებარე შემთხვევაში ლაპითა მეფის იდენტიფიცირებას ვახდენთ წარწერით, რომელიც ფიგურის თავზე არის შესრულებული. ქვეტავრში მეოთხე ადგილი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პანტიკაპეუმში აღმოჩენილ ყელიან ამფორას უკავია. რაც შეეხება მეხუთე გამოსახულებას, ის ათენური ნაკეთობის შავფიგურულმა ყელიანმა ამფორამ შემოგვინახა (სურათი 6). ეს ვაზა, როგორც ჩანს, ეტრურიაში გაიყიდა, რადგან ვულჩიშია აღმოჩენილი. იგი ძვ. წ. 520 წლით თარიღდება და დღესდღეობით ლაიდენში ანტიკურობის ეროვნულ მუზეუმში ინახება.³ ქრონოლოგიური თვალსაზრისით ქვეტავრის უკანასკნელი გამოსახულება შესრულებულია იენის კანეგის მხატვრის მიერ ატიკურ შავფიგურულ ოინოქოვზე დაახლოებით ძვ. წ. 510 წელს (სურათი 7).⁴

პანტიკაპეუმში აღმოჩენილი ყელიანი ამფორა იმდენად განსაკუთრებულ მსგავსებას ავლენს ქვეტავრის რიგით მეხუთე ნიმუშთან, ანუ ვულჩიში ნაპოვნ ყელიან ამფორასთან, რომ არ არის გამორიცხული ეს უკანასკნელი, პირველის

¹ მიუნხენი, ანტიკურობის სახელმწიფო კოლექცია, ინვენტარის ნომერი 1755 (J 1258). იხ. Jahn, 1854, 352, ნომერი 1258; Loeschke, 1890, 252; Oelschig, 1911, 32; Baur, 1912, 39-40, ნომერი 120; Boucher, 1922, 116, ნომერი 1; Schauenburg, 1961, 45, ნომერი 106 ჭურჭელს მოიხსენიებს ამფორად; Schauenburg, 1962, 752, ნომერი 23 ჭურჭელს მოიხსენიებს ყელიან ამფორად; Brommer, 1973, 500 (A 22) ჭურჭელს მოიხსენიებს ყელიან ამფორად; Laufer, 1985a, 13, 35, K 23; Laufer, 1990, ნომერი 12; Corpus Vasorum Antiquorum, Munich, Antikensammlungen, ტ. 12 (1993), 19-20, ილუსტრაცია 7 (4-5).

² კოპენჰაგენი, ეროვნული მუზეუმი, ინვენტარის ნომერი 13407. იხ. Vente publique 11. 23-24 janvier 1953, 1953, ნომერი 333, ილუსტრაცია 19; Breitenstein, 1957, 22, ილუსტრაცია 29; Beazley, 1963, 59, ნომერი 57; Corpus Vasorum Antiquorum, Copenhagen, Musée National, ტ. 8 (1963), 260-261, ილუსტრაცია 335 (1 b); Beazley, 1971, 326; Brommer, 1973, 500 (B 1); Bianchi Bandinelli & Paribeni, 1976, ნომერი 330; Schefold, 1978, 155-156, სურ. 207; Burn & Glynn, 1982, 80, ნომერი 59.57; Schmidt-Dounas, 1985, 5-6; Laufer, 1985a, 13-14, 36, K 37, ილუსტრაცია 7, სურ. 20; Carpenter, Mannack, & Mendonça, 1989, 164, ნომერი 59.57; Laufer, 1990, ნომერი 33, ილუსტრაცია 569; Harnecker, 1991, 53-54, 223, ნომერი 36; Muth, 2008, 433-434, სურ. 316.

³ ლაიდენი, კერძო კოლექცია. იხ. Laufer, 1990, ნომერი 34.

⁴ ლაიდენი, ანტიკურობის ეროვნული მუზეუმი, ინვენტარის ნომერი PC 40. იხ. Janssen, 1843, 158, ნომერი II 1642; Roulez, 1854, 48, ილუსტრაცია 11, 2a; Reinach, 1899-1900, ტ. 2, 272, ნომრები 2 და 4; Адамовъ, 1904, 9, 11, სურ. 8; Holwerda, 1905, 77, ნომერი 53; Baur, 1912, 40, ნომერი 121, ილუსტრაცია 4; Schauenburg, 1962, 752, შვ. 23; Corpus Vasorum Antiquorum, Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, ტ. 1 (1972), 22-23, ილუსტრაცია 27 (1); Brommer, 1973, 500 (A 24); Schiffler, 1976, 23, 249 (A 63); Bastet, 1982, 50-51, სურ. 14 A (ავტორი შეცდომით წითელფიგურულად მოიხსენიებს ამფორას); Laufer, 1985a, 11, 35, K 17, ილუსტრაცია 6, სურ. 15; Laufer, 1990, ნომერი 23, ილუსტრაცია 567.

⁵ იენა, ფრიდრიხ შილერის უნივერსიტეტი, ანტიკური ხელოვნების კოლექცია, ინვენტარის ნომერი 175. იხ. Beazley, 1956, 436, ნომერი 1; Stucchi, 1961, 289; Schauenburg, 1962, 751-752, 756-757, სურ. 7; Beazley, 1971, 188; Brommer, 1973, 500 (A 7); Laufer, 1985a, 12, 35, K 20, ილუსტრაცია 7, სურ. 18; Carpenter, Mannack, & Mendonça, 1989, 112, ნომერი 436.1; Laufer, 1990, ნომერი 25, ილუსტრაცია 568.

მსგავსად, ანტიმენესის მხატვრის წრის მიერ იყოს მოხატული. ორივე მათგანი სავარაუდოდ საექსპორტოდ შეიქმნა ათენში. ჩანს, ერთი ეტრურიაში გაიყიდა, მეორე კი პანტიკაპეუმში წაულიათ ვაჭრებს გასაყიდად. ცხადია, არ არის გამორიცხული ორივე მათგანი ძღვენი ყოფილიყო, ათენელის მიერ უცხოეთში გაგზავნილი. ორივე ეს ყელიანი ამფორა თანადროულია, ძვ. წ. 520 წლით თარიღდება. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ არტისტული შესრულების მხრივ ქვეტკუეში ყველაზე მნიშვნელოვანი ვაზური ფერწერის ეს ორი ნიმუშია.

ორსავე ჭურჭელზე თესალიური კენტავრომაქის სცენა მსგავს პალმეტის ორნამენტებს შორისაა ჩასმული, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ პანტიკაპეუმის ამფორაზე მათი რაოდენობა სამია, ხოლო ვულჩისაზე – ოთხი. გამოსახულება პანტიკაპეუმის ამფორაზე მნიშვნელოვანწილად უფრო დახვეწილია. ცხენკაცები გამოსახული არიან ყალყზე შემდგარი, თუმცა ქვეტკუეფის ნებისმიერი სხვა ნიმუშისაგან განსხვავებით, მათი ცხენის ტანის წინა ნაწილი სათანადოდაა ჰაერში აწეული და არ არის მიწისკენ დახრილი. გარდა ამისა, კენტავრთა უკანა ფეხები ერთმანეთთან არაა შეტყუებული, როგორც მხატვარ ოლტოსისა და დელოსის მხატვრის ნიმუშების შემთხვევაში; ისინი სათანადოდაა დამორებული ერთმანეთს, რაც ბუნებრივ ელფერს ანიჭებს ცხენკაცთა პოზას. მხატვარი აქცენტს აკეთებს კენტავრთა შეტევაზე, სწორედ ამიტომ პირველად ძველბერძნულ სახვით ხელოვნებაში კაინევის ფიგურა ნაჩვენებია ცხენკაცთა ფიგურების უკან. მარცხენა კენტავრს მკერდის წინ უკავია დიდი თეთრი ლოდი, რომელიც მას წვერს უფარავს. იგი მზადაა ეს ლოდი ზურგში ჩასცეს უწყველად ლაპით გმირს, ვინც თავს იცავს დიდი მრგვალი ფართითა და გრძელი შუბით. საინტერესოა მარჯვენა ცხენკაცის პოზა: მისი ტორსი ნაჩვენებია ზურგიდან. კენტავრის ამგვარად წარმოჩენა ძველბერძნულ მხატვრობაში უჩვეულოა. ეს ცხენკაცი შედარებით მცირე ზომის ლოდითაა შეიარაღებული და აპირებს ლოდი წინიდან ჩასცეს მოწინააღმდეგეს. ამაზე მიგვანიშნებს ის, რომ კენტავრის მარცხენა ხელი კაინევის მუზარადის უკანაა გამოსახული. შესაბამისად, ერთი ცხენკაცი ზურგიდან ემუქრება ლაპითს, ხოლო მეორე – წინიდან. კენტავრთა გამომეტყველება ერთმანეთის მსგავსია: ორივე მათგანს აქვს ე.წ. სილენოსისთვის სახასიათო შტრიხები: პაჭუა ცხვირი, ოდნავ ვალეებული პირი, აწეული წარბები, გრძელი წვერი, მხრებსა და მკერდამდე ჩამოშვებული კულულები, ცხენის ყურები და კოპებშეყრილი გამოხედვა. მარჯვენა კენტავრის კული ჰაერში ლამაზად აწეულია გამოსახული.

მხატვარი ინოვაციას იჩენს ასევე კაინევის დახატვისას. პირველად ძველბერძნულ ვაზურ ფერწერაში უწყველადი გმირი ნაჩვენებია არა სტატიკურ მდგომარეობაში, არამედ ენერგიულ მოძრაობაში, რაც უაღრესად საყურადღებო დეტალია. ლაპითთა მეფე მუხლებამდე მიწაშია ჩაფლული, თუმცა ამავდროს ცდილობს გაიქცეს მარჯვნივ, რათა როგორმე თავი დააღწიოს ველურ მტერს. გაქცევის მცდელობის პოზის შერჩევა კაინევისთვის ხელოვნის მიერ გმირს პირველად წარმოაჩენს როგორც დამარცხებისთვის განწირულს, ვინც თავგანწირვით იბრძვის გადარჩენისთვის. ლაპითების მეფე მარჯვნივ მოძრაობს და თან თავს უკან, მარცხენა ცხენკაცისკენ აბრუნებს მაყურებლისკენ ზურგმექცეული. ლაპით გმირს მოსავს მოკლე, მჭიდროდ მომდგარი ქიტონი. წვივები დაფარული აქვს წვივსაკრავებით. ფარ-შუბის

გარდა იგი შეიარაღებულია ხმლით, რომელიც ქარქაშში ჩაგებული მხარზე აქვს გადაკიდებული. ფარი შემკულია ორი თეთრი და ერთი წითელი დისკოთი. გრძელი ფრთებით შემკული და ღანვების საფარის მქონე ატიკური მუზარადი სრულიად უნიკალურია. ამგვარი რამ ადრეულ ვაზურ ფერწერაში არ დასტურდება. დაახლოებით მსგავსი მუზარადი გმირს მხოლოდ შედარებით გვიანდელი, ჩერვეტერიში აღმოჩენილი ერთი ეტრუსკული სტამნოსის გამოსახულებაზე ახურავს.

პანტიკაპეუმის ვაზის გამოსახულება ბევრ დეტალში თანხვდება ვულჩის ამფორის გამოსახულებას. თუმცა გამოსაყოფია რამდენიმე საყურადღებო განსხვავება. ალბათ ყველაზე მნიშვნელოვანი დეტალი, რითაც ვულჩიში აღმოჩენილი ყელიანი ამფორა განსხვავდება პანტიკაპეუმში აღმოჩენილი ამფორისაგან არის ის, რომ მასზე კენტავრები ერთმანეთს არ ჰგვანან სახით. ამ მხრივ, პანტიკაპეუმში ნაპოვნი ვაზა ოლიმპიაში ნაპოვნი ბრინჯაოს ფირფიტით დაწყებულ ტრადიციას აგრძელებს და ორსავე კენტავრს ერთნაირი გარეგნობის მქონედ წარმოგვიჩენს. ვულჩის ამფორის მხატვარი კი ნოვატორობას იჩენს და იწყებს კენტავრთა გარეგნულ ინდივიდუალურ დიფერენციაციას. ვულჩიში ნაპოვნ ვაზაზე თუ მარჯვენა კენტავრს აქვს სილენოსის სახასიათო შტრიხები, ამის თქმა მარცხენა კენტავრზე შეუძლებელია. მარცხენა კენტავრის წვერი მოკლეა, მას აქვს არა ცხენის, არამედ ადამიანის ყურები, და მისი ფართო ცხვირი, ცხადია, ვერ ჩაითვლება სილენოსისთვის სახასიათო ვიზუალურ შტრიხად. რაც შეეხება კაინევსს, გმირს ატიკური ჩაჩქნის ნაცვლად კორინთული მუზარადი ახურავს, რაც ტრადიციის ერთგულებით შეიძლება აიხსნას.¹

დასასრულს უნდა აღინიშნოს, რომ მხატვრული თვალსაზრისით პანტიკაპეუმის ამფორა ვულჩის ამფორას ვერ დაშორდება. ჩვენი ვარაუდით, ისინი, თუ ერთი და იმავე მხატვრის მიერ არაა, მხატვართა ერთი და იმავე წრის მიერ შეიქმნა. ამასთან, მიგვაჩნია, რომ პანტიკაპეუმის ვაზა ოდნავ უფრო ადრეული უნდა იყოს, რადგან მას აკლია ერთ-ერთი უმთავრესი ნოვატორული დეტალი – კენტავრთა სახის ინდივიდუალური დიფერენციაცია. მიუხედავად ამისა, ქვეჯგუფის ყველაზე ლამაზ ნიმუშად ალბათ სწორედ ეს ვაზა უნდა ჩაითვალოს, თუნდაც იმიტომ, რომ მოხატულია მისი ორივე მხარე, მაშინ როდესაც ვულჩის ამფორას მხოლოდ ცალი მხარე აქვს მოხატული. რაც შეეხება იენის ფრიდრიხ შილერის სახელობის უნივერსიტეტში დაცულ შავფიგურულ ოინოქოესს, ქვეჯგუფის ყველაზე გვიანდელ გამოსახულებას, მასზეც მხოლოდ ცალი მხარე მოუხატავს ხელოვანს. მაგრამ აქ მნიშვნელოვანი ალბათ უფრო ის არის, რომ კაინევსის სტატიკური პოზის გამო ეს ოინოქოე ვერ ასახავს ბრძოლის იმ სიმძაფრეს, რასაც გმირის დინამიკური პოზა ანიჭებდა თესალიური კენტავრომაქიის სცენას პანტიკაპეუმის ამფორაზე. ეს სიმძაფრე აუცილებელი იყო წარმოჩენილიყო ლაპითთა და კენტავრთა დაუნდობელი დაპირისპირების გამოსახვისას, რომელიც სულ მალე, უკვე მესხეთე საუკუნეში, ბერძნების სპარსელებთან ომის შემდეგ, ცივილიზაციის ბარბაროსულობასთან დაპირისპირების სიმბოლოდ იქცეოდა. სწორედ ამ სიმბოლოთი, ამ ჩანაფიქრით,

¹ ეტრუსკული სტამნოსი ძვ. წ. 510-500 წლებით თარიღდება და დაცულია ვენაში ხელოვნების ისტორიის მუზეუმში (ინვენტარის ნომერი 406 [IV 1477]). იხ. Beazley, 1939, 7-8, სურ. 5; Laufer, 1985a, 14-15, K 35, ილუსტრაცია 8, სურ. 22; Laufer, 1990, ნომერი 63, ილუსტრაცია 573.

ველურ ძალასთან ცივილიზაციის დაპირისპირების იდეით დაიტვირთებოდა მალე თესალოური კენტავრომაქის სცენა უმნიშვნელოვანეს ელინურ ტაძართა ფრონტონებზე, ფრიზებსა და მეტოპებზე. და ეს ტაძრები იქნებოდნენ: პართენონი ათენში, აპოლონის ტაძარი ბასიში, პოსეიდონის ტაძარი სუნიონში, ჰეფესტოს ტაძარი ათენის აგორაზე, ზევსის ტაძარი ოლიმპიაში... ყველა მათგანზე ასახული იქნებოდა ბრძოლის საოცარი სიმძაფრეც და დინამიკაც, რომლის წარმოჩენამაც ერთ-ერთი პირველი წლებით ადრე პანტიკაპეუმის ამფორის მხატვარი იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Адамовъ, В. Θ. (1904). Къней въ изображеніяхъ битвы Кентавровъ съ Лапиѳами. Записки классическаго отдѣлення Императорскаго русскаго археологическаго общества, 3, 1-14.
- Bastet, F. L. (1982). Amphore à col. In *Hommes et Dieux de la Grèce antique*. Europalia 82, Hellas-Grèce (50-51). Bruxelles.
- Baur, P. V. C. (1912). *Centaurs in Ancient Art: The Archaic Period*. Berlin: Karl Curtius.
- Beazley, J. D. (1939). Two Swords, Two Shields. *Bulletin van de Vereeniging tot Bevoorderen der Kennis van de Antieke Beschaving*, 14, 4-14.
- Beazley, J. D. (1956). *Attic Black-figure Vase-painters*. Oxford: Oxford University Press.
- Beazley, J. D. (1963). *Attic Red-figure Vase-painters* (2nd ed., Vols. 1-3). Oxford: Clarendon Press.
- Beazley, J. D. (1971). *Paralipomena: Additions to Attic Black-figure Vase Painters and to Attic Red-figure Vase Painters* (2nd ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Bianchi Bandinelli, R., & Paribeni, E. (1976). *L'arte dell'antichità classica* (Vol. 1): Grecia. Turin: Unione Tipografico-Editrice Torinese.
- Boucher, H. (1922). Kaineus et les Centaures. (Kélébé de la collection Saint-Ferriol). *Revue archéologique*, 16, 111-118.
- Breitenstein, N. (1957). *Graeske Vaser*. Copenhagen: Gyldendal.
- Brommer, F. (1973). *Vasenlisten zur griechischen Heldensage* (3rd ed.). Marburg: N. G. Elwert Verlag.
- Burn, L., & Glynn, R. (1982). *Beazley Addenda: Additional References to ABV, ARV2 & Paralipomena*. Oxford: Oxford University Press.
- Carpenter, Th. H., Mannack, Th., & Mendonça, M. (1989). *Beazley Addenda: Additional References to ABV, ARV2 & Paralipomena* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Corpus Vasorum Antiquorum*, Copenhagen, Musée National (Vol. 8). (1963).

- Corpus Vasorum Antiquorum, Leiden, Rijksmuseum van Oudheden (Vol. 1). (1972).
- Corpus Vasorum Antiquorum, Munich, Antikensammlungen (Vol. 12). (1993).
- Hampe, R., & Jantzen, U. (1937). Die Grabung im Frühjahr 1937. In Bericht über die Ausgrabungen in Olympia (Vol. 1) (25-97). Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Harnecker, J. (1991). Oltos: Untersuchungen zu Themenwahl und Stil eines frührotfigurigen Schalenmalers. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang GmbH.
- Holwerda, J. H. (1905). Catalogus van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden: Afdeling Griekenland en Italië. 1e deel, Vaatwerk. Leiden: E. J. Brill.
- Iozzo, M. (2002). La Collezione Astarita nel Museo Gregoriano Etrusco. Parte II, I. Ceramica attica a figure nere. Vatican City: Monumenti, Musei e Gallerie Pontificie.
- Jahn, O. (1854). Beschreibung der Vasensammlung König Ludwigs in der Pinakothek zu München. Munich: Jos. Lindauer'sche Buchhandlung.
- Janssen, L. J. F. (1843). De grieksche, romeinsche en etrusische Monumenten van het Museum van Oudheden te Leyden. Leiden: H. W. Hazenberg en Comp.
- Laufer, E. (1985a). Kaineus: Studien zur Ikonographie. Rome: Giorgio Bretschneider Editore.
- Laufer, E. (1985b). Zum Kaineusblech von Olympia. Kunsthistorisches Jahrbuch Graz, 21, 173-177.
- Laufer, E. (1990). Kaineus. In *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*. (Vol. 5, pp. 884-891). Zurich: Artemis & Winkler Verlag.
- Loeschke, G. (1890). Bildliche Tradition. In *Bonner Studien: Aufsätze aus der Altertumswissenschaft* (248-260). Berlin: Verlag von W. Spemann.
- Maetke, G., Marzi, M. G., Cristofani, M. et al. (1981). *Materiali per servire alla storia del vaso François*. Rome: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato.
- Muth, S. (2008). *Gewalt im Bild: Das Phänomen der medialen Gewalt im Athen des 6. und 5. Jahrhunderts v. Chr.* Berlin: Walter de Gruyter.
- Oelschig, H. (1911). *De Centauiromachiae in arte graeca figuris*. Halle: Typis Wischani et Burkhardtii.
- Отчёт Императорской Археологической Комиссии за 1913-1915 годы. (1918). Петроград: Девятая Государственная Типография.
- Paribeni, E. (1964). *Immagini di vasi apuli*. Milan: Amilcare Pizzi.
- Pharmakowsky, B. (1914). Archäologische Funde im Jahre 1913. Rußland. *Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, 29, 205-292.
- Reinach, S. (1899-1900). *Répertoire des vases peints grecs et étrusques* (Vols. 1-2). Paris: Ernest Leroux Éditeur.
- Roulez, J. (1854). *Choix de vases peints du Musée d'antiquités de Leide*. Ghent: I. S. van Dooselaere.

Schauenburg, K. (1961). Vasen. In *Antike Kunstwerke*, aus Sammlung Prof. B. Meißner und anderem Besitz, Auktion III, Samstag, 29. April 1961, Luzern. Luzern: *Ars Antiqua AG*.

Schauenburg, K. (1962). Eine neue Sianaschale. *Archäologischer Anzeiger*, 77, 745-776.

Schefold, K. (1978). *Götter- und Heldensagen der Griechen in der spätarchaischen Kunst*. Munich: Hirmer Verlag.

Schiffler, B. (1976). *Die Typologie des Kentauren in der antiken Kunst: vom 10. bis zum Ende des 4. Jhs. v. Chr.* Bern: Herbert Lang.

Schmidt-Dounas, B. (1985). Bemerkungen zu Kaineus. *Istanbuler Mitteilungen*, 35, 5-12.

Stucchi, S. (1961). Kaineus di Jena: 289. In *Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale*. (Vol. 4, pp.). 7 vols. 1958-1966. Rome: Istituto dell'Enciclopedia Italiana.

Vente publique 11. 23-24 janvier 1953. (1953). Basel: Monnaies et médailles S.A.

ტელევიზია ამერიკულ ეკრანზე. დარენ არონოფსკის „ოცნების რექვიემი“

Television on the American Screen
(Darren Aronofsky “Requiem for a Dream”)

ლია კალანდარიშვილი

დოქტ. კინომცოდნე. შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს
ქართული სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: liakalandari@gmail.com

აბსტრაქტი

ტელევიზია მეოცე საუკუნეში მოველინა სამყაროს და დაიპყრო იგი. ეს იყო ფიზიკური რეალობის საკვირველი სენსაციური გახსნა, მეცნიერული პროგრესის უშუალო მონაწილეობა. ყოველდღიურობაში შემოჭრილმა ტე-ის პატარა ეკრანმა გარდაქმნა ადამიანის მიმართება სამყაროსთან, დაახლოვა მოვლენები, დრო და სივრცე. ტელევიზია ხდება ინფორმაციის მთავარი მომწოდებელი და მისი შინაარსის განმსაზღვრელიც... წარმართაეს საზოგადოებრივ აზრს, სარეკლამო ბიზნესს, ყოველგვარ გასართობ წარმოდგენას... იგი შეუცვლელია! თუმცა, მისი გავლენა არც ისე უსაფრთხოა, და რაც უფრო ყოვლის მომცველია, მით მეტი ზიანის მოტანაც შეუძლია.

ამერიკელი კინორეჟისორი დარენ არონოფსკი ტელევიზიას წარმოადგენს ფილმის კონფლიქტის საწყის ელემენტად და სიმბოლოდ. აქ ტელევიზორი - საკუთარი ბინის კედლებში შემოჭრილი მოძალადე, უცხო სამყარო, ძლიერი ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მქონე ჰალ-უცინოგენია, არანაკლებ საშიში, ნარკოტიკი ვიდრე ჰეროინი, ილუზიური რეალობა, რომელიც ნამდვილ ცხოვრებას ენაცვლება ჩანერგილი, უცხო, საკუთარი სურვილების საპირისპირო, მიუღწევადი და აუხდენელი, მტანჯველი და დამაკნინებელი ოცნებებით...

ტელევიზორი თავისთავად და სატელევიზიო გამოსახულება, უშუალოდ ჩართული თხრობაში, ფილმში სხვადასხვა

Abstract

Every new technologic discovery confers the visual arts more distinct expression and credibility. The cinematographic essence - ability to capture reality in documentary way, then TV's live broadcast and at present computer virtuality showed people the World in a new way, opened the unknown sides of the reality.

The impressions enriched with the detailed facticity forms a new reality, a new outlook, tastes ... forms the culture, consciousness, a new existence. But the new opportunity confers the credibility not only the real, but also the fiction, created fantastic World. In fact, the new expression can create an illusory impression, can influence, manage the human desires.

Importance of the problem draws attention of the filmmakers. Technological achievements and shortcomings of visual art becomes the subject of the creative interest of great number of the filmmakers.

IN the movie of American filmmaker Darren Aronofsky the TV is a constituent element and a symbol of the dramatic conflict, and, for, templates for television broadcasts, TV-expression facticity is being formed as metaphors, images, and being read as an artistic language, style sign, context of the movie.

Keywords: Cinematographic Art, television, effect of reality, TV-expression, addiction.

გამომხატველობას და საზრისს იძენს, როგორც ცალკეული სიტუაციის ნიშანდობლივად შეფასებაში და როგორც ზოგადად სიმბოლური გამომსახველობა.

საკვანძო სიტყვები: კინოხელოვნება, ტელევიზია, რეალობის ეფექტი, ტელე-გამომსახველობა, ნარკომანია.

ცოცხალი მოძრავი რეალობის ფაქტობრივად აღბეჭდვა და კვლავ წარმოდგენა, მხოლოდ, XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე, უდიდესი ტექნოლოგიური პროგრესის ეპოქაში გახა შესაძლებელი. თუმცა, ძმები ლუმიერების მიერ წარმოდგენილი `რეალობის ეფექტი“-კინემატოგრაფის ბუნების საწყისი პირობა იმთავითვე აღქმული იქნა ორმაგი ბუნებით: როგორც რეალობის ავტომატური ასლი და როგორც ეკრანული სახე, კინოტრიუკი. ამოძრავებელი გამოსახულება კინოგამომსახველობის წარმოქმნის სტიმულად იქცა, ხოლო კინო ჩამო-ყალიბდა ხელოვნებად, „ილუზიონად“, თვალსაზრისად სინამდვილეზე და არა თავად სინამდვილის ფაქტობრიობად: ეკრანზე საჩვენებლად ფირზე გადაღებული დროში განფენილი დინამიური გამოსახულება, ილუზია, რო-მელიც სინამდვილის შთაბეჭდილებას ახდენს, იქმნება რიტმული მონტაჟის, კომპოზიციის, პერსპექტივის სიღრმისა და სიმკვეთრის, გამოსახულების მასშტაბების, ფერისა და ხმის ცვალებადობის საშუალებით; სხვა ხელოვნებათა მსგავსად, კინოგამომსახველობაც დაკავშირებულია, ჩვეულებრივ, ჩანაფიქრის შემოქმედებით გადანწყვეტასთან, ეკრანის ესთეტიკასთან, სახიერებასთან, ფორმასთან, სტილთან, არსებულ ტექნიკურ შესაძლებლობებთან. ეს გან-საკუთრებით თვალსაჩინოა, თუ დღევანდელი კინემატოგრაფის გვერდით მის პირველ ნაბიჯებს გავიხსენებთ: უხარისხო ააღებადი კინოფირიდან ჩაბნელებული კინოთეატრის ბიაზის ეკრანზე დაშუქებულ, არასათანადოდ აჩქარებულ, დაკანრულ, მუნჯი კადრების ჩრდილოვან გამოსახულებას... წარსული უმანკოების, სინორჩისა და გულუბრყვილობის ღიმილისმომგვრელი ფაქტი! სწორედ ამ წლებში იგი საოცრებად ითვლებოდა... `შორს წასვლად“... თუმცა, როგორც ყოველ ტექნოლოგიური სიახლე, კინემატოგრაფიც იწვევდა საზოგადოებაში ერთგვარ მიუღებლობას, აღფრთოვანებასთან ერთად, არსებობდა შეხედულება კინემატოგრაფზე, როგორც სულიერების საწინააღმდეგოდ მიმართულ ცოდვის მანქანაზე: **`კაცთმოძულე ზრახვების გამოცოცხლების მიზნით ბოროტად გამოყენებულ ტექნიკაზე`** - სწორედ ასე უწოდა მას, გენიალურმა თომას მანმა `ჯადოსნურ მთაში` და დამცინავი გროტესკულობით აღწერა კინოსენსიცი და მასზე მთელი გულისყურით **`მიშტერებული`** კინომაყურებელიც **`...სიამოვნებისგან [რომ] ეღრისებოდა აწითლებული გამოთაყვანებული სახე`**.

‘აფორიაქებული~ და ‘აციმციმებული ეკრანი~, რომელიც XX საუკუნის ოციანი წლების ‘ჯადოსნური მთის~ გმირებს სულს უნამლავდა და თვალებს უღიზიანებდა, დროთა განმავლობაში, გადასაღები და საპროექციო აპარატურის გაუმჯობესების შედეგად ‘დამშვიდდა~. დამაჯერებლობა და რეალისტურობა შესძინა ეკრანულ გამოსახულებას ფირის მიღწეულმა ხარისხმაც. სხვადასხვა ფილტრებით (სუსტი მგრძობიარობის თუ მაღალკონტრასტული) ნამდვილთან მიახლოებული თუ ხელოვნური ზეხასხასა ფერის გადმოცემის თანამედროვე შესაძლებლობებმა, ასევე, ხმის სტერეოფონური ჩანერის, ბგერის სივრცული პერსპექტივის აკუსტიკური სისტემის დამუშავებამ, ხმოვანი რიგის შექმნის ახალმა ტექნიკურმა სისტემებმა... მაყურებლისთვის ეკრანის ატმოსფერო უფრო შესაგრძნობი გახადა. კინომ შეუძლებელი შეძლო: წარმოდგინა მკაფიო, მასშტაბური, „ჯერარნახული სინამდვილე“! ანუ, საოცარმა ტექნოლოგიებმა გააცოცხლა და არსებობა მიანიჭა ადამიანის მიერ წარმოსახულ ილუზორულს: ხორცი შეასხა დაუჯერებელ ფანტასტიკურ რეალობას, ვითომარსებულ სამყაროს, საკუთარი წარმოსახულისადმი აღფრთოვანებას და შიშს! რაც შეეხება ცოცხალ, დოკუმენტურ რეალობას, მან მცირე-ეკრანზე გადაინაცვლა. ტელემაუნყებლობა ინფორმაციის მთავარი მომწოდებელი და შინაარსის განმსაზღვრელი ხდება: წარმართავს საზოგადოებრივ აზრს, სარეკლამო ბიზნესს, გასართობ წარმოდგენას... ადამიანის ყოველდღიურობაში შემოჭრილი პატარა ეკრანი, სრულიად გარდაქმნის ადამიანთა მიმართებას სამყაროსთან, მოვლენებთან, დროსთან და სივრცესთან.

დასაწყისში, ტელეგამომსახველობის ფორმირებაზე გავლენას კინოტექნოლოგია ახდენდა; შემდგომ, თანდათან გამოიკვეთა ტექნოლოგიურ ფორმატებს შორის შეუსატყვისობა: გარდა იმისა, რომ კინოფირი ხარისხიან ვიდეოსიგნალს ვერ უზრუნველყოფდა, ყოველდღიური მაუნყებლობისთვის დამაბრკოლებელი იყო კინოფირის ლაბორატორიული დამუშავების ხანგრძლივი, რამდენიმე ეტაპიანი პროცესიც... განსხვავებული აღმოჩნდა სატელევიზიო ემნილების ძირითადი პრინციპიც - ანმყოში არსებული უწყვეტი ანალოგური ტელესიგნალი, დროის კავშირი რეალურ სამყაროსთან... კინოში, კი, ყოველთვის სხვა დროა! აქ უპირატესობა, წინასწარ დაგეგმილ, გადაღებულ, კარგად დამუშავებულ, გადააზრებულ და დამონტაჟებულ ფირს ენიჭება, ნეგატივს, საიდანაჯ შემდეგ პოზიტივის ასლები და კონტრატიპები ინარმოება.

განსხვავებული საწყისების მიუხედავად, ოთხმოციან წლებში, კინო-წარმოებაში დაუბრკოლებლად მკვიდრდება მოხერხებული ვიდეომანტიური ტექნოლოგია: როგორც გადაღების პროცესში დამხმარე საშუალება ექსპერიმენტული სცენების და ღებლების დასამუშავებლად, ისე, ამ ტექნოლოგიის ფორმატში პირადპირი წარმოებისთვის, როგორც იათასიანი, ინდივიდუალური მოხმარების მასობრივი პროდუქტი. ვიდეოკასეტების დახმარებით, კინოეკრანს დამატებით კიდევ მოაკლდა კინოთეატრების ისედაც გამეჩხერებული მაყურებელი - გადაქცეული სხვებთან ერთად ფილმის ყურებას საშუალოდ გადაჩვეულ, განმარტებულ ვიდეოტელემაყურებლად... კინო იძულებული ხდება ტელევიზიის ენით იმეტყველოს, გადახედოს საკუთარ გამომსახველობას.

აქვს თუ არა კინოს მომავალი?!~ ამ კითხვით მიმართავს 1982 წელს კანის კინოფესტივალზე ჩასული ვიმ ვენდერსი სახელგანთქმულ კინოოსტატებს: სასტუმროს ნომერში, კინოკამერის წინაშე განმარტოებული რეჟისორები, ჩართული ტელევიზორის ფონზე საუბრობენ კინოს ბედზე, გამომსახველობაზე... ვენდერსის მინიმალისტური, უცვლელი კადრის კონტექსტი ერთდროულად კონფლიქტური და განონასწორებელია, თვალსაზრისი ოპტიმიზმს მოკლებული და ამავე დროს იმედიანი... კინოესთეტიკა იცვლება: ქრონომეტრაჟი ან კადრი სულ უფრო და უფრო ჰგავს იმას, თითქოს ისინი ტელევიზიისთვის დაამზადეს.¹~ აღნიშნავს უან-ლუკ გოდარი.

კარგია თუ ცუდი, კინემატოგრაფიამ ტელე-მაუწყებლობისგან განვითარების ახალი სტიმული მიიღო. ტელეგადაცემებში რეალობა სახეგა, რეპორტაჟი მოვლენების შუაგულიდან, პირდაპირი ეთერი... ფოკუსში შეულამაზებელი სინამდვილის თითქოს შემთხვევითი, ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ფრაგმენტები ტელეეკრანზე უფრო დამაჯერებლად გამოიყურებიან, ვიდრე კინოფილმის სტილისტურად გამართული, მხატვრულად სრულყოფილი კონცეპტუალური კადრები.

მეორე მხრივ, ეს თითქოსდა უბრალო ტელეგამომსახველობა არც ისე მარტივი და უშუალოა, როგორც ერთი შეხედვით გამოიყურება! ინფორმაცია, რეკლამა, გასართობი შოუ... სულ უფრო და უფრო მეტად ატარებს იდეოლოგიურ დატვირთვას. ტელევიზია, რომელიც თავისი არსით რეალობის უშუალოდ ჩვენებისთვის არის მონოდებული, თავად იწყებს მის შექმნას... ეს სამყარო ტელემაყურებლისთვის იქმნება, მისი ოთახის კედლებში ვითარდება, იგი ამ შექმნილი სინამდვილის უშუალო თანამონაწილეა... მისი სამყაროა, მისი რეალობა... იშვიათია ბინა, დანწესებულება, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილი, სადაც არ დგას ტელევიზორი და რომელსაც არ უყურებენ. 90-იანი წლების სახელგანთქმული სერიალის `სიმპსონების²~ ტიტრების საწყისი კადრი წარმოკვიდვენს სიმპსონების ოჯახის წევრებს ცალ-ცალკე, ჩვეული საქმიანობის პროცესში; როდესაც, ისინი უცერად, სათითაოდ ტოვებენ - ქარხნის საამქროს, ფორმულებით აჭრელებულ დაფას, სუპერმარკეტს, ორკესტრის რეპეტიციას და სხვადასხვა მხრიდან, თავპირისმტვრევით მოისწრაფიან დივანზე დროულად მოსაკალათებლად და საყვარელი გადაცემის საყურებლად. სერიალის ამგვარი ექსპოზიცია ხაზს უსვამს სიმპსონების საერთო საცნობი ნიშნების - დაწყებული თვალებისა და ფართო ღიმილის იერსახის მნიშვნელობას, თანამედროვე ოჯახის როგორც, ტელემაყურებლების კომიქსურ მოდიფიკაციას, ტელევიზორზე დამოკიდებული ადამიანების მხიარულ კონცეპტ-არტს. მსგავსი გამომეტყველება ეფინება, ტელეეკრანის წინ განმარტოებულ სარა გოლდფარბსაც, დარენ არონოვსკის ფილმიდან `ოცნების რექვიემი¹, თუმცა, სიმპსონებისგან განსხვავებით, მისი `სიხარულის~ მიმიკა, სინამდვილისგან მონყვეტილი ადამიანის არანორმალურ, დათრგუნულ მდგომარეობას, ილუზიის ფაქტს გამოხატავს...

¹ უან-ლუკ გოდარი, „ოთახი 666“ (Chambre 666), რეჟ. ვიმ ვენდერსი, 1982

² The Simpsons 1989-2016, Matt Groening

ტელევიზორი ფილმის კონფლიქტის საწყის ელემენტად და სიმბოლოად წარმოდგება, რომლის მოსაპოვებლად, ნიშანდობლივია, რომ ნარკომანი იბრძვის. თავისთავად, ამ ძველ ტელევიზორს არანაირი ფასი აღარ აქვს, ხარვეზებით აჩვენებს, თუმცა, დაგირავება (მორიგი "დოზის" შესაძენად) ჯერ კიდევ შეიძლება, რადგან პატრონი მას აუცლებლად გამოისყიდის. ერთი სიამოვნების ჩანაცვლება მეორეთი, ანალოგიური ღირებულება, სიმბოლოურად განსაზღვრავს ტელევიზორს, როგორც ნარკოტიკის თანაბარს, მის იგივეობრიობას. დარენ არონოვსკი დედა-შვილის კონფლიქტის მიზანსცენას ჩაკეტილი კარის ორივე მხარეს ეკრანზე ორად გაყოფილი კადრით ერთდროულად, სიმეტრიულად წარმოადგენს, რითაც ხაზს უსვამს გახლეჩილობას, დაპირისპირებულობას და ასევე, აერთიანებს მათ, როგორც ერთ მთლიან მოვლენას. ამგვარად დანაწევრებული კადრი "დაყოფილი ეკრანის"² გამოსახვის ტექნიკა კინოფილმებში, როგორც განსაკუთრებული შტრიხი, ძირითადად, სპეციალური აქცენტებისთვის გვხვდება; სატელევიზიო გადაცემებში, კი, ჩვეულებრივ, აქტიურად გამოიყენება, როგორც საკუთარი გამომსახველობა. ანა-ლოგურ ტელევიზიაში ამ ფუნქციას ასრულებდა ელექტრომონიწობილობა კვადრატორი~, რომლის დახმარებით შესაძლებელი იყო ამოსავალი ვიდეოსიგნალების გაერთიანება, ანუ რამდენიმე ვიდეოკამერის გამოსა-ხულების ერთდროულად, ერთ მონიტორზე გამოტანა ცალ-ცალკე დაპატარავებულ კვადრატებში. ტელევიზიისათვის ეს ტექნოლოგია უშუალოდ სამუშაო პროცესის შემადგენელია, როგორც რამდენიმე გამოსახულებიდან ერთი საჭიროს ამორჩევის შესაძლებლობა ან მათი ეკრანზე ერთდროულად ჩვენება: ინფორმაციის დროში დასაბუთებისთვის, სინქრონის ფაქტი - სხვადასხვა ადგილას მდებარე კამერებიდან მიღებული სიგნალების საერთო დროში გასაერთიანებლად ერთ კადრში წარმოსადგენად. როგორცაა, მაგალითად, რეპორტაჟებში სტუდიის სივრცისა და მოვლენის ადგილი, სპორტულ გადაცემებში - საერთო თამაშის და ცალკეული დეტალის ჩვენება... და ა.შ. დარენ არონოვსკი ტელევიზიის ფუნქციონალური გამომსახველობითი თავისებურებებით განსაზღვრავს `რეჟიემის...~ კადრის საზრისს, ქმნის ტელევიზიის ერთგვარ ატმოსფეროს, აყალიბებს სტილს, ფორმას. „დაყოფილი ეკრანი“ რიტმული თამაშის წამყვანი ელემენტი ხდება: პერიოდულად, ამგვარი, ჰერონის ზემოქმედებით გაყინულ-გაფართოებული თვალის მოკლე, წერტილოვანი კადრებით შედგენილი კოლაჟური თანმიმდევრობა - მონტაჟური ფრაზა-რეფერენი სწრაფი და გამეორებადი მოტივით, ქმნის გამახატულ რიტმულ სურათს: კადრი გამოიყურება როგორც რითმი და როგორც ეპიზოდის დამასრულებელი გამომსახველი წერტილი. მართალია, მონტაჟის გამომსახველობა კინოხელოვნების კუთვნილებაა, მაგრამ `რეჟიემის~ ეს სწრაფი „ჰიპ-ჰოპ“ მონტაჟი ერთგვარი ფრაგმენტულობით, მკაფიო რიტმულობით, კოლაჟური მოულოდნელობით, ერთდროულად გულგრილობითა და სიმძაფრით გაჯერებული ეფექტით უფრო ტელევიზიის პროდუქტს, მუსიკალურ კლიპს გვახსენებს. ფილმის გამომსახველი ცვალებადი

¹ ოცნების რეჟიემი (Requiem for a Dream), 2000, რეჟ. დარენ არონოვსკი, მსახიობები: ელენ ბერსტინი, ჯარედ ლეტო, ჯენიფერ კონელი, მარლონ უაიანსი.

² Shplit screen -დაყოფილი ეკრანი

ტემპით თხრობაში ჩასმულ, ძალიან აჩქარებულ მონტაჟურ ფრაგმენტებს არონოვსკი სხვადასხვა სიგრძის კინო და ფოტო კადრების კოლაჟური თანმიმდევრობით ალაგებს, სწრაფი მონაცვლეობით, წაფენებით, ობიექტივის ფოკუსური მანძილის, რაკურსის თუ კადრების გვერდების ფორმატების შეცვლით. მაგალითად, თანამედროვე ციფრული ფორმატის მთელ ეკრანზე გამოტანილ თვალის ახლო ხედს, თანმიმდევრობაში ამონტაჟებს გაყოფილი ფორმატის ორ კადრთან, თითქმის ლუმიერისეულ შეფარდების სტანდარტთან. ორად გაყოფილ ეკრანზე, ორი ან სამი პერსონაჟის თვალის გუგა ერთდროულად ფართოვდება. ამ ხერხით ფრაგმენტის დინამიურობა, თითქოს ორმაგად ძლიერდება და მრავალფეროვანი ხდება. ამგვარად ჩასმული ელემენტებით, არონოვსკის, ფილმში მოდერნისტული ექსპრესია შემოაქვს – სტილისტურად ორგანულად თავსებადი და დამახასიათებელი გვიანი პოსტმოდერნიზმისთვის. ორად გაყოფილი ეკრანის ორი კადრი აქ, ერთი მოვლენის ორ მხარეს დროის იმავე მონაკვეთში გაცილებით უფრო სხარტად გვიჩვენებს, ვიდრე კინომეტყველებად აღიარებული დროში მონტაჟურად დალაგებული „კულემპოვის ეფექტი“¹ გარდა ამისა, თვალის ახლო-დეტალურ ხედში, ხაზგასმით ამოიყვანა ჯორჯ ა. სმიტის, ძიგა ვერტოვის, ლუის ბუნუელის, ალფრედ ხიჩკოკის, რიდლი სკოტის, თუ სხვათა გამომსახველი `თვალის` პოსტმოდერნისტული `ვვალი` – კლასიკურ სახეზე ახალი თვალსაზრისი, არონოვსკისეული დამოკიდებულება და შინაარსი: მნიშვნელობა ნარკომანის თვალისა, რომელმაც თავისი „დოზა“ მიიღო, ეფინება თვალის მნიშვნელობას რომელიც გაფართოებული შეწყურებს ტელეეკრანს და არონოვსკის `რექვიემში` ტელედამოკიდებულების, რეკლამაზე დამოკიდებულების, იდეოლოგიაზე დამოკიდებულების, ილუზიებზე დამოკიდებულების სიმბოლო ხდება... ხოლო ტელევიზორი, თავად ნარკოტიკი, რომელიც ადამიანებს გამანადგურებელ ჰალუცინაციაში ამყოფებს.

შეიძლება ითქვას, რომ `ოცნების რექვიემის` მთავარი თემა ნარკომანია, ახალგაზრდების ჰარის, მერიონის და თაირონის ერთბაშად დანგრეული ცხოვრების ისტორია და მათთან ერთად, სარა გოლდფარბის უბედურება, რომელიც უნებლიედ წონის დასაკლებ აბებზე ხდება დამოკიდებული და ცობიერება ერევა; თუმცა, ფილმის კომპოზიცია რეჟისორის აქცენტებს სხვაგვარად ალაგებს: რომლის შედეგად, თემა მხატვრულ სახედ წარმოდგება - ილუზიურ რეალობაში აღმოჩენილი არარეალური ადამიანთა განუზომელი სიმრავლის, განუხორციელებელი სურვილებით თრობის მეტაფორად... ნარკომანია-მარტოსული, ნამდვილი ცხოვრებას მონყვეტილი მასობრივი ტელემაყურებლის ყალბი და ფუჭი ოცნებით არსებობის სახელია... დარენ არონოვსკი კუთხეში მუდმივად ჩართულ, `უნყინარ` ტელევიზორს ხატავს, როგორც საკუთარი ბინის კედლებში შემოჭრილ მოძალადე, უცხო სამყაროს, ძლიერი ფსიქოლოგიური ზემოქმედების მქონე ჰალუცინოგენს, ჰერონის მსგავს საშიშ ნარკოტიკს, ილუზიურ რეალობას რომელიც, ნამდვილ

¹ „კულემპოვის ეფექტი“ - ახალი საზრისი, რომელიც ორი დამონტაჟებული კადრის შედეგად წარმოიქმნება. 1929 წელს აღწერა ლევ კულემპოვმა წიგნში «Искусство кино». მან წარმოადგინა მუნიკინოს ვარსკვლავის ივან მოზუხინის ერთი და იგივე კადრი, ცალკეულად დამონტაჟებულს სამ სხვა კადრთან: კუბოში ბავშვის გამოსახულებასთან, სანოლზე მწოლიარე ქალთან და მაგიდაზე სუფით სავსე თევზთან. მაყურებელი მოზუხინის გამომეტყველებას ამ მიმდებარე კადრების შესაბამისად აღიქვამდა: შვილისადმი მზუნხარებას, ქალისადმი ვნებას, და შიშის.

ცხოვრებას – ჩანერგილი, უცხო, საკუთარი სურვილების საპირისპირო, მიუღწევადი, მტანჯველი და დამაკნინებელი ოცნებებით ენაცლება... ფილმი სწორედ ტელეგადაცემის კადრებით იწყება. 'საოცარი' თეფი თიბონსის სატელევიზიო შოუს დამაჰიპნოზებელი მონოდებით: 'საკვირველი გარდაქმნა 30 დღეში! შემოგვიერთდით, თავადაც შექმენით საოცრება! გამარჯვებული... ჩვენ გვყავს?!... გამარჯვებული! ჩვენ გვყავს?!... გამარჯვებული! მისეალმეთ საოცრებას!...~ და ეკრანზე მოხდენილი 'ბორტამცილებელია~ გამოდის გაბრწყინებული ღიმილით... ვის არ უნდა მის ადგილზე ყოფნა! თეფი თიბონსის მონოდება, რომელიც დევიდ ქრონენბერგის ფილმის გმირის, მაქსის „ვიდეოდრომის“¹ შოუში მოხვედრის გადაწყვეტილებას გვახსენებს 'შე ამ შოუსთვის ვარ დაბადებული!~, აქ, მრავალათასიან სრულიად უპერსპექტივო, ტელევიზიის გავლენის ქვეშ, მოჩვენებითი რეალობის აუოტაუში მოქცეული თანამედროვე ადამიანის ტრავგიას უსვამს ხაზს; წარმოაჩენს ეკრანიდან ნაკარნახევ, უცხო და განუხორციელებელ ოცნებებებში, საკუთარ მარტოობაში გამოკეტილი ტელემყურებლის გამოსავალს, ხელიდან არ გაუშვას თითქოსდა 'სასწაულით~ მიღებული შოუში მონაწილეობის 'შანსი~. მაცდუნებელი რეკლამები, 'შერჩევითი კონკურსები~, 'შერჩევლების~ ტელეფონით მიწვევის პროცედურები, რაც სინამდვილეში, მხოლოდ, ტელევიზიის დამატებითი პოლიტიკაა ბედნიერების მოლოდინის რეჟიმში, რაც შეიძლება მეტი ადამიანი მიატაჭვოს ეკრანთან! ყალბი იმედებით შეიტყუოს ილუზიებში...

დასაწყისში, აქტიურ ტელემყურებლად გარდაქმნის მოვლენა მართლაც ცვლის ფილმის გმირის ცხოვრებას (მასტიმულირებელი აბების ზემოქმედების მსგავსად)... იწყებს ზრუნვას საზოგადოებაში ადგილის დასამკვიდრებლად; იქნებ მართლაც აქვს შანსი, მისით შეიღობა იამაყოს... მის უიღბლობაზე თვალი დახუჭონ მეგობრებმა და მეზობლებმა... მრავალათასიანმა ტელემყურებელმა კი ხმაურით აღიაროს იგი შოუს გამარჯვებულ 'საოცრებად~, გაიზიაროს მისი სიხარული, აღფრთოვანდეს... მაგრამ ეს არარეალურია, მისი ცნობიერება საფრთხეშია. ზრუნვა გარეგნობაზე მხოლოდ უარესით სრულდება: წითელი კაბა სიმსუქნისგან ზურგზე არ ეკვრება, შემდეგ, კი, ისე იკლებს წონაში, რომ 'მასში დაცურავს~; ყუღალის მაგივრად თმა, რატომღაც, ხასხასა ნარინჯისფრად იღებება, წითელი პომადა ტუჩის ფორმას ბრიცავს, მაკიაჟი მთლიანად... ზედმეტად ხაზგასმულად, გადაჭარბებულად გამოიყურება: ეს კემპის ესთეტიკაა, შეუსაბამობა, რომელიც, აქ, რეალობასთან კონფლიქტს აღნიშნავს. სარას პიროვნული მთლიანობა იხლიჩება მის მიერ მიუღებელ 'უბედურ რეალურ სარაზე~ და მისი ოცნების 'საოცრება სარაზე~. არონოესკი გმირის 'ბედნიერი~ სახის ნაკვალევს შენელებულ ტემში, სხვადასხვა სიმკვეთრის მრავალჯერადი ექსპოზიციებით წარმოადგენს, ხატავს მტკივნეული სარკაზმით გაჭერებულ ნამდვილ რეალობას.

ფილმის თხრობაში უშუალოდ ჩართული სატელევიზიო გამოსახულება, განსაკუთრებით, ჩვენთვის კარგად ნაცნობი ანალოგური ტელეგამოსახულების არასრულყოფილება, სიგანლის ხარვეზი - ციმციმი, მოძრავი და ერთის

¹ ვიდეოდრომი (Videodrome) 1983, რეჟ. დევიდ ქრონენბერგი

გამოტოვებით ერთმანეთისგან დაშორებული ხაზები - მხატვრული გამომსახველობა ხდება, ილუზიისა და ჰალუცინაციის ატმოსფეროს სახე-ხატი. ეს ჰალუცინაცია ტელევიზორიდან პირდაპირ თავის ზოლებიანად, ციმციმით და არასწორად დანყობილი ფერებით გადმოდის ცნობიერებაარეული სარასოთახში და რეალურს და არარეალურს ერთმანეთში ურევს. აბები აღარ მოქმედებენ... ნამდვილი და მოჩვენებითი ერთმანეთში ირევა... ერთიმეორეს უპირისპირდება... სარასთვის უკვე მიუღებელია ოცნების ნამდვილი რეალობა, საკუთარი თავი, რომელიც ტელეეკრანზე აუტანელ, საზარელ იერსახეს იღებს. ვულგარული, მახინჯი, ყალბი, ურცხვი და უცხო, რომელიც დასცინის... იგი შოუშია, მაგრამ ეს აუტანელი კომმარია! ილუზიისა და სინამდვილის შეჯახების შედეგად რეალობა ინგრევა და ნანევრდება. ეკრანზე გაცისკროვნებულ საკუთარ თავს შემყურე გმირი, კი, სავარძელში, უფრო და უფრო უბედურ და გროტესკულ გამომეტყველებას იღებს. მან ბევრ რამეზე უნდა თქვას უარი, გაუსაძლის სურვილებზე და მოთხოვნილებებზე, ილუზიაზე, რომლის გამუდმებით ხილვის სურვილი ტანჯავს! ნამდვილი რეალობა უფრო და უფრო მწვავედება და ჰიპერბოლურ, მახინჯ და საშიშ გამოხატულებას იძენს... გმირის სულიერ მდგომარეობას, არონოვსკი ზეფართოკუთხიანი ობიექტივის 'თევზის თვალით', ხაზგასმული და გროტესკული დეფორმაციებით ხატავს..

ასევე, 'თევზის თვალის' ობიექტივით წარმოადგენს, არონოვსკი ახალგაზრდების დეფორმირებულ სამყაროსაც, თავიდან ბოლომდე, 'სუფთა' ჰერონის გაზავების და გასაღების მთელ ეპიზოდს. ეს ერთმანეთზე წაფენილი ძალიან მოკლე კადრებისგან შედგენილი სურეალისტური კლიპია, სწრაფი ტემპო-რიტმით, რომელიც ქაოსის, გათიშულობის სიტუაციის შეგრძნებას აღძრავს. არონოვსკის დრამატიზმის შეგრძნება შედარებით ნაკლებად მკვეთრი, თუმცა, ისევ ფართოკუთხიანი ობიექტივის გამოყენებით შემოაქვს. გამომსახველად ხატავს გმირის დათრგუნულ სულიერ სამყაროს, რომელმაც ნარკოტიკის დოზისთვის სხეული, სიყვარული და საკუთარი ოცნება გაყიდა. ფართოკუთხიანი ობიექტივით არონოვსკი სრულიად უცვლის სახეს სივრცეს, პატარა სადარბაზოს მანძილს კარიდან ლიფტამდე, რომელსაც სასონარკვეთილი მერიონი კლინტ მენსენის 'რეჟიემის' ცნობილი მუსიკალური თემის თანხლებით გაივლის. ეს შთაბეჭდავი თრეველინიგი უცნაურ გრძობას ინვეს: მერიონის სახის ახლო ხედი ზომაში არ იცვლება, ხოლო, უკან საშინელი ოთახის კარი, ორ სამ ნაბიჯში ძალიან პანანინა ხდება და სულ უფრო შორს იხევს, გავლილ გზას გრძელ, უსასრულო დერეფნად აქცევს.

არონოვსკის 'რეჟიემში' გამომსახველობას და საზრისს იძენს, არა მხოლოდ გადაღების ტრადიციული ტექნოლოგიური საშუალებები - თანამედროვე ობიექტივები, უჩვეულო ხედვის კუთხე, მონტაჟი და სხვა... არამედ, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, კადრის ფორმატიც (გვერდების შეფარდება), რომელიც ხან იყოფა, ხან ერთდება... განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას ახდენს, ერთ კადრში, ერთბაშად მოცემული პოლირიტმულობა - ერთი და იგივე კადრის შიდა რიტმული აცდენა, სიმბოლურად და რეალურად სხვადასხვა ტემპში მიმდინარე, დროში დანაწერებული წინა და უკანა პლანებით: როდესაც, მაგალითად, წინა პლანზე გმირი ჩვეულებრივ ტეპში მოძრაობს, ხოლო უკან, ჩრდილების სწრაფად ცვალებადი ფონი, სხვა აცდენილ ტემპში, ჩანერილი

ხმის ძალიან აჩქარებთ `უივუივით~ დროის სვლას აღნიშნავს; გაუცხოებულ რეალობას და გმირის უცვლელ მდგომარეობას.

ორი პლანის ტემპო-რიტმული განხეთქილება, ურთიერთმიმართება მათ შორის, კიდევ უფრო ამკარაა ტელევიზიის კენ გამურებული სარას ქუჩის სცენაში, მითუმეტეს, რომ ამ კულმინაციურ ეპიზოდში ექსპრესიულადაა ხაზგასმული კადრის ყველა გამომსახველობითი ელემენტი: დომინანტური ფერი - სარას წითელი ვაბა კომპოზიციის ცენტრში.. გზის ორივე მხარეს აქეთ-იქით მიხვეტილი თოვლის ზოლები კადრის ჩარჩოს ირიბად, რომბისებურად ჭრის, თითქოს იმ ზამთრის შემხვედრი სუსხიანი ქარისგან გადაიღრცა, რომლის წინააღმდეგობის დაძლევა უნებს გამალებით მიმავალ გონებაარეულ სარას... მოძრაობის მიმართულება - დიაგონალზე მარჯვნიდან მარცხნივ, ამ ხაზის საპირისპიროდ მიმართული რაკურსი დახრილი კუთხით ზემოდან და წინიდან... კლინტ მენსელის ძლიერად აუღერებული `რეჟიემი~, აქ, სარას მოძრაობის რიტმს უსვამს ხაზს და ამიტომ კონფლიქტურია ორმაგი ექსპოზიციით წაფენილი მოძრავი აჩრდილების ნორმალური ტემპის მიმართ...

დარენ არონოვსკის „ოცნების რეჟიემში“ ტელეტექნოლოგია კინოხელოვნების გამომსახველობა და სამეტყველო ენაა... კინო ტელევიზიას გადაურჩა! დღეს უკვე ციფრული ტექნოლოგიის ეპოქაა, სენსაციური და არასრულყოფილი ანალოგური სიგნალი ჩვენთვის აღარ არსებობს. მაგრამ აქვს თუ არა კინოს მომავალი? ტელევიზიას? ხარისხიან ციფრულ ტექნოლოგიაზე უარს ვერც ერთი მათგანი ვერ ამბობს. რასაკვირველია, დადებითი და უარყოფითი ყველაფერში მოიძებნება... ტელევიზიამაც და კინემატოგრაფმაც `გზა უნდა გააგრძელონ~, როგორც ეს უან ლუკ გოდარმა აღნიშნა ვიმ ვენდერსის დოკუმენტურ ფილმში; მაგრამ მათ არ უნდა დაკარგონ მთავრი, საკუთარი არსობრიობა, რათა აფეთქებული პროგრესის ბრწყინვალეობაში გადარჩნენ: კინომ (და ასევე ტვ-მ) უნდა იაროს წინ თორემ მოკვდება. სწორედაც! აუცილებელია იარო წინ, ეს ნორმალურია.~ .

გამოყენებული ლიტერატურა

თომას მანი „ჯადოსნური მთა“ (Der Zauberberg) 1924.

<http://www.tvhistory.tv>

უან-ლუკ გოდარი, „ოთახი 666“ (Chambre 666), რეჟ. ვიმ ვენდერსი, 1982

Соколов А. Г. Монтаж: телевидение, кино, видео. Часть 1. — М., 2000.

Full Papers on Culture

(English, Russian, Georgian)

The Borrowing of Proper Names as a Reflection of Cultural Influence

Marika Jikia

Prof. Dr. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Email: jikiamarika@hotmail.com

Abstract

In our paper are examined the Turkic stratum in the treasury of Kartvelian proper names as result a centuries-old history of contacts between the Georgian and Turkic peoples.

According to the Georgian written monuments the first records of Anatolia-Turkic names are referred the XII century, but they become widespread since the XVI century. The Azerbaijanian personal names occur in juridical documents and statistical descriptions dated the XVII-XVIII centuries. The Northern Caucasus Turkic tribe anthroponyms had been used by Svans and Highlanders since the XIII century. The interruption of continuity comes in the XIX century and the Kartvelian onomastic space turns closed for Turkisms.

The body of the Turkic lexemes, word-forms and word-combinations established as the proper names and stems of surnames among the representatives of both the lower social stratum (from the records of sale and purchase participants) and the haut monde (according to the nobles census). The semantics of the most of words of the Turkic origin is quite transparent. On this very basis have been fixed ethno- and topoanthroponyms, the names denoting various features and qualities, social terms, charismatic and theophorical names, zoophorical names, names of professions, etc. At present the major part of the Turkic names and surnames are lost. There are few of them left, e.g. Temur, Tengiz, Elguja, Khatuna, Aslan. The most part of borrowings is fixed in the stems of Georgian surnames.

Keywords: Turkic Proper Names, Borrowings, Kartvelian Anthroponyms.

Introduction

The Turkic names commonly used and those detected in the Georgian historical documents are examined in the article. Lexemes, word-forms and word-combinations can be found in the stems of names and surnames of the Georgians, Svans, Megreles. For lack of appropriate data the information on original Laz (Chan) names is very poor. At present the Laz onomastics has fully got Turkified.

The Georgian written monuments of the XI-XX centuries are the main source for the analysis of the loan anthroponyms. The lengthy registers (defter) of Gürjistan (1595) and Tiflis (1728) vilayets, statistical accounts, genealogical tables, Synod agendas, books of certificate of birth from the Republic Archive of Citizens' Registration Office, anthroponymic dictionaries, onomastic studies and periodicals for the last 40 years are widely shown in the mentioned sources. A part of proper names is listed in legal and historic-ethnographic monuments.

A centuries-old history of contacts between the Georgians and Turkic people, be it occupations, annexations, taxation or peaceful relations, have greatly contributed to appearing the Turkic words in the Kartvelian anthroponymics. Careful examination of these events from the historic point of view makes for easier understanding of penetration of Turkic words, those adopted not at once but only successive Turkic migrations made them use in every-day life.

The first monument of the Georgian literature “Martyrdom of Saint Shushanik” dated back to V century A.D., gives us the first record of the Huns, the nation which later on was frequently portrayed in the Georgian historical works. Namely, the chronicle “Kartlis Tskhovreba” (“Kartly Life”) provides a description of the Huns’ hegemony in the Northern Caucasus. According to the annals, the Khazar language was one of the six spoken languages in Kartli of those years. There is also evidence of Georgian-Turkic union against Iran. According to the chronicle “Turks and Kartli people got on quite well, jointly reinforcing their towers and towns against the Persians. In the reign of David IV Kipchak nomad tribes were resettled in Kartli in order to create the regular army. Mongolians had also influenced the Kartvelian languages in some way (Gabashvili, 1957, 197). It should be noticed that the Mongolian invasions contributed to strengthening the Turkic element that had its effect on anthroponymics. In 1461 Trabzon was conquered by Mehmed II Fatih after which the Western Georgia became the neighbor of the new Turkic State – Ottoman Empire. Ottomans found themselves in the western part of Samtskhe and in 1578 after detachment from Akhaltsikhe principality, Childir vilayet was formed as an isolated political unit. In 1625 after accepting Islam by Beka, the ruler of Samtskhe-Saatabago, Islam had spread over the whole region. In spite of the frequent military operations between Ottoman and Persian peoples, the mentioned region remained the part of the Ottoman State till 1828.

The contacts with Turks were not only military by nature, and the fact is evidenced by centuries-old good-neighbor relations between the Georgian and Azerbaijan people. Highlanders from East Georgia and Svans, that are Georgian Mountaineers, had close cultural and economic contacts with Karachais, Balkars, Kumyks and Noghais.

According to the Georgian written monuments the first records of Anatolia-Turkic names are referred to the XII century, but they become widespread since the XVI century. The Azerbaijanian personal names occur in juridical documents and statistical descriptions dated the XVII-XVIII centuries. The Northern Caucasus Turkic tribe anthroponyms had been used by Svans and Highlanders since the XIII century. The interruption of continuity comes in the XIX century and the Kartvelian onomastic space turns closed for Turkisms. The lexemes from certain Turkic language-source-of-borrowing show the same reflexes (Dmitriev, 1958, 11). The problem that one encounters while examining the Turkic loans is, first of all, the exact definition of the language-source and secondly the establishment of the ways of the penetration of the words. The territorial closeness and historical-cultural context of the ethnos are the preferable factors in studying the genesis of proper names. Therefore there are dozens of cases of penetration of Ottoman and Azerbaijanian proper names against some isolated instances of loaning of the Northern Caucasus Turkic names. It is supposed that continuous battle with Huns, Khazars, Kipchaks, Seldjüks, Ottomans, Azerbaijanians made a fertile soil for penetration of the Turkic words

in the Kartvelian languages. Taking into account the fact that every type of the proper names come from ancient centuries, it may be considered a historic category. Process of patronymization in the Kartvelian languages is very ancient. In this connection the social term *yabġu*, occurring as a root in the surname *Djibhashvili*, is a genuine “nomadic” word. This title is often used in the Georgian historical sources, concerning the Khazar campaign in Transcaucasia.

Methods and Procedures

We have used descriptive and analytical methods of scientific researches.

The fact of occurrence of the Kartvelian surnames with the Turkic stem does not mean that such persons belong to Turkic ethnoses.

Unlike the proper names, the Svan and Megrelian patronyms proved to be impenetrable for the Turkic words. They are found only in two Svan (*Gelbakhiani*, *Apakiani*) and two Megrelian (*Demuria*, *Kolbaia*) surnames. Some of the Jewish surnames also have the Turkic lexemes as their stems – *Parlagashvili*, *Topchiashvili*, *Burnusuzashvili*, *Parmakcizashvili*.

At present the major part of the names and surnames with Turkic stems are lost. There are few of them left, e.g. *Timur*, *Tengiz*, *Elguja*, *Khatuna*, *Aslan*. The name *Durmishkhan* is very rare nowadays. The surnames *Aidomishashvili*, *Aladagishvili*, *Baisogulashvili*, *Begverdishvili*, *Vermishashvili* (today in more common use is *Dursunidze* with the same stem as that of *Dursunashvili* but with a different surname marker), *Kirkizulashvili*, *Kutluagashvili*, *Tangrikulashvili*, *Tilkiashvili*, *Hutlibegashvili*. For the last 25 years surname *Kerkezlshvili* (< *kör gözlü*) has disappeared.

The body of the Turkic lexemes, word-forms and word-combinations, that are adapted for anthroponyms and found in the Kartvelian onomastics, acts as a tool for the information storage and transmission.

The formation of the Turkic anthroponymic system implied a mixture of the substrate, adstrate and proper elements that evidenced the variety of the cultural strata, the result of successive development of the social and political systems (Makhpirov, 1990, B4-7,8).

Acceptance of Islam promoted the substitution of national proper and tribal names that had been formed during the centuries. Nowadays the main part of the proper names of the Turkic nations are of the Semitic-Iranian origin (Gencosman, 1990, 11). A lot of Arabian and Persian onyms had penetrated in the Kartvelian anthroponymic space via turcica, but we examine here only the proper names of the Turkic origin and the complex names with the Turkic words as their components. A lot of word-forms occur as stems of proper names and surnames.

The semantic classification of the Turkic lexemes is limited by the definition of the meaning of the Turkic root because in the language-borrower the foreign proper names are perceived as simple syllable-combinations.

The Turkic ethnonyms occur as proper names. There are several Turkic ethnoanthroponyms among the Georgian names: *argun* </*argun*/ in the surname *Argunashvili*,

Bainduri</bayındur (fixed both as a name and a stem of a surname), Bashkir>/başkurt/ (testified in Svaneti), and Turka</türk/ which occurs in the Georgian surnames: Turkadze, Turkishvili, Turkia, Turkiashvili, Turkoshvili.

After the identification of the toponyms and proper names the following Turkic topoanthroponyms are established: Beslan</bey aslan/, Karakuma</kara kum/, Kizlara</kızlar/, Kirimia</kırım/, etc.

Naming a person after its special feature characterizes an early stage of anthroponymization. The words describing the appearance of a person, its physical defects or some other features and merits were used as nicknames or surnames: Kuchuka</küçük/ 'little', Shishmana</şişman/ 'fat', Geveza</geveze/ 'talkative', etc.

In the Turkic languages the terms of profession do not occur as proper names, but in Georgian they are present as the stems of patronyms, rarely in proper names: Avji</avcı/ 'hunter', Atji</atçı/ 'horse breeder'. The terms of profession were attached to persons as their family nicknames and then, through the surname formants were turned into the surnames: arkhchi</ar(ı)kçı 'irrigator' in the surname Arkhchiashvili, demurcha</demirçi/ 'smith', which occurs both as names and surname stems, papakhchi</papakçı/ 'hatter' in the surname Papakhchishvili and so on.

Turning of titles, ranks, and the terms of social status into a personal name or the component of a complex name is a distinctive feature of proper names of the people of the Middle East. There are many Turkic terms of social status and military ranks in the Kartvelian anthroponymics: aga</ağa (Erol, 1992, 7-8) 'agha, squire' in the surname Agashvili; begi</beg/ 'prince' – this honorary title occurs as the first or second component in about 150 complex names; uzbashi</yüzbaşı 'captain' (in the surname Uzbashishvili) are also to be found.

Unlike the Mohammedan anthroponymics the Turkic names happened to be charismatic. Apocryphal onyms represent verbal forms describing the most innermost wishes, be it the birth of the long-awaited son – Geldia</geldi ' (he) came'; wishing for the son being fearless: Ilmaz</yılmaz/ 'undaunted', Korkmaza</korkmaz/ 'fearless', Urmaza</ürmez/ 'intrepid; parents' dream of more children – Tekturmaz</tek turmaz ' (he) does not stay alone'; keeping the newborns alive – Durmisha</durmuş ' (he) continued to be', Dursun</dursun ' (he) will stay', to be unreachable for Azrail: Elberdi</el berdi 'people gave', Begverdi</beg verdi 'prince gave', Jolbordi</jöl buldu ' (he) founded the way', etc.

Animal names used as a proper name is supposed to be the residual of the taboo alternation. Certain charisma is present in the zoophoric Domuz</domuz – the parents hoped the angel of death would not like the name and leave their son in peace. Certain zoophoric names are quite popular: Aslan</aslan 'lion', Kaplan</kaplan 'tiger' (these names were anthroponymised a long time ago). The presence in Georgian of the names Aslanbeg (also in the surname stem) and Kaplanbeg serves as a confirmation of the fact. In the Georgian language they were used as proper names and surnames were produced later according to the derivative rules of Georgian: Aslanadze, Aslanashvili, Aslanikashvili, Aslanishvili, Kaplanidze, Kaplanishvili.

The Turkic anthropollexemes are arranged in the different microfields: names derived from the parts of body – Bashia</baş 'head', Gozia</göz 'eye', Gonglia</gönglü 'heart'; the names of heavenly bodies – Aiguni</aygün 'moon+ day', Ildizi</yıldız 'star'; the names

of implements – Kilija<kılıç ‘sword’; the terms of relationship – Anakiz<anakız‘mother+daughter’, Iene<yenge‘sister-in-law,aunt’, ogli<oğlu‘son’ (in the surname Ogliashvili), Kardasha<kardaş ‘brother,sister’, the words denoting metals – Altun<altun‘gold’, Temur<temür‘iron’.

These Turkic appellatives have been used in the panturkic anthroponymic for many centuries. Some original names were created on the basis of the every-day vocabulary: Balta<balta‘axe’, Bairaga<bayrak‘flag’, topa<top‘1.ball;2.gun’ (in the surname Topadze), chomakh<čomak ‘stick’(in the surname Chomakhidze),.

One third part of the Turkic borrowings are testified in the forms of the proper and family names. Some of the loan-words are fixed only as the proper names. 120 names are reconstructed from the stems of the family names (Jikia, 2008,102).

In order to form a proper name the Kartvelian anthropoformant -a is added to the Turkic lexemes: Budag-a, Vermish-a, and -shvili, -dze, -ia and -iani occur as the derivative affixes of the surnames: Aslanidze, Apakiani, Demuria, Durmishidze, Gelbakhiani, Komurjishvili, Korkmazashvili, etc.

Thus, by the time of formation of surnames the desemantized Turkic lexemes established as the proper names and stems of surnames among the representatives of both the lower social stratum (from the records of sale and purchase participants) and the haut monde (according to the nobles census).

The Kartvelians were not much inclined to give their daughters the Turkic names. It must be taken into account that in the registers of those days (quite an important source of proper names) the female children were not listed. Nevertheless there were certain exceptions – the compound names with the -khan element (Radlov,1899, II, 13, 1663): Burdukhan, Karakhan, Tatlakhan, Ulukhan. Many Georgian names contain the mentioned title. In the Svan proper names there are more than hundred female names with -khan, where the first component is of Semitic, Iranian or of unknown origin.

Results

The Kartvelian names and surnames containing the Turkic elements, along with the variations, come up to a body of 1250 units, and at the same time the proper names and surnames inventory of the Turkic borrowings comes up only to 400 words. Such a difference can be explained in two ways: first of all the Arabic-Turkic and Persian-Turkic compound names like Alahkuli or Khudaverda have not been included in the list of Turkic words; secondly, the number of the names increases in three times owing to the allonyms. For example, in the Kartvelian names and surnames stems Tatar occurs only once in the list of the Turkic words, but the same word in the register of names and surnames is met eighteen times: Natatralishvili (Georgian na-tatr-al-i ‘former Tatar’), Natatreishvili, Natatrishvili, Tatara, Tataradze, Tatarai, Tataraidze, Tatarasdze, Tatarasshvili, Tatarashvili, Tatargiorgashvili, Tatari, Tataridze, Tatarishvili, Tatarsabashvili, Tatrishvili, Tatralaidze (Georgian tatr-ul-i ‘Tatarian’), Tsikhetatrishvili (Georgian tsikhe ‘tower’). The like “sprouts” are brought up on the Georgian soil. The number of concrete names is increasing owing to the refraction of the specific Turkic sounds in the phonetic system of the Kartvelian languages.

Conclusion

The social needs of the various nations at the similar epochs facilitated the appearance of the analogous types of names. The similarity of the names is based on the psychological likeness of the people of certain epoch and culture and as a result the words of the same type are generated by the various nations. In the Kartvelian languages are present the onyms mostly of the Georgian origin, but, concerning their meanings, similar to the loan anthroponyms. In the both language groups are found ethnoanthroponyms – Bashkira, Tuklama, Uruma and Türk, Oğuz, Özbek; the theophoric names – Georgian Ghvtisavari ('I belong to God'), Uplisa ('(I am)God's') and Turkish Tanrikulu('God's slave'), Tanriverdi ('God gave'); the zoophoric names – Georgian Loma 'lion', Vepkhia 'tiger', Jogoria (Megrelian</>/žoyori/ 'dog'), Gitsariani (Svan. gicar 'goat') and Turkish Aslan 'lion', Kaplan 'tiger', Tolgur 'falcon'. Names, denoting the various features and properties of a person: Chrela (Georgian /čreli/ 'many-colored'), Tseladze (Georgian /tsiteli/ 'red'), Uchava (Megr. /uča/ 'black'), Pataraiia (Georgian patara 'little') and Turkish Alaca 'many-colored', Uzun 'long', Kızıl 'red', Küçük 'little'; Okrua (Georgian /okro/ 'gold') and Turkish Altın 'gold', Berejiani (Svan. /berež/ 'iron') and Turkish Temir 'iron', Kvavila (Georgian /qvavili/ 'flower') and Turkish Çiçek 'flower'; the mentioned parallelism between the images derived by the two non-relative nations leads us to the assumption of the universal trends. The intersection of the concepts of the contacting languages is significantly supported by the areal factors. Nevertheless the onymic thesaurus is specific in every language.

References

- Baskakov, N.A. (1979). Russian Surnames of the Turkic Origin. "Nauka", Moscow.
- Dmitriev, N. K. (1958), On the Turkic Elements in the Russian Vocabulary – Lexicographical Collection. V. III. Moscow, pp. 9-21.
- Erol, A. (1992). Şarkılarla, Şiirlerle, Türkülerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız, T ü r k Kültürünü Araştırma Estitüsü Yayınları:124, Seri: 1,Sayı:A. 24. Ankara.
- Gencosman,K.Z.(1990).Türk isimleri sözlüğü. Hürriyet Yayınları:120, Danışma dizisi:13,Istanbul.
- Gabashvili, V. N. (1957). Studies in the History of the Middle East. Publishing house of Tbilisi State University.
- Jikia, M.S. (2008).Turkisms in the Kartvelian Anthroponyms."Sitkva", Tbilisi.
- Makhpurov, V.I. (1990).The Ancient Turkic Onomastics (an attempt of systemic analysis). – International Symposium "Theoretical Problems of the Asian and African Languages", Proceedings. Liblice (Chechia).
- Radloff, W.W. (1899). Dictionary of the Turkic Dialects. v.II,part 2. St.Petersbourg.

Faith and National Identity: Defining Georgian Jews and Georgian Muslims at the Beginning of the 20th Century

Ketevan Kakitelashvili

Assoc. Prof. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Email: keti_ka@yahoo.com

Abstract

The paper aims to explore perception of the role of faith in definition of national identity in Georgia at the beginning of the 20th century. In this concern perspective on the role of cultural factors as determinants of the ethnic/national identity was a subject of the study as well. The paper analyzes two cases – Georgian Muslims and Georgian Jews. The main criterion of selecting these groups was the way they were related to the Orthodox Georgian majority at that time: 1) Georgian Muslims were ethnically Georgian but differed from majority by faith and at some extent by culture as well. 2) Georgian speaking Jews were ethnically non-Georgian, differed from majority by faith as well but had close cultural ties with the Georgian majority. The research is based on the Georgian language newspapers “Sakartvelo” (“Georgia”), “Samshoblo” (“Homeland”), “Sakhalkho Purtseli” (“Peoples’ Paper”) published in the 1910s.

Keywords: identity, faith, Georgian Muslims, Georgian Jews.

The aim of the study is to explore perception of the role of faith in definition of national identity in Georgia at the beginning of the 20th century. In this concern perspective on the role of cultural factors as determinants of the ethnic/national identity was a subject of the study as well. In this regard we analyzed two cases – Georgian Muslims and Georgian Jews. The main criterion of selecting these groups was the way they were related to the Orthodox Georgian majority at that time:

1. Georgian Muslims were ethnically Georgian but differed from majority by faith and at some extent by culture as well;
2. Georgian speaking Jews were ethnically non-Georgian, differed from majority by faith as well but had close cultural ties with the Georgian majority.

Before going on with the results of the study I will discuss shortly sources and the chronological frame of the research.

Introduction

The research is based on the Georgian language press materials. As elsewhere in European countries printed media played important role in construction of identity in Georgia. In the newspapers were published the key texts which formed the basis of the identity

narratives of the Georgian, Jews and other ethnic and religious groups living in Georgia. In the framework of the research newspapers “Sakartvelo” (“Georgia”), “Samshoblo” (“Homeland”) and “Sakhalkho Pirtseli” (“Peoples Paper”) published in the 1910s were analyzed.

As for the chronological frame, at the beginning of the 20th century the problems of ethnic, religious and cultural identities were actively discussed by Georgian intellectuals. Obviously formation of identity is a complex process. In the case of Georgia, the issue became even problematic due to ethnic and religious diversity of the country and, moreover, because of religious multiplicity of the Georgian ethnic group in itself. The main goal of discussions was to find out main components of the Georgian identity, markers which would determine borderline between Us and Them. In this context decisive role of religious identity in determining ethnic or national belonging was addressed as one of the most crucial problems. In the official statistical documents Georgian ethnic group was presented only by the orthodox Georgians. Thus, the issue of national belonging of the non-Orthodox and non-Christian Georgians – Georgian Catholics, Monophysits and Muslims actualized. Alongside to these groups identity of the Georgian speaking Jews came to the forefront as well.

Short historical background of these two groups. In the late 16th century part of the South-Western Georgian principality – Samtskhe-Saatabago became part of the Ottoman Empire. During 17th and 18th centuries Georgian population of the region was converted to Islam. Moreover, most of the Georgians lost another important source of their ethnic and cultural identity – Georgian language. Separation lasted about 300 years. In the 19th century, as a result of 1828-29 and 1877-78 Russo-Turkish wars Ottomans ceded most part of the Georgian territories to Russia. Thus, south-western Georgia joined the rest of the country which was already occupied by the Russian empire since 1801.

As for the Georgian Jews, their first migration to Georgia is dated back to the last centuries BC. According to the Georgian historical sources in Medieval Era Jews, like the majority of Georgian peasants, were different kinds of serfs. In the 19th century, especially after the abolition of serfdom (1864), Jews started to settle in towns and became involved in retail trade and usury. A Jew and a merchant were often used as synonymous words, whereas such expression as “Jewish debt” became idiomatic which meant the debt with the extremely high interest. The image of the Jews in Georgia was ambivalent. On the one hand, they were believed to be stingy, dishonest and greedy for moneywhile, on the other hand, according to the Georgian historical texts, Jews of Georgia did not participate in crucifixion of Jesus Christ; moreover, they brought the main object of worship – Holy Robe – to Georgia and they were related to the conversion to Christianity of Georgian Kingdom in the 4th century.

I would start analysis of the case studies with introduction of terms Georgian Muslim and Georgian Jew. They are a kind of a clue for our research. These terms started to appear in publications at the turn of the 20th century and it took quite a long time before they were established in both literary and especially in spoken language. Up to the 20th century religious and ethnic identities were closely intertwined. Ethnic identification of an individual was often determined by his faith and vice versa. For example, Georgians of the Catholic faith were used to be called French, Georgian Monophysits – Armenians,

whereas Georgian Muslims were addressed as Tatars. In historical texts as well as in spoken language Tatar was used as a general term for Muslims and non-Christians. During the Middle Ages, Georgia mostly suffered from invasions of the Muslim states. Hence, Tatar became a general name of the hostile Other. Consequently, it is obvious that reunion of the Muslims with the rest of the Georgian population would not be an easy process.

As for the Georgian Jews, until the 20th century they were referred to as Huria-sin literary as well as spoken Georgian. Huria described not only ethnic belonging but religious identity as well. This term was not used specifically in regard to the Georgian speaking Jews, but for the Jews who migrated from other parts of the empire as well. At the turn of the 20th century Huria acquired negative connotation, equivalent of the Russian *zhid*. In the literary language instead of Huria was established another term *ebraeli* - a Jew.

In my perspective terms Georgian Muslim and Georgian Jew reflect intellectual discourse of the period in which they were established. Each of them represents an identity conception of these groups. Addition of the ethnonym Georgian to the Muslim and Jewish groups underlined their integration into the Georgian national and cultural space. This fact exemplifies the changes in the perspective towards the interrelation of the religious and ethnic levels of identity.

In the process of formation of Georgian national identity faith started to lose its decisive role. Religious identity was clearly separated from the national one as soon as cultural and national integration of the Georgian population came to the foreground in the second half of the 19th century. In 1877, Ilia Chavchavadze, the founder father of the Georgian nation, addressing the problem of the Georgian Muslims underlined importance of the shared past over religion for construction of national solidarity: "Neither common language, nor common faith and origin can make such strong ties among people as common history... We are not afraid of the fact that our brothers ... are Muslims. I wish one day we will unite again ... and we will prove that Georgians can tolerate freedom of conscience" (Chavchavadze, 1877).

Georgian intellectual Tedo Glonti in his article published in 1916 noted that national self-identification is an expression of "spiritual and cultural will" of an individual. Faith, according to him, does not influence one's national belonging: "Gregorian, Jewish or Muslim faith as well as religious skepticism cannot be an obstacle for belonging to the Georgian or any other nation" (Glonti, 1916).

This tendency was clearly expressed in the phrase by the Georgian public figure Apolon Tsuladze who in his address to the Georgian Muslims wrote that: "Being Georgian ... does not necessarily equal to being Christian. In the next world we, believers of different faith, with different ways and different religions will stand before the only Lord" (Tsuladze, 1915).

In the newspapers of the 1910s one of the most problematic issues was the question of the region of Achara inhabited by the Georgian Muslims. During the World War I this territory turned out to be a frontline between Ottoman and Russian Empires. Loyalty of the Muslim population towards the state was under doubt. Muslims, in turn, were afraid that Orthodox Georgians wanted them to abandon their religion. All this factors caused distrust between these two groups. The problem of the Achara region and Georgian Mus-

lms were addressed in quite a big number of publications. I will present only those texts which most clearly reflected perspective on the interrelation of religious and national identities.

In 1915 Grigol Diasamidze in his article reflected upon the ways of overcoming alienation between Georgian Orthodox and Muslims. He argued that the “raising of the national awareness” among ordinary people would have crucial importance. He noted that “the only unifying basis is nationality. All of us should consider ourselves as Georgians regardless of our faith, be it Islam, Judaism or Christianity – Orthodoxy, Catholicism or Monophysitism” (Diasamidze, 1915).

Author with the pen-name Gvariani believed that to gain trust of the Muslim population they should be convinced that Orthodox Georgians do not expect from them to convert to Christianity. He argued that “concept of faith must be replaced with the concept of the nation and the latter must be given the higher priority” (Gvariani 1915).

The newspaper “Samshoblo” in 1916 published an article which underlined importance of the South-Western part of Georgia and noted that “the fact that Georgians living there are followers of Muslim faith will never play a significant role in the relationship with the Orthodox Georgians as far as nowadays faith cannot influence nationality and origin” (“Samshoblo”, 1916).

Samson Pirtskhalava, who was actively publishing on the issue of Georgian Muslims, pointed out that he would not tolerate confusion of the faith with nationality “It is well known that faith has essential role in the life of our Muslim brothers ... We will be against those who humiliates faith of our brothers. Moreover, we will be against everyone who confuses faith with nationality and tries to separate brothers” (Pirtskhalava, 1916).

In the same way Georgian Muslim intellectual Memed Abashidze in his article “Faith and Nationality” argued that “National issues should be separated from the religious ones. As current World War has proved nationality and faith are different from each other” (Abashidze, 1916).

To sum up analyzed texts it could be said that authorswhile diminishing role of the faith highlighted such cultural factors as traditions, customs, folklore, physical and psychological features.

In some of the texts among the non-Orthodox Georgians were mentioned Georgian speaking Jews as well. As far as I know this was the only ethnic minority group which was considered to be a part of the Georgian nation because of the centuries long shared history, common language and other cultural factors. Discussion about Jewish identity and its relation to the Georgian majority dates back to the 1870s as well. It is quite interesting that on the one hand newspapers were publishing facts revealing negative attitudes toward the Jews while, on the other hand, they gave the floor to the Georgian intellectuals arguing about necessity of raising level of education among the Jews and their active involvement into the Georgian social life. One of the first text in which Jews are referred to as Georgian Jews is published in 1883 by the Georgian publicist and physician Grigol Volski. He wrote that during centuries long coexistence Jews adopted some of the Georgian cultural features. In his perspective cultural proximity could play an important role in the process of integration of the Georgian Jews. Grigol Volski, while highlighted

importance of the common cultural factors considered less important the role of faith and purity of blood. This way he set the framework which made it possible to consider Georgian Jews as members of Georgian community. Thus, it seems quite logical that G. Volski put Georgian Jews alongside with the ethnically Georgian Muslim population. This is a quote from his article: “They [the Jews] have found here new homeland... have adopted Georgian language, dress, many customs and traditions ... but kept purely their faith. In our era faith is the matter of conscience, nobody has right to intervene in other’s religious belief. Georgian Jews ... should join the rest of Georgians. Georgians received with admiration and great joy integration of Batumi district as long-lost brother Georgians live there. Nobody said that they are not Georgians because they are Muslims ... Of course, They are Georgians by origin as well but... Jews have lived in Georgia for such a long time that they assimilated and became Georgians” (Volski, 1883).

This idea became relevant in 1910s when two contradictory conceptions of Georgian Jewish identity were developed by the Jewish intellectuals.

1) the first conception was elaborated by Zionists who believed that religion was a key factor for defining Jewish national identity; The leader of Zionists in Georgia, David Baazov considered Georgian Jews to be the integral part of the world Jewish Diaspora in terms of ethnic, religious and cultural belonging.

2) The opponents of Zionists, so-called Assimilators, developed the second conception. According to them Georgian Jews belonged to the Georgian nation because of long historical coexistence within the Georgian cultural environment. As far as Georgians and Jews shared culture, language and lifestyle, the Assimilators believed that Georgian Jews (Georgian Israelis or Georgians of Mosaic Law as they preferred to call themselves) similarly to the Georgian Muslims, Georgian Catholics or Georgian Monophysits differed from the Orthodox Georgians only by faith. However, they believed that not the faith but language, territory, culture and national-political interests form the basis of national identity.

I will discuss only the second conception because it reflects the Georgian intellectual context at the beginning of the 20th century. It was elaborated by the Brothers Joseph and Mikheil (Mikhako) Khananashvili. They might be considered the first Jewish intellectuals who raised the question of Georgian Jewish identity.

They mainly referred to the European authors of the 19th and 20thcenturies and listed the following features of nationality: 1. Mother-Tongue, 2. Territory-homeland, 3. Customs-Traditions, 4. Cultural-Economic Unity, 5. Aims and Aspirations, 6. Historical Past. Mikhako Khananashvili concluded that “all these factors give us a reason to consider ourselves Georgians by nationality and Israelis by faith” (Khananashvili, M., 1916a).

Khananashvili paid particular attention to the mother tongue as the major component of the national identity. They considered Georgian language as the mother tongue of Georgian Jews and Hebrew as the language of prayers. According to Mikhako Khananashvili, “it is a nonsense to argue that our national language is Lashon Hakodesh... In this language we study Bible, Talmud, Mishnayot... but in order to understand what these teachings are about, we are given explanations in our mother-tongue – Georgian... we sayour prayers in Holy Language, but in order to understand the essence of prayers

we need their translations in our mother-tongue – Georgian. The sermons in our prayer houses are delivered in Georgian as well (Khananashvili, M., 1916b).

The aim of brothers Khananashvili was to prove that in spite of the common faith Georgian Israelis did not belong nationally to the common Jewish family. They recognized important role of religion in social life, but still Joseph and Mikhako Khananashvili strongly believed that faith could not be considered as a defining factor of national identity; it could not break the century long unity formed by shared homeland, historical past and language” (Khananashvili, M., 1916c).

Josef Khananashvili argued that “it is a big mistake not to differentiate religion and nationality” (Khananashvili J., 1916a) and that “faith is not a defining factor of nationality” (Khananashvili, J., 1916b). Then he posed very important question: “our brother Georgians are Georgians as far as they are Christians or “Georgian” stands for nationality?.. Then why we, Georgian Israelis, are not Georgians? Just because we believe in Moses’ Thora?” (Khananashvili, J., 1916b).

Thus, their perspective could be summed up with the words by Mikhako Khananashvili: “We – Christian Georgians and Georgians of Mosaic law – have one homeland, mother-tongue, shared past, hopeful/optimistic future, common beliefs and aspirations” (Khananashvili, M., 1916d).

Concluding above described cases it might be said that in the process of Georgian identity construction at the beginning of the 20th century

- Faith and nationality were clearly separated and regarded as the different levels of personal identity.
- Religious identity was no longer considered as a determinant of the ethnic belonging and precondition for national integration.
- While questioning importance of the faith, Preference was given to the common historical experience and shared cultural practices.

References

- Abashidze, M. (Pseud. A Georgian Muslim). (1916). Faith and Nationality. *Sakhalkho Purtseli*, (738), 3.
- Cavchavadze, I. (1877). Ottomans’ Georgia. *Iveria*, (9), 1-3.
- Diasamidze, G. (1915). Our Patriotic Duty. *Sakhalkho Purtseli*, (342), 3.
- Essays on the History of the South-Western Georgia (2008, 2009). Vol. 2, vol. 3. Batumi.
- Glonti, T. (1916). Unity of Georgians. *Sakhalkho Purtseli*, (315), 3.
- Gunia, V. (1915). On the Issue of Rapprochement of the Muslim and Christian Georgians. *Sakhalkho Purtseli*, (351), 3.
- Gvariani (1915). Georgian Muslims and Issue of their Integration. *Sakhalkho Purtseli*, (354), 3.

- Khananashvili, J. (1916a). On the Issue of the Georgian Israelis. *Sakartvelo*, (179), 3.
- Khananashvili, J. (1916b). Answer of the Georgian Israeli to the “Non-Georgian Rabbi” *Samshoblo*, (410), 2.
- Khananashvili, M. (1916a). Georgian Israelis (on the article by Baazov). *Sakhalkho Purtseli*, (707), 2.
- Khananashvili, M. (1916b). Georgian Israelis (on the article by Baazov). *Sakhalkho Purtseli*, (709), 2.
- Khananashvili, M. (1916c). Georgian Israelis (on the article by Baazov). *Sakhalkho Purtseli*, (708), 2.
- Khananashvili, M. (1916d). About Georgian Jews. *Sakhalkho Purtseli*, (607), 2.
- Kipiani, S. (1915). Good Deed. *Samshoblo*, (45), 3.
- Mamistvalishvili, E. (1995). History of the Georgian Jews (Ancient and Feudal Eras). Metsniereba, Tbilisi.
- Pirtskhalava, S. (Pseud. Sitkva). (1916). Short News. *Sakhalkho Purtseli*, (698), 3. *Samshoblo*, 1916, (436), 2-3.
- Tsuladze, A. (1914). Georgian Muslims in the Batumi District. *Sakhalkho Purtseli*, (169), 2.
- Tsuladze, A. (1915). Brotherly Word to Georgian Muslims. Tbilisi.
- Volski, G. (Pseud. Grigol Umstiparidze). (1883). Jewish Issue in Georgia. *Droeba*, (186), 1-3.

Soviet Time in Post-Soviet Memory: Memory Construction in the Post-Soviet Georgia

Nino Chikovani

Prof. Dr. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Email: nino.chikovani@tsu.ge

Abstract

The paper deals with the problem of rethinking the Soviet past and overcoming the Soviet memory in the post-Soviet Georgia. The concept of sites of memory by Pierre Nora and the idea of Time Maps by Eviatar Zerubavel comprise the theoretical framework for our study. To this end, different sites of memory are analysed.

The problem of memory construction could be discussed from top-down and bottom-up perspectives. The first one includes attempts of political elite and their supporting intellectuals for creating the image of the past. Another perspective is no less interesting, which quite often comes as a bottom-up response to the challenges from-above. In the presented paper, we mainly focus on the first one.

Two main stages could be differentiated in the process of formation of the “new memory”: 1) Attempts of overcoming the Soviet memory through deconstruction of old sites of memory; this could be named as a revenge on the past; 2) Construction of the “new memory” through the creation of new sites of memory. The research demonstrates that the image of the Soviet past was radically changed in the post-Soviet period as a result of the new politics of memory. “Revenge on the past”, “The same time”, “Discursive continuity” as the means of memory construction were actively used in this process.

Keywords: Georgia, sites of memory, politics of memory, past, Soviet time.

Introduction

The paper deals with the problem of rethinking Soviet past and overcoming Soviet memory in the post-Soviet Georgia. The concept of sites of *memory* by Pierre Nora and the idea of *Time Maps* by Eviatar Zerubavel comprise the theoretical framework for our study. To this end, different symbolic and functional sites of memory – monuments, memorials, museums, as well as titles of settlements, streets, squares – are analysed.

As P. Nora notes, during the last decades, devotion towards the real or imagined past became closely linked to the collective consciousness, memory and identity (Nora, 2005). Nora speaks about the *sites of memory* “where memory crystallizes and secretes itself” (Nora, 1989).

These are the places “where a sense of historical continuity persists (Nora, 1989).” E. Zerubavel points out that there are different traditions of writing and representing past in different epochs and cultures; the way in which facts and events of the past are bounded and connected with each other and how they are transformed into the narrative about

the past, are defined by these traditions. As past is perceived to be an inseparable part of a present identity, various means of bridging the historical gap between the present and the past and maintain historical continuity are used (Zerubavel, 2003).

The problem of memory construction could be discussed from top-down and bottom-up perspectives. The first one includes attempts of political elite and their supporting intellectuals for creating the image of the past. Another perspective is no less interesting, which quite often comes as a bottom-up response to the challenges from-above. In the presented paper, we mainly focus on the first approach.

After the dissolution of the Soviet Union, re-consideration of the past started in Georgia. Regime change was followed by changes in the politics of memory. Two main stages could be differentiated in the process of formation of the “new memory”: 1) Attempts of overcoming the Soviet memory through deconstruction of old *sites of memory*; this could be named as a *revenge on the past*; 2) Construction of the “new memory” through the creation of new *sites of memory*.

The First Stage: Overcoming the Soviet Memory

Already in the last years of the Soviet Union, on the wave of uprising of the national movement, names of heroes who fought for the independence of Georgia emerged and quickly gained the ground in the public discourse. These were the names, which were nearly forgotten due to the Soviet politics of memory.

The leaders of the struggle for the establishment and strengthening of the Soviet Rule in Georgia, as well as monuments, which represented the symbols of the Soviet system, were removed down from their pedestals. Some of these monuments were destructed openly and with celebrations; others quietly disappeared from the squares and parks of cities and villages. The process started with the demonstrative deconstruction of the monument to Lenin at the main square of Tbilisi (24 August 1990) and continued with removal of his statues in other cities and settlements. As early as the last years of the Soviet Union, the statues of Lenin almost disappeared from the public space, followed by the monuments of Georgian as well as international revolutionaries and communist leaders.

The monument of Sergo Orjonikidze – a famous revolutionary and functionary, one of the founders of the Soviet rule in Georgia, suffered the most severe fate out of all Soviet monuments. It became the object of “revenge on the past” after the tragedy of 9 April 1989, when the peaceful demonstrators protesting against the Soviet regime in front of the Government seat in Tbilisi were killed by the soldiers of the Soviet Army. On the morning after the tragedy, the huge grey statue at the crossroad of two main avenues in the central part of Tbilisi city was found with hands painted in bloody colour and pasted with all sorts of household rubbish. At night, the city authorities circled the monument with a wooden fence and later removed it without much noise.

¹ The building was constructed in 1934-1938 by the well-known Soviet architect, academician Alexei Shchusev, who was awarded the First degree Stalin Prize for this project (in 1941).

The same context applies to the sculpture-composition in front of the Government seat on Rustaveli Avenue, named as “Labor, Science, Technique”, which was publicly destructed after the tragedy of 9 April.

Institute of Marxism-Leninism¹ (later on – the seat of the Parliament of Georgia and the house of the Constitutional Court) became the most apparent example of the *revenge* on the past. In 1990, the bás-reliefs on the facade of the building composed by the renowned Georgian sculptors Tamar Abakelia and Jacob Nikoladze became the victims of the above-mentioned process. The reason for their destruction was that they commemorated some moments of the revolutionary movement in Georgia: Nikoladze’s high reliefs reflected the “History of Formation of Bolshevik Organizations in Transcaucasia” and “Peaceful Building of the Soviet Union” (1934-1936), whereas Abakelia’s frieze with bás-reliefs consisted of the five compositions, named as “Demonstration in Batumi,” “October in Georgia,” “Industry of Georgia,” “Agriculture in Georgia,” and “Happy Life” (1936-1937). Unfortunately, this was not the end of misadventures of the above-mentioned building. In the late 2000s, it was privatized and half-destroyed, afterwards, the process of destruction was stopped; finally, it became a part of the hotel “Biltmore” – one of the strangest modern constructions being out of context in the panorama of Tbilisi centre.

The Mtatsminda (Holly Mountain) Pantheon in Tbilisi – graveyard of famous writers and public figures and one of the most important sites of memory – represents another place, which experienced the process of “revenge on the past” during the first stage of overcoming the Soviet legacy. As early as in the autumn 1987, when the 150 anniversary of Ilia Chavchavadze – famous Georgian writer and public figure of the 19th century – was celebrated in Georgia, the grave of the communist leader of early Soviet Georgia Philippe Makharadze, whose name was connected with the murder of Ilia Chavchavadze in 1907, was blown up in the Pantheon. Although the grave was restored on the following days, this appeared to be the first symptom of further developments: at the end of 1989, the Communist government of Georgia re-buried the relics of famous Bolsheviks – Silibistro Tordia, Philippe Makharadze and Mikha Tskhakaia – from the Mtatsminda Pantheon to the common grave of revolutionaries located in the park of Khudadov; later on, they were re-buried in different cemeteries by their relatives (“24 saati”, 2010).

In 1989-1990, the titles were changed of most of the main cities and regional centres of Georgia which were named after the revolutionaries and the Communist Party officials. They got back their historical names (Gegechkori – Martvili, Makharadze – Ozurgeti, Tskhakaia – Senaki, Orjonikidze – Kharagauli, Tsulukidze – Khoni, etc.). Names of streets, squares, parks (Stephan Shaumyan – Ketevan Tsamebuli (the Martyr), Plekhanov – Davit Agmashenebeli (the Builder), Philippe Makharadze – Geronti Khikhodze, Aliosha Japaridze – Paolo Iashvili, Sergo Ordzonikidze – Tevdore Mgvdeli (Priest) and Giorgi Chubinashvili, Engels – Lado Asariani, Mikha Tskhakaia – Vukol Beridze. Dzerzhinsky – Pavle Ingorokva, Kirov – Giorgi Leonidze, Perovskaya – Giorgi Akhvlediani, Kamo – Dimitri Uznadze, etc.) and underground stations (“Lenin’s Square” – “The Freedom Square”, “26 Commissars” – “Nadzaladevi”, “October” – “Avlabari”, etc.) were also changed back to reflect Georgian historical figures, historical events, writers, poets, scientists and public figures. This process fully corresponds to the means of bridging

the gap between the past and the present, which is named as “discursive continuity” by Zerubavel (Zerubavel, 2003, p. 52).

The issue of Soviet monuments and titles is connected to the problem of attitude towards Soviet symbols and the Soviet cultural legacy in general. In 2010, after the first parliamentary hearing of the Charter of Freedom, which directs to cleanse former KGB operatives, one of the members of Parliament came with proposition to clear up Soviet symbols from the country. However, a group of historians think that this style of struggle against Soviet symbols will eradicate art-works rather than ideologically disassociate the country from the Soviet era (“Liberali”, 2011). Above-mentioned case of the building of the Institute of Marxism-Leninism is often cited by the supporters of the latter opinion.

In 2011, the Charter of Freedom was approved by the Parliament, although the issue of Soviet symbols was left open. On November 27th, 2013, after a three-year long discussion, the Parliament of Georgia adopted changes to the “Charter of Freedom” on its first hearing. The changes are aimed at the eradication of communist totalitarian symbols in the country. According to the recommendation of the Council of Europe, terminology was corrected in the Charter: ‘Soviet Symbols’ were replaced with ‘Totalitarian Communist Symbols’.

The Second Stage: New Sites of Memory

After the Rose Revolution of 2003, the accent was switched from the deconstruction of old sites of memory to the creation of new ones. Mtatsminda Pantheon remained an important place of action. Its role was further strengthened through re-burying to Mtatsminda heroes of anti-Soviet struggle or those who suffered from the Soviet repressions. In 2005, the hero of anti-Soviet rebellion of 1924, Khaikhosro Cholokashvili, was reburied from Leuville (France) to Mtsatsminda. On the same year, Eqvtime Takaishvili – the famous Georgian scientist, one of the founding fathers of Tbilisi State University, who emigrated from Georgia together with the government of the Democratic Republic in 1921 and felt under the all-seeing eye of the KGB after returning back to homeland at the age of 82, was reburied from Didube Pantheon to Mtatsminda as well. In 2007, the first president of the Republic of Georgia Zviad Gamsakhurdia was reburied from Grozny (Chechnya) to the Mtatsminda pantheon.¹

The new monuments, museums, memorials were created. Similar with other countries (Horvath, 2008), the inauguration of new sites coincided with the anniversaries of important historical events. Monument of Freedom at the Freedom Square in Tbilisi was founded on 23 November 2005 and inaugurated on the same day next year – 23 November is St. George’s day and the day of the Rose revolution. On 26 May 2006 – the date of declaration of independence of Georgia in 1918 – the Museum of the Soviet occupation was established in Tbilisi. It brings together materials, which reflect the Soviet occupation and annexation of Georgia in 1921 and the process of struggle against the Soviet

¹ Earlier, in 1989, Merab Kostava – companion-in-arms of Zviad Gamsakhurdia and one of the most prominent figure of the Georgian national liberation movement, who died in a road accident – was buried in the Mtatsminda Pantheon.

rule. These are the samples of Zerubavel's concept of maintaining historical continuity via "the same time": attempt of bridging "now" and "then" through synchronization of historical events with national days.

The same is true regarding the memorials, which were constructed after the Russian-Georgian War of August 2008 for the commemoration of the victims and heroes of the war. On May 26, 2009 the fraternal cemetery, memorial and church dedicated to those who died in the defensive war against the Russian invasion in 2008, were inaugurated in Mukhatgverdi cemetery, Tbilisi. The conception of memorial and grave yard glorify the state and faith. The place which was symbolic in itself was further enriched with numerous details: eternal flame, trees creating the composition of five crosses (making the link with the state flag) and silhouette of the Georgian church.

On the same year, the idea of another monument for commemoration of the victims of the August War was voiced. It should be even more impressive one, constantly reminding the heroism of those who died in the War. The Hero Square was selected as a place for the memorial of heroes. In spite of the fact that the monument dedicated to the collective trauma already existed on the Hero Square – in commemoration of those who died during the war of 1992-93 in Abkhazia (the official name of the memorial is For United Georgia), the new trauma of 2008 gave an impulse to the idea of creation of a more grandiose site. Later on, the concept of the project was generalized and it came as a memory for all those who died in fight against the aggression of Russia. Correspondingly, it brings together names of cadets, who died in the war of February-March 1921 against the Soviet Red Army, of participants of the anti-Soviet rebellion in 1924, of the fallen in the wars in Abkhazia and South Ossetia (1992-1993) and the victims of the August War of 2008. The old memorial "For United Georgia" was also maintained at the square. Thereby, a bridge was made between the Soviet occupation of Georgia in 1921, the anti-Soviet rebellion of 1924, conflicts in Abkhazia and South Ossetia in the 1990s, and the August War of 2008. The Monument of Heroes was inaugurated on May 26, 2010. The opening ceremony was attended by all high rank state officials of that time.

The computer game "Kakutsa Cholokashvili" could be considered as one of the new sites of memory (<http://animaciebi.ge/35--.html>). The game became accessible for the wider society in the begging of 2012. It is based on historical events of 1921. Its main actor is the hero of anti-Soviet struggle Kakutsa Cholokashvili. Battles against the Soviet occupation make the plot of the game. The opening scene of the game depicts Kakutsa Cholokashvili as a rider, with the military ammunition with Soviet symbols on the background (one could clearly identify the echo of the August War of 2008); Inscription below describes how citizens of Tbilisi gathered to see off the cadets for the defence of Tbilisi on February 17, 1921. "The brave cadets were found in a severe military clashes with the Red Army from the very beginning of their deployment on battlefield. The 11th Red Army did not manage to crack down the positions of cadets neither with the help provided by military recruits from Baku nor through supportive activities of the first Georgian member of the Young Communist League of Georgia – Boris Dzneldadze". The final scene of the game presents Kakutsa Chlokashvili sitting at the table with the inscription "Sakhartvelo" in front of him and with the Eiffel tower on its background. There is also a portrait of Sergo Orjonikidze, with red horns and beards of devil. The game is accompanied by the famous Georgian songs "My Dear Homeland" and "Do not believe".

Conclusion

Sites of memory played an important role in the construction of “new memory” in the post-Soviet Georgia. “The same time” – bridging “now” and “then” through synchronization of historical events with national days, “discursive continuity”, “revenge on the past” were actively used in this process. The “new past” which was required for the construction of the “new future” became the shared legacy that served as a basis for the post-Soviet memory.

Research demonstrated that the attitude towards Soviet past radically changed in the post-Soviet period as a result of the new politics of memory. The unified Soviet narrative, which was expressed through all types of sites of memory and served as a basis for the collective Soviet memory, was deconstructed. Heroes and traitors changed their places; a suppressed memory, forgotten events and names became the spheres of particular interest. “Revenge on the past” was quite usual, especially during the first years of independence. Means of bridging the historical gap between present and past such as the “same time” and “discursive continuity” were actively used for reconstructing the memory of Soviet past.

References

- Nora, P. (2005). *World Celebration of Memory. Memory of the War after 60 Years*. Russia, Germany, Europe. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie.
- Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*. *Representations* 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. Spring, 7-24.
- Zerubavel, E. (2003). *Collective Memory and the Social Shape of the Past. Time Maps*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Horvath, Z.K. (2008). *The Redistribution of the Memory of Socialism. Identity Formation of the “Survivors” in Hungary after 1989. Past for the Eyes. East European Representations of Communism in Cinema and Museums after 1989*. Ed. by Oksana Sarkisova and Peter Apor. Budapest, New York, CEU Press, 247-274.
- 24saati. Retrieved February 10, 2014, from <http://24saati.ge/index.php/category/news/2010-04-18/5555.html>
- Liberali. Retrieved October 22, 2013, from <http://www.liberali.de/node/3164>

Cultural Dialogue between Georgia and Turkey Contributing the Preservation of Common Cultural Heritage

Tinatin Kublashvili

Assoc. Prof. Dr. International Black Sea University

Email: tinatin.kublashvili@ibsu.edu.ge

Abstract

Historical and political relationship between Georgia and Turkey have counted centuries and are still of major importance to the people of both countries. Throughout these decades the two nations, due to Georgia, as a small country, being subject to political manipulations of giant countries in the globe, have passed through a difficult period of misunderstanding and misconceptions. Today, however the situation has changed and the relationships between Georgia and Turkey have taken a whole different course of action. Besides political, educational, military and other cases of support from Turkey, the cooperation has also expanded in the cultural aspects as well.

The aim of this paper is to shortly demonstrate the efforts and developments in the field of treating cultural monuments as a joint heritage, its restoration and rehabilitation on the sites. Accepting that these developments are quite challenging and difficult, they take time and commitment from both sides. Thus the fruits of this hard work will be seen in the long term only, our position is that increasing the awareness of society about these everyday work will clearly explore the intentions of the two countries, involving the whole society in these major processes. As a result, both of the societies will acknowledge the idea that Turkish monuments located in Georgia and Georgian Christian monuments on the territory of Turkey constitute a common heritage, and the discussion of cultural heritage issues should not be based on religious or national factors. These multi-year negotiations therefore will lead both sides to a mutually desirable and acceptable agreement.

We believe that despite the limited rights, political disorder and other difficulties inside both countries, Georgia and Turkey will do their best within their competence based on goodwill.

Keywords: restoration, rehabilitation, monuments, cooperation, agreement.

Introduction

Historical and political relationship between Georgia and Turkey have counted centuries and are still of major importance to the people of both countries. Ties between Georgians and pre-Islamic Turks are traced since the 3rd century A.D. The Turkic peoples, settled in the North Caucasus were in active contact with those who lived in the North as well as the South Caucasus – including Georgians. Various kinds of relations can be surveyed in this regards: cultural and economic interaction as well as warlike clashes, which frequently took place throughout the Early Middle Ages. (აღასანიძე, 2008)

Active phase of Turkish-Georgian Relations started with the conquest of Trabzon and occupation of Black Sea Coastline by Fatih Sultan Mehmet in 1461, when Ottomans became close neighbors for Georgia. (Gül, 2009, s. 99)

Throughout these decades the two nations, due to Georgia, as a small country, being subject to political manipulations of giant countries in the globe, being subjugated by Arabic, Byzantine, Seljuk and Mongol rulers, have passed through a difficult period of misunderstanding and misconceptions, Today, however the situation has changed and the relationships between Georgia and Turkey have taken a whole different course of action. Besides political, educational, military and other cases of support from Turkey, the cooperation has expanded in the cultural aspects as well.

The aim of this paper is to shortly demonstrate the efforts and developments in the field of treating cultural monuments as a joint heritage, its restoration and rehabilitation on the sites. Accepting that these developments are quite challenging and difficult, they take time and commitment from both sides. Thus the fruits of this hard work will be seen in the long term only, our position is that increasing the awareness of society about these everyday work will clearly explore the intentions of the two countries, involving the whole society in these major processes.

Main Participants in Negotiations Between Georgia and Turkey are:

- National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia (NACHP);
- Ministry of Culture and Monument Protection of Georgia;
- Directorate General of Cultural Heritage and Museums;
- Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey.

The Issues of Importance for Turkey:

- **Aziye Mosque** – reconstruction of new mosque in Batumi;
- Completion of works in **Ahmediye Mosque** such as:
- The Removal of the apse annexed to the Mosque while having used as the church;
- Preparation of construction drawings of the Minaret converted into the bell tower;
- Completing the top of the dome with alem (finial);
- Restoration of **Twin Baths (Çift Hamam) in Akhaltsikhe**;
- Restoration of **Mosques in Sakuneti, Kvirike, Oshora** in Atskuri, Aspindza and Achara (Georgia);

The Issues of Importance for Georgia:

- Completion of works in **Ishkhani Church in Artvin Province**;
- Restoration of **Oshki Church in Erzurum**;

A large monastic movement initiated by the prominent religious leader St. Gregory of Khandzta resulted in a great wave of construction in historic province Klartjeti in North-east Anatolia. The monasteries of St. Gregory turned out to be centers of world-shattering architectural ideas and construction methods. They were developed by architects working for the King David Kuropalates in the second half of the tenth century. The new great monasteries built in Tao, currently located in Turkey, served to demonstrate growing power and prestige of the Bagrationi dynasty, (Khoshtaria, 2014) having the huge status for functioning at the same time as educational centers, delivering such studies as translation, history, theology etc.

As Prof. Dr. Fahriye Bayram mentions, “These structures of “the Transition Period” are the witnesses of the rich architectural variety that came down to us.” (Bayram, 2014)

Two monasteries of enormous importance - Ishkhani and Oshki - are very dilapidated today. Especially for the Church of Ishkhani, Most of the roof is completely destroyed, except the dome. Structural fractures, cracks caused by the ground features, dirty surfaces, serious losses on walls, frescoes and platters, plants and trees grown over and deformations caused by destruction are the damages observed on the structures. Although the restoration of the Church of Ishkhani was partly completed and its degradation was stopped, it still needs urgent action to prevent a possible total collapse. Representatives of “Anfora Architecture Restoration Limited Company” confirm that in their restoration projects, they propose various intervention techniques depending on the damage on the site. (K. Kutgün Eyüpgiller, Tuğba Barlık Vardı, Serda Torus, 2014)

Works Done by Georgian Side So Far:

- Inventory works of Muslim Heritage Sites in **Akhalsikhe (Ahiska) and Achara** – 2011-2012;
- Rehabilitation of roof of **Kvirike Mosque in Kobuleti Municipally** – 2015;
- Cleaning and Conservation works of **Twin Baths** in Akhalsikhe, including planning of irrigation and drainage systems – current year;
- Organizing extra place for **Mufti Residence and Medrese in Batumi**;
- Rehabilitation of **Rabat in Akhalsikhe including Ahmediye Mosque**.

The Studies Performed by the Turkish Party:

- Studies have been initiated and the restoration works of **Ishkhani Church** in Artvin, which are in progress;
- Project of **Oshki Church**;

As for the official documentary part,

Agreements/Protocols Made till Now Imply:

- Steps to Sign a Protocol concerning the “Restoration of Turkish Immovable

Monuments in Georgia and Georgian Immovable Monuments in Turkey between the Governments of Georgia and Turkey” – initiated in 2007;

- Draft Protocol – 2011;
- New Drafts of the Agreement have been prepared – 2012, 2013 (Ankara);
- Several Changes have been introduced to the Agreement by Mutual Consent of the Parties – 2014 (Georgian Party);

Working meetings on above mentioned issues were held with the Representatives of Directorate General of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey in National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia (NACHP). The representatives of the Embassy of Turkey in Georgia also attended the meeting. The goal of the meetings was to discuss the issues related to Georgian cultural monuments in Turkey and Turkish cultural monuments in Georgia and elaborate an action plan.

Both sides usually note that such workshops will greatly contribute to the strengthening of co-operation between the agencies.

During one of the important and recent meetings in Georgia on April 2, 2015, Turkish delegation stated that the sites they have visited in Georgia were quite expectable and very interesting (mausoleum, gravestones). Head of the delegation said that it is a strong desire of Turkish side to unite the cultural heritage monuments located in and outside Turkey. Rehabilitation and restoration of heritage sites would be important in order to avoid the mistakes that occurred 20-30 years ago, when many monuments were destroyed, especially in Afghanistan, Central Asia, and the Balkans. In his opinion, the Georgian cultural heritage sites on the territory of Turkey and vice versa, the Turkish heritage sites in Georgia are common heritage of the both countries. He also stated that, unfortunately, in recent years, the Georgian side had undertaken only rehabilitation of Ahmediye Mosque. While Turkey had expressed its readiness to take two steps in response to Georgia’s one step towards the rehabilitation of Turkish cultural heritage in Georgia. According to Turkish side, the specific measures need to be determined at the meetings for the restoration of cultural heritage.

Representatives of National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia approved once again that cultural heritage has no borders, and both sides should jointly take care of them.

A year before, during the Ankara meeting in 2014, parties agreed on the Aziziye issue and it was mentioned that since the reconstruction of Aziziye does not mean rehabilitation of the current monument, but construction of a new building, the issue goes beyond the issues of rehabilitation of monuments, accordingly, due to the fact that this issue is beyond the competence of the Agency and the monument preservation in general, it is to be discussed and agreed upon at the higher levels by the governments.

The place where Aziziye was built, is currently occupied by a five-story residential house. Accordingly, it is impossible to rebuild the mosque on its original site.

Upon the arrival of both, Georgian and Turkish delegations in Batumi, it has been confirmed that the Georgian side has taken steps to create favorable conditions for the Muslim population. In addition, Aziziye issue was discussed during the meetings with Mufti and a representative of the agency of religious affairs.

Turkish side shared Georgian opinion that of Aziziye issue is to be discussed based on the inter-governmental agreement.

Turkish delegation stated that since the draft agreement (also previous Protocol) concerns the protection of monuments, Aziziye could not have been the subject of that agreement. Besides, the issue of its re-building (searching for the appropriate location, issuance of construction permit) is within the competence of other authorities rather than the Agency.

Representatives of Turkish delegation mentioned that there were a number of such monuments in Turkey and their restoration would be important for the Turkish side as well. They visited Oshki and other sites, and consider that the monuments proposed by Georgian side could not serve as a counterweight to rehabilitation of Oshki and Ishkhani. Therefore, the following actions of the parties should be implemented by mutual consent and in a balanced manner. In addition, since some issues go beyond the competence of attending agencies, it is required to engage other responsible agencies too. They added that the Turkish side is delighted by what has been done in Batumi (it does not apply to Aziziye).

The issue of Ahmediye mosque seemed to be a bit complicated because the main complains from the Turkish side stating that under the previous agreements, Ahmediye rehabilitation should have been implemented as a single complex (mosque, baths, madrasah). However, the presented final draft agreement provided for the division of the complex.

During meeting in 2015, Georgian side explained that the draft agreement separated the monuments, which have already been rehabilitated, i.e. Ishkhan and Ahmediye Mosque. Therefore, the objects that are in need of restoration (baths and madrasahs) are placed separately. They explained that interventions during the Ahmediye rehabilitation were carried out only within the framework of monument restoration. Originally Ahmediye had a minaret, which was destroyed in the historical past. Therefore, in order to avoid violation of internationally recognized principles of restoration, the Georgian side considers it would be better to keep the monument in the condition it came up today.

Besides, they clarified again to the parties that in the case of Ahmediye mosque, restoration has taken place, which included its restoration on the basis of the preserved parts of the monument. Thus, at present, Minaret reconstruction is impossible because there are no relevant archival materials allowing them to restore to its original form.

It is noteworthy that Rabat Fortress area is a museum space. There is also the church, which is used for museum purposes only.

The Georgian side expressed its readiness to take concrete and effective steps with respect to the defects that can be corrected within the restoration project. They noted the Georgian side would soon start preparing project documentation for twin baths which would be delivered to Turkish side for comments.

Herewith, since Georgian side was aware of the commencement of Oshki rehabilitation, they asked the guests to verify the information with this respect. The answer given by the Turkish side stated that tender procedures for Oshki restoration had been started.

One of the issues taking man place in agenda of meetings during 2015 considered that the parties should undertake inventory of the cultural heritage sites.

Turkish side stated that representatives of Georgian side have no problems in visiting monuments in Turkey. A document is to be compiled allowing various research and educational institutions to cooperate in the field of cultural heritage; General inventory should include the possibility of visiting all monuments in the country.

In recent years the Turkish experts have visited Akhaltsikhe, Atskuri and Batumi to register Ottoman monuments.

By the initiative of the Turkish side, the parties discussed and agreed that the future of draft agreement could include the following clause:

- The parties may undertake inventory (of Turkish and Georgian heritage sites) on each other's territories and contribute to the ongoing process.

In April 2015, the National Agency of Cultural Heritage Preservation of Georgia hosted the representatives of Turkey in Samtskhe-Javakheti region, Batumi and Kobuleti. They visited Ottoman monuments (and obtain acquaintance with the problems): Atskuri bath, Sakuneti mosque, Ahmediye mosque in Akhaltsikhe, Rabat district– regarding to which several comments have been accepted, Madrasah, and the so-called “twin bath” in Akhaltsikhe, mosque in the village of Oshora (Aspindza) and Abastumani bath (mausoleum). They assessed the condition of the monuments and discussed the problems. The guests talked with local Muslim population. They visited a site of former location of Aziziye in Batumi, the wooden mosque in the village of Kvirike (Kobuleti) - the National Agency for Cultural Heritage Preservation plans to replace the roof of the latter. The Georgian side also mentioned that the goal of the meeting was to hear the remarks of the guests.

As regards the extension of the Ahmediye Mosque, it was built in the 19th century. Restoration and rehabilitation processes are regulated by the Georgian law on Cultural Heritage, and international conventions. Therefore, since the Georgian side was deprived of opportunity to restore Ahmediye Mosque fully or partially, the mosque was rehabilitated in the form in which it survived to present days. The monument serves as a museum, thus it is neither church nor mosque. Museum Director, Ms. Tsiuri Lapachi told a brief history of the mosque to the audience and explained that there was an exhibition of epigraphic monuments, which included buildings of Arab and Turkish inscriptions along with Ottoman ones. As for the history of the monument, the west doors were made from the very beginning and a special marquee was arranged, where the Pasha used to come in and listened to prayers. In the extension on the eastern side of Ahmediye, there was a library. She added that the construction of mosques and madrasahs completed in 1748. In April 2015, Georgia also hosted Turkish delegation in Batumi. The guests visited the territory where Aziziye Mosque was formerly located.

Georgian side explained that Aziziye location is legible in historical maps too. Now there is a residential house of about 260 square meters. In one of the old photos taken

from Minaret there is a church next to Aziziye Mosque; the church also was destroyed.

Meeting was held also with Mufti and a representative of the agency of religious affairs in Batumi. On his warm friendly reception, Mufti stated he was happy about the meeting between the Parties, which will facilitate closer relationships between the two friendly countries. He thanked the Turkish side for visiting and expressed desire they would come to Georgia again in the future to mutual benefit.

According to Mufti, since 2011 Georgia has been developing exceptionally in terms of the maintenance of the cultural heritage. Along with friendship, Turkey is linked to Georgia by common cultural heritage sites. The two sites of significant value (Ahmediye and Aziziye) are highly importance for Turkish side, and he expressed a wish to return them to their original look. When Turkish side expressed concern about Oshora Mosque (in Aspindza), that they visited several days before and found that the Mosque was closed and not operating, Georgian side explained that, they considered necessary to close it due to a strong structural damage to the Mosque. There exist a similar problem in a nearby Christian church; there are layers of earth on it and the walls are wet. They noted that Georgia tries to take care of every monument; Mufti stated that negotiations have already begun on these issues with the Agency of Religious Affairs. Monument area would be fenced and protected.

Mufti added that the Muslim population should be given the right to pray not only in Georgia, but also in every country, because after the collapse of communist regime, there is a democratic understanding of religion everywhere. In Turkey, there was great opposition to the restoration of the church. People had a negative opinion. However, after raising public awareness, these problems have been almost solved. Turkish side welcomed recent developments in Georgia, in particular the fact that Mufti has a new building thanks to the Georgian government.

Mufti thanked the guests and wished them success in their commitment, as it was really challenging and difficult at the same time. He added that rehabilitation works would greatly contribute to the strengthening of relations between the two countries. He expressed hope that the results will be favorable for both sides. He also recalled his childhood, when he entered the mosque and prayed in fear. Georgia has overcome these difficulties and now there is a different, free, and democratic atmosphere. He also talked about a good relationship between representatives of the various confessions. He regarded Georgia as an exemplary country in the world as the state has presented to his Muslim congregation a building, where it is possible to open madrasah, and accept guests, which was problematic until these days.

Georgian side emphasized the importance of reaching an agreement with colleagues on the main principles, because discussion of cultural heritage issues should not be based on religious or national factors. Turkish monuments located in Georgia and Georgian Christian monuments on the territory of Turkey constitute a common heritage. Both sides should try to overcome the bureaucratic barriers on equal basis to ensure restoration of monuments.

Conclusion

Results of Intergovernmental Agreements and Negotiations:

- **Aziziye Mosque** – sensitive subject, which due to the fact, that the construction of new building is the issue beyond the rehabilitation and restoration of monuments, thus being beyond the competence and responsibility of the Agency (NACHP of Georgia), is to be discussed and agreed upon at the higher levels of the government;
- **Ahmediye Mosque and Ishkhani Church** – since restoration works have been done in both sites, these two monuments have passed to another stage, aiming the work over the architectural details and mistakes to be improved;
- **Twin Baths (Ikiz Hamam) and Oshki Church** – Rehabilitation project of Twin Baths has been already prepared by the Government of Georgia and in case of the interest and demand from Turkish side, it will be sent as a further step of getting Oshki Project aiming the future vital rehabilitation of the Church;
- **Mosques in Sakuneti, Kvirike, Oshora** are planned to be studied;
- **Mutual Inventory Work** shall be realized in both countries.

As a result, both of the societies will acknowledge the idea that Turkish monuments located in Georgia and Georgian Christian monuments on the territory of Turkey constitute a common heritage, and the discussion of cultural heritage issues should not be based on religious or national factors. These multi-year negotiations therefore will lead both sides to a mutually desirable and acceptable agreement.

We believe that despite the limited rights, political disorder and other difficulties inside both countries, Georgia and Turkey will do their best within their competence based on goodwill.

References

- Bayram, F. (2014). An Overview of the Tao Klarjeti Architecture. *Orta Çağ'da Anadolu'da Kültürel Karşılaşmalar Gürcü Sanatı: Cultural Encounters in Anatolia in the Middle Age: The Kingdom of Georgia and Georgian Art* (p. 12). Ankara: Ankara Bağ Evi.
- Gül, M. (2009). Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürgüleri. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* .
- K. Kutgün Eyüpgiller, Tuğba Barlık Vardı, Serda Torus. (2014). Two Outstanding Medieval Structures in North East Anatolia: Ishkhani and Oshki Churches. *Orta Çağ'da Anadolu'da Kültürel Karşılaşmalar Gürcü Sanatı: Cultural Encounters in Anatolia in the Middle Age: The Kingdom of Georgia and Georgian Art* (p. 26). Ankara: Ankara Bağ Evi.
- Khoshtaria, D. D. (2014). Builders of the Churches of Tao-Klarjeti. *Orta Çağ'da Anadolu'da Kültürel Karşılaşmalar Gürcü Sanatı: Cultural Encounters in Anatolia in the Middle Age: The Kingdom of Georgia and Georgian Art* (p. 14). Ankara: Ankara Bağ Evi.
- ალასანია, გ. (2008). ქართველები და ისლამამდელი თურქები. თბილისი: საქართველოს მაცნე.

Обучение Культурным Кодам на Занятиях по Языку Teaching Cultural Codes During the Languages Classes

Гульнара Диасамидзе

Ассоц. Проф. Международный Черноморский Университет

Эл. Почта: gulnara_diasamidze50@yahoo.com

Хатуна Табатадзе

Доктор. Международный Черноморский Университет

Эл. Почта: tabatadze08@mail.ru

«В чужой монастырь со своим уставом» (Русская Пословица)

Аннотация

В статье рассматривается коммуникативная функция туризма, как взаимодействие представителей разных культур в быту и в процессе совместной профессиональной деятельности среди студентов.

Путешествуя в разные регионы страны, особенно в регионы Кавказа, и встречаясь там с новыми людьми, туристы приобретают новых друзей, знакомятся с их культурой, языками, традициями, устанавливают различные связи между людьми различных культур. Становясь участниками любого вида межкультурных контактов, люди взаимодействуют с представителями других культур, зачастую существенно отличающихся друг от друга. Отличия в языках, национальной кухне, одежде, нормах общественного поведения, отношении к выполняемой работе зачастую делают эти контакты трудными и даже невозможными. Но это лишь частные проблемы межкультурных контактов. С большим трудом мы понимаем значения слов, поступков, действий, которые не характерны для нас самих. Эффективной межкультурной коммуникации необходимо целенаправленно учиться.

Ключевые Слова: язык культуры, культурный код, культурный конфликт, межкультурная коммуникация.

Abstract

In article, communicative function of tourism as interaction of representatives of different cultures in life and in the course of joint professional activity among students is considered.

Traveling to different regions of the country, especially to regions of the Caucasus, and meeting new people there, tourists purchase new friends, are acquainted with their culture, languages, traditions, establish various connection between people of various cultures. Becoming participants of any kind of cross-cultural contacts, people interact with representatives of other cultures often significantly differing from each other. Differences in languages, national cuisine, clothes, regulations of a public conduct, the relation to the performed work often make these contacts difficult and even impossible. However, it is only private problems of cross-cultural contacts. With great difficulty, we understand word meanings, acts, actions that are not characteristic of ourselves. Effective intercultural communication needs to study purposefully.

Keywords: language of culture, cultural code, cultural conflict, intercultural communication.

Введение

Коммуникативная функция туризма является главным связующим звеном среди представителей разных культур. С ее помощью возможно активное взаимодействие быта и профессиональной деятельности студентов разных культур.

Путешествуя в разные регионы Кавказа, особенно в Грузии, и встречаясь там с новыми людьми, туристы приобретают новых друзей, знакомятся с их культурой, языками, традициями, культурными кодами, устанавливая тем самым тесные связи между людьми различных культур. Следует отметить, что в данном регионе русский язык был и остается чуть ли не единственной коммуникацией в общении с представителями всех постсоветских стран и не только.

Становясь участниками любого вида межкультурных контактов, люди взаимодействуя с представителями других культур, в первую очередь, должны вникнуть в суть понятия – язык культуры.

Основная Часть

Языком культуры в широком смысле этого понятия называются те средства, знаки, формы, символы, тексты, которые позволяют людям вступать в коммуникативные связи друг с другом, ориентироваться в социокультурном пространстве. Культура предстает как смысловой мир, определяющий способ бытия и мироощущения людей, выражаясь в знаках и символах.

С помощью символа человек нашел способ передачи информации средствами, превосходящими возможности языка. Например, гербы, эмблемы, знамена, образы – «голубь мира», передают абстрактные понятия и идеи. Например, красивая русская крестьянка должна быть крепкой, румяной, «кровь с молоком» - все это признаки физического здоровья».

А, в русско-американских браках безобидное «Тьфу ты!» может вызвать семейный конфликт: «Почему ты на меня плюешь?!» - с обидой спросил американец свою русскую жену. Понятно, что буквальный перевод ругательств бесполезен. Здесь можно понять эмоции говорящего и найти адекватное им выражение на другом языке.

Также русские, общаясь с иностранцами, не владеющими русским языком, хотят познакомить их с русским юмором. Говорящий рискует тем, что анекдот лишится эффекта и ему придется отклониться от исходного текста. Но анекдоты лучше рассказывать на языке оригинала.

Связь знаковых систем с отражаемой реальностью не является непосредственной, и поэтому понять знаковые системы можно лишь в соответствии с культурным кодом-системой смысловозначительных признаков.

Культурный код - *это совокупность знаков и система определенных правил, при помощи которых информация может быть представлена в виде набора этих знаков для передачи, обработки и хранения.*

Код – это правила формирования ряда конкретных сообщений. Все коды могут быть сопоставлены между собой на базе общего кода, более простого и всеобъемлющего. Код позволяет проникнуть на смысловой уровень культуры, без знания кода культурный текст окажется закрытым. Культурные коды находятся внутри всех языков культуры, но найти их непросто – они проявляют себя при переходе с одного уровня смысла на другой.

Но чтобы событие стало явлением культуры, оно должно быть выражено в тексте. Только тогда культура может выполнять функцию хранения и передачи информации. По культурному каналу сведения передаются от поколения к поколению через разнообразные знаковые системы, единицы информации, которые выражены в текстах. «При этом под текстом принято понимать все, что создано искусственно: не только книги и рукописи, но и картины, здания, интерьер, одежду, домашнюю утварь, кушанья, напитки, учреждения, должности, обычаи т.д.). Они могут существовать у одного народа и отсутствующие у другого. Названия таких реалий постоянно встречаются в языке художественной литературы и требуют отражения при переводе. Для многих из них уже более или менее давно установились определённые соответствия путём заимствования слова. Например, ранчо – небольшое поместье в Латинской Америке; базар – торговое место на Востоке; тамада – распорядитель пира в Грузии; водка – алкогольный напиток в России и др. Но есть местные реалии, настолько специфические, что требуется описательный распространённый перевод их названия» [Диасамидзе Г.: 2008]

Так, в структуре любой коммуникации равноправное место наряду с участниками коммуникации, т.е. говорящим и слушающим, занимает наличие «обоюдного кода», под которым подразумевается не только знание языка, но и обоюдное знание реалий, необходимое для правильного понимания предмета коммуникации. Например, для адекватного понимания четверостишия В. Высоцкого *Мои друзья хоть не в болонии / Зато не тянут из семьи / А гадость пьют из экономики / Хоть поутру, да на свои* недостаточно быть носителем русского языка, а надо хорошо разбираться в реалиях и социокультурном фоне 70-х годов XX века в СССР, когда было написано это стихотворение: эпохи тотального дефицита, когда плащ из материала «болонья» был знаком достаточно высоких социального статуса и материального достатка его владельца. Поэтому это четверостишие становится понятным даже современной русскоязычной молодежи, для которой утрачена социокультурная коннотация слова «болонья», только при наличии соответствующего социокультурного комментария, этого «способа преодоления конфликта культур, ... причем не только в виде столкновения родной и чужой культур, но и внутри своей родной культуры» [Тер-Минасова, 2000: 89].

Люди разных культур по-разному выражают радость и отчаяние, любовь и ненависть, для них по-разному течет время, по-разному мир «звучит» и окрашивается в цвета. Всякая культура национальна, что выражено в языке посредством особого видения мира, «народного духа», что проявляется в том, что значения слов отражают и передают образ жизни и образ мышления, характерный для некоторого данного общества и что они представляют собой бесценные ключи к пониманию культуры [Вежбицкая, 2001: 18].

Культурный и языковой барьеры тесно взаимосвязаны, но, что заставляет считать культурный барьер опаснее языкового?

1. Культурный барьер, обусловленный разницей культур, опаснее языкового, изначально ясного и очевидного, потому что он скрыт завесой уверенности, что своя культура – единственно возможная правильная и нормативная. Осознание этого препятствия в общении людей приходит в момент столкновения, или конфликта «своей» и «чужой» культуры.

2. Культурные ошибки, сопровождающие и провоцирующие конфликт культур воспринимаются гораздо болезненнее и вызывают более негативную реакцию, чем ошибки языковые. [Тер-Минасова, 2008: 99].

Культурные ошибки раздражают и возмущают. У разных народов различное восприятие юмора. Что смешно русским, другим удивит или наоборот. И переводчики как вторичные языковые личности должны адекватно владеть эмотивными кодами обоих языков.

Для нормальной коммуникации необходимо хорошо знать национальную культуру, быт, нравы народа, говорящего на данном языке. Например: слово «горько!» у русского вызывает мысль о свадьбе, а у иностранцев - в прямом значении. Такие ассоциации могут быть вызваны эмоционально-оценочным со значением у одного слова при отсутствии такого слова у другого языка.

«Ни пуха ни пера» вызывает негативную реакцию, как пожелание неуспеха, а ответ «к черту» просто шокирует грубостью. Иными словами, имеет место явный конфликт культур.

Языковые ошибки прощаются главным образом иностранцам, ошибки культурные не прощаются никому, особенно иностранцам.

Культура определённого этноса содержит ряд элементов стереотипного характера, которые, как правило, не воспринимаются носителями другой культуры. Эти элементы Сорокин Ю. и Марковина И. называют лакунами: «всё, что в инокультурном тексте реципиент заметил, но не понимает, что кажется ему странным, непонятным, ошибочным и требующим интерпретации, служит сигналом присутствия в тексте национально-специфических элементов культуры, в котором создан текст, а именно лакун» [Сорокин Ю., Марковина И.: 1998, 17].

Например: вор, пьяница, алкоголик, собутыльник, гяур, безбожник – редко употребляются в турецком языке, потому что называемые ими реалии строго запрещены религией и общество таких людей не признаёт. Следовательно, их можно считать относительными лакунами для турок.

Выводы

Культурный барьер опаснее и труднее языкового. Сколько же сил и времени надо потратить, чтобы, выучив язык, потом еще выучит и эту самую «культуру», если под ней понимать весь мир и жизнь людей, использующих этот язык как средство общения.

Согласно представленным исследованиям, нетерпимость наиболее активно развивается в молодежной аудитории. Ведь в крупные города, где находятся вузы, приезжает учиться молодежь из всех регионов ближнего и дальнего зарубежья (из Турции, Узбекистана, Азербайджана, Египта, Нигерии и др.), поэтому именно студенческую среду сегодня можно назвать зоной наиболее интенсивных межэтнических контактов. Единственный выход – учить молодых толерантности.

Особенно важно, что каждый год, начиная с 2014 года, Международный черноморский университет проводит фестиваль культур и знание культурных кодов поможет избежать культурных конфликтов. Наш университет и представляет собой наглядную межкультурную коммуникацию. А для того, чтобы общаться и взаимодействовать, люди должны уметь находить общий язык, а также уважать культуру друг друга.

Заключение

Следовало бы отметить, что черты глубокой общности всех языков Земли нередко не получают должной оценки в лингвистических исследованиях, где более акцентируются черты различия (или общности групп языков). Чтобы свободно общаться люди стремятся как можно больше изучить языки. А овладение любым иностранным языком в настоящее время не представляет непреодолимых трудностей и даже осуществимо в сравнительно короткие сроки для представителя любой национальности. Язык – составная часть культуры, лик культуры, он выражает черты национальной ментальности.

Литература

Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. – М., 2001.

Диасамидзе Г. Сравнительный анализ русских и турецких эмоциональных лексиконов. Русский язык: система и функционирование. 2008, стр. 243.

Сорокин Ю., Марковина И. Стереотип, штамп, клише. К проблеме определения понятий. – М., 1998. С. 17.

Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000.

Тер-Минасова С. В чужой монастырь со своим уставом. Конфликт культур. Межкультурные коммуникации, Тбилиси, 2008, №4, с.110.

საქართველო-გერმანიის კულტურული და პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიიდან: უფლისწული ერეკლე ბერლინში

From the History of the Georgia–Germany Cultural and Political Relations: Prince Erekle in Germany

გიორგი ქავთარაძე

ასოც. პროფ. ქართულ-ევროპული უმაღლესი სასწავლებელი
ელ-ფოსტა: qavtar@gmail.com

აბსტრაქტი

XVIII საუკუნემდე გერმანიაში ქართველთა მოღვაწეობის შესახებ ინფორმაცია ბურუსით არის მოცული. ადრეულ ახალ პერიოდში ევროპული რენესანსის განვითარების პარალელურად ქართულმა კულტურამ და ცივილიზაციამ სტაბილური განიცადა. ერთიანი ქართული სამეფოს დაშლის შემდეგ პატარა სამეფო-სამთავროები წარმოიშვა, რაც კავკასიის რეგიონის სამხრეთით აგრესორი სახელმწიფოების გავლენის სფეროების გაფართოების ობიექტად იქცნენ. ისლამური იმპერიების გაბატონებამ კავკასიის ქრისტიანები სასონარკვეთილებში ჩაავლო. ქართველი მეფე-მთავრები ევროპის მონარქებთან კავშირ-ურთიერთობების დამყარებისათვის ძალღონეს არ იშურებდნენ. კულტურული, რელიგიური, დემოგრაფიული კრიზისის პირობებში ბაგრატიონები იმედის თვალთ შეჰყურებდნენ რომის პაპის მიერ გამოგზავნილ კათოლიკურ მისიებსა და რუსეთის სამეფოების ელჩობებს. ასეთ პირობებში ქართველები ევროპელებს უფრო დაუახლოვდნენ. კაპუცინი, თეატინელი, იეზუიტი ბერები ქართველ მეფე-მთავრების სამეფო კარის საპატიო სტუმრებად და ამაღლის წევრებად იქცნენ. მათი წყალობით XVII-XVIII საუკუნეებში აღიზარდნენ ისეთი მთაბროვნი ქართველები, როგორებიც იყვნენ: ვახუშტი ბატონიშვილი, ბერი ეგნატაშვილი, სულხან-საბა ორბელიანი, ვახტანგ VI, თეიმურაზი II, ვახტანის ასული თამარი (ერეკლე მეორის დედა) და სხვა. სწორედ, ვახტანგ VI-ის სამეფო კარზე თავი მოიყარა ევროპული ღონის ბევრმა

Abstract

Georgian kings and princes were trying to establish ties, and to develop relationships with European monarchies. In times of cultural, religious, demographic crisis, the Catholic missions sent by the Pope, and Russian ambassadors hold out hope to the Bagrations. In such circumstances, Georgians became closer to Europeans. The Capuchins, the Theatines, Jesuit monks were honored guests and members of the royal retinue in the Georgian Kingdoms-Princdoms. Thanks to them, in XVII–XVIII centuries, were brought up such Georgians thinkers as: Vakhushti Batonishvili, Beri Egnatashvili, Sul Khan-Saba Orbeliani, Vakhtang VI, Teimuraz II, daughter of Vaghtang VI, Tamar (mother of King Erekle II), etc. In addition, at the royal courts of Russia and Persia, it became fashionable to send their Princes to Europe, in order to get an education. The best example of this is Peter the Great and Nader Shah's son – known as Baron Semlin.

From XVIII century, in the history of Georgian-German relations, there are authentic sources about Georgians' stay in Germany. Among the sources, if taking them chronologically, the oldest is about military education of Prince Erekle. The following sources are about visits of other Georgian Princes to Germany. The next sources tell about the military campaign of Georgian Hussars regiment, in whose ranks poet Davit Guramishvili was fighting. Among the above-mentioned sources, in the Georgian historiography, the issue of Davit Guramishvili has been well researched, but the same cannot be said of King Erekle II.

Keywords: Germany, European Civilization, German-Georgian relations.

განსწავლულმა პიროვნებამ. ქართლის სამეფოში ქართველთა გეოგრაფიული თვალსაზრისით თანდათან იზრდებოდა, მათთვის ევროპისა და ევროპული სახელმწიფოების შესახებ უფრო მეტი ცოდნა დავრთვდა. ამ თვალსაზრისით, ქართულ სამოგზაურო ლიტერატურაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია, ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ის მიერ 1713 წელს საფრანგეთში გაგზავნილ დიპლომატიურ მისიას სულხან-საბა ორბელიანის ხელმძღვანელობით. ქართველმა მეიგავემ, ლექსიკოლოგმა, დიპლომატმა, სასულიერო პირმა ზემდინენით აღწერა თბილისიდან პარიზში მოგზაურობის თავგადასავალი. სულხან-საბა ორბელიანმა შავი და ხმელთაშუა ზღვების გავლით შემოიარა ოსმალეთის იმპერია, იტალია და საფრანგეთი. მოინახულა სტამბული, რომი, მარსელი, პარიზი და სხვა ქალაქები. თუმცა, ქართველი მოგზაურის მარშუტში თანამედროვე გერმანიის ტერიტორია არ მოხვდა. 1716 წელს სამშობლოში დაბრუნებულმა სულხან-საბამ კიდევ უფრო მეტი ინფორმაცია ჩამოიტანა ევროპული ცივილიზაციის შესახებ. გარდა ამისა, რუსეთისა და სპარსეთის სამეფო კარზე მოღვაწე შემოვიდა, განათლების მისაღებად უფლისწულების ევროპაში გაგზავნა. ამის საუკეთესო მაგალითებია: პეტრე პირველი და ბარონ სემლინის სახელით ცნობილი ნადირ შაჰის ვაჟი.

XVIII საუკუნიდან გერმანულ-ქართული ურთიერთობის ისტორიაში, უკვე მოგვეპოვება ავთენტური წყაროები ქართველების გერმანიაში ყოფნის შესახებ. მათ

შორის, ქრონოლოგიურად ყველაზე ძველი უფლისწულ ერეკლეს სამხედრო განათლების მიღებას უკავშირდება. შემდეგ სხვა ქართველი უფლისწულების სტუმრობას. მოგვიანებით ქართველ ჰუსართა პოლკის ლაშქრობას, რომლის რიგებშიც პოეტი დავით გურამიშვილი იბრძოდა. ამ ჩამონათვლიდან დავით გურამიშვილის შესახებ საკითხი ქართულ ისტორიოგრაფიაში კარგადაა შესწავლილი, რასაც ვერ ვიტყვით ერეკლე მეორის შესახებ. ამიტომ, ამ ეტაპზე ჩვენი ყურადღება ამ უკანასკნელი პიროვნების გერმანიაში მოღვაწეობის შესახებ საკითხის შესწავლაზეა კონცენტრირებული.

საკანძო სიტყვები: გერმანია, ევროპული ცივილიზაცია, გერმანულ-ქართული ურთიერთობები.

XVIII საუკუნემდე გერმანიაში ქართველთა მოღვაწეობის შესახებ ინფორმაცია ბურუსით არის მოცული. აღრეულ ახალ პერიოდში ევროპული რენესანსის განვითარების პარალელურად ქართულმა კულტურამ და ცივილიზაციამ სტანდარტული განიცადა. ერთიანი ქართული სამეფოს დაშლის შემდეგ პატარა სამეფო-სამთავროები წარმოიშვა, რაც კავკასიის რეგიონის სამხრეთით აგრესორ სახელმწიფოების გავლენის სფეროების გაფართოების ობიექტად იქცნენ. ისლამური იმპერიების გაბატონებამ კავკასიის ქრისტიანები სასონარკვეთილებში ჩააგდო. ქართველი მეფე-მთავრები ევროპის მონარქებთან კავშირ-ურთიერთობების დამყარებისათვის ძალ-ღონეს არ

იმურებდნენ. კულტურული, რელიგიური, დემოგრაფიული კრიზისის პირობებში ბაგრატიონები იმედის თვალთ შეჰყურებდნენ რომის შაჰის მიერ გამოგზავნილ კათილოკურ მისიებსა და რუსეთის სამეფოების ელჩობებს. ასეთ პირობებში ქართველები ევროპელებს უფრო დაუახლოვდნენ. კაპუცინი, თეატინელი, იეზუიტი ბერები ქართველ მეფე-მთავრების სამეფო კარის საპატიო სტუმრებად და ამალის წევრებად იქცნენ. მათი წყალობით XVII-XVIII საუკუნეებში აღიზარდნენ ისეთი მოაზროვნე ქართველები, როგორებიც იყვნენ: ვახუშტი ბატონიშვილი, ბერი ეგნატაშვილი, სულხან-საბა ორბელიანი, ვახტანგ VI, თეიმურაზი II, ვახტანგის ასული თამარი (ერეკლე მეორის დედა) და სხვა. სწორედ, ვახტანგ VI-ის სამეფო კარზე თავი მოიყარა ევროპული დონის ბევრმა განსწავლულმა პიროვნებამ. ქართლის სამეფოში ქართველთა გეოგრაფიული თვალსაზრისით თანდათან იზრდებოდა, მათთვის ევროპისა და ევროპული სახელმწიფოების შესახებ უფრო მეტი ცოდნა დაგროვდა. ამ თვალსაზრისით, ქართულ სამოგზაურო ლიტერატურაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია, ქართლის მეფე ვახტანგ VI-ის მიერ 1713 წელს საფრანგეთში გაგზავნილ დიპლომატიურ მისიას სულხან-საბა ორბელიანის ხელმძღვანელობით. ქართველმა მეიგავემ, ლექსიკოლოგმა, დიპლომატმა, სასულიერო პირმა ზედმინეწით აღწერა თბილისიდან პარიზში მოგზაურობის თავგადასავალი¹. სულხან-საბა ორბელიანმა შავი და ხმელთაშუა ზღვების გავლით შემოიარა ოსმალეთის იმპერია, იტალია და საფრანგეთი. მოინახულა სტამბული, რომი, მარსელი, პარიზი და სხვა ქალაქები. თუმცა, ქართველი მოგზაურის მარშუტში თანამედროვე გერმანიის ტერიტორია არ მოხვდა. 1716 წელს სამშობლოში დაბრუნებულმა სულხან-საბამ კიდევ უფრო მეტი ინფორმაცია ჩამოიტანა ევროპული ცივილიზაციის შესახებ. გარდა ამისა, რუსეთისა და სპარსეთის სამეფო კარზე მოღვაწე შემოვიდა, განათლების მისაღებად უფლისწულების ევროპაში გაგზავნა. ამის საუკეთესო მაგალითებია: პეტრე პირველი და ბარონ სემლინის სახელით ცნობილი ნადირ შაჰის ვაჟი.

XVIII საუკუნიდან გერმანულ-ქართული ურთიერთობის ისტორიაში, უკვე მოგვეპოვება ავთენტური წყაროები ქართველების გერმანიაში ყოფნის შესახებ. მათ შორის, ქრონოლოგიურად ყველაზე ძველი უფლისწულერეკლეს სამხედრო განათლების მიღებას უკავშირდება. შემდეგ სხვა ქართველი უფლისწულების სტუმრობას. მოგვიანებით ქართველ ჰუსართა პოლკის ლაშქრობას, რომლის რიგებშიც პოეტი დავით გურამიშვილი იბრძოდა. ამ ჩამონათვალიდან დავით გურამიშვილის შესახებ საკითხი ქართულ ისტორიოგრაფიაში კარგადაა შესწავლილი², რასაც ვერ ვიტყვით ერეკლე მეორის შესახებ. ამიტომ, ამ ეტაპზე ჩვენი ყურადღება ამ უკანასკნელი პიროვნების გერმანიაში მოღვაწეობის შესახებ საკითხის შესწავლაზეა კონცენტრირებული.

ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II დასავლურ და მათ შორის, გერმანულ ლიტერატურაში „პრინც ჰერაკლეს“ (Prinz Heraclius [პრინც ჰერაკლიუს])

¹ ორბელიანი 1940: სულხან-საბა ორბელიანი, მოგზაურობა ევროპაში, სოლომონ იორდანაშვილის-ეული პირველი გამოცემა, თბილისი, 1940

² ასათიანი 1949: ლევან ასათიანი, დავით გურამიშვილი - პრუსიელებთან ომის მონაწილე, ქართული მწერლობა, თბილისი, 1949, გვ. 285-293.; ყუბანიშვილი 1955: ს. ყუბანიშვილი, დავით გურამიშვილი ქართველ ჰუსართა პოლკში, თბილისი, 1955.

სახელით არის ცნობილი, რაც ბერძნული მითოლოგიის ღვთაებრივ გმირის სახელს უკავშირდება. მამამისის ქართლის მეფე თეიმურაზ II-ის სიცოცხლეში უფლისწულმა ერეკლემ სახელი გაითქვა, როგორც ქრისტიანობისათვის კავკასიაში მებრძოლმა მხედართმთავარმა. მის ბრძოლებს დიდი რეზონანსი ჰქონდა მაშინდელ პრესასა და ლიტერატურაში. მოგვიანებით, თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ, როცა ერეკლემ ქართლ-კახეთი ერთ სამეფოდ გააერთიანა, მისი სახელი „პრინცი ჰერაკლე“ [უფლისწული ერეკლე] კიდევ უფრო ხშირად უღერდა ინგლისურ, ფრანგულ, გერმანულ ენებზე დაწერილ საგაზეთო სტატიებსა და ლიტერატურაში. ერეკლეს საგმირო ცნობებს შორის, არის ერთი ძალიან საინტერესო ფაქტი, რაც ქართულ ისტორიულ წყაროებში არ მოგვეპოვება - საქმე ესება ერეკლეს ევროპაში გამგზავრებას და გარკვეული დროით მოღვაწეობას.

გერმანულ პრესასა და ლიტერატურაში გაჩნდა ცნობა, რომ უფლისწულმა ერეკლემ ახალგაზრდობაში განათლება მიიღო ბერლინში. ეს ცნობა ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად მამია ღუმბაძესთან გვხვდება¹. თუმცა, ავტორი მხოლოდ ფაქტს ასახელებს და ამ ცნობის წყაროდ სომეხ ისტორიკოსს ა. იოანისიანს იმონებს.

გერმანელი ფილოლოგი შტეფი ხოტივარი-იუნგერი თავის პოპულარულ ნაშრომს „ქართველები ბერლინში“ ინყებს ერეკლე მეორით, 1767 წელს ბერლინში გამოცემული გაზეთის ცნობით, სადაც წარმოდგენილია ჭორად გავრცელებული ამბავი ქართველი მეფის ევროპაში ინკოგნიტოდ მოგზაურობაზე. გერმანულ მეცნიერს ამ ცნობის ქვესათაურად აღნიშნული აქვს „პირველი ქართველის (დაუზუსტებელი) სტუმრობა ბერლინში“².

ქართველმა ფილოლოგმა ელენე გოგიაშვილმა შესწავლა ნაშრომი „Kurze Geschichte des Prinzen Heraclius Und des gegenwärtigen Zustandes von Georgien“³ და აღნიშნა: „გვიქრობ, ცნობა ერეკლე მეორის ევროპაში ყოფნის შესახებ, რაოდენ არაზუსტაც არ უნდა იყოს იგი, მაინც დიდი მნიშვნელობისაა მე-18 საუკუნის საზოგადოებრივი აზრის ისტორიის კვლევისას. გერმანელი ავტორის მიერ ევროპული განათლების აქცენტირება ერეკლე მეორის უპირატესობის საჩვენებლად არის გამოყენებული აღმოსავლეთის სხვა მმართველების საპირისპიროდ“⁴. - რატომ მიიჩნევს ნაშრომის ავტორი გერმანულ პირველწყაროს არაზუსტად? სტატიაში არ არის ახსნილი. ასევე, ერეკლე მეორის შესახებ გერმანულ პირველწყაროში არსად არ არის აღნიშნული, ქართველი უფლისწულის შეპირისპირება რომელიმე აღმოსავლელ მმართველთან. შესაბამისად, დასკვნაც გაუგებარია.

საინტერესოა, რომ სამივე მეცნიერ-მკვლევარი: მამია ღუმბაძე, შტეფი ხოტივარი-იუნგერი და ელენე გოგიაშვილი ერეკლე მეორის გერმანიაში ყოფნის

¹ ღუმბაძე 1973: მამია ღუმბაძე, ქართლ-კახეთის სავარეო და სამინაო ვითარება XVIII ს. 60-იანი წლებში, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტომი 4, თბილისი, 1973, 633 გვ.

² ხოტივარი-იუნგერი 2001: შტეფი ხოტივარი-იუნგერი, ქართველები ბერლინში, თბილისი, 2001, 5 გვ.

³ Henrichs 1793: Herman Henrichs, Kurze Geschichte des Prinzen Heraclius Und des gegenwärtigen Zustandes von Georgien, Flensburg und Leipzig in der Kortenschen Buchhandlung, 1793.

⁴ გოგიაშვილი 2008: ელენე გოგიაშვილი, „შორეული ქვეყნის“ მმართველის შეფასება მე-18 საუკუნის გერმანულ სამოგზაურო ლიტერატურაში: ერეკლე II, მესხეთი X, თბილისი 2008, 13 გვ.

ფაქტს განსხვავებული ისტორიული ცნობებით ინტერპრეტირებენ. პირველი ავტორი, რომელიც პროფესიით ისტორიკოსი იყო გერმანულ წყაროებს არ იცნობდა და შესაბამისად სომხურ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებული ფაქტი გამოიყენა, ყოველგვარი კრიტიკის გარეშე. თანამედროვე ქალბატონი მკვლევარები კი, პროფესიით ფილოლოგები არიან და მათ საკითხის შესწავლა ისტორიული, წყაროთმცოდნეობითი კვლევის მეთოდოლოგიით არ უნარმოებიათ. ქალბატონი შტეფი არ იყენებს ჰერმან ჰაინრიქსის ნაშრომს, ხოლო ქალბატონი ელენე სხვა დამატებით არც გერმანულ და არც ქართულ ისტორიულ წყაროებს.

ერეკლე II-ის დროინდელი თანამედროვე გერმანულენოვანი საისტორიო ნაშრომის „პრინცი ჰერაკლესა და საქართველოს თანამედროვე მდგომარეობის მოკლე ისტორიის“ გამომცემლად მიჩნეულია ჰერმან ჰენრიქსი. თუმცა, ამ პიროვნების ვინაობა, არც გერმანულ¹ და არც ქართულ² ისტორიოგრაფიაში გარკვეული არ არის. თვად ნაშრომის შესავალში გამომცემელი აღნიშნავს, რომ ერეკლე მეორის შესახებ ნაშრომის ავტორი არის გრაფი იეკა, რომელიც ცნობილია ელიას ჰაბესკის საავტორო სახელით. ამ უკანასკნელ ფსევდონიმის ქვეშ კი, როგორც გერმანულ და ისე ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიჩნეულია „იაკობ რაინეგსი“³. ის, ვინც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ერეკლე მეორის სამეფო კარზე მაღალ თანამდებობებზე მსახურობდა. შესაბამისად, ეს ცნობა ერეკლე მეორის გერმანიაში ყოფნის შესახებ ავთენტურია. გარდა ამისა, როგორც ნაშრომშია აღნიშნული უფლისწულმა ერეკლემ სამხედრო განათლება ევროპაში, კერძოდ გერმანიაში მიიღო. ამ აზრის გასამყარებლად, შეიძლება კიდევ ორი მთავარი არგუმენტის დასახელება: 1. ერეკლემ თავისი მმართველობის პერიოდში მთელი რიგი ევროპული რეფორმები გაატარა; 2. ქართლ-კახეთში და საერთოდ კავკასიაში გაბატონებული იმპერიების მმართველი წრეების ყოველდღიურ ცხოვრებაში აქტუალური გახდა ევროპაში განათლების მიღება, განსაკუთრებით რუსეთის იმპერატორ პეტრე დიდიდან მოყოლებული და ამ მოდას თეიმურაზ II-ის ფაჟიც არ უნდა ჩამორჩენოდა.

ამჯერად, ჩვენი კვლევის მთავარ საკითხს შეადგენს, არა ის, იყო თუ არა ერეკლე გარკვეული დროით ევროპაში. არამედ, როდის, რა პერიოდში გაემგზავრა ერეკლე ბერლინის სამხედრო სასწავლებელში განათლების მისაღებად? - სამწუხაროდ, გერმანელი ავტორი ამის შესახებ, პირდაპირ ცნობას არ გვანდის. ამიტომ, საკითხის გარკვევა ტექსტში მოტანილი ცნობის კონტექსტში უნდა ვეძებოთ.

საკითხის გასარკვევად გერმანელი ავტორი ორ მნიშვნელოვან ფაქტს ასახელებს:

¹ Rohrbacher 2008: Heinrich Rohrbacher Georgien: Bibliographie des deutschsprachigen Schrifttums, Wiesbaden, 2008, 519 s.

² კანდელაკი, რაისნერი 2008: დალი კანდელაკი, ე. რაისნერი, პრინც ერეკლეს ცხოვრება და დღევანდელი საქართველოს მოკლე ისტორია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის II სამეცნიერო კონფერენცია მიძღვნილი შალვა ნუსუბიძის 120 წლის იუბილეადმი, მასალები, თბილისი, 2008, 187 გვ.

³ აღსანიშნავია, რომ „იაკობ რაინეგსი“ ასევე არის ფსევდონიმი XVIII საუკუნეში მოღვაწე გასაიდუმლოებული გერმანელი დიპლომატის ქრისტიან რუდოლფ ვლიხის.

1. ერეკლემ ახალგაზრდობაშივე იმოგზაურა ევროპაში: „უფლისწულს [ერეკლეს - გ.ქ.], რომელსაც დაბადებიდან გამოყვა დიდი გეგმებისათვის გონიერება, სიბრძნით მოთოკილი დაუდგრომლობა და სიმკვირცხლე, გამჭრიახი ჭკუა და უსაზღვრო ცნობისმოყვარეობა, ძლიერი აღნაგობა და მტკიცე ჯანმრთელობა, ადრეულ ახალგაზრდობიდანვე გრძნობდა, რომ საქართველოში მისი ნიჭიერებას, გონებასა და გამბედაობას ფართო შესაძლებლობის საზრდო ვერ მიეცემოდა. მამამისი [თეიმურაზ II - გ.ქ.] ნაკლებად ზრუნავდა მის განათლებაზე და ამჯობინებდა დღეები უსაქმურობასა და გარყვნილებაში გაეტარებინა. ამიტომაც გადაწყვიტა გამგზავნულიყო ევროპაში და იქ ყველა შესაძლო ცოდნა მიეღო. განსაკუთრებული ყურადღება სხვადასხვა ერების მართველობის ფორმებს მიაქცია და გაეცნო საშუალებებს, რითაც ტახტს გაიმყარებდა. ამის შემდეგ დრო სამხედრო მეცნიერებას დაუთმო. ამრიგად უკმაყოფილომ, ამ საქმეში თეორიული ცოდნის შესაძენად, ინკოგნიტოდ მიაშურა ბერლინს და რიგით ჯარისკაცად დაიწყო მსახური, იმ მიზნით, რომ პრუსიულ სკოლაში, რომელიც მას საუკეთესოდ მიაჩნდა, დაბალი სამხედრო წოდებისათვის საჭირო მოვალეობები პრაქტიკულად შეეთვისებინა“¹.

2. უფლისწულმა ერეკლემ მონაწილეობა მიიღო პრუსიის მეფე ფრიდრიხ დიდის ბრძოლებში ავსტრია-უნგრეთის დედოფლის მარია-ტერეზიას წინააღმდეგ: „მისი [ერეკლეს - გ.ქ.] ქცევა როგორც გარნიზონში, ასევე ლაშრობებში, რომელსაც პრუსიის მეფე [ფრიდრიხ დიდი - გ.ქ.] მარია ტერეზიას წინააღმდეგ აწყობდა, ისეთი სამაგალითო იყო, რომ იგი მაღალ წოდებაზე წარადგინეს და ბოლოს მეფემ ინფანტერიის მხედართმთავრად დანიშნა. რის შემდეგაც ქართველმა უფლისწულმა მეფეს საკუთარი ვინაობა გაუმხილა, რომელიც მის მიმართ პატივისცემისა და თავაზიანობის გამოხატვას არ იზურებდა. [ერეკლემ - გ.ქ.] ცოტა ხანში სამშობლოში დაბრუნება გადაწყვიტა: მას შემდეგ, რაც შეიმუშავა მისი [ქართლ-კახეთის სამეფოს - გ.ქ.] სრული რეფორმირების გეგმა და ელოდა მხოლოდ ხელსაყრელ გარემოებას მის განსახორციელებლად“².

თუ ზემოთ მოყვანილ ცნობებს გავაანალიზებთ, მაშინ ძნელი გასარკვევია არ იქნება ერეკლე ევროპაში მოგზაურობის პერიოდი. ისტორიაში ცნობილია ფრიდრიხ დიდსა და მარია ტერეზიას შორის წარმოებული ორი ხანგრძლივი ომი სილეზიის ტერიტორიაზე გავლენის მოსაპოვებლად. პირველი სილეზიის ბრძოლები 1740-1742 წლებში მიმდინარეობდა. მეორე სილეზიის ბრძოლები 1745-1747 წლებში. გამოარცხვის მეთოდით თუ ვიმსჯელებთ, მეორე სილეზიის ბრძოლის პერიოდში ერეკლე საქართველოში იმყოფებოდა და ამის შესახებ ერეკლეს თანამედროვე ქართველი ისტორიკოსები გვანვდიან ცნობებს. შესაბამისად, ეს პერიოდი ერეკლეს ევროპაში მოგზაურობის უნდა გამოვრიცხოთ. ხოლო პირველი სილეზიის ბრძოლის დროს ერეკლეს შესახებ ქართული წყაროები ღუჰან. მეტიც, როცა ნადრ შაჰმა უფლისწული ინდოეთში

¹ Heinrichs 1793: Herman Heinrichs, Kurze Geschichte des Prinzen Heraclius Und des gegenwärtigen Zustandes von Georgien, Flensburg und Leipzig in der Kortenschen Buchhandlung, 1793. 29-30 s.

² Heinrichs 1793: Herman Heinrichs, Kurze Geschichte des Prinzen Heraclius Und des gegenwärtigen Zustandes von Georgien, Flensburg und Leipzig in der Kortenschen Buchhandlung, 1793. 30 s.

წაიყვანა სალაშქროდ და შემდეგ უკან დაბრუნდა 1739 წელს, ის ჯერ კიდევ 18-19 წლის ახალგაზრდა იყო. ამ პერიოდიდან 1742 წლამდე ერეკლე საქართველოში არ ჩანს. შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ქართველი უფლისწული პირველი სილგზის ბრძოლებში იღებდა მონაწილეობას ფრიდრიხ დიდის ჯარში მარია ტერეზიას წინააღმდეგ.

მართალია, ქართულ საისტორიო წყაროებში არ არის დაცული ინფორმაცია ერეკლეს ევროპული განათლების შესახებ, მაგრამ ამ ცნობებს არც გამორიცხავენ. ეს ფაქტი, რომ ქართველი გმირი მეფის შესახებ ორ მნიშვნელოვან საისტორიო თხზულებაში: პირველი - პაპუნა ორბელიანის „ამბავი ქართლისანი“¹ და მეორე - „მეფობა ირაკლი მეორისა“² არაფერია ნათქვამი ერეკლეს ევროპაში მოგზაურობის შესახებ, არც არის გასაკვირი, რადგან ქართველი უფლისწული ევროპაში საიდუმლოდ, „ინკოგნიტოდ“ გაემგზავრა და ამის შესახებ არ უნდა ცოდნოდა კავკასიაში გაბატონებულ პოლიტიკურ ძალებს. აქვე, აღსანიშნავია, რომ ერეკლემდე სულხან-საბა ორბელიანის „ევროპაში მოგზაურობაზეც“, მის დიპლომატიურ მისიას საფრანგეთის სამეფო კარზე, ქართული საისტორიო წყარო ტერმინ „გაიპარას“ იყენებს. არეულ ახალ დროში მუსლიმანური იმპერიების გავლით ევროპაში გამგზავრება არ იყო ადვილი საქმე. ეს გარდა ეკონომიკურ, პოლიტიკურ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული. ზემოთ დასახელებული ერეკლე II-ის შესახებ ორივე ნარატივი სამეფო კარის ისტორიოგრაფიას განეკუთვნება: პაპუნა ორბელიანი ერეკლეს ახალგაზრდობაზე თითქმის არაფერს წერს. პირველად ავტორი ერეკლეს ასახელებს 1745 წელს, როცა ერეკლემ ნადრი შაჰისაგან კახეთის მეფობა მიიღო. შემდგომ პერიოდშიც იშვიათად იხსენიებს. მეორე საისტორიო წყარო ძირითადად ერეკლეს სამხედრო ისტორიას აღწერს. ორივე ნაშრომი ერეკლეს ბიოგრაფიისათვის, არც თუ ისე ბევრ ინფორმაციის შემცველია. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ერეკლე მეორის გარდაცვალების შემდეგ მის მეგობარს, დიპლომატსა და სამართალმცოდნეს სოლომონ ლეონიძეს გამოსათხოვარ სიტყვაში შემთხვევით არ აღუნიშნავს ფრიდრიხ დიდის სიტყვები: „პრუსის მეფემ ფიდერიკოს თეთრზედ დაწერა: ევროპაში მე ვარო, და აზიაში ლერკულეს უძლეველი საქართველოს გიორგიანთ მეფეო“³. რაც, თავისთავად მიუთითებს უკვე არსებულ ქართულ-გერმანულ ურთიერთობებზე.

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ ერეკლე მეორის თანამედროვე გერმანული საისტორიო თხზულება არის ავთენტური დოკუმენტი, რომელიც ქართველი გმირი მეფის ბიოგრაფიის შესახებ შეიცავს ძალიან მნიშვნელოვან ცნობებს, რაც არ მოგვეპოვება ქართულ საისტორიო წყაროებში. ამდენად, ეს ცნობები ამდიდრებს, როგორც ერეკლე II-ის პიროვნების, ისე XVIII საუკუნის საქართველოს ისტორიის შესწავლის საქმეს.

¹ ორბელიანი 1981: პაპუნა ორბელიანი, ამბავი ქართლისანი, ტექსტი დაადგინა, შესავალი, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ე. ცაგარეიშვილმა, თბილისი, 1981.

² ხერხეულიძე 1989: ომან ხერხეულიძე, მეფობა ირაკლი მეორისა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ლელა შიქიაშვილმა, თბილისი, 1989.

³ ბერლინის სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში დაცული ხელნაწერის (Ms. or. quart. 345) მიხედვით.

გამოყენებული ლიტერატურა

ასათიანი 1949: ლევან ასათიანი, დავით გურამიშვილი - პრუსიელებთან ომის მონაწილე, ქართული მწერლობა, თბილისი, 1949.

გოგიაშვილი 2008: ელენე გოგიაშვილი, „შორეული ქვეყნის“ მმართველის შეფასება მე-18 საუკუნის გერმანულ სამოგზაურო ლიტერატურაში: ერეკლე II, მესხეთი X, თბილისი 2008.

დუმბაძე 1973: მამია დუმბაძე, ქართლ-კახეთის საგარეო და საშინაო ვითარება XVIII ს. 60-იანი წლებში, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტომი 4, თბილისი, 1973.

კანდელაკი, რაისნერი 2008: დალი კანდელაკი, ე. რაისნერი, პრინც ერეკლეს ცხოვრება და დღევანდელი საქართველოს მოკლე ისტორია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის II სამეცნიერო კონფერენცია მიძღვნილი შალვა ნუცუბიძის 120 წლის იუბილესადმი, მასალები, თბილისი, 2008.

ორბელიანი 1981: პაპუნა ორბელიანი, ამბავი ქართლისანი, ტექსტი დაადგინა, შესავალი, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ე. ცაგარეიშვილმა, თბილისი, 1981.

ორბელიანი 1940: სულხან-საბა ორბელიანი, მოგზაურობა ევროპაში, სოლომონ იორდანაშვილისეული პირველი გამოცემა, თბილისი, 1940.

ყუბანიშვილი 1955: ს. ყუბანიშვილი, დავით გურამიშვილი ქართველ ჰუსართა პოლკში, თბილისი, 1955.

ხერხეულიძე 1989: ომან ხერხეულიძე, მეფობა ირაკლი მეორისა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ლელა მიქიაშვილმა, თბილისი, 1989.

ხოტივარი-იუნგერი 2001: შტეფი ხოტივარი-იუნგერი, ქართველები ბერლინში, თბილისი, 2001.

Heinrichs 1793: Herman Heinrichs, Kurze Geschichte des Prinzen Heraclius Und des gegenwärtigen Zustandes von Georgien, Flensburg und Leipzig in der Kortenschen Buchhandlung, 1793.

Rohrbacher 2008: Heinrich Rohrbacher Georgien: Bibliographie des deutschsprachigen Schrifttums, Wiesbaden, 2008.

ტანსაცმლის მოხმარება პოსტსაბჭოთა ქართული საზოგადოების სტრატეფიკაციის კონტექსტში

Consumption of Clothes in the Context of Stratification of the Georgian Society

ნინო მგალობლიშვილი

ასოც. პროფ. დოქტ.

თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემია
ელ-ფოსტა: ninomgaloblishvili@yahoo.com

აბსტრაქტი

ტანსაცმლის ენის შესაძლებლობების თვალსაზრისით, ტანსაცმლის სტილი და მოხმარების ხასიათი იძლევა შესანიშნავ შესაძლებლობას, დავაკვირდეთ სტრუქტურული ტრანსფორმაციების გავლენას იდენტურობის ყოველდღიურ კონსტრუირებაზე პოსტსაბჭოთა სივრცეში.

წარმოდგენილ ნაშრომში კვლევის ამოცანას წარმოადგენს მცდელობა შეფასდეს ტანსაცმლის მოხმარების ხასიათი ქართული პოსტსაბჭოთა სტრატეფიკაციის კონტექსტში. აღნიშნული პრობლემატიკა აქტუალურია, რადგანაც ტანსაცმლის თანამედროვე მოხმარების ანალიზი საგრძობლად შეაყვებს და გაამდიდრებს ქართულ მეცნიერულ აზრს თანამედროვე ქართული კონკრეტული მოდური პრაქტიკის ანალიზის თვალ-საზრისით მოხმარების საზოგადოების ფორმირების პირობებში. ანალიზისთვის გამოყენებულია გამოვლენებზე დაკვირვების მეთოდი პოსტსაბჭოთა თბილისის ქუჩებში. დაკვირვების ობიექტს წარმოადგენენ ცალკეული ადამიანები, ადამიანთა ჯგუფები. წარმოდგენილია ტანსაცმლის სხვადასხვა სტილის ვარიაციების მაქსიმალურად შესაძლებელი რაოდენობა, აგრეთვე თბილისისათვის ყველაზე ტიპური ტანსაცმლის სტილები. დაკვირვებები დამოწმებულია ფოტომასალით, რომელიც მოცემულია დანართებში. მასზე დაყრდნობით შეიძლება შეიქმნას მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების წარმომადგენელთა ჩამოვლის ტიპიზირებული და ქრონოლოგიურად სისტემატიზირებული სურათი. იგი საყვარელი საკმარისია ისეთი კვლე-

Abstract

Style and nature of consumption of clothes are a fine opportunity to track influence of structural transformations on daily designing of identity in the post-Soviet space. The sphere of consumption is a good example for consideration of Post-Soviet transformations because through daily consumption a person first of all is internalized in changes of political regimes. The example of clothes is especially interesting and promising from the point of view of clothes language possibilities. In this article as a research task the author has defined attempt to estimate nature of consumption of clothes in the context of stratification of the Georgian Post-Soviet society. This problem is actual so far as the analysis of modern consumption of clothes considerably will fill and enrich the Georgian scientific thought from the point of view of the analysis of modern Georgian specific fashionable practice in the conditions of the formed consumer society. For the analysis of method of scientific research is used supervision method on streets of Post-Soviet Tbilisi. As an object of supervision act are selected individuals, groups of people. The maximum quantity of variations of clothes styles, and also the most typical clothes styles which it was possible to see on streets of Tbilisi is presented.

Confirmation of supervision - the photographic materials recorded in applications. The advantage of this type of sources is the fact that in it can be created typified and chronologically systematized picture of suits of representatives of different social groups of the population. It is quite enough for the research which isn't providing studying of rational elements of a suit (a design, a technology of modeling, pro-

ვისათვის, რომელიც არ ითვალისწინებს კოსტიუმის რაციონალური ელემენტების (კონსტრუქციების, მოდელიორების ტექნოლოგიის, მასალის დამზადების, აქსესუარების) შესწავლას. შესასწავლი ობიექტის მიზანმიმართული და ორგანიზებული დაფიქსირების, აგრეთვე თბილისის ქუჩებში შეგროვილი ვიზუალური დოკუმენტური ფოტომასალის აღქმისა და მისი შემდგომი ანალიზის საფუძველზე, ავტორი მიდის დასკვნამდე, რომ: 2000-იანი წლებიდან შეიმჩნევა ტანსაცმლის მოხმარების ზოგადი ტენდენცია - მაღალი სტატუსის მქონე ჯგუფებისადმი მიბაძვისა და დემონსტრირებული მოხმარების კონცეფციების გამოყენების სფეროს შევიწროება. ავტორი იძლევა ტანსაცმლის მოხმარების და სტილის განზოგადოებულ დახასიათებას ქართული საზოგადოების სტრატეგიკის კონტექსტში. ავტორი ასაბუთებს აზრს, რომ მოხმარების სტილი თანამედროვე საქართველოში უკავშირდება მასობრივ არჩევანსა და მასობრივ ქცევას და მოსახლეობის უკვე ფართო ფენების ქცევის ერთ-ერთი სოციალური რეგულატორი ხდება. შესაბამისად, ხდება მოდის ინდუსტრიის კონცეფციის შესაძლო გამოყენების სფეროს გაფართოება. მოცემული პრობლემა პრაქტიკულად არ არის შესწავლილი ქართულ ჰუმანიტარულ აზროვნებაში და მოითხოვს შემდგომ კვლევას.

საკვანძო სიტყვები: მოდური პრაქტიკა, ტანსაცმლის მოხმარება, საზოგადოების სტრატეგიკა, პოსტსაბჭოური ტრანსფორმირება, მიბაძვის კონცეფცია, დემონსტრირებული მოხმარება, მასობრივი არჩევანი და მასობრივი ქცევა, მოდის ინდუსტრია.

duction of materials, accessories). On the basis of purposeful is organized fixation of the studied object, and also a perception of the visual documentary photographic material collected on streets of Tbilisi and its further analysis, the author comes to a conclusion that from 2000th years the general tendency of consumption of clothes is narrowing of a scope of concepts of imitation high-status groups and demonstrative consumption. The author gives the generalized characteristic style and practice of consumption of clothes in the context of stratification of the Georgian society. The sense that style of consumption in modern Georgia is connected with the mass choice and a mass behavior and becomes one of social regulators of a behavior is widely spread in population. Respectively, there is an expansion of the sphere of possible application of the concept of the industry of a fashion. This problem is not studied so far by Georgian humanitarian knowledge and demands further researches.

Keywords: fashionable practice, consumption of clothes, stratification of society, Post-Soviet transformation, concept of imitation, demonstrative consumption, mass choice and mass behavior, industry of fashion.

XX საუკუნის დასაწყისიდან ცივილიზებული საზოგადოების ფუძემდებელ თვისებად ხდება დემოკრატია და თანასწორობა. ცვილებების ტრანსლირება დალს ასვამს რეპრეზენტაციას მოდის სისტემაში. (ბარტი, 2003). თანდათან XX საუკუნის მოდამი ჩაცმულობის და სხვა გარეგნული ატრიბუტიკის მეშვეობით ყალიბდება ადამიანის ახალი სახე, რომელიც არღვევს წოდებრივ საზღვრებს, რასაც ჩაცმულობა ასახავდა მრავალი საუკუნის განმავლობაში.

ჩაცმულობის სემიოტიკური სტრუქტურები აღარ განსაზღვრავდნენ ადამიანთა სოციალურ-კლასობრივ სხვაობას, აღარ აღნიშნავდნენ ძალაუფლების იდეას ჩაცმულობაში და მის დაქვემდებარებას მოდურ პროცესისდმი. ამას შეუწყო ხელი სამკერვალო მრეწველობის მძაფრმა განვითარებამ, გაჩნდა ახალი ტექნოლოგიები ქიმიამში. ხმარებაში შემოვიდა ტანსაცმელი იათიანი ხელოვნური ქსოვილებისაგან, მათ შორის არც ისე ძვირი ქარხნული მზა ტანსაცმელი ძვირიანი სამკაულები შეცვალა ბიუტერიამ. კოკო შანელი ქმნის პრაქტიკული კოსტიუმებს ქალის ბლუმებთან ერთად, რომლებიც მტკიცედ დამკვიდრნენ მთელი XX საუკუნის განმავლობაში - და ერგებიან ნებისმიერ შემთხვევას. თუმცა ტანსაცმლის ფასების სხვაობა შენარჩუნდა, მაგრამ გაძნელდა ადამიანის ადგილის დადგენა სოციალურ კიბეზე მხოლოდ მისი გარეგნობით.

დემოკრატის პროცესები ტანსაცმლის ტარებაში გავრძელდა მე -2 მსოფლიო ომი შემდეგაც. ევროპასთან ერთად ნამყვან პოზიციებს მოდის ინდუსტრიაში იკავებენ, აშშ. ამერიკელ მოდელიორებს შემოაქვთ ტანსაცმლის ახალი სტილები, რომლებსაც ახასიათებს პრაქტიკულობა და მოხერხებულობა. მათ პირველებმა შესთავაზეს საზოგადოებას ტანსაცმლის ისეთი მოხერხებული ტიპი, როგორცაა სვიტერი, რომელიც აიტაცა XX საუკუნის დემოკრატიულმა ინტელიგენციამ. ასევე, მათ შმოიღეს ასეთივე მოხერხებული ფეხსაცმელი - საზაფხულო სანდლები. ამერიკული მოდის წყალობით ქალთა გარდერობი შეივსო მოხერხებული კაბა - პერანგებით, ხოლო მამაკაცებისთვის შეიქმნა კოვბოური ქურთუკები. ამერიკის განსაკუთრებული წვლილია- განთქმული ჟინსები - XX საუკუნის ყველაზე დემოკრატიული სამოსი, XX საუკუნის სიმბოლო. სწორედ აშშ-ში დაიწეს ტანსაცმლის მასობრივი წარმოება. ასეთი ტანსაცმელი ასახავდა მასობრივ გემოვნებას და ადამიანთა მასობრივ მოთხოვნილებას. ეს პროცესი დღესაც გრძელდება. ტანსაცმლის მოდური მოხმარების თანამედროვე მდგომარეობა საქართველოში უთუოდ წარმოადგენს განვითარების იმ შეუქცევად პროცესს, რომელიც გაიარა საერთაშორისო მოდამ. ამ ნაშრომში ჩვენ წარმოვაჩინეთ ტანსაცმლის მოხმარების ხასიათის ანალიზის პირველი მცდელობა ქართულ ჰუმანიტარულ აზროვნებაში ქართული პოსტსაბჭოური სტრათიფიკაციის კონტექსტში. მოცემული პრობლემატიკა ძალზე აქტუალური და საინტერესოა ჩვენთვის იმდენად, რამდენადაც ტანსაცმლის თანამედროვე მოხმარების ანალიზი საგრძნობლად შეავსებს და გაამდიდრებს ქართულ მეცნიერულ აზრს კონკრეტული მოდური პრაქტიკის ანალიზის თვალსაზრისით მოხმარების საზოგადოების ჩამოყალიბების პირობებში, როცა მიმდინარეობს თანამედროვე ქართული მოდური პროცესის ტრანსფორმირება.

ტანსაცმლის მოხმარების სტილის და პრაქტიკის დახასიათებისათვის 90-იან წლებში გამოყენებულია სხვადასხვა ტიპის ფოტოსურათები: პერსონალური,

ოჯახური, ჯგუფური (სასწავლო დანესებულებების კურსდამთავრებულების, საწარმოო კოლექტივების და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების წევრების, მეგობრების, და სხვ.) 2000 -ანი წლების მოდური პრაქტიკის ანალიზისათვის გამოვიყენეთ თბილისის ქუჩებში დაკვირვების მეთოდი - შესასწავლი ობიექტის აღქმის მიზანმიმართული და ორგანიზებული დაფიქსირება (ყოლი, 2004)

დაკვირვების ობიექტს წარმოადგენენ: ცალკეული პიროვნებები და ადამიანთა ჯგუფები. მონაცემების შეგროვების ვიზუალური პროცედურა ჩვენ განვახორციელეთ ისე, რომ წარმოგვეჩინა, პირველი ტანსაცმლის სტილების ვარიაციების მაქსიმალურად შესაძლებელი რაოდენობა და მეორე, ტანსაცმლის ყველაზე ტიპური სტილები, რომელთა ნახვა შეიძლება თბილისის ქუჩებში აღნიშნულ პერიოდში (დაკვირვებები დასტურება დანართებში დაფიქსირებული ფოტო მასალით).

წყაროების ამ სახის ღირებულება იმაშია, რომ მათ საფუძველზე შეიქმნას მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების წარმომადგენლეთა სამოსის ტიპიზირებული და ქრონოლოგიურად სისტემატიზირებული სურათი. ეს სავესებით საკმარისაა ჩვენი კვლევისათვის, რომელიც არ ითვალისწინებს სამოსის რაციონალური ელემენტების (კონსტრუქციების, მოდელირების ტექნოლოგიის, ქსოვილების დამზადების, აქსესუარების რაც წარმოაჩენს სამოსის პრაქტიკულ ფუნქციას) შესწავლას. ტანსაცმლის მაგალითი მიგვაჩნია განსაკუთრებით საინტერესოდ და იმედის მომცემად სამოსის ენის შესაძლებლობების თვალსზისით, როგორც შესანიშნავი საშუალება დავაკვირდეთ სტრუქტურული ტრანსფორმაციების გავლენას იდენტურობის ყოველდღიურ კონსტრირებაზე პოსტსაბჭოურ სივრცეში. ჩვენ ვამახვილებთ ყურადღებას ინდივიდუალური ყოველდღიური სამოსის დამკვიდრების სპეციფიკასა და მისი შინაარსობრივი ინტერპრეტაციის თავისებურებებზე საზოგადოებრივ სივრცეში. ხოლო მოხმარების სფერო ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ ვავიზიაროთ პოსტსაბჭოური ტრანსფორმაციები, ვინაიდან სწორედ ყოველდღიური მოხმარების მემკვიდრეობით (ამ შემთხვევაში ვგულისხმობთ ტანსაცმლის მოხმარებას) ადამიანი უპირველეს ყოვლისა ითავსებს პოლიტიკური რეჟიმების ცვლას.

მუშაობის პროცესში ჩვენ ვეყრდნობით ფრანგი მეცნიერის პიერ ბურდიეს (1930-2002) დასკვნებს კლასებსა „ტანსაცმლსა და მოდაზე, რომლებიც მოცემულია მის მონოგრაფიაში „სხვაობის დადგენა: გემოვნებაზე, მსჯელობის სოციალური კრიტიკა“ 1963-68). შმდგომ მსჯელობაში ჩვენ გამოვდივართ პიერ ბურდიეს სოციალური ველის კონცეფციიდან, რომელიც დღესაც აქტუალური. არ დაუკარგავს სიმწვავე „კუთური და მისი ხელმოწერა: შენატი მაგიის თეორიაში“ (Бурдьё, 1975), „მაღალი მოდა - მაღალი კულტურა“ (Бурдьё, 1993)

ბურდიე ჩვენი თანმადროვეა. მისი დასკვნები მოდის ფუნქციონირებაზე „მოხმარების ველში“ სავესებით გამოსაყენებელია სამოსის მოხმარების თანმადროვე საქართველოში ჩამოყალიბებული სიტუაციაშიც, ამიტომ მეცნიერულად საინტერესოა ჩვენთვის. შმდგომ მსჯელობაში ჩვენ ვეყრდნობით მის თორიულ წინაპირობებს. ამასთან ჩვენს მიერ გამოყენებული ტერმინოლოგია ნასესხებია პიერ ბურდიესგა სამეცნიერო ლექსიკონიდან.

პირველად მოდის, როგორც სოციალური ფენომენის, მეცნიერულ ახსნას შეეცადნენ ამერიკელი ტორსტეინ ვებლენი და გერმანელი გეორგ ზიმმელი (1858-1918). ორივე მიიჩნევდა, რომ მოდა ყალიბდებოდა მაღალ ფენებში და მას თვლიდნენ კლასობრივი საზოგადოების ფენომენად. კერძოდ, ამერიკელი მეცნიერი ტორსტეინ ვებლენი განიხილავს მოდას, როგორც მაღალი სოციალური სტატუსის დემონსტრირებას, რეპუტაციის დაცვას. ძვირფასი ნივთების ქონა მოდური და პრესტიჟულია, აღნიშნავდა მეცნიერი თავისი მოდის კონცეფციაში (Венлен, 1984). მანვე შემოიღო მეცნიერულ სმარებაში ცნება „საჩვენებელი (დემონსტრირებელი) მოხმარება“... ვებლენის ნაშრომებში აღწერილი საჩვენებელი მოხმარება დღემდე აქტუალურია. ვებლენთან ერთდროულად ამგვარ ფენომენებს, ოღონდ ბერლინის მაგალითზე, იკვლევდა გ. ზიმმელი (1858-1918). მათი საკვანძო პრინციპის ფორმულირება გამოიყურება ასე: მიჩვენე, რას მოიხმარ და გეტყვი ვინ ხარ“. შემდგომში მოდის ელიტური თეორია გააკრიტიკა პიერ ბურდიემ ელიტის გადაჭარბებული როლის გამო ფუნქციონირების პროცესში. თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ პიერ ბურდიეს დებულება იმაზე, რომ მოდის მოხმარების „ველზე“ მოთამაშებისათვის უფრო მნიშვნელოვანია „ჩვენება“, ვიდრე „ყოფნა“ (Бурдье, 1984: 253), მაინც შეიცავს ვებლენის მაგვარ იდეას ტანსაცმელზე, როგორც სტატუსის სიმბოლოზე. მოხმარების საზოგადოება, რომელმაც აქტიურად შემოაღწია თანამედროვე საქართველოში, აყალიბებს ახალ მოხმარებლურ კულტურას. მოხმარებლური კულტურისათვის წარმოასვენს სოციალური თვითდამკვიდრების, იდენტურობის და კომუნიკაციის ჩამოყალიბების პროცესს. ამასთან უნდა აღვნიშნოთ, რომ ახალმა წარმარებულმა ფენებმა დაადგინეს მაღალი მოხმარებლური სტანდარტები (ძვირად ღირებული კერძო სახლები, მანქანები, სავალდებულო მოგზაურობები საზღვარგარეთ და დასვენება ფემინებლურ სასტუმროებში და სხვ.) შედეგად ყალიბდება „გაზრდილი სურვილების სივრცე“.

ჩვენი დაკვირვებები ყოველდღიურ ცხოვრებაზე გვაძლევს საშუალებას გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ მოდური გარეგნობა საქართველოში არის როგორც ინდივიდის და საზოგადოების თვითინდიფიცირების საშუალება, ასევე სოციალური სტატუსის თვალსაჩინო დემონსტრირება და დემონსტრირებელი ქცევის ფორმა. მაგრამ თუ გინდა იყო თანამედროვე და ჩაენერო სტანდარტებში, უნდა მოიხმარო საკმაოდ მაღალ დონეზე. ეს კი ეწინააღმდეგება მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის ეკონომიკურ რესურსებს, ვინაიდან თანამედროვე ქართული ეკონომიკა ქმნის „შემზღვეული შესაძლებლობების ველს“. მიუხედავად ამისა, ჩვენი დაკვირვებით, რომ ღირსეული ტანსაცმელი საქართველოში ძვირია (უფრო ძვირია, ვიდრე, ვთქვათ, დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში), ადამიანები იხდიან ფასს, რომელიც აღემატება მათ მატერიალურ შესაძლებლობებს.

ამიტომ სრულიად ვეთანხმებით გავრცელებულ აზრს, რომ ფულის ფლანგვა ძვირადღირებულ ტანსაცმელზე უნდა გავიგოთ, როგორც პოსტ-საბჭოური მოხმარების საკომპენსაციო ფუნქცია მოდური ტანსაცმლის საბჭოთა პერიოდის დეფიციტის შემდეგ, როცა ადამიანი ვერ იკმაყოფილებდა მისი შეძენის სურვილს. ასევე შესაძლებელია, თუ ვივარაუდებთ, რომ ფულის გადაჭარბებული ხარჯვა ტანსაცმელზე მიუთითებს სხვა მისანვლოში

ვიზუალური საშუალებების (მაგ. ბინის, სახლის, აგარაკის და სხვა) არქონაზე (ან ქონაზე არასაკმარისი რაოდენობით) საკუთარი სოციალური სტატუსის დემონსტრირებისათვის. ამ შემთხვევაში ტანსაცმელი წარმოადგენს სოციალური სტატუსის ვიზუალური დემონსტრირების ყველაზე მარტივ, სწრაფ და მატერიალურად მისაწვდომ საშუალებას. სოციალური სტატუსი თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში დღემდე ინარჩუნებს შეფასებას მნიშვნელოვანი კრიტერიუმის ფუნქციას, რომელიც ყველაზე ნათლად ვლინდება გარეგნულ იერში (თუმცა თანამედროვე დასავლურ საზოგადოებაში ეს კრიტერიუმი უკვე არ არის წამყვანი ტანსაცმლისადმი პოსტ-მატერიალური დამოკიდებულების გამო). ეს თვისება ასევე ადასტურებს აშკარა მემკვიდრეობითობას გვიან საბჭოთა პერიოდთან, როცა მოქმედებდა პრინციპი „გაილე უკანსა კნელი“, ე. ი. დაზოგვე ფული კვებაზე და ჯანმრთელობაზე, სამაგიეროდ კი გარეგნულად „დემსგავსები დედოფალს“ (Пилкинґтон, 2004). თუმცა აქ უნდა გავითვალისწინოთ ქართული საზოგადოების ისეთი დამახასიათებელი თვისება, როგორც განსაკუთრებული ყურადღება თავისი გარეგნული იერისადმი

გავისენოთ, რომ „მომხმარებელთა ველის“ სტრუქტურის კვლევისას პ. ბურდიე მიუთითებდა: ყოველ კლასს (ბურჟუაზიას, საშუალო და მუშათა კლასებს) გააჩნია თავისი მთელი რიგი პრაქტიკული ხერხი. მაგალითად, მუშები ირჩევენ ფუნქციანულურ ნივთებს, ისინი არც ისე მისდებენ მოდას. ბურჟუაზიასაც გააჩნია პრივილეგია, არ იზრუნოს განსხვავებულობაზე. ბურჟუაზიის ბატონობა გამოიხატება, ალბად, ეკონომიკური კაპიტალის ქონაში. მათ აგერთვე აქვთ პრეტენზიები ჰქონდეთ განსაკუთრებული გემოვნება ხელოვნებაში, მხატვრობასა და მუსიკაში, რაც განსხვავებს მათ „ყოველგვარ უფერულისაგან“ (Бурдьე, 1984). ამ ორის კლასის სანინაღმდეგოდ მოდიოთ გაძლიერებული დაინტერესება ახასიათებს ნეკრონიშებს - უმაღლესი კლასის არადომინანტურ ფრაქციას (ეს არიან სწრაფად გმდიდრებული ადამიანები, რომლებიც ცდილობენ შეაღწიონ უმაღლეს კლასის რიგებში) და აგერთვე საშუალო ფენის წარმომადგენლებს. ამ ჯგუფებს ახასიათებს აქტიური „თვითმაქცობის სტრატეგია“. ეს სტრატეგია გემოვნების ობიექტურ კლასიფიკაციაში „კლასობრივი მდგომარეობის რეპრეზენტაცია მოლიფიცირების გზით“.

უეჭველია, რომ კლასობრივი დიფერენცირების ჩატარება საქართველოში რთულია იმ მიზეზით, რომ ქართული საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა მოძრავია, კლასებს შორის არ არის მკვეთრი ზღვარი: აქ არის ბურჟუაზია, ჩამოყალიბებული საშუალო კლასი, მუშათა კლასი. მიუხედავად ამისა, მოდის კლასობრივი ფუნქციონირების მოყვანილი დახასიათებები სავსებით მიესადაგება სტრათიფიკაციის მდგომარეობის აღწერას ტანსაცმლის ქართველ მომხმარებელთა „ველში“. ამას ადასტურებს ჩვენს მიერ წარმოდგენილი ფოტომასალა, რომელიც ასახავს კლასობრივ მარკერებს და გვაძლევს საშუალებას გამოვიყენოთ ფრანგი მეცნიერის დასკვნები ქართული სიტუაციის შესწავლისას. ერთერთ ყველაზე საინტერესო ფენომენს, პიერ ბურდიეს მიხედვით, წარმოადგენს მისწრაფება „ბურჟუაზიულ შიკსადსმი“. „ბურჟუაზიული შიკი“ ახასიათებს მდიდრებს საქართველოსაც.

გავისენოთ 1990 - იანი წლების „ახალი“ ქართველების „წითელი პიჯკები“ და გრძელი თეთრი ლაბადები, კონსიუმერისტული ფუნქციონალურობა 2000 -ანი წლებიდან (როცა სამოსის სიახლის ესთეტიკა გამოდის პირველ პლანზე). ეს იყო ქართული მოდური მოხმარების პერიოდი, როცა ქართულმა შექმნებულმა კლასმა დაიწყო ტანსაცმლის კლასობრივი ენის სუმბურული და ჩქარებელი ათვისება. შედეგად - მკაფიო დრეს - კოდების არარსებობა. ჩვენი დაკვირვებით, 1990 -იან და 2000 -იანი წლების დასაწყისში ჭარბობს ფინანსური სრატუსის განსაღვრა და ხაზის გასმა. ეს გამოიხატებოდა იმაში, რომ იმ დროს საკმაოდ გავრცელებულ მოვლენას წარმოადგენდა მაღალი სტატუსის ჯგუფებისადმი მიბაძვის კონცეფციისა და დემონსტრაციული მოხმარების გავრცელება.

ამასთან ერთად, ხაზი უნდა გავუსვათ იმას, რომ თანდათან, 2000 - იანი წლების პირველ ათწლეულიან თანამედროვე ქართულ საზოგადოებაში ვლინდება საინტერესო ფენომენი, რომელიც პიერ ბურდიეს განმარტებით, ასევე ხდება სიმდიდრის გემოვნების მაჩვენებელი. მოხმარებლები სწავლობენ ფუფუნების ენას, რომლის ერთერთი პროინციპს წარმოადგენს თავშეკავებული გემოვნება. იგი ვულისხმობს „ბურჟუაზიული შიკის“ და შეუმჩნეველი სიმდიდრის ესთეტიკის გამოყენებას დემონსტრაციული ფლანგვის საპირისპიროდ. დღეს კარგი ტონის მაჩვენებლად თანდათან გვევლინება ლუქსის კლასის ბრენდების (ტანსაცმლის, აქსესუარების) მოხმარება, რომლებიც არ რიან თვალში საცემი და არ უსვამენ ხაზს ბრენდს.

დღეს, მკვლევარები ვერ თანხმდებიან კლასობრივ მარკების შეფასებაში ყოფილ სოციალისტურ საზოგადოებებში. არსებობს აზრი, რომ კლასობრივი დიფერენცირება უთმობს ადგილს კულტურულ სხვაობას (Штомпка, 2007) არსებობს სხვა თვალსაზრისიც. მისი მიმდევრები ამტკიცებენ, რომ ტანსაცმლის მოხმარება წარმოადგენს კლასობრივი თვითინდენტიფიცირების პროცესს, ხოლო მისი მონაწილე ხშირად აცხადებს არა იმდენად ინდივიდუალურობაზე (ან პირიქით, შესაბამისობამდე თავისი სოციალური ჯგუფის კოდებთან), რამდენადაც საკუთარ კლასობრივ კუთვნილებაზე (Горалик, 2007). გვეჩვენება, რომ საქართველოსთან მიმართებაში არ არის გამართლებული დავიყვანოთ მოდური სიტუაცია ერთიან მნიშვნელამდე. ჩვენი პოზიცია სრულიად ესადაგება ახალი თაობის მკვლევართა დასკვნებს. მათ კულტურულ გამოკვლევებში აქტუალურია მოდიოს ლიდერების თანამედროვე თეორია - პოლიცენტრულობის თეორია, და არა მოდის „ზევიდან ქვევით“ ჩამოდინების თეორია. ამრიგად, ჩვენ ვსაუბრობთ „მოდებზე“ მრავლობით რიცხვში, ვსაუბრობთ მიდრეკილებაზე ტანსაცმლის მრავალ ნიმუშისადმი. დომინირებს არა ერთი ნიმუში, რომელიც მიბმულია გარკვეულ სოციალურ ჯგუფებზე, არამედ მრავალი ნიმუში და სტილი”(Melchior, 2011).

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ 2000 -იანი წლების პირველი ათწლეული ქართულ საზოგადოებისთვის სოციალური სტატუსი უკავშირდება არა მხოლოდ ეკონომიკურ კაპიტალს და სათანადო ვიზუალურ სახეს., როგორც ვებლენის დროინდელ ამერიკულ საზოგადოებაში.

ელიტარული ჯგუფების პრესტიჟი სრულიად არ აძლევს გემს მოდურ მოძრაობას. სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის წარმომადგენლები, რომლებიც

შეგნებულად მისდევენ მოდას, იქცევიან ასე იმიტომ, რომ ეს მოდა და არა იმიტომ, რომ ეს ელიტარული ჯგუფის პრესტიჟია.

სოციალური სტატუსი ბევრად არის დამოკიდებული მოდის მონაწილის პრესტიჟზე. ამ მონაწილეს ზურგს უმაგრებს თვისება, რომელიც იმეორებს პიერ ბურდიეს 1960 -იანი წლების „გემოვნებას“ დახასიათებას, ეს განათლებაა. ჩვენ კი დავუმატებთ - უნარი წარმოაჩინო თავი საზოგადოებაში, „თვალთმაქცობის სტრატეგია“. ე.ი., ჩვენი აზრით, მოდა საქართველოში ემსახურება სოციალურ სხვაობის წარმოჩენას, მაგრამ უკვე არა იმდენად „უმალღესის“ და „უმდაბლესის“ გამოვლენას, არამედ უბრალოდ სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების დახასიათებას. ამით იგი ასახავს ადამიანის სოციალურ სტატუსს და წარმოაჩენს მისი შეფასების მნიშვნელოვან ფაქტორს.

ამასთან დაკავშირებით, ჩვენი აზრით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ საქართველოში სტრათიფიკაციური ასპექტი მოდაში თანდათან გარკვეულ წილად განიცდის ნიველირებას. წინა პლანზე გამოდის ევალიტური ფაქტორები, მოდა აყალიბებს მომხმარებლის ახალ ტიპს, რომლისთვისაც მნიშვნელოვანია ნივთების ხარისხი, ოცნების აღსრულება, ახალი შთაბეჭდილებები, და არა, იდენტიფიცირება საზოგადოების მაღალ ფენასთან. ამერიკელი მეცნიერის უილ ლიპოვეცკის დებულება, რომ მოდა დღეს წარმოადგენს ადამიანების ინდივიდუალიზაციის იარაღს და აღარ აღადგენს სოციალურ დისტანციას, სრულიად გამოდგება ქართული საზოგადოებისათვისაც (Липовецки, 2012:204)

ამრიგად, ჩვენ განვიხილეთ ტანსაცმლის მოხმარების საკითხი ქართული საზოგადოების სტრათიფიკაციის კონტექსტში. თბილისის ქუჩებში მოპოვებული დოკუმენტური ფოტომასალის და მისი შემდგომი დამუშავების საფუძველზე შეიძლება დაავსკვნათ, რომ 2000-იანი წლებიდან ჩამოყალიბდა ტანსაცმლის მოხმარების ზოგადი ტენდენცია-მაღალი სტატუსის ჯგუფებისადმი მიმბაძველობის და დემონსტრაციული მოხმარების კონცეფციის გამოყენების სფეროს შევიწროვება. შესაბამისად, მოდის ინდუსტრიის კონცეფციის შესაძლო გამოყენების სფერო ფართოვდება. ამ კონცეფციის თანახმად „მოდის იდეოლოგიური ენა“, გამოყენებული „კოდი“ არ არის თვითნებური (ბარტი 2003: 42) ისინი წარმოადგენენ „მასობრივი კულტურის უდავო ელემენტს“ (ბარტი 2003: 42) ხოლო ეს კულტურა მართავს ყოველდღიურობას. ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ჩვენ მივდივართ დასკვნამდე, რომ მოხმარების სტილი თანამედროვე საქართველოში უკავშირდება მასობრივ არჩევანს და მასობრივ ქცევას და ხდება უკვე მოსახლეობის ფართო ფენების ქცევის ერთერთი სოციალური რეგულატორი.

გამოყენებული ლიტერატურა

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste*. USA: Harvard University Press.

Bourdieu, P., Delsaut Y. (1975). *Le couturier et sa griffe: contribution a une theorie de la magie // Actes de la Recherche en Sciences Sociales*. N 1. P. 7 - 366

Bourdieu, P. 1980Haute Couture - Haute Culture // Sociology in Questions. London: SAGE P Publications. 1993 [5].

Melchior, Marie Riegels. (2011). Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture (Vol.12.2) - See more at: <http://www.nlobooks.ru/node/2662#sthash.ZWrDY8P7.dpuf>

Барт, Р. (2003). Система моды. Статьи по семиотике культуры. М..

Веблен, Т. (1984). Теория праздного класса М.: Прогресс. 1984.

Жоль, К.К. (2004). Текст: Социология (в систематическом изложении).Учеб. пособие для вузов.-2-е изд./ испр. и доп. К.К. Жоль -М.:ЮНИТИ-ДАНА, - С.315

Липовецкий, Ж. (2012). Империя эфемерного. Мода и ее судьба в современном обществе.

М. Пилкингтон, Х. (2004). Переосмысление «Запада»: стиль и музыка в культурной практике российской молодежи // Глядя на Запад. Культурная глобализация и российские молодежные культуры. СПб: Алетейя. С.186-197

Ушакин, С. (1999). Количественный стиль: потребление в условиях символического дефицита // Социологический журнал. № 3-4. С. 187-214

Штомпка, П. (2009). В фокусе внимания повседневная жизнь. Новый поворот в социологии //Социологические исследования. - № 8. - С. 3-13.

**კულტურათა შორის კომუნიკაცია-ქართულ-თურქული
ლექსიკური პარალელები
სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში**

Intercultural Communication - Georgian-Turkish Lexical Parallels in
Sulkhan-Saba Orbeliani's Dictionary

მარიამ კობერიძე

პროფ. გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: maikoberidze@gmail.com

აბსტრაქტი

მოსხენებაში გაანალიზებულია ქართულ-თურქულ კულტურათა ურთიერთობა XVII საუკუნის მეორე ნახევრისა და XVIII საუკუნის 20-იანი წლების ქართველი ლექსიკოგრაფის სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის მიხედვით. კულტურათა კომუნიკაციაზე მიმანიშნებელია ლექსიკონის „უცხო შესატყვისობანი“ (იტალიურ-თურქულ-სომხური), სადაც მოცემულია ქართული სიტყვის ორიათასამდე თურქული პარალელი. ყურადღებას გაგამახვილებთ ადამიანის წოდების, ნათესაობის, ხელობის, ურთიერთობის, მცენარეების, ცხოველების, თევების აღმნიშვნელ ლექსიკაზე. სულხან-საბა ორბელიანი საგანგებოდ გამოყოფს ქართულში დამკვიდრებულ თურქულ სიტყვებს. ამ სიტყვების კვლევა ისტორიული თუ ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით თანამედროვეობასთან მიმართებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის „უცხო შესატყვისობანი“ საინტერესო მასალას იძლევა თურქული ფონეტიკის შესასწავლად.

საკვანძო სიტყვები: ქართული, თურქული, ენა, სულხან-საბა ორბელიანი.

Abstract

In the report it is analyzed Georgian-Turkish cultures relationships according to the Georgian lexicographer's of the second part of XVII century and of the 20th of XVIII century Sulkhan-Saba Orbeliani's dictionary. „UnknownMatchings“ (Italian-Turkish-Armenian), of the dictionaries indicates on the cultures communication, where about two thousand Turkish parallels of the Georgian words are given. We will pay our attention on the lexis denoting human rank, kinship, craft, relationship, plants, animals, months. Sulkhan-Saba Orbeliani specifically allocates Turkish words established in Georgia. Research of such words from the historical and etymological point of view towards the modernity is especially important. „UnknownMatchings“ of Sulkhan-Saba Orbeliani's dictionary gives interesting material for studying the Turkish phonetics.

Keywords: Georgian, Turkish, language, Sulkhan-Saba Orbeliani.

შესავალი

საქართველოს თურქეთთან ოდითგან ჰქონდა ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობები. ამ ორი ერის ენის ლექსიკური პარალელების შესწავლა კულტურათა შორის კომუნიკაციის თვალსაზრისით საინტერესო და მნიშვნელოვანია. ლექსიკა გრამატიკულ წყობასთან ერთად ძირითადი საფუძველია ენისა. სიტყვას თავისი ადგილი უჭირავს ლექსიკურ მარაგში. ეს არის მისი უნარი, რომ გადმოგვცეს საგანი, მოვლენა, წინადადებით გამოხატოს სინამდვილის ფაქტი, სხვადასხვა კულტურის მქონე ადამიანთა შორის ურთიერთობა. სიტყვა კომუნიკაციის პროცესში იცვლის გარეგან ფორმას, სხვა სიტყვასთან ქმნის სინტაქსურ კავშირს. „ლექსემა კულტურული ისტორიული ოდენობაა. ლექსემაში დაფიქსირებულია ენობრივი კოლექტივის წარმოდგენები სამყაროზე, ცხოვრებისეული გამოცდილების შედეგები. სხვადასხვა ეპოქაში ადამიანები სხვადასხვაგვარად აცნობიერებენ ერთსა და იმავე მოვლენას“ (გამყრელიძე, კიკნაძე, შადური, შენგელია, 2003, გვ. 353).

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობების შესასწავლად მნიშვნელოვან მასალას გვაწვდის XVII საუკუნის მეორე ნახევრისა და XVIII საუკუნის 20-იანი წლების ქართველი ლექსიკოგრაფის სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“, ანუ „სიტყვის კონა“. სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“, რომელიც ცხრა ავტოგრაფიული ნუსხით არის ჩვენამდე მოღწეული, ძირითადად განმარტებითია, თუმცა ის რამდენადმე არაა მოკლებული ენციკლოპედიურსა და თარგმნით ხასიათსაც (აბულაძე, 1993, გვ. 5).

სულხან-საბას ლექსიკონისათვის წაუმძღვარებია შესავალი „ანდერძნ-მაგარი“, საიდანაც ვიგებთ, რომ ის იცნობდა არა მარტო ქართული სასულიერო და საერო მწერლობის ძეგლებს, არამედ უცხო ავტორების შრომათა თარგმანებსაც. კერძოდ, არისტოტელის, იოანე დამასკელის, ნემესიოს ემესელის თარგმანებს, დიონისიოს არეოპაგელის, მაქსიმე აღმსარებლისა და სხვათა შრომებს. სულხან - საბა ორბელიანი ლექსიკონის შესავალში აღნიშნავს, რომ იცნობდა სომხურ ლექსიკონს, რომელსაც ბარგიჩი ეწოდებოდა. „ვეცადე ელღენთა, ლათინთა, სომხურთა, რუსთა და არაბთა წიგნებისაგან და მით გამოვიღე“ (ორბელიანი, 1993, გვ. 27 - 29). ამ ლექსიკონის ახლო შესწავლა და შედარება იმდროინდელ წყაროებთან გვარწმუნებს, რომ სულხან - საბა ორბელიანს, მართლაც, „ფრიადი შრომა“ გაუწევია მის განყოფილებაზე. ლექსიკონში შეტანილი ყოველი სიტყვა სიფრთხილითაა ამონარიდი წყაროებიდან, თითოეულ მათგანს მითითებული აქვს წყაროც (ღლონტი, 1971, გვ. 222). შესავლიდან ირკვევა, რომ სულხან-საბა ორბელიანი ჩვეული სიზუსტით და გულმოდგინებით ამონებდა ყოველ სიტყვას, მეცნიერული სიფრთხილით ეძიებდა მათ სემანტიკას წყაროებში, ადარებდა ერთმანეთთან და ისე შექმნიდა ლექსიკონში.

მიუხედავად საბას ლექსიკონის რამდენიმე ათეული ნუსხის არსებობისა, XVIII- XIX საუკუნეების გადამწერნი უჩიოდნენ სანდო დედნის უშოვნელობას. მოთხოვნილება მასზე იმდენად დიდი იყო, რომ ერთი და იგივე გადამწერნი ხშირად ერთი წლის განმავლობაში ლექსიკონის ორ ცალს აღწესხავდა, ხოლო სხვადასხვა დროს მეტსაც (ქეთათელაძე, 1957, გვ. 7).

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ალექსანდრიელის ლექსიკონის მასალის შედარებამ საბას ლექსიკონის რედაქციასთან გამოარკვია, რომ საბას ამ ნუსხის შედგენის დროს არ უსარგებლია კირილეს ლექსიკონით. ამ ორ ლექსიკონში საერთო მხოლოდ რამდენიმე სიტყვაა, იმ დროს, როდესაც შემდგომ რედაქციებში კ. ალექსანდრიელის ლექსიკონის თითქმის მთელი მასალაა შესული. ასევე არ უსარგებლია საბას პირველი რედაქციის ჩამოყალიბების დროს სომხური ბიბლიის საკუთარ სახელთა განმარტებითი ლექსიკონით. მისი გამოყენება შემდგომ რედაქციებში კი დადასტურებულია (მეტრეველი, 1956).

ყურადღებას იქცევს სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონზე დართული უცხო შესატყვისობანი (სომხურ-თურქულ-იტალიური სიტყვები). უცხო შესატყვისობები მინერილი აქვს ქართული სიტყვების გასწვრივ. იტალიურ სიტყვათა რაოდენობა 1500-მდეა, ხოლო სომხური და თურქული სიტყვები 2000-მდე (ორბელიანი, 1991, 475,598). როგორც ვლენე მეტრეველი აღნიშნავს, ამ დროისათვის საბას ხელთ შეიძლება ჰქონოდა არა მარტო ლათინური განმარტებითი ლექსიკონი, არამედ ქართულ-იტალიური და იტალიურ-ქართული ლექსიკონებიც, ვინაიდან ლათინ მისიონერთა მოღვაწეობის გაძლიერებასთან ერთად ქართულ საზოგადოებაში იზრდებოდა მოთხოვნილება ამგვარ ლექსიკონებზე (მეტრეველი, 1956).

ნაშრომში ქართული სიტყვების უცხოური შესატყვისობიდან გამოვყავით ადამიანის, ცხოველების, ფრინველების, მცენარეებისა და ხილის, საჭმელებისა და სასმელების, ნივთის, ბუნების მოვლენების, ზოდიაქოს, რელიგიისა და ბუნების მოვლენების აღმნიშვნელი სემანტიკური ჯგუფები. სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართულიდან“ საანალიზოდ მოგვაქვს საილუსტრაციო მაგალითების მხოლოდ ნაწილი, რადგან მათი სრულად დამოწმება და კვლევა შეუძლებელია სიმრავლისა და მრავალფეროვნების გამო.

ადამიანის აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. მამა, თ. ათა, ბაბა, ლ. პატრი, ს. ჰორ; ქართ. მამიდა, თ. ბიბი, ს. ჰოქირ; ქართ. მამინაცვალი, ლ. პატერნიო, ს. ხორთაერ. თურქული შესატყვისი საბას არ აქვს მითითებული. იყენებს ტერმინს - ატალუდ (მამობილი); ქართ. მამამთილი, თურქული შესატყვისი არ გვხვდება, ს. კესურ, სკესურარ - ქმრის მამა; ქართ. დედა, თ. ანა, ლ. მათერ. ს. კანაის; ქართ. დედამთილი, თურქული და ლათინური შესატყვისი არ გვხვდება, სომხ. სკიესრ; ქართ. დედიდა, თ. ხალა, ს. მორქურ - დეიდა; ქართ. დედინაცვალი, ს. მაირაფუო, ლ. მადრენიო, თურქული შესატყვისი არ გვხვდება; ქართ. დედოფალი, თ. ხათუნ. ლ. რეჯინე, სომხ. თაგუჰი; ქართ. დისწული, თ. იაგან, ს. ქვიერტლა; ქართ. ძმა, თ. ყარდაშ, ლ. ფრა. ს. ალბერ, ახპერ, ალპერ; ქართ. ძმის-წული, თ. ყარდაშ ოლლი, ს. ახპერვორთი; ქართ. ძმობა, თ. ყარდაშლული, ს. ახპერ; ქართ. დობილი, თ. ოგაბაჯი, ს. ქურაგირ; ქართ. შვილი, თ. ოლლი, ს. ვორთი; ქართ. შვილიშვილი, თ. ნავასი; ქართ. დედა, თ. ნანა, ლათ. ნონა, სომხ. თუორ, თუორრ, თორ; ქართ. ბებია, ს. ჰანიკ; ქართ. ამხანავი, თურქული შესატყვისი არ გვხვდება. სომხ. ნნკიერ; ქართ. ასული, თ. ყიზ, ლათ. ფილია, სომხ. დსტიერ, დესტრ...

ცხოველების აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. ბატკანი, თ. ყუზ, ს. ქორთა; ქართ. აფთარი, თ. ქავთარ, ს. ბუორიენი; ქართ. ზროხა, სომხ. ტავარ, თ. სილირ; ქართ. აქლემი, ს. ულტ., თ. დევა, ლ. კაბალო...

ფრინველების აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. არწივი, თ. აიდიოს, ს. არწივ, ლ. აკვილა; ქართ. გუგული, ს. გუქ. თ. უსუფნასი. ქართ., ქათამი, ს. ჰაკ., თ. თაუხ....

მწერების, ქვეწარმავლების აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. აბლაბუდა, ს. ვოსტან. თურქ. შესატვისი არ არის მითითებული. ქართ. ბაყაყი, ს. გუორდ, თ. ყუტბადა....

საჭმელებისა და სასმელების აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. წყალი, ს. ჯურ, თ. სუ, ლ. აკვა. ქართ. არაყი, ს. ცქი, თ. არაყ; ქართ. მწუალი, თ. ქაბაბ, ს. ხოროვან; ქართ. თაფლი, ს. მიელრ, თ. ბალ, ლ. მილე ...

მცენარეების, ბოსტნეულისა და ხილის აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. წინაკა, თ. ბიბრონი, ს. პარკომ; ქართ. წინმატი, თ. თარათაზა, ს. კოტიმ; ქართ. ჭარხალი, თ. ჩუქუნდურ, ლ. ბეიდე, ს. ტაკრი; ქართ. ჭვრამი, თ. არუგ, სომხ. წირან; ქართ. ბრონელი, თ. ნარ, ს. ნურ. ლ. პომოგრანატო; ქართ. ატამი, თ. შავთალ, ლ. პერსიკო, ს. დიდელ; ქართ. ეკალი, თ. თიქან, ლ. სპინა, ს. ფუმ; ქართ. ხახვი, თ. სოლან, სომხ. სუობ, სობ; ქართ. ხე, ს. წარრ, თ. ალაჯ.

რელიგიის აღმნიშვნელი ლექსიკა : ქართ. ხატი, ს. ბატკიერ, თ. სურათ; ქართ. მარხვა, თ. ორუჯ, სომხ. ეზუთენ; ქართ. ხუცესი, თ. ქეშიმ, ლ. პატერა, სომხ. ირიც; . ქართ. ჯუარი, თ. ხაჩ, ლ. კრუჩე, სომხ. ხაჩ; ქართ. ჯოჯოხეთი, სომხ. დუოხკ, დუოხტ, დუოხტ. თურქულში ჯოჯოხეთი ორ სახელწოდებით დასტურდება: ჯაჰნამ, ჯაჰანამ, ავალას ავლინ; ქართ. სამოთხე, ს.-დრახტ, თ. ჯანათ., ლ. პარადიზო გერესტრე.

ბუნების მოვლენების აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. თოვლი, თ. ყარ, ს. ძინ, ძინიერ; ქართ. ქუხილი, თ. გურგურ, სომხ. ურეტცე.

სხეულის ორგანოების აღმნიშვნელი ლექსიკა: ქართ. თავი, თ. ბაში, ლ. კაბო, ს. გლუხ... ქართ. ყბა, თ. ანგ.ს. კზაკ, ლ. გუანჩა; ქართ. გული, ლ. კუორე, თ. ურაგ, ს. სირტ...

ზოდიაქოს აღმნიშვნელი ლექსიკა. სულხან-საბა ორბელიანი ზოდიაქოს აღმნიშვნელად თურქული შესატყვისობის ნაცვლად არაბულ ტერმინოლოგიას გვთავაზობს. აქ გასათვალისწინებელია გიორგი წერეთლის მოსაზრება, თურქული ლექსიკური ფონდის ნაწილს არაბულ-სპარსული სიტყვები წამოადგენს, გასაგები ხდება საბას მიერ მათი თურქული წარმომავლობისად მიჩნევა (წერეთელი, 1947). მაგალითად: ქართ. ვერძი, არაბ. ჰამალ; ქართ. კურო, არაბ. სორ; ქართ. კიბორჩხალა, არაბ. სარათან; ქართ. ლომი, არაბ. ასათ; ქართ. ქალწული, არაბ. სუნბულა; ქართ. სასწორი, არაბ. მიზან; ქართ. ღრიანკალი, არაბ. აღრაფ; ქართ. მშვილდოსანი, არაბ. ყოუმ; ქართ. თხისრქა, არაბ. ჯადი; ქართ. მერწყული, არაბ. დალუ; ქართ. თევზი, არაბ. ჰაუთ.

ზოდიაქოს მიხედვით წელიწადის სახელწოდებები: სულხან - საბა ორბელიანი აქ ქართულის შესატყვისად თურქულთან ერთად არაბულ და სპარსულ შესატყვისობებსაც გვთავაზობს. მაგალითად, ქართ. თავგის წელიწადი, არაბ. ყიფარ, თ. სიჩანილ, სპარს. მუმ; ქართ. ზროხის წელიწადი, არაბ. ბაყარ, თ. უდილი, სპარს. გავ; ქართ. ავაზის წელიწადი, არაბ. ნამარ, თ. ბაარსილ, სპარს. ფალანგ; ქართ. ყურდგლის წელიწადი, არაბ. არნაბ, თ. თუმყანილ, სპარს. ხარგუმ, ქართ. ხვითქის წელიწადი, არაბ. ფისმამ. თ. ლუელ,

სპარ. ნაჰნე, ხვითქი, კორკოდილო (ბერძნ.) ქართულად ნიანგი ჰქვია (საბა, 1991, გვ. 384). ქართ. გველის წელიწადი, არაბ. ჰაია, თ. იილანილ, სპარს. მარ, ქართ. ცხენის წელიწადი, არაბ. ფარას, თ. იუნთილ, სპარს. აასჰ; ქართ. ცხვარის წელიწადი, არაბ. ყანამ, თ. ყუილ, სპარს. გუსჰნდ; ქართ. ყაპუზუნას წელიწადი, არაბ. ჰმდუნა, თ. ფიჩინილ, სპარს. მიმუნ. საბა: „ყაპუზუნა-მაიმუნი“ (საბა, 1993: 262). ქართ. ქათმის წელიწადი, არაბ. დუჯაჯა, თ. თაყყილ, სპარს. მურყ; ქართ. ძაღლის წელიწადი, არაბ. ქალბ, თ. იითილ, სპარს. საგ; ქართ. ღორის წელიწადი, არაბ. ხნზირ, თ. თანგუზილ, სპარს. სუქ.

ამრიგად, გაანალიზებული მასალა გვაძლევს საფუძველს, რომ დავასკვნათ, სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“ მნიშვნელოვანი ლექსიკოგრაფიული შრომაა ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობის შესასწავლად და საკვლევად სემანტიკური ჯგუფების მიხედვით. ასეთი სემანტიკური ჯგუფები მრავალფეოვანია და ჩვენი მოხსენებით არ ამოიწურება. ქართული სიტყვების თურქული, სომხური, იტალიური თარგმანი მოკლეა, ახსნა ნაკლებია, მაგრამ ღრმაა და მკითხველზე მორგებული. ქართულ-თურქული ლექსიკური პარალელების სემანტიკური ჯგუფების მიხედვით თანამედროვეობასთან მიმართებაში კულტურათა შორის კომუნიკაციის საინტერესო სურათს წარმოგვიდგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

აბულაძე, ი. (1991). წინასიტყვაობა: ორბელიანი ს.ს., ლექსიკონი ქართული, I, თბილისი.

გამყრელიძე, თ., კიკნაძე, ზ., თეორიული ენათმეცნიერების კურსი, თბილისი.

მეტრეველი, ე. (1956). სულხან-საბა ორბელიანის უძველესი ავტოგრაფი: აკადემიკოს ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XIX -B, 12-17.

ორბელიანი, ს.ს. (1991). ლექსიკონი ქართული, I, თბილისი.

ორბელიანი, ს.ს. (1993). ლექსიკონი ქართული, II, თბილისი.

ქუთათელაძე, ლ. (1977). იოანე ბაგრატიონი „ქართული ლექსიკონი“, თბილისი.

ღლონტი ა. (1971). ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, თბილისი.

წერეთელი, გ. (1947). სემიტური ენები და მათი მნიშვნელობა ქართული კულტურის ისტორიის შესწავლისათვის: თსუ სამეცნიერო სესიათა მოხსენებების კრებული 1, 37.

კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაცია სამხრეთ კავკასიის მუზეუმებში

Cultural Heritage Interpretation in South Caucasus Museums

კლარა ინგა ქარაია

პროფ. დოქტ. კავკასიის უნივერსიტეტი

ელ-ფოსტა: ingakaraia@gmail.com

აბსტრაქტი

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები (აზერბაიჯანი, საქართველო, სომხეთი) მდიდარია მრავალრიცხოვანი უნიკალური ისტორიული მემკვიდრეობის ძეგლებით და სხვა კულტურულ-არქეოლოგიური ღირსშესანიშნაობებით - მოყოლებული პალეოლითის ხანის გამოქვაბულებით დამთავრებული ანტიკური ხანის უძველესი ქალაქებით. შესაბამისად, სამხრეთ კავკასიის მუზეუმები ასახავენ რეგიონის უძველესი და მდიდარი ცივილიზაციის ისტორიულ განვითარებას ქვის ხანიდან გვიან შუასაუკუნეებამდე. კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების კონსერვაციისა და მართვის ახლებური მიდგომების დანერგვასთან ერთად, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები ამჟამად იმყოფებიან მემკვიდრეობის რესურსების ინტეგრაციისა და ინტერპრეტაციის ნოვაციური მეთოდების შემუშავების პროცესში. ცხადია, ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ რეგიონის სხვადასხვა ტიპის მუზეუმები (ისტორიული, არქეოლოგიური, მხარეთმცოდნეობის და სხვ.), რომლებიც წარმოადგენენ შესანიშნავ საშუალებას კულტურათაშორისი დიალოგის მეშვეობით კულტურულ იდენტობაზე საუკეთესო გამოცდილების გაზიარების, განსხვავებული კულტურის ადამიანთა თანაცხოვრებაზე ცოდნის გავრცელებისა (education of people to live together) და ზოგადად, კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა და ინტერპრეტაციის პროცესში. სამხრეთ კავკასიის მუზეუმების მუდმივ გამოფენებზე ექსპონირებულია რამდენიმე ათეულ მილიონზე მეტი არტეფაქტი, რომელთა შორისაა უძველესი მასალები - ეროვნული სამოსელი, სამეურნეო, გამოყენებითი ხელოვნების ნიმუშები და სხვა უნიკალური მასალები. მუზეუმების მიერ ინტერპრეტაციის

Abstract

South Caucasus countries (Armenia, Azerbaijan, Georgia) are among the countries what have a great number of significant historical monuments and are rich in antiquities, cultural and archaeological sites. In the territory the settings from Paleolithic period, cave sites and tracks of ancient cities of the Antique period are situated. Therefore South Caucasus Region museums reflect development history of the region with oldest and rich civilization from the Stone Age. South Caucasus countries now are in the process to underpin approaches of conserving and managing and also to integrate and interpret Cultural Heritage resources. Of course, in this regards special role have museums (Historical, Archaeology, Ethnographical etc.) to play in interpretation of Cultural Heritage and in fostering intercultural dialogue through a better knowledge of cultural identities, and in "education of people to live together" and to consider differences as a richness to be shared with others. Permanent exhibitions of South Caucasus countries museums display more than a few dozen million artifacts, including antiquities, national garments, applied art examples and other unique items. Through the use of various methods of interpretation process (different permanent and temporary exhibitions, special scientific-educational programs for all categories of visitors, multimedia technology, records etc.) visitors are able to review diverse and attractions of South Caucasus countries Cultural Heritage. This paper analyzes cultural heritage interpretation of the South Caucasus countries in the context of historical value and cultural tourism, concluding that the museum's nature, content, and purpose pose questions about visitor motivation, attraction development, ethical management and other aspects.

Keywords: South Caucasus, cultural heritage, interpretation, museum.

სხვადასხვა მეთოდის გამოყენება (მუდმივი და დროებითი გამოფენები, სპეციალური სამეცნიერო, კულტურულ-საგანმანათლებლო პროგრამები ყველა კატეგორიის ვიზიტორისათვის, მულტიმედიური საშუალებები, დოკუმენტური მასალების პრეზენტაცია და სხვ.) ვიზიტორებს უქმნის რეგიონის კულტურული მემკვიდრეობის განსხვავებულობისა და მიმზიდველობის აღქმის შესაძლებლობას. მოხსენებაში სამხრეთ კავკასიის მუზეუმებში კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის საკითხები გაანალიზებულია ისტორიული ფასეულობებისა და კულტურული ტურიზმის კონტექსტში; განხილულია ის ასპექტები, რაც, მუზეუმების ხასიათიდან, შინაარსისა და მიზნებიდან გამომდინარე, ვიზიტორებს უქმნის მოტივაციას მიმზიდველ გარემოში ეზიარონ რეგიონის კულტურული მემკვიდრეობის უნიკალურ თავისებურებებს.

საკვანძო სიტყვები: სამხრეთ კავკასია, კულტურული მემკვიდრეობა, ინტერპრეტაცია, მუზეუმი.

შესავალი

გარდა იმისა, რომ თანამედროვე მუზეუმები წარმოადგენენ განათლების, კულტურული ინფორმაციის გაზიარებისა და შემოქმედებითი ინოვაციების ცენტრებს, ICOM-ის (მუზეუმების საერთაშორისო საბჭო) სამუზეუმო ეთიკის კოდექსის თანახმად: „მატერიალური და არამატერიალური კულტურული თუ ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის სტრატეგიულ მიმართულებათა განსაზღვრასა და ზედამხედველობაზე პასუხისმგებელ სახელმწიფო ორგანოებსა და სხვა ორგანიზაციებთან ერთად, პირველ რიგში, სწორედ მუზეუმები იღებენ პასუხისმგებლობას კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და აღამიანური, ფიზიკური თუ ფინანსური რესურსებით ხელშეწყობის მიმართულებით და მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ამ მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის მიმართულებითაც“ (ICOM, 2013).

ექსპერტთა განმარტებით, სამუზეუმო ინტერპრეტაცია (ლათ. interpretatio, “განმარტება”) წარმოადგენს მუზეუმის კოლექციის კონტექსტში კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტების განმარტებისა და ზოგადად, სამუზეუმო დისკურსის მრავალდონიან პროცესს. იგი მუზეუმის საქმიანობის განუყოფელი ნაწილია და მოიაზრება სამუზეუმო ობიექტთან დაკავშირებით განხორციელებულ

ქმედებათა ყველა ეტაპზე: მოყოლებული კოლექციების დაკომპლექტებიდან – დამთავრებული ტურებით, საგანმანათლებლო პროგრამებით და პუბლიკაციებით. სწორედ ამ ქმედებათა საფუძველზე ახორციელებს მუზეუმი თავის მისიას და სოციალურ ფუნქციას, აყალიბებს და აქტუალურს ხდის კულტურულ ფასეულობებს, ხდება სოციალური მესისიერების ინტერპრეტატორი (Barrett, 2004) და შესაბამისად, გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმირებაზეც.

ამ კონტექსტში, კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციას განსაკუთრებული ადგილი უკავია სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების (საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი) მუზეუმებშიც, სადაც დაყოლია ისტორიის, არქეოლოგიის, ქალაქმშენებლობის, არქიტექტურისა და ხელოვნების მრავალრიცხოვანი ძეგლები, რომლებიც აყალიბებენ რეგიონის კულტურული მემკვიდრეობის უმდიდრეს პლასტებს.

კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის პრინციპები და ტენდენციები

მიუხედავად იმისა, რომ კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელობის განმარტების მოთხოვნა ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისიდან არსებობდა (მაგალითად, აშშ ეროვნულ პარკებში ანალოგიური პროგრამები 1923 წლიდან ხორციელდებოდა და მიზნად ისახავდა ვიზიტორთა ინფორმირებას ბუნების დაცვის პრობლემებზე), ინტერპრეტაცია, როგორც დარგი, უფრო გასული საუკუნის შუახანებიდან განვითარდა და თანდათან ჩამოყალიბდა მუზეუმის ვიზიტორთან ურთიერთობისა და კომუნიკაციის ფილოსოფიად, მოიცვა არა მხოლოდ სამუზეუმო კოლექციები, არამედ კულტურული მემკვიდრეობის ყველა ასპექტი და კომპონენტი.

ინტერპრეტაციის არსის განსაზღვრასა და განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი არაერთმა მეცნიერმა (ჯ. მიური, ე. მაილსი) შეიტანა, ხოლო მისი პრინციპები და თეორია მოგვიანებით განავითარა ამერიკელმა მეცნიერმა ფრიმენ ტილდენმა (1883-1980 წწ.). თავის წიგნში (Interpreting our Heritage, 1957) მან ჩამოაყალიბა ინტერპრეტაციის ორი ძირითადი სახელმძღვანელო პრინციპი (Tilden, 1957), რომლებიც ცნობილია "ტილდენის პრინციპების" სახელით და დღესაც არ კარგავს აქტუალობას - წარმოადგენს ერთგვარ გზამკვლევეს მუზეუმის ინტერპრეტაციულ საქმიანობაშიც:

ფრიმენ ტილდენი, ინტერპრეტაციის პრინციპები (Tilden's Principles of interpretation)

- ნებისმიერი ინტერპრეტაცია, რომელიც არაფრით უკავშირდება გამოფენილს ან ვიზიტორის პერსონალურ გამოცდილებას, იქნება სტერილური;
- ნებისმიერი ინტერპრეტაცია შეიცავს ინფორმაციას, მაგრამ იგი მკვეთრად განსხვავდება ინფორმაციის მონოღების ჩვეულებრივი პროცესისაგან;

- ინტერპრეტაცია არის ხელოვნება, რომელიც აერთიანებს ხელოვნების ბევრ სახეს და იყენებს სამეცნიერო, ისტორიულ ან არქიტექტურულ მასალებს;
- ინტერპრეტაციის ძირითადი მიზანია არა სწავლება, არამედ ინტერესის გაღვივება;
- ინტერპრეტაციამ უნდა წარმოადგინოს საგნის არსი მთლიანად და არა მხოლოდ მისი ცალკეული ნაწილი;
- 12 წლამდე ბავშვებისათვის განკუთვნილი ინტერპრეტაცია უნდა განხორციელდეს ფუნდამენტურად განსხვავებული მიდგომებით, ვიდრე მოზრდილთათვის განკუთვნილი პრეზენტაცია.

ცხადია, ინტერპრეტაციის დაგეგმვის პროცესში მუზეუმები მუდამ ითვალისწინებენ დარგის საუკეთესო პრაქტიკის (Best practice) გამოცდილებას და იმ გარემოებასაც, რომ “კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის მეთოდები და პრეზენტაცია დაკავშირებული უნდა იყოს მათ ფართო სოციალურ, კულტურულ, ისტორიულ და ბუნებრივ კონტექსტთან” (ICOMOS, 2008), ანუ ინტერპრეტაციულმა პროგრამამ უნდა შეისწავლოს და გაანალიზოს მემკვიდრეობის მნიშვნელობა მის მრავალმხრივ ისტორიულ, პოლიტიკურ, სულიერ და მხატვრულ კონტექსტში. ამასთან, ინტერპრეტაციის შესაძლებლობები უნდა ემყარებოდეს როგორც მუზეუმის რესურსების სრულ მობილიზებას და საკუთარი აუდიტორიის ცოდნას, ასევე იმ შესაბამის ტექნიკურ თუ მულტიმედია საშუალებებს, რაც აუცილებელია ინტერპრეტაციის პროცესის სათანადოდ წარმართვისათვის.

საბოლოო ჯამში, თანამედროვე მუზეოლოგიაში ინტერპრეტაციის პროცესს განიხილავენ როგორც მნახველებისათვის გზავნილებისა და გამოცდილების მიწოდების მიზანდასახულ კომუნიკაციას, რაც ყველაზე ეფექტურად ხორციელდება გამოფენებით და მასთან დაკავშირებული საგანმანათლებლო თუ სხვა ტიპის მრავალფეროვანი პროგრამებით. ამგვარი პროგრამები ხელს უწყობს ხელოვნების, მეცნიერებისა და თვით მუზეუმის არაელიტარულ აღქმას, ამყარებს კავშირს საზოგადოებასთან და მუზეუმს გარდაქმნის ფართო აუდიტორიისათვის მნიშვნელოვან და საჭირო ობიექტად, რაც აუცილებელია თანამედროვე ინსტიტუციის შემდგომი განვითარებისათვის (ქარაია, 2015).

კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაცია სამხრეთ კავკასიის მუზეუმებში

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები (აზერბაიჯანი, საქართველო, სომხეთი) მდიდარია მრავალრიცხოვანი უნიკალური ისტორიული მემკვიდრეობის ძეგლებით და სხვა კულტურულ-არქეოლოგიური ღირსშესანიშნაობებით - მოყოლებული პალეოლითის ხანის გამოქვაბულებიდან დამთავრებული ანტიკური ხანის უძველესი ქალაქებით, რომლებიც ასახავენ რეგიონის უძველესი და მდიდარი ცივილიზაციის ევოლუციურ და ისტორიულ განვითარებას ქვის ხანიდან გვიან შუასაუკუნეებამდე.

კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების კონსერვაციისა და მართვის ახლებური მიდგომების დანერგვასთან ერთად, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები ამჟამად იმყოფებიან მემკვიდრეობის რესურსების ინტეგრაციისა და ინტერპრეტაციის თანამედროვე მეთოდების შემუშავებისა და რეალიზების პროცესში. ცხადია, ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ რეგიონის სხვადასხვა ტიპის მუზეუმები (მუზეუმ-ნაკრძალები, ისტორიული, არქეოლოგიური, მხარეთმცოდნეობის, მემორიალური მუზეუმები და სხვ.), რომლებშიც დაცულია რამდენიმე ათეულ მილიონზე მეტი არტეფაქტი (არქეოლოგიური, ეთნოგრაფიული, გეოლოგიურ-პალეონტოლოგიური მასალები, გამოყენებითი თუ სახვითი ხელოვნების ნიმუშები და სხვა უნიკალური მასალები), რაც წარმოადგენს შესანიშნავ საშუალებას კულტურათაშორისი დიალოგის მეშვეობით გამოცდილების გაზიარების, განსხვავებული კულტურის ადამიანთა თანაცხოვრებაზე ცოდნის გავრცელებისა (education of people to live together) და ზოგადად, კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა და ინტერპრეტაციის პროცესში.

მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის სხვადასხვა მეთოდის გამოყენება (მუდმივი და დროებითი გამოფენები, სამეცნიერო და კულტურულ-საგანმანათლებლო პროგრამები ყველა კატეგორიის ვიზიტორისათვის, მულტიმედია პროექტები, დოკუმენტური მასალების პრეზენტაცია და სხვ.) ვიზიტორებს უქმნის რეგიონის კულტურული მემკვიდრეობის განსხვავებულობისა და მნიშვნელოვანების აღქმის შესაძლებლობას.

საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში დაცული ეროვნული და მსოფლიო მემკვიდრეობის ნიმუშები ქმნიან მრავალფეროვანი ინტერპრეტაციული აქტივობების რეალიზების საშუალებას, რაც, ესთეტიკური სიამოვნების მინიჭებასთან ერთად, მიმართულია საზოგადოების განათლებისა და ისტორიულ-კულტურულ ფასეულობებთან ზიარებისაკენ.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი. ეროვნული გალერეა.
კულტურულ-საგანმანათლებლო აქცია "ღამე მუზეუმში", 2012

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი. ექსპოზიცია “ქვის ხანა საქართველოში”, 2016

მუზეუმის დროებით ექსპოზიციაში წარმოდგენილია საქართველოსა და მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში აღმოჩენილი ანთროპოლოგიური მასალა (1.77 მლნ. წ.-8000 წლის წინ), რომელიც ადამიანის ევოლუციის დროში გადინებას ასახავს. შესავალ ნაწილში კი, მრავალფეროვან ტექნიკურ საშუალებათა და მულტიმედია ტერმინალების გამოყენებით, ნაჩვენებია გვიანმოცენური ასაკის (8-5 მლნ. წ.) ხმელეთის ევოლუცია და პალეოგარემო სამხრეთ კავკასიაში ადრე-ული ჰომინიდების განსახლებამდე (საქართველოს ეროვნული მუზეუმი, 2016).

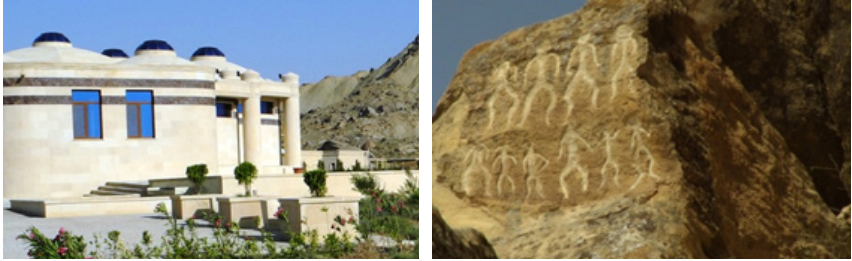
პროექტი მოიცავდა სპეციალურად მოწვეული ვიზიტორებისათვის თსუ სტუდენტი-ვიდეების მიერ ეროვნული გალერეის მუდმივი ექსპოზიციის გაცნობას, ანიმაციურ ელემენტებს ცნობილ ქართველ ხელოვანთა ნამუშევრების გა-ცოცხლებით, მუსიკალური კომპოზიციების თანხლებას, სახალისო ვიქტორინას და სხვა შემეცნებით ღონისძიებებს თბილისის სახელოვნებო უნივერსიტეტის სტუდენტთა მონაწილეობით (საქართველოს მუზეუმების ასოციაცია, 2012)

უკანასკნელი ათწლეულების სამუზეუმო სივრცეში ფართოდ აპრობირებულ ტენდენციას წარმოადგენს მუზეუმ-ნაკრძალების ინტერპრეტაცია საამისოდ სპეციალურად აგებულ მუზეუმებში, რაც სამხრეთ კავკასიის მუზეუმების პრაქტიკაშიც გავრცელდა (უფლისციხის მუზეუმ-ნაკრძალი საქართველოში, გობუსტანის მუზეუმ-ნაკრძალი აზერბაიჯანში, ზვარტნოცის მუზეუმ-ნაკრძალი სომხეთში და სხვ.).

უფლისციხის ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმ-ნაკრძალი
უფლისციხის მუზეუმ-ნაკრძალის - კლდეში ნაკვეთი კომპლექსის მიმდებარე

ტერიტორიაზე 2011 წელს გაიხსნა სამუზეუმო სივრცე, სადაც ექსპონირებულია ინტერპრეტაციული მასალა - უფლისციხის მიდამოებში მოპოვებული არქეოლოგიური არტეფაქტები და სხვა მასალები (ძვ. წ. II ათასწ.- XIX ს.), რომლებიც ვიზიტორს, ძველის უშუალოდ დათვალიერებამდე, სრულ წარმოდგენას უქმნის უფლისციხის - ქართლის სამეფოს სატაძრო ქალაქის ისტორიულ მნიშვნელობაზე, რელიგიურ, სავაჭრო და სამხედრო-სტრატეგიულ ფუნქციებზე.

გობუსტანის ეროვნული მუზეუმ-ნაკრძალი (აზერბაიჯანი)

იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ნუსხაში შესული (2007) მუზეუმ-ნაკრძალის ტერიტორია (3096 ჰა) გამორჩეულია კლდეებზე განთავსებული პეტროგლიფებით, პირველყოფილ ადამიანთა უძველესი სადგომებით და სხვა ობიექტებით, რომლებიც მოიცავს პერიოდს მეზოლითის ხანიდან შუა საუკუნეებამდე. სპეციალური მარშრუტების გარდა, ძველზე ვიზიტის ფარგლებში დაგეგმილი საექსკურსიო-ინტერპრეტაციული პროგრამა მოიცავს შესავალ ტურს მუზეუმის შენობაში, რომელიც საგანგებოდ აშენდა არქეოლოგიური და სხვა მასალების საფუძველზე ძველის მნიშვნელობის განმარტებისა და კლდეზე ამოკვეთილი გამოსახულებების - პეტროგლიფების (6000-მდე ნახატი) ინტერპრეტაციის მეთოდების ვიზიტორთათვის გასაცნობად (Gobustan National Museum-Preserve, 2016)

ბუნებრივია, კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის პროცესში, ყველა მუზეუმი იყენებს განსხვავებულ საშუალებებს და მეთოდებს, რაც

განპირობებულია მუზეუმის შინაარსით, ხედვისა და მისიის განაცხადით. საგამოფენო პროექტის შემუშავებისას, ხშირად მუზეუმები მიმართავენ იმ ატმოსფეროს შექმნისა და აღდგენის მეთოდს, რომელ დროსა და გარემოშიც იქმნებოდა ან გამოიყენებოდა ესა თუ ის ექსპონატი (კომპლექსური გამოფენების, ასევე ცალკეულ დარბაზში სპეციფიკური ექსპოზიციის მოწყობით). რიგ შემთხვევაში, მსგავსი მიდგომა შეიძლება გამოყენებული იქნეს თვით მუზეუმის შექმნის პროცესშიც, რომლის ნათელ მაგალითს ერევანში მდებარე სერგო ფარაჯანოვის მუზეუმი წარმოადგენს

სერგო ფარაჯანოვის მუზეუმი, ერევანი (სომხეთი)

სერგო ფარაჯანოვის მუზეუმი (გაიხსნა 1991 წელს) დასულია ხელოვანის 600-ზე მეტი ნამუშევარი, მემორიალური ავეჯი, სხვა პირადი ნივთები და არქივი, რომელთა დიდი ნაწილი თბილისიდან (მისი მშობლიური ქალაქიდან) იქნა ჩატანილი ერევანში. ფარაჯანოვისეული თბილისის ბინის ანალოგიით, მუზეუმის სივრცეში მოწყობილია მემორიალური ოთახები, ხოლო ექსპოზიციები ორგანიზებულია ფარაჯანოვის არტისტული პრინციპებით და ზუსტად აღადგენს იმ ატმოსფეროს, რაც მის ბინაში საქართველოს დედაქალაქში ცხოვრების წლებში სუფევდა (Sergei Parajanov Museum, 2016).

სამხრეთ კავკასიის მუზეუმების საქმიანობაზე დაკვირვება და ანალიზი ცხადყოფს, რომ კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციის პროცესში რეგიონის მუზეუმების მოღვაწეობის ფორმებისა და მეთოდების სპექტრი საკმაოდ ფართო და მრავალფეროვანია. რა შინაარსიც არ უნდა ჰქონდეს ამ ინტერპრეტაციულ პროგრამებს, ისინი მუდამ ერთმანეთს უთავსებს (და უნდა უთავსებდეს) მუზეუმის რესურსის შესაძლებლობებს, ვიზუალურ საჭიროებებს და მოთხოვნილებებს, რათა ზუსტად განისაზღვროს ყველაზე ეფექტური გზა ამ მიზნების მისაღწევად. ვინაიდან, დღეს უკვე აღარაა საკმარისი მუზეუმიფიცირებული საგნების მხოლოდ ისტორიულ თუ კულტურულ მნიშვნელობათა განხილვა-ანალიზი ან კვლევა - აუცილებელია მუზეუმის აქტივობები განხილული იქნეს, როგორც სოციოკულტურული ინსტიტუციის საქმიანობა მემკვიდრეობის დაცვისა და ინტერპრეტაციის სფეროში.

დასკვნა

უნიკალური სამუზეუმო საგნები წარმოადგენს ეროვნული და მსოფლიო კულტურის წარსულისა და აწმყოს დამაჯერებელ მტკიცებულებებს, რასაც საზოგადოება განიხილავს როგორც აუცილებელ საშუალებას განსხვავებული კულტურული გამოცდილების უწყვეტობის წარმოსაჩენად. ამიტომ მათი შესწავლა და ინტერპრეტაცია უკავშირდება მემკვიდრეობის ძეგლისა და სამუზეუმო ობიექტის კვლევის იმ თავისებურებებს, რომლებიც მთელი სისრულით ასახავენ როგორც ადამიანთა, ასევე მათი საქმიანობის საგნობრივი და სულიერი, სოციალური და ფსიქოლოგიური, კულტურული და ბუნებრივი ასპექტების რთულ ურთიერთმიმართებებს.

კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა და განვითარება წარმოადგენს სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ქვეყნების (აზერბაიჯანი, საქართველო, სომხეთი) კულტურის სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტს - მიუხედავად მთელი რიგი სხვადასხვა სახის პრობლემებისა, სახელმწიფო სტრუქტურები, სხვადასხვა ტიპის მუზეუმები და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მიმართულებით მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციები ახორციელებენ მრავალფეროვან პროგრამებს მდიდარი მატერიალური, არამატერიალური და ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის, პოპულარიზაციის, ინტერპრეტაციისა და განვითარების მიმართულებით.

სამხრეთ კავკასიის მუზეუმების უმრავლესობაში ამჟამად მიმდინარეობს კულტურული მემკვიდრეობის რესურსების ინტეგრაციისა და ინტერპრეტაციის ნოვაციური მეთოდების მუშაუბებისა და რეალიზების პროცესი. ამთავალსაზრისით მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ რეგიონის სხვადასხვა ტიპის მუზეუმები (მუზეუმ-ნაკრძალები, ისტორიული, არქეოლოგიური, მხარეთმცოდნეობის, მემორიალური მუზეუმები და სხვ.), რომლებშიც დაცულია რამდენიმე ათეულ მილიონზე მეტი არტეფაქტი (არქეოლოგიური, ეთნოგრაფიული, გეოლოგიურ-პალეონტოლოგიური მასალები, გამოყენებითი თუ სახვითი ხელოვნების ნიმუშები და სხვა უნიკალური მასალები), რაც წარმოადგენს შესანიშნავ საშუალებას კულტურათაშორისი დიალოგის მეშვეობით გამოცდილების გაზიარების, განსხვავებული კულტურის ადამიანთა თანაცხოვრებაზე ცოდნის გავრცელებისა (education of people to live together) და ზოგადად, კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა და ინტერპრეტაციის პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა

ICOM (2013). ICOM Code of Ethics for Museums, ISBN-978-92-9012-407-8, p. 1, Paris, 2013. <http://icom.museum/the-vision/code-of-ethics/>

Barrett, T. (2004). Art, Interpretation, and Community. *Proceedings of 2nd Asia-Pacific Art Education Conference 2004*, Hong Kong Institute of Education, p. 190-201.

Tilden, F. (1957). *Interpreting our Heritage*. University of North Carolina Press, North Carolina, ISBN 0-8078-4016-5, 1957, p. 38.

ქარაია, ი. (2015). მუზეუმების როლი კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და განვითარებაში, II სამეცნიერო კონფერენციის (მუზეუმები და მემკვიდრეობა) მასალები, 2015. საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო. ISBN 978-9941-0-8380-8, 2015. 140-148.

ICOMOS (2008). *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites...Ratified by the 16th General Assembly of ICOMOS Quebec, Canada*. 2008. ვებ-გვერდი:http://icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი (2016). ქვის ხანის საქართველო. გადამონმებულია 2016 წლის 1 ოქტომბერს: http://museum.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=124.

საქართველოს მუზეუმების ასოციაცია (2012). კულტურულ-საგანმანათლებლო აქცია "ლამე მუზეუმში". ვებ-გვერდი: http://www.georgianmuseums.ge/?lang=geo&id=2&sec_id=22

Gobustan National Museum-Preserve (2016). *Meaning of Petroglyphs*. გადამონმებულია 2016 წლის 20 ოქტომბერს ვებ-გვერდზე: <http://www.gobustan-rockart.az/ru/hall-view/16>.

Sergei Parajanov Museum (2016). *Re-created memorial rooms*. გადამონმებულია 2016 წლის 28 ოქტომბერს ვებ-გვერდზე: http://www.parajanov.com/museum_info.html.

Full Papers on History

(English, Russian, Georgian)

Russian Colonial Politics in Georgia According to the European Travelers (XVIII-XIX)

Giorgi Sosiashvili

Prof. Dr. Gori State Teaching University

E-mail: giorgisosiashvili@gmail.com

Abstract

After the Bolshevik annexation the young Democratic State of Georgia on February 25, 2015 Georgian historiography became an ideological weapon in the hands of Kremlin. The popular opinion in the society was formed based on the academic works ordered by the Government, where Russia was represented a close ally and friend of Georgia and other of the small states in the Caucasus, who saved Georgia from the aggression coming of the Islamic States. The books of the History of Georgia were written as according to the political conjuncture, where special emphasis was put on the Treaty of Georgievsk.

It was difficult to see the clear-cut picture of Russo-Georgian relations as many of the details from the soviet historiography were tabooed. Nowadays, it is much easier for the academicians to conduct quality research on these issues, not only because of the demolition of the Soviet Union or the absence of the political-ideological press, which did not enable the academicians to pursue their quest in search of the truth; but rather due to the new sources of information in the scholarly circles, which enables us to bring clearness to the research of Russo-Georgian relations.

Among these sources, special emphasis should be placed on the data provided by the European travelers, where we encounter important information related to the Russo-Georgian relations. The Russian government by then tried to prepare a "fertile ground" for the colonization of Georgia; whereas one of the important elements in this regard was the setting in motion the agent networks. The tsarist government sent many travelers to Georgia in the second half of the XVIII century, whose formal mission was to study the natural resources of Georgia; but in reality their objects observation were: social conditions of the population, economy of the state, natural minerals, flora and fauna, and last but not least the political attitudes of the local population. All the above-mentioned is clearly visible in the letter of 1782 by a German traveler Jacob Rainegs sent to the Grigory Potemkin, where we read that: "The entire Iberia, the King Solomon are devoted to his majesty Emperor and the Prince; while I will put the "Georgia" desire (meaning the Eastern part of Georgia;) in a situation that you desire." In this small extract from the letter of Jacob Rainegs sent to the Grigory Potemkin, we could easily catch the true purpose of the German diplomat.

The current article includes the critical analysis of the data related to the Russian colonial politics in Georgia in XVIII- XIX centuries provided by the European travelers and researchers - Johann Anton Gldenstdt, Eduard Aichwald, Moritz Wagner, August von Haksthausen and Jacques François Gamba. The research will focus on demonstrating the Russian colonial politics in Georgia and its results in XVIII- XIX centuries from a new perspective.

Keywords: Georgia, Russia, annexation, colonial politics, european travelers.

Introduction

After the Bolshevik Russia's annexation of young democratic republic of Georgia, Soviet historiography became the integral part of the Kremlin ideological machine. The public opinion was formed as according to the state ordered scientific articles, whereas Russia was portrayed as a great friend and savior of Georgia and other nations in the Caucasus region, who rescued them from the Islamic threat. This was the way how they taught history in high schools and universities. The books of the History of Georgia were written as according to the political conjuncture, where special emphasis was put on the Treaty of Georgievsk. [5; 12. 19; 22]. As according to the Treaty of Georgievsk Russian was obliged to protect Georgia from the foreign threats coming from Ottoman Empire and Iran, however Russia violated the terms of the treaty and proceeded with the colonization of the country. The treaty brought Georgia nothing but misery, as it was the catalyst of the colonization of Georgia. Hidden under the mask of a protector, Russia abolished the statehood of the country, exterminated the royal dynasty and exiled the royal family members to the far governorates of the Russian empire. The Russo-Georgian relations dates back in 1587, when the King of Georgia, Alexander II, oppressed by the Ottoman empire and Iran had high hopes from the neighboring Russia, which shared the same religious beliefs as Georgia [18; 267]. The relations between two neighboring countries became more active in the beginning of the XVIII, when the King Vakhtang VI, oppressed the Persians had high hopes from Russia. It is thus worth mentioning that the reigning monarch of Russia of that time, Peter I was willing to widen its expansion in the Caucasus and moreover, use King Vakhtang VI against the Persians. Despite the varieties of opinions towards Russian support of Georgia among the counselors of King Vakhtang VI, he still strongly believed in the support of Russian empire, whereas in the end he was left deceived, which resulted in more irritation from Persia and Ottoman Empire and as a result of that he was forced to exile in Russia [21; 12]. Russo-Georgian relations entered in an active phase during the reign of king of Kartl-Kakheti Erekle II, who vividly contemplated the existing, heavy political situation in the country and embarked upon searching the allies among the Persians and Ottoman Empire. King Erekle II sent on diplomatic mission various diplomats to Europe, but his efforts were left in vain, as Europe had no interests in troublesome region. King Erekle II aspirations towards Europe was not accidental, as many of the monarchs in Georgia had previously tried to establish diplomatic ties with Europe [11; 94, 12; 197] and King Erekle II European vector was the continuation of the previously existed policy. In 1801 Russia started to realize its political goals, as the Emperor Paul I issued a manifest that abolished the independence and statehood of Kartl-Kakheti and as a result of that Georgia, a country with a centuries-long traditions and history became a governorate of Russian Empire. Russia also gained significant influence in the Northern Caucasus. In 1783 the Russian emperor issued a manifest that resulted in the annexation of Taman, Kuban and Crimea [13; 141].

It was difficult to see the clear-cut picture of Russo-Georgian relations as many of the details from the soviet historiography were tabooed. Nowadays, it is much easier for the academicians to conduct quality research on these issues, not only because of the demolition of the Soviet Union or the absence of the political-ideological press, which

did not enable the academicians to pursue their quest in search of the truth; but rather due to the new sources of information in the scholarly circles, which enables us to bring clearness to the research of Russo-Georgian relations.

Among these sources, special emphasis should be placed on the data provided by the European travelers, where we encounter important information related to the Russo-Georgian relations. The Russian government by then tried to prepare a “fertile ground” for the colonization of Georgia; whereas one of the important elements in this regard was the setting in motion the agent networks. The tsarist government sent many travelers to Georgia in the second half of the XVIII century, whose formal mission was to study the natural resources of Georgia; but in reality their objects observation were: social conditions of the population, economy of the state, natural minerals, flora and fauna, and last but not least the political attitudes of the local population. All the above-mentioned is clearly visible in the letter of 1782 by a German traveler Jacob Rainegs sent to the Grigory Potemkin, where we read that: “The entire Iberia, the King Solomon are devoted to his majesty Emperor and the Prince; while I will put the “Georgia” desire (meaning the Eastern part of Georgia;) in a situation that you desire.” In this small extract from the letter of Jacob Rainegs sent to the Grigory Potemkin, we could easily catch the true purpose of the German diplomat.

Aim of the Research

The current article includes the critical analysis of the data related to the Russian colonial politics in Georgia in XVIII- XIX centuries provided by the European travelers and researchers - Johann Anton Guldenstädt, Eduard Aichwald, Moritz Wagner, August von Haxthausen and Jacques Francois Gamba. The research will focus on demonstrating the Russian colonial politics in Georgia and its results in XVIII- XIX centuries from a new perspective.

Russian Colonial Politics as According to the Critical Analysis by European Travelers in the end of XVIII Century and the Beginning of XIX Century

Johann Anton Guldenstädt about the Russian Colonial Politics in Georgia

A naturalist, doctor of medical sciences, a member of the Russian Scientific Academy Johan Anton Guldenstadt was born on 26th of April in 1745 in Riga. His father Anton Guldenstadt was initially a secretary at the main Imperial consistory and later on he became an assessor of the Imperial Jury. His mother Dorotea Von Virgini was the only daughter of Parnu Mayor Jacob Von Virgini. Jacob Anton Guldenstadt was still under aged, when his parents passed away. Future traveler was 18 when he left for Berlin, where he was accepted at the Medical-surgical School, where he studied medical sciences, botany and life sciences. In 1767 Guldenstadt was awarded a scientific degree of a doctor. In 1768

Guldenstadt was invited to St. Petersburg Imperial Academy, where he became a member of the group, who was instructed to research Siberia and the Caucasus. Initially, it was planned that Guldenstadt would travel in the Northern Caucasus and Astrakhan Governorate, but later on he was instructed to travel to the Northern Caucasus and Georgia. Guldenstadt embarked upon his expedition on 19th of June 1768. The group of expeditors which included Guldenstadt, a fellow researcher and 4 students passed several Russian towns and approached Astrakhan on 4th of December 1769. In 1771 the expeditors travelled through the Northern Caucasus and took path towards Georgia. Initially, he went to Dusheti, where he stayed for a short period and later on moved to Mtskheta, where he was warmly greeted by the King of Kartl-Kakheti Erekle II and who later on accompanied Guldenstadt to Tbilisi. The two travelled from Tbilisi to Kakheti region, whereas after leaving Kakheti, the German traveller left from Kvemo Kartli along with the Duke of Ksani. From Kvemo Kartli Guldenstadt travelled to Imereti, where he stayed for a while in Tsesi, later on he met with the King of Imereti Solomon I in Skhartali and later on embarked upon his journey to Racha. From Racha region Guldenstadt left for Kutaisi, passing it and going to Samegrelo region. After his travels to Samegrelo and Imereti regions the traveler stayed at the Georgian border due to the intensified attacks from the Ossetians from the north.

He stayed in Kizlar and after several months left for Kabarday to continue his way to St. Petersburg. Guldenstadt's team of expeditors travelled through Georgia in disguise, as the team of expeditors having an absolute trust from the Russian Empire stated that their aim was to research the flora and fauna of the region, whereas in reality their main mission was to collect information about natural resources of the country. Later on Guldenstadt reiterated several times the real aim of his travels to South Caucasus. It is therefore obvious to raise a question of – what interest did the traveller have in Georgia? In one occasion he states that he had hidden the real aim of was to collect information about natural resources of the country, however King Erekle II apprehended the Guldenstadt's true intentions. The information about Guldenstadt's true intentions were provided by Duke Panini [4; 147] to King Erekle II. Guldenstadt provided the Imperial structures reports which included the information about the work of the expedition group.

It is interesting that at first Guldenstadt provided the reports to the Russian Affairs Commissary – Lvov, who during Guldenstadt's visit resided in Tskhinvali: "During 2-3 August I stayed in the Imperial Bank to give some rest to my companions and horses, I wrote a report for the Imperial Academy of Sciences and sent it to Lvov to Tskhinvali, where he was supposed to be with King Erekle II" [4; 129]. As it was mentioned earlier, the traveler had strict instructions from the Imperial Academy of Sciences to collect information about natural resources of the country. As the true intentions of Guldenstadt were revealed in relation to the natural resources, we think that there was no further need of securing the reports; however, we suppose that Guldenstadt had had other instructions too along with collecting information about natural resources, which could have been a research of the political attitudes of the society.

Guldenstadt in his letter of 24th of June 1772 informed the Royal Academy of Sciences that: I had a privilege to send the latest 25 reports to the Royal Academy of Sciences from Kakheti in March. Until now I had no opportune moment to send new

reports about myself and the team of expeditors. Currently, I am accompanying a corps headed by General-Major Sukhotin and I will use this opportunity to give my reports to the carriers. Although the reports provided would not include any significant information, as I was strictly informed not to send any significant information unless being on the territory of the Russian Empire”[4; 143]. One of the letters by the traveler includes the same information: “As according to the special order, I will not report about my observations until being on the territory of the Russian Empire. I would like to assure you that I conducted a significant amount of work and that it would be of great use for the Royal Academy of Sciences” [4; 129].

While reporting, Guldenstadt was being careful, as he might had had a feeling that his letters could end up being in adversaries hands. This is clearly demonstrated in his words: In this report, I cannot speak about details, as I am sending this report in an unsecure circumstance. I will conclude by saying that the team of expeditors feel fine and urge the gracious Royal Academy of Sciences for the further mercy” [4; 153-155]. While travelling through Georgia Johan Anton Guldenstadt gained the confidence of Georgian Kings, which gained him valuable information during the expedition. The king of Imereti Solomon II calls Guldenstadt a friend in one of his letters. The Georgian kings provided Guldenstadt special protection due to the frequent attacks from the Lezghins. In one of his correspondences the German traveler states that the king of Imereti Solomon the II provided him 300 Imeretians for his protection [4; 155].

Guldenstadt became such a close person to King Erekle II that he frequently discussed with the German traveler the inner situation of the country. In his works Johan Anton Guldenstadt describes the life in the Northern Caucasus and the analysis of his works allows us to state that in the second half of the XVIII century Russia, employing his conquering politics succeeded in breaking the resistance from the people of the Northern Caucasus. As according to the information by Guldenstadt, Russians subjugated Circassians, whose fierce resistance was finally over in 1769, after General Medem’s violent actions [4; 53]. The same destiny faith was destined to other peoples of the Northern Caucasus, including the Ossetians, who fiercely opposed the Russian rule, which resulted in frequent attacks [4; 61]. In his works Guldenstadt calls the peoples of the Northern Caucasus bandits and once again puts emphasis on the importance of conquering this part of Caucasus with the aim of conducting works for extracting natural resources from the region. [4; 39].

Guldenstadt progressively assessed the appearance of Russian in Georgia. He noted that: “Russian ended the reign of the Ottoman Empire in the Western Georgia. The governance of Imereti was in the hand of the representative of Imeretian parentage of Bagrationi; they were oppressed until Russia finally kick the Turks out of the region and King Solomon the II, son of Alexander became a real governor in Imereti region[4; 179]. In this works, Guldenstadt reviews the Russo-Georgian relations of the 60-70 of the XVIII century. The traveler allows us to have a glance at such political peripeties that accompanied the relations of the two countries. As we noted earlier, the representatives of royal families of Georgia envisaged Russia as a powerful protector. By that time the Kingdom of Imereti was weakened with the fights against the Ottoman Empire. The king Erekle II had more balanced relations with the Turks; however they had tensions with the Persians.

As Guldenstadt noted, in 1768 the Emissary of the Russian Empire Fabulov arrived in Georgia, who initially met the King of Imereti, who by that time had a war with the Duke of Racha and later on Fabulov met with King Erekle II in Tbilisi, where he stayed for two months and later on left for Mozdok [4; 223]. It was Fabulov, who brought news to the Russian Empire in St. Petersburg about King Solomon's intentions to have active relations with the Russian Empire. King Solomon needs the Russian help against the Turks, in order to retrieve the lost region of Samtkhe-Javakheti and city of Akhaltsikhe.

As according to the information provided by Guldenstadt, King Solomon had previously sent emissaries to Russia, in particular Metropolitan Maksime Abashidze. By that time Russian Empire competed with the Ottoman Empire for the dominance in the region, therefore sending Fabulov to Imereti beared other importance too, in particular set the Georgian kings against the Ottoman Empire [4; 225]. After the visit of Fabulov, the Russian sent General Totleben, who was accompanied by 300 men. Soon the Duke received auxiliary detachment guided by Colonel Soglikov, who had in his disposal two regiments of Hussars and two cannons. Along with the auxiliary detachments General Totleben received financial aid from St. Petersburg in the amount of 50000 manats. After that the allies attacked the Atskhuri Castle, which was defended by Turks. Guldenstadt notes that "After Duke Totleben realized his goal – dragged King Erekle into the war with Turks, he left for Tskhinvali on the grounds of provision deficiency [4; 225]. After this we witness the confrontation between Erekle II and General Totleben, which apart from Guldenstadt is described by other sources, for example the aide of General Totleben De Grai De Fua [5; 50.] As it turned out, Erekle II has ordered his men to control each move by General Totleben. As of his order his men even captured the emissary of General Totleben [4; 227]. After this General Totleben left for Imereti, in order to help King Solomon II. As according to the sources provided by Guldenstadt King Solomon had the support of Duke Gurieli and Duke Dadiani against the Ottoman Empire. As according to the German traveler: General Totleben cleared the Imereti region from Turks and helped King Solomon II to regain control of the territory"[4; 227].

Soon General Totleben was replaced by General Sukhotin, who took the field from Kutaisi towards Poti, the invasion was soon interrupted due to the diseases among the soldiers. Soon the Russian government realized that they could not defeat the Ottoman Empire in the region with such forces and recalled the detachments [4; 227]. Soon the Russian Emperor sent out appeals to the Georgian Kings asking them to once again fight the common enemy (Ottoman Empire). The Dukes of Guria and Samegrelo did not receive such appeals; rather they signed the acts along with Russian, which obliged them to fight against Ottoman Empire not as allies, but as vassals [4; 229]. In 1772, Erekle the II sent emissaries to Russia, which included his son Levan and patriarch Anton in order to: "ask the Emperor to take his country under the Russian protection and to ask for detachments to stay in Georgia on permanent basis" [4; 231].

In Guldenstadt's opinion Russian Empire was the only guarantee to secure the Georgian statehood, economic and cultural development. The traveler writes: "Zemo and Shida Kartli, Kakheti and Armenia currently have in the face of King Erekle II a common independent ruler. We already discussed his royal family. Let us now discuss about the statehood of the country, which is not large, with a quite important lands, population and

culture. This country cannot defend itself from deadly attacks coming from its neighbors. This state has no success in developing its mining industry, cannot develop educational, cultural or industrial sectors; it is therefore of utter importance for this state to have foreign, in particular Russian protection to preserve its existence.” [3; 225].

For Guldenstadt, travelling in Georgia was not only about the directive from the Royal Academy of Sciences; rather it was a directive from the Russian Government. This is vividly described in his words: “When I finally reached the borders of the Russian Empire, I reckoned all the difficulties that I had to go through to collect information about the peoples and nature of this region; I finally realized that my goal was achieved for the glory of the Queen, for the good for the Royal Academy of Sciences and for the success of the science-my heart was filled with infinite feelings towards the providence [3; 333]. The glory of the Queen was Russian colonial policy in the Caucasus, which resulted in a sacrifice of the statehood of Georgia and independence of Georgian people.

Moritz Vagner about Russian Colonial Politics in Georgia

A German traveler Moritz Vagner saved very important news about Russian-Georgian relations in the middle period of XIX century. He activated in 1813-1887. Vagner travelled in Caucasus together with other countries and left the news worth paying attention. They are: „Caucasus and the country of Cossacks” and “Travelling in German colonies located in Kolkheti and on the other side of Caucasus”. Moritz Vagner’s news is protected in the second work where we can read interesting information about Russian-Georgian relations. Vagner had complete information about the political situation existed in Georgia. It seems that the German traveler had studied the character of Russian administration rather well as when he describes the capital of Georgia- Tbilisi, he negatively writes about the Russian administration:” The effective novelty like this characteristic for the civilization, is expected to be brought by Russians in the eastern provinces of Russia earlier than making a just, educated and honest administrative institutions.” [10; 16]. During his visit in Georgia Vagner saw well that the Russian administration and actual Russian policy, were based on violence.

His opinion about Tbilisi is very interesting: „The biggest buildings among the new ones are barracks, of course. Soldiers’ houses are the most necessary in such great military country as Russia is and they serve to restore the existing system.” [10; 14]. Russian Empire used either military forces or services of Orthodox churches against Georgia. According to Vagner, Russian church was one of the bases of Russian politics which badly influenced on the Georgian people and it was expressed in degeneration of Georgian customs and traditions. All these were one of the targets of the Empire. [10; 36]. Vagner was aware of the political situation of Caucasus and the public sentiments. As it seems from his works, Russian administration did not give any privilege to the certain number of Georgian nobles and they lived in poverty. Vagner did not mention the reason of this, but in our opinion it was conditioned by their political orientation [10; 36]. Georgian society could not adapt to their politics and struggled against Russian administration. The leader of this movement was the son of Erekle II, Alexander Batonishvili who began severe wars against the enemy in different parts of Georgia [17; 24].

Moritz Wagner knew this fact and he described the situation in details. Russian conquered politics were harmful for Georgian people from various points of view. Russian aggression prevented Georgia from its natural development. We mean the relations with European countries. Russia was irritated by the Georgian people's aspiration for Europe either politically, or religious-culturally. Russia made Georgia limit its relations with Europe, Russia repressed Catholic monks who arrived from Europe and they banished them from lots of towns of our country. According to Moritz Wagner, Russian administration banished Capuchinian monks living in Gori, Tbilisi and Kutaisi. The local population greatly respected for Catholic missionaries but Russian Empire was very strict towards them. Wagner condemned the Russian politics in his works: "Such an indignant strictness which they used against the foreign ecclesiastics' is not useful even for Russian administration. The Catholic population has got used to their existence for a long time. They are grateful to them for not only building Catholic churches but for building a hospital and a school as well, where the children are taught a bit Italian together with their native language," [10;111]. It is worth mentioning that Russians prohibited bringing literature from Europe. They saw political danger in Catholic monks' activities.

Wagner pays attention to create trading-economic monopoly of Russia in Caucasus. Russia had conquered the eastern line of the Black sea. Russia gained a special importance to Redut-Kale or Kulevi harbor among the Black sea ones in the I quarter of XIX century. This harbor was a Russian settlement.

Wagner saw similarities between Kulev harbor and Novochoerkassk which was the town of Cossacks of the Don. Reduk-Kale was full of Russian soldiers that time, though the climate of west Georgia badly influenced on Russian soldiers who got sick because of this air [5; 133]. Russia allowed a preferential transit in Caucasus which opened the way to the European capital to the countries of the middle Asia [10; 137-138]. But the Empire limited a free trading very soon [2;237]

At the end of his travelling Wagner finished his impressions about the Caucasus politics of Russia like this: "when I returned from Poti to Redut-Kale, my French co-travelers had been ready. The Hungarian had arrived with his luggage and collections which I had given to the head of the team from Tbilisi. We made an agreement with the Turkish captain. Russian boring boarding formality and customs officers' greenness was over [10;175].

Eduard Aichwald's Observations about Russian Colonial politics in Georgia

German traveler Eduard Aichwald was a naturalist by profession. He received his education at University of Berlin. Initially he started his travels from Germany, then to Switzerland, then to France and England. From 1823 he settled in Russia, in particular in Kazan, where he conducted scientific works and his expedition was planned at the University of Kazan. Eduard Aichwald studied in details the social system of our country, economic and the political situation. Thus the aim of his expedition was scientific; in reality Aichwald's main aim was the surveillance of the country's political situation. Whereas in his

book Russian policy in the Caucasus region is discussed in details. After careful analysis of Aichwald's observations, it becomes visible that the traveler is biased in reporting Russo-Georgian relations. Eduard Aichwald was well aware of Georgian history and he explained Russo-Georgian connection with the active moves from the foreign enemies: "In the beginning of the 13th century dark clouds gathered on Georgia; the country has fallen as a result of fights against people of different nations, who grinded the its body and this once blooming land was so ravaged that it became necessary to go under the protection of Russia [7; 26]. Eduard Aichwald considers the Georgian foreign political situation to be the catalyst for the launch of Russo-Georgian diplomatic relations [7; 60].

It is well known that the Russian oriented political course did not justify King Erakle's hopes, as the powerful Russia did not protect Georgia from the deadly attacks of Persians led by Agha Mohammad Khan. Although Eduard Aichwald describes the situation in a different manner as he states that: "The refugees left their shelters with caution, as they feared that Agha Mohammad Khan could return. They came back to their places only in Autumn of 1796, when General Zubov's army along with Colonel Shprekhnnev came to Georgia'... Peace was soon regained in Georgia, as General Zubov attacked Persia and regained control on Derbent, Baku and Shamakhia. He sent a detachment headed by General Korsakov to regain control over Ganja Khanate, who soon regained control over the city and made the city ruler Javad Khan declare the Russian supremacy. Javad Khan was one of the main figures in the Agha Mohammad Khans's attacks on Georgia. Korsakov also let free hundreds of Georgians from the Persian captivity [7; 30]. Eduard Aichwald thinks it was because of Russian presence that Georgia started to develop: 'The population of Tiflis was soon encouraged by the Russian presence in the country and began the redevelopment of the ruined city "[7; 31]. In reality, it is a known fact that the manifest by Alexander I about the abolishment of Kartl-Kakheti was developed in a secret environment and when they introduced the text of the manifest to which abolished the statehood of the country Georgian diplomats protested the text of the manifest [16; 817]. The introduction of the manifest was made under compulsion [16; 818]. Eduard Aichwald also discusses the political mistakes of the son of Erakle king Giorgi XII, who in Aichwalds' words:" His short reign was similar to a chain of unfortunate actions and frequent bloody attacks among the members of his family. In order to preserve peace in the country, Giorgi XII deemed it necessary to recall auxiliary detachment from Russia, which would keep the foreign enemies in fear and keep the local ones bridled... The weak king died in Tbilisi on 28th of December 1800. Prior to his death he entered under the Russian protectorate, because he vividly saw his country's inevitable downfall, either from the hands of foreign enemies or partly from the hands of local enemies.

From 1801 Georgia became a part of Russia and starting from then the Petersburg's governance was settled in the south of the Caucasus. The boundaries of this powerful country started to slowly increase. In the aftermath peace and security was in the region, social education and trade increased each year; the number of new buildings increased, whereas the population got accustomed to the supremacy of the European lifestyle and also the luxury life "[7; 31-33]. Eduard Aichwald reviews the Russo-Georgian trade relations in details, whereas the main aim of the Russian colonization of Georgia was the usage of the trade routes that allowed Russia to transport goods to Asia. Special emphasis

was put on the gateway through the Black Sea. As according to Eduard Aichwald Russo-Georgian trade relations blossomed after the signature of the treaty of Gulistan [7; 45]. As according to the Gulistan Treaty, Persians let Russian Empire have control over the Caucasus. In the third article of the treaty it is mentioned that: Karabag, Ganja, Shaki, Sirvan, Derbent, Kubi, Baku, Tiflis Khanetes and also Dagestan, Georgian Surageli province, Imereti, Guria, Samegrelo and Abkhazia [18; 438].^[P]_[SEP]

Eduard Aichwald new well about Georgia's role in the ancient trade relations, he writes: "Among two seas, the importance of this trade route is that there flies only Russian flag, therefore it is not dangerous to envy the foreign power. Goods in the Caucasus come in by land and sea. Even in the ancient Greek times there existed large world trades here on Mtkvari and Fazisi (Rioni) "[7; 44]. In Russian trade relations an important part was played a town of Odessa, whereas Caucasian traders went through Odessa to European cities. Important part was played by port Kalev (also known as Redut Kale) in the transit route as according to Eduard Aichwald: "Redut's port exists for three years and during these years the trade operations have increased vastly. Much of the goods are brought from Leipzig through Odessa. From Redut they travel to Tbilisi through Kutaisi. The number of the traders (mainly Armenians) has vastly increased during recent years. In Redut Kale the ships do not usually put anchors, in order for them to continue their path to Odessa; therefore, the traders choose the land route through Caucasus... The state customs receive more money each year. Last year they received the amount of 130000 silver manats [7;203].

In Redut Kale port Aichwald names the accommodation of the Russian commandant, also military barracks and hospital. As it seems, the Russian government had strict oversight of the trade route. Apart from Redut Kale an important role was placed on port of Sokhumi. As according to the German traveler the Duke of Abkhazia Mikheil Shervashidze frequently experienced rebellions from Abkhaz people. The Duke of Abkhazia had to ask for Russian help, which resulted in permanent Russian accession in Abkhazia. The Russian government made all the necessary arrangement to retain Mikheil Shervashidze as the Duke of Abkhazia, however due to the frequent attacks on his family, in the end he exiled to Russia along with his family members. [7; 200]. In Russo-Georgian trade relations special emphasis was put on Tbilisi, who had a vast potential in terms of trade development. Eduard Aichwald writes: "If we look at Tbilisi from the perspective of trade development we notice its unique location. Along with its formidable climate Tbilisi has a potential to become a first trade center in the world, which is well supported by the Russian government [7; 46].

Apart from Odessa-Redut Kale routes Russia used other land routes in its trade relations; among them was the historic Georgian military road. Russia actively used this route to transport goods to southern countries [7; 46]. Despite the fact that the information provided about Russo-Georgian relations by the German traveler Eduard Aichwald is less reliable, it still gives us a good insight in the Russian colonial politics, which they examined against Georgia and its statehood.

August Von Haxthausen about the Russian Colonial Politics in Georgia

A German traveler August Von Haxthausen who travelled in Caucasus in 1843 preserved important notices in his book 'South Caucasus' about Russ-Georgian relations. Haxthausen-born in the province of Germany, Bokendorf was initially fond of collecting folk songs, but later on the sphere of his interests has widened. For a while he was doing a military work, later on he studied law at the University of Gottingen. In 1837 being in Latvia, he crossed the border of Russian with the aim and desire of researching the country. He decided to travel around the Russian Empire, which was well accepted by Emperor, who even gave Haxthausen a monthly salary in the amount of 1500 manats [1; 11]. The area of Haxthausen's interest was the situation among peasants in Russia in general, but in particular the life of treasure and corvee peasants. The Russian government even provided him with the translator and made all the necessary arrangements for travel and research. Haxthausen was given a period of six months to conduct a research. Among others region, the German traveler went through the Caucasus and as we mentioned earlier his impressions were listed in his book 'South Caucasus'. Haxthausen visited Georgia on August 3rd till 20th of September of 1843. He traveled through many regions of the country and left diverse impressions about the country, including political, economic and social life. During the Haxthausen's visit to Georgia, Russian controlled the entire sea route in the Black Sea region of Georgia, where the government had built fortifications in order to defend the coast line. As according to the information by the traveler, General Von Budbergs was in charge of the defense of the coast line, who on permanent bases conducted the control of the fortifications [1; 31].

As Haxthausen notes: "Alongside the Caucasian coast line, Russian holds 20 strengthened fortifications, which are defended by 15000-18000 men. These are not well built fortifications, but they are enough to stand the attacks"[1; 31]. Despite the fact that Russia entirely occupied the whole Caucasian region, it had some problem in maintaining the military detachments in the Caucasus as needed further financial assistance from the government. As Haxthausen notes, the mountainous people of the Caucasus fiercely opposed Russian presence in the region, and therefore Russian government had to direct additional reinforcements. But according to Haxthausen, despite the financial troubles the region beared great importance for the Empire: "The Transcaucasia province, which is separated from Russia, is populated by independent, fighting-men, who reside in the high Caucasian mountains and the only route lies on the Georgian Military road is still a load on Russian Empire. The revenue from the region cannot cover the expenses of Russian Empire in the region. Apart from the army, which is under constant pressure from the local population, Russian empire needs additional 25000-30000 people to contain the local population. With the siege, submission and cultivation of this region a cultural and future mission was being prepared for the Asian region" [1; 38]. The German traveler tries not to discuss the issue of oppression and violence against local population and notes that: "The old and new travelers discuss more and more about the criminal situation in the region, about the briberies, violence and all sorts of intrigues. I have heard a lot about it, however I have nor the time, nor the mood, nor the assignment nor the mission to

ascertain the truth; I do not want to reiterate what others said..."[1;100–101]. It is worth mentioning that the officials working in the Caucasus region were awarded special privileges. The Emperor paid them triple salary [1; 98] Haxthausen in his book wrote about the lives of Russian soldiers. As the traveler noted, prior to the Emperor's decision all the work, including building the roads and bridges were done by the soldiers. Due to the fact that there was a shortage of craftsman, the Russian soldiers were mastered in craftsmanship and the money received through their work went to the detachment treasury, which was controlled by the soldiers. As the traveler notes, there were times when the soldiers returned to their homes with 1000 silver manats. The similar earnings had the spouses of the Russian soldiers.

Haxthausen puts significant emphasis on the statesmanship of famous Russian official Yermolov, who according to Haxthausen played a significant role in establishing order in the Caucasus region, but the traveler also does not shy away in describing the cruelty of his actions. While being in the Western Georgia, Haxthausen speaks about Duke of Samegrelo-Dadiani, who in the traveler's words proclaimed the supremacy of Russia and in this way kept his reign over Samegrelo region [1; 43]. As according to Haxthausen under the Russian protection was the region of Guria as well. The last Duke of Guria, Mamia Gurieli entered under the Russian protectorate voluntarily. In 1829 after the death of Mamia Gurieli, his wife and heir were exiled to Anatolia, whereas Russian governed Guria in the name of 'The Little Prince'. [1;201]. While being in the Western Georgia Haxthausen had conversations with Russian officials, who negatively referred to the local population, however Haxthausen describes the local population in a positive manner and writes: "These people are one of the most beautiful in the whole world with their bright appearance! Therefore, I cannot believe that such downfall is common for the whole population".[1; 51]. When talking about the capital of Georgia, Tbilisi, the German traveler reiterates that during the Russian reign Tbilisi has grown largely, and if not the unfavorable conditions, for example the Russian restriction of the free trade, the city would have grown more. [1; 62]. As it is known, Russia abolished the free trade restrictions in the South Caucasus in 1821. As a result of Russian governance in the region many positive changes occurred, such as: construction of roads, establishment of postal relations, regulation of the ecclesiastic affairs in general, in particular the restoration of relations among the different religious confessions and renewal of their churches [1; 83–84]. In Georgia and in Caucasus in general in Haxthausen's opinion the existing cultural heritage seems satisfactory; however he talks about the need for more education among the population. From his point of view in order to regulate the ecclesiastic affairs, the government had to open the religious schools and send students to Germany to get public education [1; 142]. In the end Haxthausen notes that: "In the country, where there is only military rule; there will be criminal and distress!" [1; 91].

Russian Colonial Politics in Georgia as according to the French Traveler Jacques Francois Gamba

As we noted earlier, Russia started the active colonization of Georgia in the beginning of XIX century. Russia needed the South Caucasus to lead his way to the important trade

routes, which would not only increase the capital of Russia in the Caucasus and Asia, but the European states would use the same exact trade routes, which would result in vast increase of the state revenues. Initially, the trade regulations inserted by the Russian government in the region was fettering, which resulted in blocking European capital. Later on Russia loosened the customs-tariffs and start the liberalization of it, in particular on October 8th in 1821 a preferential customs tariffs were set for trade and transit. All this is well described in the works of Jacques Francois Gamba, A French traveler, who was born on 26th of December, in 1723 in Dunkerk. He gained a public education at monastery college and a high one-in Paris and Leipzig. In the period of the Burbons' restoration he drew up and presented to the government the project about the development of trading with Asia which aimed to use the trading via through South Caucasus and it would provide French trade capital to be increased in Asia. Minister Richelieu liked and accepted this project and with his initiative and help Gamba travelled in Russia and South Caucasus. Trading interests of France had in common with the trading plans of Russia and thus, Russian government supported Gamba in carrying out his project. His trading-industrial ideas were acceptable among the government society of Russia. Gamba was in charge of consul in Georgia. He helped French merchants who arrived in Georgia in carrying out their trading activities in this period.

The establishment of preferential tariffs in South Caucasus helped the increase of the French capital; therefore, the French Government appointed Gamba as the head of the Tbilisi Consulate and awarded him with the Order of Honorary Legion. During his work as a consul in Tbilisi, Gamba helped the traders from France settle in the region. Gamba published the description of Russian and South Caucasus in two parts of his book in 1824-1826. Gamba provides as with interesting insights of the Russo-Georgian relations. As it turns out of the books, the traveler had good understanding of Georgian history, in this regards he cites various foreign sources. Apparently, the French traveler mastered Geography as well, as he rigorously describes the landscape of Georgia, describes the population, their social life and traditions. While discussing the Russo-Georgian relations the traveler often uses the term 'conquered', also 'South Caucasian provinces of Russia'. The analysis of the information provided by Jacques Francois Gamba gives us a clear-cut picture of the situation in Georgia in the first quarter of XIX century, where: Georgia is occupied and the population cannot adapt to the Russian government, this is clearly visible in case of one of the oldest regions of Georgia-Abkhazia. Coming from Odessa to Abkhazia, Gamba carefully analyzes the political situation in the region.

Despite the fact, that Russia placed military detachments in almost all areas of the Caucasus, it still did not have full control over the region. When describing one of the oldest towns of Abkhazia, Gagra, Gamba notes that: "If there was built a stone fortress for a 500 hundred men detachment, this garrison would be sufficient to defend Abkhazia from the attacks of mountainous people. The location of Gagra is convenient and Russian government should take this into consideration if they want to finally quiet the mountainous people of the Caucasus. It is therefore necessary, because during the past ten years they have been fighting against Russians. "[20; 78]. The hostile attitude from the local population is largely conditioned by the strict Russian colonial politics. At that time, Russia still had not gained a foothold in Abkhazia. The interests of Russia and Ottoman

Empire clashed in case of Abkhazia. As Gamba notes: “The Russians controlled only Sokhum-Kale along with its narrow fence: beyond this fence there is danger on every corner. When the soldiers’ leave the fortress to collect wood from the forest, they are fully armed, because they are afraid not to be kidnapped by Abkhaz... Six years ago, there were approximately 100 houses or barracks just outside the fortress; this was Bazaar, which was occupied by Armenian, Greek traders; as according to the order of the commander the houses were destroyed, because Abkhaz used them as hiding-places and easily kidnapped Russian soldiers” [20; 82.]

During this time in Sokhumi there was a garrison, which caused a lot of problems for Turks. As Gamba notes: “Sokhum-Kale is the most important fort in Asia, as it is the issue for constant problems between Russians and Turks. It is worth noting that Gamba knew the History of not only Georgia, but the whole Caucasus region, he had information about violent politics of Ottoman Empire and about Russian advancement on the political stage, he positively assesses: “During three centuries Circassia, Samegrelo and Georgia equipped the Harems and Mamluk Corps with the slaves; that is why, Turkey worries so much about the loss of these forts. But will the religion, dignity and humanity not inspire Russian government about the duty of not abandoning the forts; in Turkey’s case, it has only one value, to once again trade with the people?” [20; 83].

From Sokhumi Gamba continued his voyage accompanied by 200 men to western Georgia; the commander of Sokhumi helped him arrange the security related issues. Gamba explains all this with the frequent piracy in Abkhazia; Part of the companions had to gather reconnaissance of the territories, in order to avoid attacks from the local population [20; 84]. In Sokhumi, Captain Egorov organized a meeting for Gamba and the Duke of Abkhazia, who as according to the information from Gamba, was of Russian orientation. He was under the constant threats of the attacks from Circassians and Abkhaz and therefore his fort was under constant supervision of Russian soldiers. [20; 85].

An important information is provided by Gamba related to the family of the Duke of Abkhazia Duke Shervashidze, appointed by the Ottoman government, soon changed sides and declared his obedience to Russian government, which resulted in his death by the conspirators [20; 86]. In the beginning of the XIX century the Russian government deployed many travelers with the aim of research natural resources of the region. In Abkhazia, other than the transit route through the Black Sea, Russia had other motives too, which was the gold mines; in this regards, the French traveler gives us interesting insights: “Six versts away from Sokhumi we witness rich areas with graphite, whilst near village Souk-sus there is a gold mine. It is said that Safar-bay had carefully hidden the place, because he was afraid that Russians would occupy the whole territory with aim of appropriation of gold mines. [20; 87]. Russia started the pre-planned colonial occupation of the Caucasus. In St. Petersburg, they designed special maps on how the Russian expansion of the Caucasus would be directed. Even the French traveler has seen such a map in St. Petersburg.” [20; 94]

Gamba in his works refers to the issue of 1820 rebellion in Imereti. He does not discuss the issues that caused the rebellion (main reason was the Russian violent politics in the region, which encountered high taxes and physical violence against the population). According to his information the rebellion in Imereti was suppressed by a Nobleman

Gorchalov. [20; 192]. Georgian population could not get along with loosing the independence and the displeasure with the Russian presence in the region grew larger. The Russian governments tried canvass the noblemen, in order to gain more influence on the lower social classes of the population. This situation could be imagined as of the example of Imeretian noblemen as described by Gamba: 'After two hours of rid, we stopped at Jikhaishi, which is a large village located on a wonderful place, which consists of lands of three Imeretian noblemen loyal to Russian government; These noblemen had served in the army, and therefore they have military ranks, one of them is a Major, and he owns a sword with a golden hilt, a present from his Imperial majesty for active participation in suppressing the 1820 rebellion " [20; 149]; Many of the noblemen residing in Georgia fought on the side of Russia, because most important for them was the well-being they got from his imperial majesty. [20; 154].

As one of the most important ministers in French Government, Richelieu, along with Gamba, who sent to the Caucasus by the minister himself considered Caucasus in general, and Georgia, in particular to have a potential for establishment of European capital. [20; 139]. In his works Gamba also referred to the Georgian religion. In 1811 the Russian government abolished the centuries-long autonomy of Georgian church and joined it to the Russian Synod. [20; 217]; Thus the works of Jacques-Francois Gamba is relatively important for studying the Russo-Georgian relations of the first quarter of the XIX century. While analyzing the studies of Gamba, we might be able to restore the information about the Russian colonial politics in Caucasus in General and in Georgia, in particular.

Conclusion

Conquering attitude of Russia towards Georgia did not appear only in XIX century. Russia occupied the independent Georgia in 1921 and hampered its development for many years. This policy of Russia which treats independent countries with their occupation, but the nations having a great history and civilization-with their vanishing, does not stop nowadays. The aggression carried out against Georgia in August 2008, confirmed this again and once more. History of Georgia is taught either at schools or at high education institutions. Students of history specialty get introduced with the history of Caucasian nations at different Universities, which in our opinion, should be rewritten. The works of foreign travelers must be taken into consideration while studying these questions. The episodes concerning with Russian-Georgian and actually, Russian-Caucasian relations must be gathered together. Students and pupils will introduce these documents; they will get additional information and estimate documentary materials critically.

The present study will give them a certain orientation. Enriching school and University programs in the news of the European travelers' news we will provide future generations with rather more and true information about the history of Russia and Georgia.

References

- August Von Haxthausen About Georgia, translated from German language G.Gelashvili, Tbilisi 2011
- Georgian and Caucasian Economic Development in XIX – XX centuries; P. Gugushvili; Tbilisi 1949;
- Guldestadt's travels to Georgia; Translated from German language and comments were edited by G.Gelashvili; Part I Tbilisi, 1962;
- Guldestadt's travels to Georgia; Translated from German language and comments were edited by G.Gelashvili; Part II Tbilisi, 1964;
- Treaty of Georgievsk; Text was edited and remarks were made G.Paitchadze; Tbilisi, 1983;
- Notices of De Grai De Fua about Georgia; Translated from French language and edited by J. Odisheli; Tbilisi, 1985;
- Eduard Aichwald about Georgia; Translated from German language and edited by G.Gelashvili; Tbilisi, 2005;
- Ida Phfeifer's travels to Georgia; Translated from German language and edited by Prof. Giorgi Sosiashvili; Tbilisi, 2013;
- Jacob Reinegs, travels to Georgia; Translated from German language and edited by G.Gelashvili; Tbilisi, 2002;
- Moritz Wagner about Georgia; Translated, added introduction and comments by Gia Gelashvili; Tbilisi, 2002;
- Georgia's Foreign Policy and Diplomacy Book I (XV-XVI centuries); E. Mamistvalishvili; Tbilisi, 2009;
- Georgia's Foreign Policy and Diplomacy Book II; E. Mamistvalishvili; Tbilisi, 2011;
- Russia's relations with the Northern Caucasus in the second half of the XVIII century; E. Kopaliani; Tbilisi, 2000;
- Alexander Batonishvili's struggle against the Russian administration, E. Orjonikidze; Tbilisi., 1999;
- A Little war that shook the world; Ronald D. Asmus; Tbilisi 2010;
- Outlines from the History of Georgia; Book IV; Tbilisi, 1973;
- Rober Ker Porter about the Political life of Alexandre Batonishvili; G.Sosiashvili; 2013;
- History of the Georgian Diplomacy (Reader); Tbilisi, 2004;
- The protective Treaty of 1783; I.Tsintsadze; Tbilisi, 1960;
- Travels of Jacques-Francois Gamba in the Caucasus; Translated from French language and edited by M.Mgaloblishvili; Tbilisi, 1987;
- Russo-Georgian relations in XVIII century; I.Javakhishvili; Tbilisi, 1919;

“Circassian Genocide” of 1860s and its’ Influence in Modern Georgian Boundaries Formation

Lela Vanishvili

PhD-c, International Black Sea University

Email: lvanishvili@ibsu.edu.ge

Abstract

The following article is dedicated to Circassian genocide by the Russian Empire in 1860s. Nowadays for the most expression “Caucasus Region” is equivalent for Georgia, Armenia and Azerbaijan, but this image is somehow false expression because these three countries as a single group are more the result of 19th-20th century events, than a true historical category. Historically till the mid-19th century Circassia covered most of the western half of the Caucasus region, forming an ethno cultural, demographic and linguistic unit that was in size of Georgia. Therefore is survived it could likely have become a fourth Caucasian country, like Georgia Armenia or Azerbaijan. Brutal and crucial actions of Russian Empire caused Circassia region to be totally eliminated from the concept that is called “Caucasus Region”.

In the paper I would like to discuss some historical facts about the Ethnic cleansing of Circassia and to underline the results of “Circassian Genocide” in formation of modern Caucasus Region and especially the irremediable results for Georgia that is called the separation of Abkhazia and South Ossetia.

Keywords: genocide, Russian empire, ethnicity, isolation, starvation, expansion, Caucasus region.

Introduction

Regarding ethno linguistic composition, the Caucasus region is one of the most complex regions of Eurasia. There are three language families that can only be found in this region, and are not related to any other language families: South Caucasian, Northwest Caucasian, and Northeast Caucasian languages. The region can also be a subject of interest in Huntingtonian terms, since Christian and Muslim ethnic groups are located mutually surrounding each other, as the black and white checks of a chessboard. Most groups of the South Caucasian language family, as well as the Armenians and Ossetians are Christians, while most of the Northwest Caucasian, the Northeast Caucasian and Turkic groups are Muslims, as well as the Kurds. The region can be a subject of special interest due this complexity. It is a question though, whether we can regard it as part of Southeast Europe. If we try to define Southeast Europe as a region formed by common historical and cultural heritage, then it can be viewed as part of Southeast Europe. The Christian Byzantine Empire, and the Muslim Ottoman Empire played a key role in the history and cultural evolution of the region, as much as they did in case of the Balkans.

While the Balkans was the western, the Caucasus region was the eastern frontier of these empires. In the 19th and early 20th centuries one more common feature was that both cases became a battleground between the Russian and the Ottoman empires, where most Christian ethnic groups aligned themselves with Russia, and most Muslim ethnic groups with the Ottoman Empire in both of these regions. ("Ethno Demographic Changes in the Caucasus 1860-1960", 2011)

The Caucasus region has witnessed three dramatic events of ethnic cleansing and genocide between 1860 and 1960. First of these was committed by a Christian power against a Muslim ethnic group, the second one by a Muslim power against a Christian ethnic group, and the third one by a Communist regime against a group of its Muslim subjects. In the first case, the armed forces of expanding imperial Russia literally erased old Circassia, what has previously been a demographic entity equal to Georgia. The region has been populated by Russian settlers thereafter. In the second case the Ottoman Empire has erased about three quarters of the historical Armenian homeland a similar way. Most of this territory is populated by Kurds now. In the third case, Stalinist Soviet authorities have deported several ethnic groups from the North Caucasus to Central Asia. During the deportations large numbers of these people died due to starvation, cold and atrocities. ("Ethno Demographic Changes in the Caucasus 1860-1960", 2011)

After a few decades they were allowed to return to their homelands, but the after effects of the trauma still cause political tensions today. As in other parts of Southeast Europe, these 19th-20th century traumas are determining interethnic tensions of our days.

Background

Regarding its history and culture, the Caucasus region has been under the influence of three neighboring regions. Anatolia in the Southwest, the Iranian Plateau in the Southeast, and the Eurasian Steppe in the North. In most historical periods, each of these was home to a different culture, and the impact of these cultures determined the character of the Caucasus region. From this point of view, it is very interesting, that out of the three regions, two of them experienced a change in their own cultural character during early modern times. In the Eurasian steppe, the Slavic speaking Christian Russian Empire replaced the Turkic speaking Muslim Tatar Khanates in the 16th century, while in Anatolia the Turkic speaking Muslim Ottoman Empire replaced the Greek speaking Christian Byzantines in the 14th century. This meant a complete shift in external cultural and political influences on the Caucasus. While before these shift, Christian entities, such as Georgia and Armenia could expect support from Anatolia and hostility from the Steppes, after the shift, it became the other way around. The Christians of the Caucasus, who were in intensive interaction with Europe during Byzantine times, became isolated from Europe, surrounded by Muslims from all sides, and Russia became the only Christian power, on which they could rely in this situation. On the other hand, the shift resulted in similar consequences for the Muslims of the North Caucasus (Richmon, 2008).

After Christian Russian replaced the Muslim Tatar Khanates on the Steppes, they got stacked between Christian Russians in the north, and Christian Georgians in the

south. This situation became fatally hopeless for the Circassians by the 19th century, after the Russian conquest of Georgia and Ossetia, and the elimination of the Crimean Khanate. This left them completely surrounded by Russian ruled Christians, and led to their catastrophe in the 1860s. Among Christians, the situation of Armenians became equally hopeless.

Today, for most people the expression “Caucasus Region” is equivalent for Georgia, Armenia, and Azerbaijan. This image is somewhat false, however, these three countries as a single group are more the result of 19th-20th century events, than a true historical category. Present day Armenia and Azerbaijan only cover minor parts of the areas historically populated by Armenians and Azeris. Present day Armenia and Azerbaijan are separated from their related regions by borders drawn in the 19th century, as borders between the expanding Russian empire with Ottoman Turkey and Persia. Therefore, the present day Azerbaijan-Iranian and Armenian-Turkish borders are not significant historical, cultural, or geographical dividing lines, just mark the limits 19th century Russian expansion. The reason why despite this fact, still these are the present borders of independent Armenia and Azerbaijan is that while the turning points of history enabled the Armenian and Azeri communities of imperial Russia to achieve independent statehood, the Azeri population of Iran, and especially the Armenian population of Turkey were not that lucky. The areas historically known as Armenia and Azerbaijan extend deep into present day Turkey and present day Iran. Regarding these circumstances, it is doubtful if we can view them as historically part of the Caucasus region. Before the Russian conquest, historical Azerbaijan was integral part of the Persian Empire, with closer cultural and religious ties to rest of the Iranian plateau, than to the narrower Caucasus region. At the same time, as late as the early 20th century, Armenian population has lived scattered throughout vast areas of what is now eastern Turkey, mixed among Turks and Kurds, with a culture that had more to do with Anatolia, than with the Caucasus Mountains. On the northern slopes of the Caucasus we can find a region also with unique cultural patterns and a unique historical experience on its own. This region, the Northern Caucasus is now entirely part of Russia, and is outside the borders of Georgia, Armenia and Azerbaijan. Historically, however, this is the area that has mostly been referred to as the “Caucasus Region”. This area is marked by the presence of several small ethnic groups, and political units. Until the mid-19th century, the Circassians covered most of the western half of this region, forming an ethno cultural, linguistic and demographic unit, that was in size equal with Georgia, therefore if survived it could likely have become a fourth Caucasian country, equal with Georgia, Armenia and Azerbaijan. Old Circassia however, has been virtually eliminated by the brutal actions of the imperial Russian army. The ethnic groups of the Northern Caucasus with deep warrior traditions have fiercely resisted any great power that tried to conquer the region, no matter if it was Persia, Byzantium, the Mongolian Empire, the Ottoman Empire, or Russia. As a consequence, in this region, politically clan system remained dominant well until the 20th century.

Russian Conquest of the North Caucasus, and the Circassian Genocide

The Russian conquest of the region has occurred in several stages. The chapter below is trying to give a short overview on this. Elimination of the Tatar Khanates, and foundation of Russian fortresses along the foothills of the Northern Caucasus the Russian Empire has conquered the Tatar Khanates along the river Volga during the mid-16th century, reaching the foothills of the Caucasus (Broxup, 1992).

For the next two centuries, the Crimean Khanate became the main barrier against further southern Russian expansion. In contrary to the Kazan and Astrakhan Khanates along river Volga, the Crimean Khanate was close enough to the Black sea to acquire an Ottoman military umbrella, and this way avoid early Russian conquest. This country formed a significant strategic barrier. Until the conquest of the Crimean Khanate, Russia did not have an exit to the Black sea, and this way, the Black Sea formed a “Turkish lake”. Due to this, Russian conquest could not make a use of maritime Black sea routes, while the Ottomans could use the sea to supply their Circassian allies in the Caucasus. Russian expansion started again only after the elimination of the Crimean Khanate at the end of the 18th century. From this time on, Russia could also use the Black sea for its expansion efforts. The North Caucasian clans were still independent from Russia, but their geo strategic positions became far more vulnerable. After the elimination of the Crimean Khanate, (and putting Russian military presence to Ossetia) the next stage of the conquest was the acquisition of Georgia in 1801, what resulted in Russian troops right in the heartland of the Caucasus region. Christian Georgia in the southern side of the Caucasus, surrounded by Muslims from all sides, has repeatedly asked for Russian help in the previous decades, since Russia was the only fellow Christian power within its vicinity. In 1801, after a Persian army has sacked their capital, Tbilisi, the Georgian political elite decided that their situation is so serious, that a mere alliance with Russia is not enough against the Muslim threat. Consequently they made a decision, that voluntarily subjugation to Russia, a Christian empire, is the lesser evil compared to being subjugated by one of their two Muslim neighbors, either Ottoman Turkey, or Persia. The Russian army moved in via recently acquired Ossetia. The Georgian political elite was divided on this desperate decision, but those who objected, were quickly silenced by the arriving Russian military. By this step, Russia acquired a new possession lying one hundred kilometers south of its previous boundary, surrounded by hostile polities from all sides. Also the hostile North Caucasian tribes were located between Russia and newly acquired Georgia. Ossetia was the strip of land that attached Georgia to the Russian empire, and provided supply and communication lines through the otherwise hostile Northern Caucasus. This new situation has mixed up the geostrategic balance of the region. Until the acquisition of Georgia, the Kuban-Terek line formed a clear, easily defendable southern boundary of Russia. Georgia however, as a Russian possession surrounded by hostile polities, and attached to Russia only by a narrow strip of land in Ossetia, has put the Russians to two choices: If they maintain the Kuban-Terek line, Georgia will soon collapse, if they make efforts to keep Georgia that will only be possible through further conquest. The Russians, -already in a historical period of imperial expansion- obviously chose the latter, and used

Georgia as a base for further conquests in the region. Russian relations with Ottoman Turkey, Persia, and the Muslim North Caucasian tribes were already hostile before the acquisition of Georgia. After the Georgian conquest, these relations turned into a series of extremely bloody wars, lasting for several decades (Brower, 2003).

At first, Russia insured its new procession against its more dangerous foes, Ottoman Turkey and Persia. After the Russo-Persian war of 1804-1813, in the treaty of Gulistan, Russia acquired from Iran all what is now Azerbaijan. Besides the already existing mountainous route through Ossetia, this way a maritime route was opened up to the new Russian processions through the Caspian Sea and the port of Baku. The Russian acquisition of Azerbaijan also cut the Muslim Chechens and the Dagestanis away from Persian supplies, and made them surrounded by the possessions of hostile Christian Russia. In 1810, Russia acquired the Turkish Vassal Georgian kingdom of Imereti, what covered the western half of Georgia on the Black sea coast. The conquest of Imereti had the same results in the west as the conquest of Azerbaijan in the east. It opened up a sea rout from Russia to Georgia, and it isolated Muslim Circassians of the Northwest Caucasus from Ottoman supplies. The Russian conquests of Azerbaijan and Imereti has reverted the strategic situation. So far Christian Georgia was a besieged land surrounded by Muslim polities. From now on, it became part of a Russian ring around the Northern Caucasus, and the Muslim North Caucasian mountaineers became besieged polities, surrounded by Russian possessions. After this stage, it become unavoidable –unless if Russia loses all its Georgian and Azerbaijani possessions- that the Russians will sooner or later conquer the surrounded North Caspian Muslim polities. The question was only when and how. The answer to “when?” became the mind 19th century, and the answer to “how?” became a relatively usual conquest for the Chechens and the Dagestanis, but became a genocide for the Circassians, in which Circassia as it has been known for the previous centuries, simply ceased to exist. In these wars, the two cores of resistance were Adygei-Circassia in the west, and Chechenia and Dagestan in the east. Between these two areas, Ossetia and Kabarda showed more willingness to subjugate to Russia. Therefore, we can talk about two resisting enclaves, one in the west, and one in the east. In the east, the Dagestani and Chechen resistance was led by the famous Imam Shamil, and his final defeat occurred in 1859. Here, although atrocities did happen, and a large portion of the population did fled, the Russian administration was basically satisfied with subjugation, and did not aim extermination. The Russian attitude became different for Circassia however, the western enclave of resistance, where fighting continued throughout the first half of the 1860s (Geraci, 2008).

The Circassian Genocide & Historical Background of the Abkhazian-Georgian Conflict

As it has been mentioned above, as recently as the mid-19th century, the Circassian ethno cultural area had such a significance, that had it survived, today it may be a fourth independent Caucasian country along with Georgia, Armenia and Azerbaijan, equal to the other three. Old Circassia lied between Georgia in the south, Ossetia in the east,

and the Kuban River in the north. In the west, Circassia extended as far as the Strait of Kerch. This area, especially its coastal parts along the Black Sea is the rainiest part of the Caucasus region, therefore suitable for agriculture. Today cities such as Krasnodar, Sochi, Tuapse, and Novorossiysk are located in what was Circassia. In the second half of the 19th century, the Russian army has executed something that we can call nothing but an act of ethnic cleansing on such a scale, that many view it today as one of the forgotten genocides of history. The emptied territory was populated by Russian settlers thereafter, and the remnants of the Adygei Circassian population can now be found in scattered pockets among them, especially in the Karachai Cherkas Republic, the Adygei Republic, and around the city of Tuapse. The Kabardians whoever, who are viewed by some as part of the Circassian people, and viewed as a separate ethnic group by others, managed to avoid this fate by subjugating earlier to the Russian conquest, and still form a majority in the KabardBalkar Republic (Henze, 2009). The military campaign that ended in the Circassian genocide, has occurred in 1860-1864, under the leadership of general Yevdokimov. After the Crimean war, when the Ottomans gave up all claims for the Northern Caucasus, the Russian leadership has decided to solve the Circassian question through forced resettlement. They gave the choice to the Circassian clans, to resettle to enclaves on the Kuban plains patrolled by the Russian military, or to resettle to the Ottoman Empire. Most of them chose either flight to the Ottoman Empire, or resistance, fighting literally until the last man. In the first year of the campaign, from the northern borderlands of Circassia along the Kuban River, four thousand families chose to move to Ottoman Turkey, the tribes of the mountainous interior chose resistance however. This time however, after the Crimean war, Ottoman Turkey did not provide the support it used to give before. Before the final clash, the Circassian leaders made a last attempt to resolve the conflict without the breakup of the Circassian ethno cultural area. In the fall of 1861, their delegation personally met Tsar Alexander II in Yekaterinodar. They gave him an offer that Circassians are ready to subjugate to Russia, with the condition to let the existing Circassian villages and settlements continue to exist, and the withdrawal of Russian military units and Cossacks back to the northern banks of the rivers Kuban and Laba. The Tsar refused the offer, and stuck on the previous Russian conditions: The Circassians either subjugate themselves to resettlement carried out by the Russian military within the empire, or they have to leave the empire, and that there is no third choice. After negotiations in Yekaterinoder failed, the end become unavoidable. Only less than one tenth of the Circassian population, 150 000 people chose resettlement within the Empire. As of 1897, there were only 217 000 Circassians left in the empire. Out of them, 65 000 were Kabardians, who largely managed to avoid resettlement, and 152 000 were the remnants of the Adygei-Circassian population. Approximately 700 000 Circassians made the way to Ottoman Turkey, 500 000 in 1860-64, and another 200 000 in 1858, already right after the Crimean War. The Russian authorities granted free access to the Turkish and Greek ships transporting the Circassians, so that they could get rid as many of them, as possible. Still the number of Circassians perished during 1860-64 is estimated to be around another 700 000, about half of the original population, and that gives the reason, why many consider these events as a genocide.

Many of the victims died fighting the invading Russian army, many of the civilians were killed in atrocities committed by the Russian army, many were killed by the diffi-

culties of the chaotic escape to the Black Sea ports through the mountains, and many died of starvation and exhaustion on their way to Turkey, or as overloaded refugee ships sunk on their way. During the Russian conquest of the Northern Caucasus, lots of people from the other Muslim ethnic groups of the region have fled to Turkey as well. What made the case of the Adygei Circassians different, was that in the case of other ethnic groups this flight did not result in the breakup of their homogenous ethno cultural areas (Glyn, 2000).

Despite being closely integrated with Georgia in medieval times, due to the impact of Ottoman rule, most of the population became Muslim by early 19th century. As a consequence, in the troubled years of the Circassian genocide, a majority of the Muslim Abkhaz population followed the Circassians to exile in Turkey. This led to depopulation of large parts of Abkhazia in the 1870s. The Russian government repopulated the abandoned areas of Abkhazia with Christian settlers. Mostly with Georgians, but with Armenians and Russians as well. These events set the bases of the severe Georgian-Abkhazian conflict.

References

- "Ethno Demographic Changes in the Caucasus 1860-1960". (2011). *International Relations Quarterly*.
- Brower, D. R. (2003). *Turkestan and the Fate of the Russian Empire*. New York : Routledge .
- Broxup, M. B. (1992). *The North Caucasus Barrier: The Russian Advance Towards The Muslim World*. In H. P. B., *Circassian Resistance to Russia* (p. 252). New York: St. Martin's Press.
- Geraci, R. (2008). "Genocidal Impulses and Fantasies in Imperial Russia". In D. Moses, *Empire, Colony, Genocide: Conquest, Occupation, and Subaltern Resistance in World History* (pp. 343-371). New York: Berghahn.
- Glyn, B. (2000). "Hijra and Forced Migration from Nineteenth-Century Russia to the Ottoman Empire. A Critical Analysis of the Great Crimean Tatar Emigration of 1860-1861." . *Cahiers du Monde Russe*, 79-108.
- Henze, P. (2009). "Fire and Sword in the Caucasus: The Nineteenth Century Resistance of the North Caucasian Mountaineers". *Central Asian Survey*, 5-44.
- Richmon, W. (2008). "The Northwest Caucasus: Past, Present, Future".

History and Power of Eternal Cities: Heavenly Jerusalem and Georgian Gelati

Eka Avaliani ¹

Assoc. Prof. Dr. International Black Sea University

Email: eka_avaliani@yahoo.com

Abstract

The article addresses the question of eternal Jerusalem, examines the designations of eternal cities and discusses the issue of space transformation. I presume that eternal Jerusalem is invested with the forms of power and I have analyzed the link between the appropriation of space and nation building in the context of the medieval Georgia. The paper compares the data provided by *OT* authors with medieval Georgian sources and urban pattern.

Keywords: eternal cities, Jerusalem, Georgian king David The Builder.

"At that time Jerusalem shall be called the throne of the Lord, and all nations shall gather to it, to the presence of the Lord in Jerusalem, and they shall no more stubbornly follow their own evil heart." Jeremiah 3:17

Introduction

The main leitmotif of the present research is related to the issue of the eternity of the city of Jerusalem, while exploring how medieval Jerusalem during the Crusades was perceived through the Georgian historical narrative and how the Georgian King David the Builder (1073-1125 CE) responded to it by recreating and relocating "the Second Jerusalem" in the peripheral region of Eastern Christendom, in the vicinity of the then Georgian capital city, Kutaisi. Numerous studies have indeed scrutinized the process by which space is invested with the forms of power and have analyzed the link between the appropriation of space and nation building. The linkage of medieval Christian Jerusalem to the peripheral space of medieval Christian Georgia of the same time is an obvious example of the division of legacies between the Eastern and Western Christians. Some theoretical issues may arise during this discussion. For example, the term and idea of "eternity" may be a point of confusion for the public as well as another theoretical question of to what extent we are able to choose the candidacy of Jerusalem for the said position. I propose my own approaches to these problems. The term "eternity of a city" or "eternal city" has generally literal and symbolical senses (developed from theoretical speculation). Denominators for the "eternity" appear on the mental level (mental modelling) rather than the physical one, but since the occurrence of these cities is exposed on a physical level as well, it enables us to comprehend the nature of this phenomenon. Consequently, we

assumed that these cities are valid for reconstruction on both levels. The multifunctional role and designators of “eternal cities” are important in modelling or reconstructing the cultural and urban lifestyles of neighbouring cultures, which are influenced and conditioned by them. Cities similar to Jerusalem according to their historical importance, significance and values can be sorted into one broad system of “eternal cities”. A city itself can be accepted as a distinct model, with its independent characteristic features as an immanent condition for the “model cultures”, also comprehended as a mini “model” of the social organization. In our perspective, historical knowledge about these cities is well-collected. We are familiar with them since we have sufficiently experienced them through the historical artefacts, the texts, etc. However, on the other hand, we accepted them as “well-known veracity” because “others” have sophisticatedly experienced them in the form of historical memory, or in a variety of cultural impacts because a single cultural tradition has a significant influence on others, determines the outcome of something common and thus develops the general historical understanding of the given system.

The subject of how we know and what is known is epistemology and I think that “eternal city Jerusalem” with its Georgian counterpart or twin Gelati complex (in the vicinity of the city of Kutaisi) in some way are the candidates which are projecting the medieval past and the phenomenon of eternity. Historical and cultural juxtaposition and drawing links between twin cities explain how different cultures can coexist and influence each other through the same idea. It also helps us understand and comprehend shared cultural background, interpret the events in similar ways and provide an understanding of the symbolic meanings of sacred narratives. I have developed my own approaches in the following directions and intend to explore the cases of eternal city manifestation:

1. Outlining self-definition, self-identification and self-significance on the regional and international extensions (medieval Jerusalem and Georgian case).
2. How other ancient societies of the same period reacted to the salience of these cities/urban areas (both negative and positive evaluations should be taken into consideration), what was the “cultural tribute” they had to pay to the cultural setting (medieval Jerusalem and Georgian case)?!
3. How images of these cities remain in later historical memory, and what impact these cities have on modern historical knowledge: the impact of cultural traditions on historical understanding (Georgian Case).

In the case of Georgia, some additional questions need to be answered. These are: a) How medieval Jerusalem during the Crusades was perceived by the Georgian society and how the city of Jerusalem, the principal subject matter of our research, was appraised by the Georgian historical narrative? b) How Georgian King David the Builder, as a model of statesman, responded to and “relocated” Jerusalem into the Georgian space? The transformation of Jerusalem across space and time obviously cannot be explained in conventional terms. It can be done either through direct contact, or by means of laborious preservation of traditions through the years. “Portability of the city” is the “mental mate-

¹ I would like to express my gratitude to Mr. George Meladze for thorough English-language editing of the manuscript.

rialization” of the eternal cities from space to space and from time to time, which gains a new aspect of the city, an aspect of an “imaginary space”. Reminiscence and perception of the “imaginary city” may be possible at various intellectual dimensions: historical, traditional, cultural, literary, mythological etc.

Jerusalem - Is it a Right Candidate for the Eternal City?

I perceive eternity of a city as a phenomenon associated with continuity through the time and territorial setting. These features are essential for the perception of the city. Although, the most interesting manifestations of *eternity* are the transformations across space and time, when the city continues to exist in a new dimension, such as, location and time, sometimes even at the level of a virtual imagination and may be considered to be a transformation of one another (Renfrew, 2009). In this regard, Rome is the most obvious example which was “moved” from Italy to Asia Minor. As “a portable space” it was relocated in the new space within a single time period and became the Second Rome, known as the “Eastern Roman Empire”, which gave rise to entire new trajectories of urban growth and change (the Byzantine period). Relocation of Rome in the new space is considered as its mental materialization rather than transformation and continuity of physical forms and the historical process. Jerusalem is characterized by interesting manifestations of a similar type. As an “imaginary space”, it was relocated in the kingdom of Georgia, near the capital city Kutaisi in the XII century, when the Christian Crusades wrested control of the Palestine region from the Seljuk Turks through a series of military incursions conducted by Christian armies largely from Western Europe. The armies of the Christian Crusades were only able to hold Jerusalem for about 90 years—a shorter period than other regions in the history of Crusades. At that time, Georgia was ruled by David IV from the dynasty of Bagrationi, who was the king of Georgia from 1089 until his death in 1125 CE. During his reign, “Second Jerusalem” as an imaginary space was applied to Gelati, the relocation was affirmed by the composition of a new historical conception- “Gelati- another Athens, and the second Jerusalem”. The combination of these two different concepts into one was legitimated by David IV and stated in the medieval Georgian meta-narrative. Later, the notion was attached to and stretched on the urban place.

As I'll propose below, an emblematic, Christian-Latin City Jerusalem of the same time enters the Georgian historical narrative via the mnemohistory (Assmann, 1992, p. 30-34 ; Assmann, 1996, p. 31, 26 f.) with references to the earlier past and somehow refers to biblical times. These passages reassured the members of a Georgian society of their collective identity and supplied them with an awareness of their unity and singularity in time and space (i. e. historical consciousness—by creating a shared past). The invention of Gelati symbolism as an alternate (*Lat. alter* “the other”) Jerusalem, was exclusively to denote the collective understanding, or to indicate some construction, because cultural memory is not about giving testimony of past events, as accurately and truthful as possible, nor is it necessarily about ensuring cultural continuity: it is about making meaningful statements about the past in the given cultural context of the present (Borofsky, 1987; Friedman, 1992). It is obvious that the Georgian king found the right moment for making meaningful statements and that “present moment” turned out to be

the most convenient for the appropriation of the legacies of eternal Jerusalem, dividing the city between Latin knights and the Georgian king, who thus demanded his part of the heirloom to which he was entitled.

Research Approaches and Methods

Additionally to the above mentioned methodology, the *longue durée* research mode was chosen (Braudel, 1958; Braudel & Coll, 1987), which gives priority to Jerusalem to be reconstructed as a long-term historical model, and in the given circumstances (the Georgian Case.) consideration of the *longue durée* system is more helpful than the recourse to immediate causal factors. Thus, the present research is not limited to the concrete chronological frame; Jerusalem is put into the mode of reconstruction of cycles, which diachronically shifts, recalls and stresses early pre-Christian tradition. Since, it is important for the acquisition of the understanding of the Georgian heritage claims (this part implied the tradition that the Georgian royal Bagrationi dynasty was of Hebrew origin and descended from the biblical King-Prophet David. Sumbat Davitis-Dze, 2003; Toumanoff, 1963, p. 423; Rapp, 2000, p. 571–572).

The second approach, as already mentioned above, is based on “mnemohistory” introduced to the archaeological disciplines by Jan Assmann. “Mnemohistory” is manifested in its relation to the past - as it is remembered, and it “is reception theory applied to history”. This is the “proper way of dealing with the working of cultural memory” and, thus, “mnemohistory investigates the history of cultural memory” (Assmann, 1988 a, p. 9-19; Assmann b, 1988, p. 87-114; Assmann, 1996, p. 9, 14, 15). Assmann defines cultural memory as the “outer dimension of human memory” (Assmann, 1992, p. 19), embracing two different concepts: “memory culture” and “reference to the past”. “Memory culture is the way a society that ensures cultural continuity by preserving, with the help of cultural mnemonics, its collective knowledge from one generation to the next, rendering it possible for later generations to reconstruct their cultural identity. References to the past, on the other hand, reassure the members of a society of their collective identity and supply them with an awareness of their unity and singularity in time and space—i.e. historical consciousness-by creating a shared past” (Assmann, 1992, p. 30; Assmann, 1996, p. 31). These approaches are particularly important for interpreting Georgian historical material related to the origin of Bagrationi dynasty (for the purpose of self-*definition and identification*).

Recently, S. Nikolaishvili correctly noticed that “the tendency to acquire Byzantine court as well as Georgian royal titles symbolized the growth of authority of the Bagrationis in the region and reflected their project of expansion. Dynastic propaganda and their widely broadcasted biblical origin and being the descendants of the Prophet-King David, were strong points of the Bagrationis’ hegemonic ambitions in the Caucasus. These ideas found their way into the historical writing of Sumbat Davitis-dze, who, in *The Life and Tales of the Bagrationis*, traced the Bagrationi family provenance from Adam through Noah and Shem, then through the great kings of the ancient Hebrews, and finally to a certain Jew named Solomon” (Nikolaishvili, 2011, p.6). At the beginning of the ninth

century, the monk Grigol Khandzteli called the Georgian king Ashot I (r. 813–830) the “son of David the prophet, anointed by God”. However, the earliest mention of their biblical origin was made in a written text only in 950 by Giorgi Merchule, the author of *The Life of Grigol Khandzteli* (Nikolaishvili, 2011, f.16). According to the family tradition, recorded by the eleventh-century Georgian chronicler Sumbat Davitis-dze, and supplied much later by Prince Vakhushti Bagrationi (1696–1757) with chronological data, the ancestors of the dynasty traced their descent to the biblical king David. The ancient dynasty like Bagrationi helped give stability and the sense of national identity to the people. Symbols and memories of this dynasty have played a crucial role in the construction of national identity.

History as Cultural Memory: Mnemohistory, Jerusalem and the Formation of the Georgian Nation

After the fall of the Western Roman Empire, a series of national histories written in Europe sought to discover, rediscover, or even invent the origins of the Germanic kingdoms that had inherited a formerly Roman-occupied territory. Between the 8th and 10th centuries, the European record becomes rich in chronicles. At the same time, the formation of national historical narrative proceeded in the medieval Georgia. The socio-political demand intended for the creation of national narrative apparently emerged in the Georgian state circa 10th-12th centuries. Hence, it had arisen from the State-related interests. The trend of "Memory of Jerusalem" was generated on the basis of the afore-mentioned policy, directing development of a new Georgian historical tradition, as far as connection with the Holy Land of Jerusalem had always been of special importance for Georgia as well as for the entire Christian world. I consider that King David Bagrationi was the main inventor of this new tradition as well as the designer of the new project for Gelati complex. The Gelati complex, an urban construction was considered as an alter Jerusalem (*Lat.* "the other") and "making other" (*alterare Latin* "to alter, to make other") Jerusalem was a political decision made for evoking a specific image of superiority. This political decision was submitted in one universal historical concept: "Gelati - another Athens and the second Jerusalem". Below, I intend to discuss the essence of this concept, analyze the historical context and evaluate the *validity* of documentary information and references.

a) Between Concept and Reality

King David the Builder, who united the Kingdom of Georgia, *established* Gelati Monastery and *Academy* near Kutaisi in 1106. The Gelati Academy was recognized as a great centre of theology, education and science within the orthodox world at that time.

Replacement of Jerusalem with its salient features appears to be the process of “imaginary materialization” of a unique urban pattern, from space to space and from time to time, which gave a peculiar aspect to Jerusalem, the aspect of “eternal city” (which became a prototype for Gelati). Although, I state that this relocation of the visible city was indicated by the borrowing of urban symbolic functions rather than urban structural features. As Renfrew admits, the most persuasive homologies among the urban plans,

(patterns) and urban functions are not often contemporary (Renfrew, 2009, p.44-45) or even the same, and I think, that the most appropriate point of comparison for the medieval Gelati is not necessarily the exact Jerusalem of the Crusaders' time or Athens, but rather the earlier Jerusalem that flourished in the Biblical narrative.

Reminiscence and perception of the "eternal city" of Jerusalem by the Georgian king and his entourage was based on the Biblical tradition, early chronicles but the chief inspiration for this new kingship ideology was the Byzantine imperial idea (Nikolaishvili, 2011, p.12; Angelov, 2007; Bell, 2009). This propaganda served to create a model of kingship and power different from the one that had existed before David IV (Nikolaishvili, 2011, p.12).

The relocation of Jerusalem with its salient features to the Georgian geographical location gives the impression of being a sort of "imaginary materialization" of principles rather than continuation of pure physical forms of a city or historical processes, and it was nothing but an effect of a symbolic formalization of an earlier tradition. Bringing the second Jerusalem to a new location was strengthened by the creation of an innovative story with reference to the historical conception.¹ The author of the chronicle was the king's chronicler who records how David IV "devised" and passed a plan to build a secret complex. David IV, as a direct descendant of the Prophet-King, simply "recalls" how his great ancestor founded Jerusalem and he starts to build his "own" Jerusalem. According to the Georgian source, a "divine intervention" takes place, the king chooses the secret place, an absolutely perfect and wonderful one, starts to build the church much superior to all previously constructed, such one that nothing more exalted and solid had been built. An absolutely similar tale comes from the Biblical narrative which conveys a coherent message from *1 Kings* 8:13 "I have indeed *built* you an *exalted* house, a place for you to dwell in forever ...".

King David IV supplied and adorned the secret space (the monastery) with unique religious decorations, relics and holy objects, as well as (after defeating the Arab king and the Persian (Khosrovanian) Kings), a *trophy* received as a reward for *victory* - the precious throne, the candlesticks, the crown, the bowls, and other *objects*, which were donated to the church. This passage arouses temptation to "recall" the biblical Solomon, who was renowned for his building *projects*. *King* Solomon builds temple and palace and gathers great wealth while David IV as a king imitates Solomon, because he admires him.² Solomon served as a model for David's wisdom (Nikolaishvili, 2011, p.30-31; Tougher, 1994, p.171). King David invited various theologians and philosophers not only from his kingdom but also those who taught in Constantinople and other schools of the Byzantine Empire to the Gelati Academy. The group of people who were "*distinguished by their honest life and all virtues were allowed to settle down in this location*" (*The Life*

¹ For the Georgian primary source references, here and in other places, see in the following edition of [The Life of the King of Kings David] ცხოვრებაი მეფეთ-მეფისა დავითისი. ed., S. Kaukhchishvili, vol.1. Ganatleba, Tbilisi, 1955

For the other edition, see: [The Life of the King of Kings David] ცხოვრებაი მეფეთ-მეფისა დავითისი. Ed. M. Shanidze. Mecniereba, Tbilisi, 1992.

² In my opinion, the anonymous Georgian chronicler compared King David IV to Solomon the king of Jerusalem (*Kings* 5:5). Some kind of parallels can be drawn between two passages, and what is said about David is a fine replica of Solomon's tale. *The Life of the King of Kings David* 329. fr.20.

of the King of Kings David 330.frg.11,12,13).

In the bosom of Georgian Jerusalem the prominent foreigners were brought inside to serve “the New city”. The king had subsequently gifted them with lands, a source of livelihood “an estate-Lipariteti” to hold as a main source of economic income. Thus, the space of Gelati turned into an urban settlement, an agglomeration of intellectuals: “that which now forelies the entire East (Middle East E.A.) as the Second Jerusalem, for the study all goodness, for the tutorship in knowledge (for teaching knowledge), another Athens, as a highly superior with its divine internal regulations, as the Deacon of whole churches' beauty. And the name of this is Gelati (The Life of the King of Kings David p.330. frg. 18, 19. 331p.frg. 1,2,3.)”¹

This section focuses on reviewing conceptual precursors of the new historical concepts. The key passage reveals that they both developed conceptually driven ideas, such as, historical notion, political idea, territorial conception and data-driven processes, the information of how the “eternal Jerusalem” was relocated from the Middle East to the Northern part of the East,² where the Georgian Christian state stands as an intermediate kingdom between Europe and the Middle East, at the fore-most edge of the entire East. This place was considered to be the most suitable location for the relocation of Jerusalem, which promoted the construction of a new historical reality or a new mental model of the ideas, enshrined in old texts. Therefore, the idea of other Jerusalem was a noteworthy arrangement of both verbal and visual representations that could enable the integration of dynastic propaganda and an iconic message, physical construction of the Gelati urban complex - as an alter Jerusalem. I suppose that mental modelling of the other Jerusalem was a two-way process, that, on the one hand, integrated information from the text-based model (the OT texts, as well as the New Testament were already translated into Georgian language) and, on the other hand, based on the information from subsequent experience (the Byzantine model-emergence of the other Rome in 330 A.D. when the Roman emperor Constantine I founded a “new Rome” on the site of the ancient Greek colony of Byzantium). The very symptomatic element is that the Bagrationis' attempts to promote their alleged origin from King-Prophet David for the sake of dynastic propaganda coincided with the Byzantine-Macedonian dynastic perspective (Nikolaishvili, 2011, p.7).

b) Between Context and Rationality

Gelati, as an *alter* Jerusalem, “emerged” in XII century, ca. 1106-1110 CE. This phase should be directly related with the medieval Jerusalem during the Crusades and associated with the comprehension and re-evaluation of a certain functional mission or the salient features of the City under research by the Georgian society in the broader space of “the entire East” (Middle East). It is essential to understand the historical context of these events, to understand what the global *historical context of these local events* was.

¹ Georgian Medieval source translation in English by Eka Avaliani. For other translation see: “the second Jerusalem in the whole east and a school of virtues, academy of instruction, another Athens but much superior to it in the divine doctrine, a promoter of all ecclesiastical good order.” Thomson, 1996, 322.

² According to contemporary modern definition, Georgia is a part of the southeastern Europe.

It was a chaotic period in the Middle East and particularly in the history of the city of Jerusalem, with several transitions between Christian and Muslim domination; Jerusalem was captured by the Muslims. However, during the First *Crusade*, Christian knights conquered Jerusalem after seven weeks of siege. Thus, the Crusader period in the *history of Jerusalem* starts from 1099 (Runciman, 1953; Asbridge, 2004; Tyerman, 2006). Jerusalem became the capital of the Latin Kingdom of Jerusalem (1099-1187) and the so-called First Kingdom of Jerusalem lasted from 1099 to 1187. As a consequence, the *Crusader* rule in *Jerusalem* lasted a mere 90 years and this period exactly coincides with the idea for the replacement of Jerusalem by Gelati. An anonymous author of *The Life of the King of Kings David*, which covers the entire reign of David IV from 1089 to 1125, gives a short overview of the political situation in 1099:

“...At that time, the Franks came out and captured Jerusalem and Antioch. With the help of God the land of Kartli recovered; David grew strong and increased the number of his troops” (*The Life of the King of Kings David* 325p.frg.20).

The anonymous historian developed a *positive* outlook on the ongoing political situation. The effect of the liberation of Jerusalem was interrelated with the growth and prosperity of Georgia (Kartli) and provoked a rapid *increase* in the *numbers* of troops. A new evaluation of Jerusalem by David IV should coincide with 1099-1110 AD; Obviously, by that time Jerusalem was under the political control of the "others", the crusading leader Godfrey of Bouillon (Porter, 2013, p.18.) was elected to the governance of Jerusalem ("to the kingship" in regem) (France, 1983, p.326). After *Godfrey's* death in July 1100, Baldwin, his brother became the king of Jerusalem and accepted the title of the "king" (Tyerman, 2006, p.201–202). Virtually, due to the political dominance of "others" over Jerusalem between 1099-1110, "physical possession" of Jerusalem would be impossible for Georgians. It would also be impossible to claim inheritance over the church and holy sites of Jerusalem since: *a)* the Crusades showed the Catholic desire to control Christianity as a whole and the Popes wanted to rule any church called Christian; *b)* The Crusades showed the desire of this Catholic-branded form of Christianity to rule the world from Jerusalem (Jones & Ereira, 1995, p.11).

But here the theoretical key question arises whether it was achievable to bring its spirituality, faith, kindness and divine virtues to Gelati and with its salient features to start the process of "imaginary materialization" of New Jerusalem. Probably, yes, and for that there was a successful experience and influential example of a Roman Emperor Constantine I. In all likelihood, the crusaders did not perceive this idea seriously and never complained against David's "regional policy" (at least, there is no evidence for any reported *complaints*). Besides, David who was fighting then in the northern border of "the entire East" against Turk-Seljuks was considered as their ally. Furthermore, this form of possession of Jerusalem was not at all damaging to their real authority.

Thus, the Georgian idea became attainable, relocation of *created symbols of Jerusalem* (spirituality, faith, kindness, divine virtues and learning) and preserving them in the East was an obvious example of "division" of legacies between the Eastern and Western Christians. As it has already been mentioned, appropriation of the legacies of eternal Jerusalem between the two historical actors and claiming the inheritance visibly demonstrated how and why they prized (Mamistvalishvili, 2014, p.361, 370) esteemed

and evaluated medieval Jerusalem as an eternal city. This pattern factually demonstrates how they were able to retain the domination over Jerusalem (Metreveli, 2013, p. 10-13; Mamistvalishvili, 2014, p. 361-362). Here, there may arise another theoretical question as to what kind of anticipated results the Georgian side could achieve by means of this fabricated tale.

In this context, it would be important to understand the Georgian king's view on the ongoing processes: the Catholic Church desired to control Jerusalem, the spiritual and, therefore, the physical centre of the universe, the Crusaders were to be its expression and its instrument, and for Orthodox Georgians the issue of Jerusalem was too important to be left in the hands of the Europeans. As a result, David IV (who was accepted as the descendent of the Prophet-King David) announcing the state's stance for Jerusalem, invented and *created new concepts, space and symbols* to evoke the specific image of superiority and power of the New Georgian state (which is situated at "the foremost edge of entire East") and, thus, he established the sense of national identity in the people of Georgian state. According to his conception, Jerusalem was considered as an eternal city, and, therefore, it, as a whole, does not belong to the papacy or European state either. It partially belongs to the Orthodox Georgians as well. I do not rule out also that this new concept (the Second Jerusalem) with the consent of both sides became something like a political agreement and, thus, the eternal city, Jerusalem was theoretically divided between the West and the East.

Conclusion: the Extension of Traditions

The extension of traditions theoretically can be understood as the extended reflexivity on already existing beliefs, in this discourse, the process of developing, spreading and materializing of ideas appears to be sustained by a number of historical concepts - invention of tradition, creation of tradition and, finally,- the devising of tradition. Accordingly, if before the reign of David IV the idea of tracing ancestry of the Georgian dynasty was promoted and ancestors of the dynasty traced their descent to the biblical king David, this first phase observes the ancient Georgian tradition in the scope of mnemohistory, and correlates with the invention of tradition. The second phase corresponds to the creation of tradition, and matched with the reformation of David IV, it was completed with the "relocation" of Jerusalem in the Georgian space. This evidence makes it plausible that the space of Jerusalem was (is) invested with the forms of power and the link between the appropriation of space and nation building are blended even in contemporary history.

References

- The Holy Bible, New International Version (NIV), Retrieved 11.10. 2016, from <https://www.biblegateway.com/versions/New-International-Version-NIV-Bible/>
- The Holy Bible, King James Bible, KJV Edition on-line. Retrieved 11.10. 2016, from <https://www.biblegateway.com/passag/?search=1+Kings+5%3A5&version=KJV>.
- [Sumbat Davitis-Dze, The Life and Tale of the Bagratids] ცხოვრება და უწყება ბაგრატიონთა ჩუენ ქართველთა მეფეთასა, Mecniereba, Tbilisi, 2003.
- [The Life of the King of Kings David] ცხოვრებაი მეფეთ-მეფისა დავითისი. ed., S. Kaukhchishvili, vol.1. Ganatleba, Tbilisi, 1955.
- [The Life of the King of Kings David] ცხოვრებაი მეფეთ-მეფისა დავითისი. Ed. M. Shanidze. Mecniereba, Tbilisi, 1992.
- Angelov, D. (2007). *Imperial Ideology and Political Thought in Byzantium, 1204–1330*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Asbridge, Th. (2004). *The First Crusade: A New History*. Oxford: Oxford University Press.
- Assmann, J. (1988 a). Kollektives Gedächtnis und Kulturelle Identität. In J. Assmann & T. Hölscher (eds) *Kultur und Gedächtnis*, (pp. 9-19). Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Assmann, J. (1988 b). Stein und Zeit. Das "Monumentale" Gedächtnis der Altägyptischen Kultur. In J. Assmann & Hölscher T. (eds) *Kultur und Gedächtnis*, (pp.87-114). Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Assmann, J. (1992). *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: Beck.
- Assmann, J. (1996). *Ägypten. Eine Sinngeschichte*. München: Hanser.
- Bell, N. (2009). *Three Political Voices from the Age of Justinian*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Borofsky, R. (1987). *Making history. Pukapukan and Anthropological Construction of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braudel, F. (1958). *Histoire et sciences sociales: La longue durée*. *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 13.4, October - December, 725–753.
- Braudel, F., & Coll, A. (1987). *Histoire et sciences sociales: La longue durée*. *Réseaux*, 5:27,7-37.
- France, J. (1983). The Election and Title of Godfrey de Bouillon. *Canadian Journal of History, Annales Canadiennes d'Histoire* XVIII, December. 321-330.
- Friedman, J. (1992). *The Past in the Future: History and the Politics of Identity*. *American Anthropologist* 94 (4), 837-859.
- Jones, T. & Ereira, A. (1995). *Crusades* (BBC Books). New York: Penguin Books.

[Mamistvalishvili, E.] (2014). მამისტვალიშვილი, ა. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა და დიპლომატია, საქართველო და ჯვაროსნები.[Foreign Policy and Diplomacy of Georgia, The Georgians and the Crusaders].vol. IV. Tbilisi:Universali.

[Metreveli, R.] (2013). მეტრეველი, რ. დიალოგი ძველ საქართველოში, XIII.. პირველ მეოთხედში.ქართული პოლიტიკა N1. [The Dialogue in Ancient Georgia, in the First quarter of XII Century]. Journal of Georgian Politics,N1. Tbilisi. 8-13.

Nikolaishvili, S.(2011). Construction of Power and Kingship Ideology under King David IV the Builder (r. 1089–1125): With Special Attention to the Byzantine Model. MA Thesis in Comparative History. Budapest: Central European University Budapest.

Porter, W. A.(2013).History of the Knights of Malta. Cambridge Library Collection - European History. Cambridge: Cambridge University Press.

Rapp, S. H., Jr. (2000). Sumbat Davitis-dze and the Vocabulary of Political Authority in the Era of Georgian Unification. Journal of the American Oriental Society 120 (4), 570–576.

Renfrew, C. (2009).The City through Time and Space. In Sabloff, J. A. and Marcus, A. (eds.) The Ancient city, New Perspectives on Urbanism in the Old and New World. Santa Fe, New Mexico: School for Advanced Research Press.

Runciman, S. (1953). A History of the Crusades. The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem, (Vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press.

Tougher, S. F. (1994). The Wisdom of Leo VI. In: Magdalino P. (ed.) New Constantines. The Rhythm of Imperial Renewal Byzantium, 4th – 13th Centuries. Aldershot: Ashgate.

Toumanoff, C. (1963). Studies in Christian Caucasian history. Washington, DC.: Georgetown University Press.

Tyerman, Ch. (2006).God's War: A New History of the Crusades. London: Allen Lane.

Main Historic Factors, Which Have Changed the Geopolitical Environment in the Black Sea Region Within the Last Three Centuries

Nika Chitadze

Assoc. Prof. International Black Sea University

Email: nchitadze@ibsu.edu.ge

Abstract

This research aims to give an overview of the main historic events, which took in the Black Sea area during the last three centuries and were interrelated with the confrontations between Russia and Turkey, which caused the several wars between two countries within the XVII-XX Centuries, cardinal changes of the political map of the region after the World War 1 and World War 2, and “Cold War”.

In the paper are analyzed several historic and political processes after the “Cold War” period and ways, how would be possible to promote the regional cooperation and provide regional security with participation of NATO.

Keywords: Black sea, region, history, wars, cooperation.

Introduction

The strategic importance of the Black Sea/Caspian region, situated at the crossroads of three important areas - Europe, Middle East and Central Asia – has been traditionally recognized by the main geopolitical players during the different period of the World history, having strategic interests around those seas. However, a complex history and a complicated political environment have obscured the consolidation of a regional identity.

It is very important to discuss about the main historic processes, which have significantly influenced on the political, social, economic, cultural etc. environment in the Black Sea Region during the last three centuries. Those changes were caused due to the several historic events, among of them first of all should be pointed out about wars between two geopolitical players of the Region – Russia and Turkey, also Balkan Wars, World War 1, World War 2, increasing the interests of the West – especially USA toward the Region during the “Cold War” period and basic positive (NATO and EU involvement, regional cooperation initiatives etc.) and negative (Russian – Georgia war, Russia – Ukraine wars etc.) processes, which took place in the region from the beginning of 90-th of the XX Century till now.

It exists the necessity for the deeper analysis of all above-mentioned events.

Russo-Turkish Wars

Russian-Turkish wars (Turk. Osmanlı-Rus Savaşları) – a number of military conflicts between the Russian and Ottoman empires in the XVI-XX centuries. Dispatch wars initially for the control over the Northern part of the Black Sea Area and North Caucasus, later — for South Caucasus, for the rights of navigation in the Black Sea straits, and in the second-half of the XIX century to support several countries in the Balkan Region for the gaining by them independence and increasing the Russian influence over the former territories of the Ottoman Empire (Eastern question); During the First World War, Russian government considered the opportunity of the gaining control over the straits in the Black Sea. In the general calculation, the Russo-Turkish Wars cover period by the duration of 351 years (1568-1918). Within this period, Russia and Turkey were in the conditions of war for 69 years. On the average, one Russo-Turkish War from another separated only for 25 years¹.

Russia-Turkish Wars in the XVII Century

Russo-Turkish War (1672-1681). The reason for the war served the attempt of the Ottoman Empire to interfere into the Russian--Polish confrontation and to take control over right-bank of Ukraine. In 1669, the hetman of right-bank Ukraine Peter Doroshenko became the vassal of Ottoman Empire.

Resting on the new ally, the sultan of Mehmed of IV in 1672 began war with Poland, as a result of which was obtaining control over Podolia. The Successes of Ottomans produced the panic in Moscow, when its feared that the invasion of Ottomans also into the left-bank Ukraine, which was under control of Moscow. Russian government declared the war with Ottoman Empire and Crimean Khanate.

In 1678, Turkish troops took control over the city Chigirin (which was capitulated before Russia in 1676) and the Russian troops retreated toward the left-bank of Ukraine. Within the period of 1679-1680 years, no active military operations were conducted and the signing of Bakhchysarai peace treaty in January 1681 fastened the status quo².

Russo-Turkish War (1686-1700) Great Turkish war. In 1683, in the central Europe began Austria-Turkish war. After the ending military operations near the Vienna between the union of Poland--Austria-Germany from one side and Turkey from the other side, In the following year the Saint League of the European Christian States against the Ottoman Empire was formed. This Union was represented by the Saint Roman Empire (Habsburg Austria), Rech Pospolita and Venetian republic. In 1686, after the signing of peace treaty, which finished the Russian--Polish war, to the Saint League joined Russia.

As a result of the military operations, in 1699 Austrians signed with Turkey Karlovitskiy peace agreement. Russo-Turkish negotiations continued little bit longer and were

¹ Василенко Н. П. Турецкие войны России // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.

² Василенко Н. П. Турецкие войны России // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.

completed in 1700 by the signing of Constantinople peace treaty, according to which Russia took control over Azov .

One of the Main reasons of the Russia-Turkish War in 1710-1713 was claims of Russia to send Swedish king from the territory of Ottoman Empire. On November 20, 1710 Turkey declared the war against Russia. This war did not change radically the status-quo in the region near the river Prut and finally the Adrianopol peace treaty in 1713 was signed¹.

Russo-Turkish War (1735-1739) was conducted in the union of Russian and Austrian empires against Turkey. War was caused by the increased contradictions in connection with the results of the war for the Polish inheritance, and with the incessant raids of Crimean Tatars to the southern regions of Russia. Furthermore, war corresponded to long-term strategy of Russia on the finding of exit to the Black sea. After taking advantage from the internal political conflict in Constantinople, Russia began war with Turkey.

After several battles, Belgrade peace treaty in September 1739 was concluded². By the agreement, Russia kept for itself Azov, but it was forced to abolish all fortresses at this territory. Furthermore, it was forbidden for Russia to have a fleet in the Black sea, and for the trade operations on the sea it had to be used the Turkish vessels. Thus, the purpose to gain control the Black Sea coast by Russia practically was not solved.

With regard to the results of the **next war between two states in 1768-1774**, as a result of Kuchuk-Kaynardzhiy peace treaty, Crimean Khanate became independent from Turkey and later occupied by Russia. Russia obtained a large and small Kabardu, Azov, Kerch', Enikalei Kinburn, with steppe between the rivers Dnepr and southern Bug¹.

As a result of the **Russia-Turkey war in 1787-1791**, Crimea was recognized as a territory of Russia (Dowling, Timothy C. 2014).

With regard to the war between **Russian and Ottoman Empires in 1806-1812**, Russia occupied Bessarabia, which was fixed by the peace treaty in Bucharest in 1812 (Alexander Mikhailovskii-Danilevskii. 2002).

Russo-Turkish War (1828-1829) After the military operations in the Balkans and Transcaucasia, between two sides in September of 1829 signed Adrianople peace treaty, according to which:

- Russia established control over the important part of the East coast of Black sea (including cities Anapa, Sudzhuk-feces, Sukhumi) and the delta of the Danube.
- Ottoman empire recognized the Russian supremacy above Georgia and parts of modern Armenia.
- Autonomy was given to Serbia².

Crimean War (1853-1856) The Crimean War is the war of Russia with the coalition of the Britain empire, French empire, Ottoman empire and Sardinia kingdom for the Ottoman heritage, supremacy in the Black sea basin, on the Caucasus and in Balkans.

¹ The Russo-Turkish War of 1768–1774 and the Treaty of Kuciuk-Kainargi at historia.ro (**Romanian**)

² <https://www.onwar.com/aced/chrono/c1800s/yr20/frussoturk1828.htm>

At the beginning of war main military operations between Russia and Turkey were held in the Turkish Sinop bay. After involvement to the war by the allies, as a result of the subsequent military operations, for allies it was possible, taking advantage from the technological backwardness of the Russian army and navy, the deployment the successful landing in the Crimea the decant troops, to implement against Russian army successful military operations and after annual siege to take Sevastopol — the main base of Russian Black Sea fleet. Together with the military failures, the diplomatic isolation forced Russia to capitulate. Paris Peace treaty was signed in 1856 and required from Russia the concession to the Ottoman Empire the South Bessarabia and mouth of the Danube river. The neutralization of Black sea was proclaimed (James, Brian. 2008, pp. 24–31).

Russo-Turkish War (1877-1878) war between the union of Russian Empire and the Balkan states from one side and Ottoman Empire from another. The war was caused, first of all, by the raising nationalistic dispositions in Balkans. Taking advantage from this situation, in April of 1877 Russia declared to Turkey war. After the ending of the military operations, in the summer of 1878, during the Berlin congress was signed the Berlin treaty, which fixed the delivery to Russia the southern part of Bessarabia and entrance to the Russian Empire Kars, Ardagan and Batumi. The independence of Bulgaria was restored; the territories of Serbia, Montenegro and Romania were increased and Turkish Bosnia and Herzegovina was occupied by Austria-Hungary¹.

Caucasian Front (First World War)

During the First World War, Russian and Ottoman Empires were in the opposing politico-military blocks. Russia entered into entente, Turkey —into the fourfold union, that also predetermined the conflict between the states. Military operations were held near the cities Erzurum and Trapezund, also on the territory of Persia.

In 1918, as a result of the Bolshevik military coup in Russia and recognition by the Soviet Russia government the defeat, the Russia-Turkish front ended its existence. The Kars region was delivered to Turkey. After signing the Brest-Litovsk treaty between Soviet Russia and Germany in March 1918, Bolsheviks took the responsibility to withdraw their its troops from South Caucasus. As a result, in May of 1918, three nations, Georgia, Armenia and Azerbaijan declared about their independence.

After the ending of the World War 1 and civil war in Russia, Soviet Russia again occupied three new independent South Caucasus States (Armenia, Azerbaijan, Georgia) and in 1921, the Kars agreement between Turkey and Soviet Russia, according to which the cities Kars, Ardagan and mountain Ararat were delivered to Turkey².

¹ <https://www.britannica.com/topic/Russo-Turkish-wars>

² <http://www.conflicts.rem33.com/images/Armenia/kars.htm>

Balkan Wars

First Balkan war (October 8, 1912-May 30, 1913) - war of the Balkan union (Bulgaria, Greece, Serbia, Montenegro) against Ottoman Empire. The intension of Serbia, Bulgaria, Montenegro and Greece to enlarge its territories served as the reason for war. War was concluded by London peace treaty. The first period of war (October - December 1912) was characterized by the scale of attacks of the Balkan union. During the truce, military operations stopped Turkey, Serbia and Bulgaria, but Greece and Montenegro continued the war. Second period of war (February - May 1913), was characterized by positional warfare, without considering the assault of Adrianopol (Odrin). At the end of the first Balkan War the participating countries of Balkan union were not satisfied by London peace treaty, which was followed by the second Balkan War .

Second Balkan war (June 29 - on July 29, 1913) was going on for the division of Macedonia between Bulgaria from one side and by Montenegro, Serbia and Greece — with another. Later, against Bulgaria in the war were involved Ottoman Empire and Romania. War was provoked by the diplomats of Austria-Hungary and German Empires, which attempted to pull down the Balkan union.

In Unleashed war Bulgaria was defeated, as a result of which France, Austria-Hungary and Germany strengthened their influence in the Balkan peninsula, after weakening the positions of the Russian Empire. The territory, having been conquered by Bulgaria during the first Balkan War, was divided between the victorious nations.

After the end of the second Balkan War, on August 10, 1913 in the capital of Romania —Bucharest — was signed Bucharest peace treaty. Turkey did not participate in its signing. Bulgaria, which was defeated in the war, lost almost all seized during the first Balkan War territories. In spite of such territorial losses, country kept its exit to the Aegean sea.

According to the Contrtantinople peace agreement, which was signed only between Turkey and Bulgaria, both countries agreed on the determination the border. Furthermore, Turkey conversely obtained the part of eastern Frakya and Edirne city¹.

The Influences of the World War 2 on the Situation in the Wide Black Sea Area

Two outbreaks of international tension, naturally evolved into World War II. This war, prepared by the world reaction and unleashed by fascist states - Germany, Italy and Japan in agreement with the totalitarian Soviet Communist Regime (as it was mentioned above, one of the example of it was signing Molotov-Ribentrop pact, signed between Germany and USSR in 1939), began as a war between two groups and ideologies – fascist (Germany, Italy) and democratic (UK, France and later USA) where each was pursuing its own

¹ <http://crisissome.blogspot.com/2016/07/balkan-wars-1912-1913.html>

geopolitical goals. Thus, Germany was trying the revision of the Versailles peace treaties, as well as general creation of influence in Central and Eastern Europe. Italy has sought to consolidate its military- political and economic dominance in the Balkans and in North-East Africa. Japan hoped to continue its territorial expansion in the Pacific. To the "axis" countries opposed Britain, France and the United States, which were interested in the fact that the system of international relations remained profitable for them the status quo.

World War II began in September 1, 1939, when Germany attacked Poland. At the early morning of this day the German battleship "Schleswig-Holstein" fired the Polish zone in the Baltic port of Danzig - these were the first shots of a new world war. Poland's fate was sealed in fact, because Hitler had earlier said: "I once and forever erase Poland from the map of Europe." (The New York Times. 1941) And in 1940 the Germans invaded first in Denmark and Norway, later in Belgium and the Netherlands. This was followed by the occupation of France and the beginning of the "Battle for Britain". In 1941, the fascist states divided and actually occupied Yugoslavia and Greece. So, almost all of the mainland of the Western Europe was ruled by Germany, where this country began to establish its "new order." It should be noted that the Soviet Union in 1939-1941 also implemented its aggressive policy and expanded its borders to the west due to the occupation of Estonia, Latvia, Lithuania, part of Finland.

With regard of the direct changes of the borders of the countries from the Black Sea Region, it should be pointed out about occupation by USSR part of the territories of Romania - Bessarabia (from Romania) and Eastern part of Poland. On the territory of Bessarabia, the Moldovan Soviet Socialist Republic (since 1946) was established as a part of USSR, with regard to the former Eastern part of Poland, this territories were included to Ukrainian and Belorussian Soviet Socialist Republics. After the disintegration of USSR, independent Moldova and Ukraine appeared on the World Political Map. Two countries from the wide Black Sea Area. (Encyclopedia of the World History. 2010. p.413).

Main Historic Events in the Black Sea Region during the Cold War Period

World War II was the most bloody and destructive in the history of mankind. It lasted 2,194 days, it involved 72 states, the number of mobilized reached 110, and the dead - 62 million people (Maksakovsky. 2009. P. 52).

Considering the main issues related to the war, from the geographic point of view particular interest is the question related to the political-geographical and economic results of the Second World War.

Politico-Geographic outcomes are primarily expressed by the defeat of Nazi aggressive and militaristic states. Postwar Germany's fate was sealed on the territory of the Black Sea Region, at the Crimea (February 1945) and later in Potsdam, Germany (July - August 1945) conferences by the leaders of USA, Great Britain and USSR. According to the decisions of the conference, Germany was divided into four zones of occupation - Soviet, American, British and French; The Berlin was divided into four sectors. This

type of occupation lasted until 1949, when on the base of the three western zones was formed Federal Republic of Germany (FRG), and from the eastern zone - the German Democratic Republic (GDR).

In addition, a significant portion of its territory in the east, Germany ceded to Poland, which was revived as an independent state within the new borders. Again became independent Austria. On the political map of Europe took place and some other changes, among of which special attention should be focused on territorial "additions" to the USSR: Part of the German East Prussia, which became the Kaliningrad region, transferred from Czechoslovakia the territory to Transcarpathian Ukraine and occupied by Soviets from Finland Pechenga area.

Then it seemed that before the world the prospects of political and economic development had the convenient base. But this did not happen. In fact, already in 1946-1947 began "cold war" between the recent anti-Hitler coalition members. In 1949 was formed the politico-military block North Atlantic Treaty Organization (NATO) and in 1955 Warsaw Block, de-facto headed by USSR. All this could affect the political map of the world and the world economy (NATO Handbook, 2006. P.15). It is necessary to mention, that several countries from the Black Sea Region were involved in both politico-military blocks, Turkey in NATO (since 1952), Bulgaria and Romania at the Warsaw Block (since 1955). Accordingly, Black Sea Region represented the one of the main area for the tensions between east and west during the "cold war" period.

Trumann Doctrine

Doctrine of Truman - the foreign policy program, declared by the President of the USA Harry Truman after the Second World War in the appearance before the congress on March 12, 1947. Particularly, US President mentioned, that "on the peoples of many countries of the world, recently imposed the totalitarian regimes against their desire. The United States Government protests against the coercion and intimidations, violation of Yalta agreements in Poland, Romania and Bulgaria". It was also declared about rendering the aid to Greece and Turkey.

So, it was formulated the policy of "containment" related to the USSR in the entire world. In the development of the doctrine participated George Kennan, Allen Dulles, Loy Henderson, Dean Acheson, etc.

For the rendering aid to Greece and to Turkey was planned the releasing in 1947-1948 financial year 400 million Dollars. Main reason was the Communist threat from the Soviet's side. Agreements with Greece and Turkey were signed respectively on June 20 and July 12 of 1947. This marked the beginning of the long-term alliance between USA and Turkey, which played the positive role for the security environment in the Black Sea Region during the "Cold War" period (and later)¹.

¹ http://www.wow.com/wiki/Truman_Doctrine?s_chn=22&s_pt=aolsem&v_t=content

The cooperation of Turkey and NATO as one of the key element of the Security in the Black Sea Region during the “Cold War” period

Turkey joined NATO on February 18, 1952, i.e., three years after the foundation of the alliance. This step of Ankara was dictated by its historical choice in favor of the collaboration with the West and desire to counteract the propagation of Communist ideas to the other countries from the Black Sea and Middle East Regions. The entrance of Turkey into the alliance from one side allowed NATO to strengthen its “southern flank” in the Black Sea area, and with another - it freed Ankara from the Soviet pressure because of the access to the strategic sea routes.

Occupying the important strategic position in the Mediterranean, Near East and Black Sea Regions, Turkey during many decades remained the accurate member of the alliance. It made the noticeable contribution to the safety of NATO, especially in the period “Cold War”, providing the protection of the most extensive boundary with the former Soviet Union. Turkey granted at the disposal of block the significant contingents of its armed forces: almost all land units and both air forces. Thus, country has taken in the alliance one of the first places by the number of the troops – having been offering for the Alliance. At the same time, Ankara undertook the active steps for the reducing the tension between the West and East. After the disintegration of the Soviet Union and ending of the “Cold War”, Turkey immediately supported the idea of the enlargement of NATO within the framework of the “open doors” policy, directed toward the method to the joining to the politico-military block the countries from the former communist camp, including states from the Black Sea Region (Bulgaria, Romania in 2004).

Main Historic Events in the Wide Black Sea Area in the Post “Cold War” Period

Positive Aspects in Black Sea Region

The post-cold war period in the Black Sea Region brought lots of positive results.

Among those it is necessary to mention the following:

Foundation of the Organization - Black Sea Economic Cooperation (BSEC);

Joining to the NATO Program Partnership for Peace countries of the Region;

Joining to Council of Europe former Communist countries and former Soviet Republics;

Foundation of GUAM with participation of the four countries of the Region;

Enlargement of NATO and EU and joining Bulgaria and Romania to the North-Atlantic Alliance and European Union;

Establishment of the EU Eastern Partnership Program;

Starting the Annual National Program by Ukraine and Georgia with NATO;

Beginning of the implementation of the Global Economic projects with the participation of the States of the Region; 1. Euro-Asian transport corridor 2. Caspian energy Projects.

Negative Aspect in the Black Sea Region

Above-mentioned facts give us the reason to assume, that in the beginning of the XXI Century, Region is more democratic and more secure. However, this part of the world still faces many problems and challenges, which have to be solved by the countries of the Region and on a global level by the International Community. Among those challenges it is necessary to mention the following issues:

The most important problem, which hampers the development of cooperation in the Black Sea Region is existence of confrontations between Russia and Georgia, Armenia and Azerbaijan, Armenia and Turkey, Russia and Ukraine.

After the disintegration of USSR, Russia was maximally trying in the keeping its geopolitical influence on the post-soviet space, which Russia still considers as a zone of its strategic interests. Due to it, Official Moscow, by the ignoring the main principles of International law, was involved in the conflicts on the territory of Georgia, Moldova and Ukraine.

During the Russian involvement in the conflicts on the territory of Georgia in the beginning of 90-th of the XX Century (when Russia supplied separatists by weapons in Abkhazia and Tskhinvali District) and in August 2008, when Russian regular forces invaded on the territory of sovereign country, the result was the occupation of the 20% of the territory of Georgia. Despite the fact, that western democratic community condemned this fact, there were no sanctions, adopted against Russia. On the contrary, several months later, the official Washington offered to Kremlin the starting of the so-called “Reset Policy”, with the purpose of the decreasing the tensions between East and West. But, despite of it, Russia was continuing its aggressive policy on the post-soviet space. Next “victim” of Russia has become Ukraine. Russia was not satisfied with the changing government in Ukraine, when as a result of the demonstrations first of all at the Center of Kiev – Maidan, new, pro-western forces came to the power. Reaction of the official Kremlin was the occupation of Crimea, which is the Autonomous Republic within Ukraine and involvement in the military operations in the Eastern side of Ukraine. In comparison with the Georgian case, in this situation the western reaction was more strict. EU, USA, Canada and their allies have adopted the series of sanctions against Russia. The above-mentioned situation somehow can be explained by important geopolitical role of Ukraine.

Perspectives of solution the security problems in Black Sea Region

After the ending of the “Cold War” and disintegration of USSR, the wider Black Sea Region – which is located between Europe and Asia has become a new strategic frontier (especially after the Russian occupation of Crimea) between West and Russia in terms of energy security, occupied territories, trade links, migration, and other key policy areas. Prospects for the Black Sea/Caspian Region in the 21st century will be shaped by the interaction between major external actors, the ambitions of states and peoples in the region, and the region’s role as a crossroads of civilizations.

The strategic importance of the Black Sea/Caspian region, situated at the crossroads of three important areas - Europe, Middle East and Central Asia – has been traditionally recognized by the players having strategic interests around those seas. However, a complex history and a complicated political environment have obscured the consolidation of a regional identity.

The future security environment in the Region is strongly depended on the level of involvement of NATO in the Black Sea Region.

It is obvious that the integration of the Black Sea region into the Euro-Atlantic mainstream could not be achieved in reliance solely on the efforts of smaller countries of the region. Much bigger strategic concentration is needed to counter Russia's open hostility towards democracy and independence of post-Soviet and post-communist countries of the region. The strategy of the one of the major international player in the region – NATO is of crucial importance in promoting the interests of Euro-Atlantic community and the reformist ambitions of the newly independent states in the Black Sea region. Members of the North-Atlantic Alliance have always been the main warrant for the providing security of the Black Sea – Caspian corridor for free international trade and for collective security planning. Russia aims to block, to cork the Black Sea region, in particular – the South Caucasus, in order to prevent international trade and security penetration to the Caspian and to Central Asia – both key elements of its ex-Soviet strategic domains.

At the same time, it should be pointed out, that following the initial dynamic start of early 2000s, the Euro-Atlantic strategy for the Black Sea/Caspian suffered significant setbacks in the context of the 'war on terror' and the campaign in Afghanistan since 2001 and Iraq after 2003, consuming the entire strategic potential of US as super-power and other members of NATO toward the Middle East and Central Asia.

Nowadays, taking into consideration the location of the Region near the Middle East – where the activities of the so-called "Islamic State" threatens the security of the Black Sea Region's states, also due to the policy of official Kremlin related to the violation of the principles of International law and strengthening its military presence in the Region, furthermore – transit and transport potential of the Region gives the additional motivation for NATO to be more involved in the geopolitically, geo-economically and geo-strategically important Wide Black Sea Area.

Conclusion

21st century creates good prospects for cooperation among the states. The reason of it is democratization of the world including of course, Black Sea Region. It gives us the reason to say, that security, political and economic problems in the region including the energy security problems will be gradually solved.

Finally, It is necessary to pay attention to the opinion of the great German philosopher, Immanuel Kant, who has mentioned that humanity would get the common and eternal peace. Let's hope that this time will come very soon in all regions of the world, including Black Sea Region.

References

Русско-турецкие войны XVIII—XIX вв. — статья из Большой советской энциклопедии. 1990.

(Russian-Turkish Wars XVIII-XIX c. Article from the Great Soviet Enciclopedy)

Василенко Н. П. Турецкие войны России // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.

(Vasilenko N.P. Turkish wars of Russia//Enciclopedy dictionary of Brokhause and Efronne: in volume 86. Addition 4. 1890-1907)

The Russo-Turkish War of 1768–1774 and the Treaty of Kuciuk-Kainargi at historia.ro

Dowling, Timothy C. (2014). *Russia at War: From the Mongol Conquest to Afghanistan, Chechnya, and Beyond* [2 volumes]. ABC-CLIO. ISBN 978-1598849486

Alexander Mikhailovskii-Danilevskii, *Russo-Turkish War of 1806-1812*, translated and edited by Alexander Mikaberidze, vol. 1-2. West Chester, OH : Nafziger Collection, 2002

James, Brian. ALLIES IN DISARRAY: The Messy End of the Crimean War. *History Today*, 58, no. 3, 2008, pp. 24–31z

Encyclopedia of the World History. 2010. p.413

Максаковский В. П. Курс Общая экономическая и социальная география мира. 2009. Стр. 52

(Maksakovsky V.P. Course General Economic and Social Geography of the World. 2009. P. 52)

NATO Handbook, Public Diplomacy Division. 1110 Brussels, Belgium. ISBN: 92-845-0178-4. 2006. P.15

Web-sites:

<http://www.hrono.ru/dokum/1700dok/17130624adri.php>

<https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Belgrade-1739>

<https://www.onwar.com/aced/chrono/c1800s/yr20/frussoturk1828.htm>

<https://www.britannica.com/topic/Russo-Turkish-wars>

<http://www.conflicts.rem33.com/images/Armenia/kars.htm>

<http://www.history.com/this-day-in-history/the-first-balkan-war-ends>

<http://crisissome.blogspot.com/2016/07/balkan-wars-1912-1913.html>

History of Economy, Trade and Work in South Caucasus and Black Sea Region

Maria Arkania

BA. International Black Sea University

Email: Maria.arkania1996@gmail.com

Abstract

In this report I will try to analyze the economy situation in Black Sea region and South Caucasus. As you know each country in these regions has its own natural resources, which makes this part of the world rich and for that we are getting variety of resources. In this report we will talk and deeply analyze the situation of economy which we had in past and how it looks like today, what is the main difference between those countries economy and what kind of skills they are using. Each country has its own strategy and resources , mostly the difference between resources is the reason why they export this kind of product or import .We have to say that in South Caucasus trade relations are developing step by step , because it isn't easy thing , it needs some management strategy , professional skills and labor also which is problem . The next important issue which we will discuss is division of labor, what kind of requirements they have for people to get job and in which part people are working mostly.

Keywords: economy situation, black sea region, resources, division of labor.

Georgia

Location and Geography

Georgia is on the southern slopes of the Caucasus Mountains, forming a natural border with the north Caucasian republics of the Russian Federation. The country, occupying approximately 27,000 square miles (69,900 square kilometers), stretches along the Greater Caucasus ridge, bordered by the Black Sea to the west, the Armenian and Turkish highlands to the South, and Azerbaijan to the east.

Basic Economy

Georgians were basically rural people until the beginning of this century, when industrialization caused a mass rural-to-urban migration, especially to the capital. Most families are still linked through kinship relations with the countryside and preserve some traditions of their native localities.

Industrialization and the urban economy have had a limited influence on the national culture. Today, most of the population is urbanized and works in services or industrial production. The economy of Georgia is an emerging free market. In 2007, the World Bank named Georgia the World's number one economic reformer and has consistently ranked the country at the top of its ease of doing business index. Since 2014, Georgia is part of the European Union's Free Trade Area and it's really the most valuable aspect for country's development.

History

Before the 20th century Georgia had a largely agrarian economy. Georgia's modern economy has traditionally revolved around Black Sea tourism, cultivation of citrus fruits, tea and grapes; Like many post-Soviet countries, Georgia went through a period of sharp economic decline during the 1990s, with high inflation and large budget-deficits, due to persistent tax evasion. During the late 1990s more than 10,500 small enterprises had been privatized. The United States began assisting Georgia in the process of reform soon after the country gained independence from Soviet Union. Gradually, the focus shifted from humanitarian to technical and institution-building programs. Provision of legal and technical advisors was complemented by training opportunities for parliamentarians, law enforcement officials, and economic advisers.

Major Industries

Major industries in Georgia include metallurgy, metal and chemical works, mining (manganese, arsenic, copper, gold, oil, and raw materials for chemical production such as barite and mineral water), electronic devices, and machinery. Tourism and transportation are one of the fastest growing sectors of the Georgian economy, which has high potential for further development. In 2011, total output of tourism related services production increased by 77% compared to 2006 and constituted 7.1% of total output of economy.

Trade

Since 2014, Georgia is part of the European Union's Free Trade Area, with the EU continuing to be the country's largest trading partner. As of 2015, in the order of magnitude, Georgia's main exports were: copper ores and concentrates, ferroalloys, medicaments, nitrogen fertilizers, wine, mineral waters, and etc. In 2015, Georgia's main imports, in the order of magnitude, were: oil products, vehicles, hydrocarbons, copper ores and etc. The top export destinations of Georgia are Azerbaijan (\$540M), the United States (\$323M), Russia (\$293M) and etc.

Division of Labor

High-paying jobs are available for those with a good command of English and advanced computer skills, while older people remain in poorly paid occupations. However, workers in their forties and fifties continue to occupy leading positions in ownership and management, as result of their advantage in starting capital and business connections from the Soviet era.

Armenia

Location and Geography

Armenia is a rugged, volcanic country with rich mineral resources. It is highly prone to earthquakes and occasional droughts. Its border countries are Azerbaijan, Azerbaijan-Naxçivan, the Republic of Georgia, Iran, and Turkey.

Basic Economy

Until independence, Armenia's economy was based largely on industry—chemicals, electronic products, machinery, processed food, synthetic rubber and textiles; it was highly dependent on outside resources. Agriculture accounted for only 20% of net material product and 10% of employment before the breakup of the Soviet Union in 1991. Armenian mines produce copper, zinc, gold and lead. The main domestic energy source is hydroelectric. Small amounts of coal, gas and petroleum have not yet been developed.

Major Industries

During Soviet rule, Armenia began to develop and concentrate on computer-based high technology, the production of brandy, heavy industry, and mining. The 1991 blockade of the country by Azerbaijan led to a fuel shortage that often left its industries at a standstill. Nuclear energy was shut down after the 1988 earthquake as well, but production was resumed after a few years for lack of other reliable sources of energy.

Armenia has been subject to an economic blockade since the early 1990s by its neighboring countries, with the exception of Iran and Georgia. Trade relations are newly developing. Armenia has not succeeded in increasing and diversifying exports beyond raw materials. The main three export destinations were Bulgaria Germany and Russia.

Labor

According to the state-owned Armenian press news agency, the average monthly wage in Armenia for the first half of 2007 was 70,700 drams (about \$210 USD). As of April 24, 2008, the average monthly salary is 75,000 drams (about \$242 US dollars). According to the ROA National Statistical Service, the average monthly salary during January - June 2008 is 86,850 drams (about \$287 at the time). The National Statistical Survey found that the real unemployment rate is about 33 percent. According to estimates by the National Statistical Survey, the rate of labor emigration was twice as higher in 2001 and 2002. According to an OSCE survey, a typical Armenian migrant worker is a married man aged between 41 and 50 years who "began looking for work abroad at the age of 32-33."

Azerbaijan

The Azerbaijan Republic covers an area of 33,891 square miles (86,600 square kilometers). The climate is dry and semiarid in the steppes in the middle and eastern parts, subtropical in the southeast, cold in the high mountains in the north and temperate on the Caspian coast. The capital is Baku.

Basic Economy

Azerbaijan has a rich agricultural and industrial potential as well as extensive oil reserves. However, the economy is heavily dependent on foreign trade. People in rural areas grew fruits and vegetables in small private gardens for subsistence and sale during the Soviet period. The major agricultural crops are cotton, tobacco, grapes, sunflowers, tea, pomegranates, and citrus fruits; vegetables, olives, wheat, barley, and rice also are produced. Cattle, goats, and sheep are the major sources of meat and dairy products. Fish, especially sturgeon and black caviar, are produced in the Black Sea region, but severe pollution has weakened this sector.

Major Industries

Azerbaijan has the largest agricultural basin in the region. About 54, 9 percent of Azerbaijan is agricultural lands. At the beginning of 2007 there were 4,755,100 hectares of utilized agricultural area. In the same year the total wood resources counted 136 million m³. In some lands it is profitable to grow grain, potatoes, sugar beets, cotton and tobacco.

Livestock, dairy products, and wine and spirits are also important farm products. The Caspian fishing industry is concentrated on the dwindling stocks of sturgeon and beluga.

Trade

Other countries in the Commonwealth of Independent States, Western European countries, Turkey, and Iran are both export and import partners. Oil, gas, chemicals, oil field equipment, textiles, and cotton are the major exports, while machinery, consumer goods, foodstuffs, and textiles are the major imports.

Working Azerbaijan is a growing oil exporter and many people move to the country to work in this field. If we look to the requirements we will see that people who have good skill of English and professional skills they have chance to get well-paid-job, because when country has relationship with international partners its obviously necessary for communication.

Turkey

Location and Geography

Turkey occupies Asia Minor and a small portion of Europe. Its area is 301,382 square miles (814,578 square kilometers). It is bounded on the west by the Aegean Sea; on the northwest by the Sea of Marmara, Greece, and Bulgaria; on the north by the Black Sea; on the east by Georgia, Armenia, Azerbaijan, and Iran; and on the south by Iraq, Syria, and the Mediterranean.

Basic Economy

Turkey is self-sufficient in food production. Fishers, farmers, and animal husbandry workers produce a wide variety of fish, vegetables, fruits, nuts, and meat for consumers. However, malnutrition affects some of the urban poor and small segments of the rural population in the southeastern region. Turkey exports cereals, pulses, industrial crops, sugar, nuts, fresh and dried fruits, vegetables, olive oil, and livestock products. However, if one includes cotton and wool, agriculture's contribution to total exports is even greater.

Major Industries

Turkey's economy is a mix of private and state economic enterprises (SEEs). Since that time, a policy of privatization of SEEs has been followed. Currently, factories produce

a wide variety of products, including processed foods, textiles and footwear, iron and steel, chemicals, cement, fertilizers, kitchen appliances, radios, and television sets. Montage industries that utilize a combination of imported and domestic parts assemble cars, trucks, and buses as well as aircraft.

Trade

Since the 1980s, trade has played an increasingly important role in the economy. Turkey's entrance into a customs union agreement with the European Union (EU) in 1995 facilitated trade with EU countries. In 1997, recorded exports amounted to \$26 billion (U.S.), with unrecorded exports estimated at \$5.8 billion. The major export commodities were textiles and apparel (37 percent), iron and steel products (10 percent), and foodstuffs (17 percent). The major export partners were Germany (20 percent), the United States (8 percent), Russia (8 percent), the United Kingdom (6 percent), and Italy (5 percent).

Import commodities included machinery (26 percent), fuels (13 percent), raw materials (10 percent), and foodstuffs (4 percent). The primary import partners were Germany (16 percent), Italy (9 percent), the United States (9 percent), France (6 percent), and the United Kingdom (6 percent).

Division of Labor

Most jobs are assigned on the basis of age, skill, education, gender, and in some cases kinship. There are many small family-owned and -operated businesses in towns and cities. In those businesses, young people, especially sons, are trained from an early age to operate the enterprise. Turkish law generally prohibits the employment of children under 15 years of age, in practice, the children of poor families work to earn needed income. Aside from farm labor, underage boys work in tea gardens as waiters, auto repair shops, and small wood and metal craft industries. Underage girls generally work at home at handicrafts.

Russia

Location and Geography

In addition to being the largest, the Russian Federation is one of the world's northernmost countries. It encompasses 6,592,658 square miles (17,075,000 square kilometers), from its borders with Finland, Estonia, Latvia, Belarus, and Ukraine on the west to the Bering Strait in the far northeast and from its borders with Georgia, Azerbaijan, Kazakhstan, Mongolia, and China in the south to the Arctic Ocean in the north.

Basic Economy

During the Soviet Union consumer goods such as electronics, fashion, house wares, and automobiles as well as industrial, scientific, medical, construction, and agricultural equipment were popular and produced, but With the end of state support in 1991, many production enterprises declined or collapsed and It had bed impact on country's economy.

Major Industries

The Soviet Union was a major extractor of oil, natural gas, coal, and ferrous and non-ferrous metals and a large producer of steel, chemicals, and paper products. But the production levels in all these industries have declined significantly since 1991 as domestic and international demand has dropped, state subsidies have diminished, and new capital investment has been scarce.

Trade

Fuel and energy products constitute the major exports. The EU is the most important investor in Russia. EU exports to Russia are dominated by machinery and transport equipment, chemicals, medicines and agricultural products. EU imports from Russia are dominated by raw materials, in particular, oil (crude and refined) and gas.

Division of Labor

Working-class students were taught the necessary skills in specialized institutes. The system was designed to ensure an adequate supply of workers in all sectors of the economy, and one of its results was a well-trained and stable workforce. high levels of unemployment in these areas force people to migrate or hunt for jobs. Success can be elusive, because of imperfect commercial laws and law enforcement, the difficulty of securing capital, criminality and corruption, and cutthroat competition.

Ukraine

Location and Geography

Ukraine, Europe's second largest country during the twentieth century, occupies 232,200 square miles (603,700 square kilometers).

Basic Economy

The economy of Ukraine is an emerging free market. Like other post-Soviet states, its gross domestic product fell sharply for 10 years following the collapse the Soviet Union in 1991. Traditional Ukrainian food products are domestic. Pressured by the economic crisis, people grow products in their home gardens and dachas. City and village markets are places of bartering consumer goods and food products. In the late 1990s, the development of the food industry was stimulated by economic reforms.

Major Industries

Heavy industry in Ukraine includes aircraft plants, shipbuilding and steel and pig iron mills . Other important industrial products include nonferrous metals, and building materials. Under the Soviet command economy, Ukraine's industry focused on raw materials and on the production of armaments and heavy machinery—25 percent of all Soviet military goods. Lately, successful joint ventures with foreign partners produce consumer goods. Seventy percent of the land is in agricultural use.

Trade

By 2015 the EU became Ukraine's largest trading partner, accounting for more than a third of its trade. In 2015 the Ukrainian export to Russia figure had fallen to 12.7%. In 2014 Ukraine imported 23.3% of all its imports from Russia. In 2015, food and other agricultural products (worth \$13 billion), metallurgy (\$8.8 billion) and machinery (\$4.1 billion) made up most of the Ukraine's exports with trade partners from 217 countries. Ukraine's "business climate" has a very negative reputation. The integration of Ukraine into the world economic system is indispensable for an effective export-oriented economic reform and for foreign investments.

Division of Labor

Contemporary Ukraine has a high level of both official and hidden unemployment, especially in industry and in research institutions formerly oriented to military needs. Equal opportunity employment rules have not been implemented at the end of the twentieth century.

References

- <https://www.internations.org>
- <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/geo/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Armenia#External_trade
- https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Ukraine
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Georgia_\(country\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Georgia_(country))
- https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Azerbaijan
- https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Turkey
- <http://www.armstat.am/en/>

Localization of Democracy in Eastern Countries and Nations

Qodratullah Qorbani

Assoc. Prof. Kharazmi University

Email: qorbani48@gmail.com

Abstract

Although Democracy has Greek and western origination and has developed in the framework of western thought and modernism, but because of its mobility and changeability, it is possible to redefine and rebuild democracy based on some circumstances of eastern countries. In fact, there are some factors that affect human beings' understanding concerning democracy. Some of these factors are included of spatial, temporal, environmental or ecological situations, and human beings' thought and presuppositions. Hence there is no stable meaning of democracy, but we can redefine it based on mentioned factors. So, eastern countries, based on their own historical heritage and culture, religious traditions and geographical conditions, and contemporary tendencies of their people, can use democracy compatible with their land's requirements. Therefore, we can, for example, speak of Asian democracy, Islamic democracy, Eastern democracy and so on. It is important to notice that most factors of democracy, such as political participation of people, getting political positions, having the right for free speech and making political and social decisions are of the properties of this form of democracy. In fact, we can refer to a kind of Deep democracy which its context and form is shaped based on our traditions, cultures, thoughts and norms. The benefit of such pattern of democracy, as a method of political governing, is avoiding of western absolute interpretation of democracy that is called as Liberal democracy, and to localize democracy in the light of our eastern tendencies, thoughts, traditions and historical cultures. In this paper, it is tried to indicate, how we can localize democratic governing in eastern countries like Black Sea Region and South Caucasus, also, in Muslim Countries like Iran.

Keywords: democracy, history, culture, the East, mobility, religion.

Introduction

Democracy is of western concepts and teachings that has a long history in the west, and when has interred to Islamic and eastern countries, based on different tendencies toward it, has had some opponents and adherents that their opposition or agreement were based on their proper presuppositions. The significance of origination and development of democracy in the West and Muslim lands are different from each other, and have caused various reactions. Democracy, in the West, has appeared in order to campaign against religious hegemony of Christian churches and the order of privately and against despotic states, and has taken humanism and secularism as its fundamental base, and has deeply linked to liberalism in the process of its historical development. In the Islamic world, however, introducing of democracy was connected to the entrance of western modern-

ism and appearing of many aspects of Muslims' civilization backwardness towards the world of the West that it can be fund weakness of Muslim governors' acts in this case. In the West, in fact, democracy was/is of the philosophical results and requirements of humanism and secularism, while it was introduced as importing merchandise which should be applied and localized to remedy of Muslims' political, scientific and civilization backwardness. Some Muslim intellectuals, meantime, due to their highly interesting to western civilization and its products, and hostility to despotic states of some Muslim governors, have welcomed to western democracy and considered it as the most important instrument for developing freedom and delivering the third world from despotism and backwardness of their lands.

So democracy is considered as the essential element of western modernity and the accidental element of eastern and Muslim lands. It is important to know that political, scientific, cultural and geographical developments, and specially information communication between the world nations that have passed spatial and temporal boundaries, today has challenged Muslim nations encountering with many aspects of democratic systems. In the other word, now we, as Muslims with having 1400 years of civilization, are encountered to fundamental questions concerning democracy and establishing democratic states, that how do we answer these questions, to impress on many aspects of our religious, cultural, economic and political life, and determine the quality of our relations to other nations of the world. There are some questions, like: How can eastern lands localize democracy based on their cultural, historical, religious and ecological virtues? Does Islam, at all, agree with democracy? How can possible to make agreement and compatibility between Islamic and democratic teachings and thoughts? What versions and interpretations of democracy can we have that are not according to western democracy, and can it be acceptable by some religious traditions, like Islam? How is it possible to justify and accept democracy as a governing method or essential value in Islamic teachings? How can we give an Islamic interpretation of democracy in the contemporary age which has its proper functions without ignoring of Islamic teachings?

For answering these questions, in this research, first it should be analyzed western thought of democracy and then indicated its philosophical and historical problems. Next, it is emphasized that Democracy, at all, is a mobile and gradual conception that based on its effective factors, it is possible to give different introductions and tendencies of it that necessarily is not the same as western approach to liberal democracy. Therefore it is tried to introduce a new definition of democracy in the light of Islamic teachings, and to localize it in Muslim societies and explain its virtues in the form of religious democracy. So our hypothesis is to show the impossibility of democracy as an essential value, and its possibility in Muslim societies as reasonably a method for governing in the contemporary age. In this approach, Islamic communities, meanwhile having their own religious teachings, have benefited of democracy and democratic methods in their proper meaning for establishing political states and increasing extreme participation of people in their political life.

Democracy in Western Discourse and Thought

The long history of democracy in the West shows that it has been subjected to many changes and developments, so that it is improbable to give a stable definition and tendency of it which can be agreeable for western scientific community. Hence, we are witnessed to some maximum and minimum and various definitions concerning it. In this case, we can pay attention to some of its definitions. Anthony R. Blaster defines democracy as the People's Governing (Blaster, 2000, P 14), that is, it is the state that people are its foundation. David Bytham and Kevin Boyle call it as the Government of People, and believe that democracy is belonged to a kind of collective decisions, and it clarifies this idea that collective decisions and the rights for voting should be led to it, and it should all people can participate in such decisions (Bytham & Boyle, 1997, P17). According to some other tendencies, democracy is included of some social organizations that their goal is to reduce political and governmental mistakes through increasing people's participation and decreasing the individual role in making political decisions (Soroush, 1999, P 269). Some thinkers believe that democracy is not an absolute conception, and it can be possible to consider a country as a democratic nation that its government has been acquired political power through competition in elections, and is responsible before people, and that all adults have equal rights for electing and to be as a political candidate, and in that system the political state should keep citizenship and political rights (Bytham & Boyle, 1997, P18). Some others think that the most public definition of democracy is to make equal opportunities for all people in order to benefit of their freedoms and social values (Ashouri, 1987, P78).

So, by paying attention to mentioned definitions, it is possible to consider five general virtues concerning western thought and tendency of democracy:

1. Democracy as people's effective participation, that is, all citizens should have equal opportunities before others for expressing their priorities in the process of fundamental political decisions.

2. People's equality in fundamental eras, that is, citizens should have equal opportunities for expressing their viewpoints, and voting in fundamental aspects of political decisions.

3. Clarified understanding and apprehension, that is, every citizen should, based on his/her interests, have equal opportunities for clarifying and demonstrating his/her choice and vote concerning the problem should make decision.

4. Controlling the agenda, namely, people should have equal and extensive opportunities in order to make decisions about their problems and arrange them as their agenda.

5. The citizenship right, that is, included of equal opportunity for expressing viewpoints and opposition against the highest politicians (Green, 1993, PP58-64).

The result of these definitions and virtues is that the cases like the right for voting, participating in political governing, the right for political criticizing and frees peach, the right for making political and social decisions, and the right for equal opportunities for any kind of political and social participations, are as the constitutive bases of democracy in its western definition. Of course, it should paid attention to philosophical foundation

of such definitions, for example, Rene Descartes, as the philosophical founder of western democracy, believes that so far as all human beings have equal participation of the intellect, then there is no reason to superiority of each one to others. So they should govern over each other by democratic methods. This point of view was supported and developed by some western thinkers, like John Lock, Thomas Hobs and Rousseau through introducing the theory of Social Agreement as the base for establishing political government. These definitions, also, show two approaches to democracy. From one hand, they indicate central role of people in which they identify the nature of government, and have the right for direct participation. This is the most extensive definition of democracy that is called Direct Democracy. From the other hand, there is a restricted approach to democracy in which people have the least rights for selecting their political representatives and sometimes have more or less right for free speech and criticizing politicians, but have no participation in political governing.

Philosophical Problems of Westernized Democracy

This tendency of democracy which was originated in the west, in its extreme form and has been developed by western modernism and intellectualism has some philosophical and fundamental problems. First, in this tendency which is based on humanism, human being is placed instead of God in which all affairs, like the right for political governing and determining all political and social destinies, is for human being itself, while he/she has ignored his/her restricted, mortal and poor being as God's creature. Second, the modern understanding of democracy, that is based on human beings' changeable desires, is subjected to moral and epistemic relativism, and is unable to provide human beings' stable epistemic teachings and moral progress. Hence such democratic political system is a mundane state that serves to mundane and carnal inclinations and desires. Third, modern western democracy emphasizes on essential equality of all human beings in all abilities, while such thing is essentially impossible, but many facts of the whole system of being show human beings' differences in their abilities, weaknesses, potentialities and so on. In fact, if all human beings are equal in all abilities, it must be all of them can be medicines, engineers and teachers and so on. This fact, that some people based on their abilities have succeeded in some jobs, shows that there are various abilities and potentialities in them based on their nature and innate. So, democracy is essentially and rationally impossible, if it is considered as the absolute right of human beings for governing and making decisions in all affairs of their life and ignoring the role of God in their mundane and political life that means humanism in all of its aspects. For this reason, historical problems of western democracy, have gradually led to introducing more reasonable definitions of it. The next philosophical problem of western democracy is its opposition to religions, specially Christianity, whereas incorrect tendencies and misuses of Churches of realms and functions of Christianity have been caused to conflicts between them and western intellectuals. Such conflicts have been led to this viewpoint that democracy means to lay aside religious teachings from society and human beings life, that is welcoming to secularism is meant to separate religion from politics, and maybe to consider a kind of contradiction between them. So humanism and secularism, as two philosophical foundations of democracy, have encountered it with fundamental challenges.

Problems of Contemporary Western Democracy

Contemporary democracy of the West has experienced a long history, so that during two last centuries some western countries have used some of its defect forms. These forms of democracy, even that has no equal application in European and American countries, like France, Italy, England, Netherland, America and Canada, and there are different understanding of it among American and European thinkers, practically has its own problems. First, this axiom of democracy that all people have equal opportunity for political participation and governing has not been completely actualized or carried out in any European or American country. In fact, the political power is controlled by some representatives who have been accepted for the minds of people as ideal politicians through political parties or the media. So, people never have reached to the peak of democratic systems of European or American countries, unless they have participated in political processes that they, in effect, are no democratic ways. By considering this fact, Roseau criticizes English democracy by saying these words that the people of England think they are free, they are strongly in error, since their freedom is only for the time of parliament election of representatives, when they are chosen, people of England are nothing except a slave (Johns, 1969, P 416-417). These words of Roseau shows that in most of European countries, democracy is apparently not really applied, but the context of such apparently democratic systems is changed based on interests of some political parties. Hence they need to people for getting political power. So, western democracy has been formed as a symbol of a political system in which is ascribed abstract governing to people, that is, this hypothesis is mentally accepted that the political power is for people, but in fact they are not the political leaders, but political power is for their representatives (Gay Ermeh, 1997, P 21). Second, historical experience of western democratic governments has indicated that absolute dividing of political power among all people is impossible. Since, people have various tendencies, potentialities, desires and presuppositions. Consequently participation of all of them in political governing maybe led to violence, disturbance, racial or sectarian conflicts, and finally to scattering national authority. In fact, historical experience of the West, also, shows that restricting of political power in hands of some limited, intelligent and scholars are more rational than distributing it among more people, since the latter one is led to scattering of political, military and social authority of the government. For this reason, Plato thinks that democracy is distribution of the virtue among more people which maybe some of them are not suitable for holding it. Voltaire, in this case, says I prefer to obey of a good lion that is more powerful than me instead of obeying of two hundred mousses like me (See: Gay Ermeh, 1997, P 24).

Third, democracy and liberalism have linked deeply in the West that has led to deviation of democracy from its original aims. First, it can be said that liberalism is consisted of a kind of ideology and teaching that individualism is it's the most values, including moral ones, and considers all human beings equal absolutely. Hence, all individuals should be free in choosing aims of their life (Aqabakhshi, 1984, P325). In fact, extreme emphasizing of democracy on individual freedom and interests, and private capitalism has been led that liberalism has used democracy as the useful method and instrument for taking its goals, and have been made a deep linking between them (Mc Pherson, 1990, P 14). The problem, however, is that some cases like relations of liberal democracy and

capitalism, distribution of social wealth, social benefits and exploitation in systems of liberal democracy are extensively unequal and unjust and against the original teachings of democracy (Luwin, 2001, P324). In the other word, unpleasant linking between democracy and liberalism have been led to deviation most people of western countries from their social, economic, civil and free speech rights, and to use them for the benefit of capitalists. In fact, western democracy has been used as an instrument in the hands of liberalism for facilitating its goals. So, linking of democracy and liberalism is in contrary to fundamental principles of democracy that some of them are distributing opportunities and possibilities among all people.

Fourth, the political leaders of contemporary democracy of the West have not yet accepted their democratic responsibilities before other lands, like the Third World's Nations and Muslim countries. Therefore, these leaders have dealt with them according to their national interests and goals not according to moral and democratic teachings and humanitarianism. There are some conflicts and wars that western countries have caused in the Middle East and some Muslim nations, which are gradually extending, that exactly indicate economic, military, political and social interests and benefits of such western countries which at all is not compatible with democratic principles of their government. Meantime, as far as religion has been laid aside of contemporary democracy of the West, so all people have religious freedom, so that western governors have accepted atheism besides of theism and considered the right for political participation for atheists and even Homosexuals, but unfortunately they have not accepted the right of Muslims as theists who should have political, religious and social rights. The problem of veil (Hijab) is as a clear sample of religious rights of Muslims. Hence, western democracy undergoes fundamental challenges practically and theoretically. So it can be said that in liberal democracy of the West the conception of people's governing and representativeness has been subjected to essential crisis, and in order to free from this crisis, we can suggest the model of Collaborative democracy that is possible to be used through applying communication of information and contemporary developments (Allen, 1998, No.29).

In short, democracy as absolute governing of all people without paying attention to place and role of God and religion, rationally is impossible and has not succeeded practically in the West, and failed to carry out its teachings and aims. In fact, whatever is called as democracy in the West is very system of liberal democracy that serves political parties, capital classes and politicians rather than ordinary people.

Democracy as a Gradual and Changing Concept

Before any kind of theorizing concerning democracy, it should paid attention that democracy is a mobile, changing, relative and gradual concept, that there are and can be different and various meanings of it based on spatial and temporal different conditions, human being's presuppositions and other epistemic and non-epistemic factors. Acceptance of this fact resolves many problems of contemporary democracies. In the other word, relativity is the essential property of democracy, and that nobody can argue that democracy has a stable and unchangeable meaning which has not altered since ancient

Greece until now. Therefore, it is possible to have some minimum, plural or maximum conceptions of democracy. For example, some thinkers consider democracy as the value base of governing, and some others think of it as the method of governing beside other methods of governing. There are some scholars who believe in democracy as the direct participation of people in governing, and some others think that democracy means to elect political representatives by people. So, it can be said that if our approaches to democracy is based on value, its actualization is decreased, and if our tendencies to democracy is based on a method for distributing political power and authority, its possibility is more increased. Hence, some thinkers say that they, based on their historical experiences, have understood that now democracy is the best way of governing, and it does not mean to superiority of human being's will over God's will, but it means, since they do not access to the divine will, have welcomed to democracy. A successful and suitable sample of democracy is as a method of welcoming to collaborative democracy which is a kind of applying practical intellect. In this form, players of democratic process suggest and give some good recommendations for resolving social problems or participation of their legal rights, and try to persuade others to accept their viewpoints through democratic methods. So, democratic process is essentially a discussion on social and political problems, disputes, claims and requirements. In this model, normative desires, such as universality, equality, logicity, responsibility and popularity has more acceptability among the people of society (Young, 2000, P22-23).

In addition to the significance of methodic approach to democracy, it should paid attention to the effective role of time and space in this case. First, we discuss on the role of time. Naturally, we, by changing the capacity of time and historical moving, expect to ascend and transcend them. Time, in this context, means to changing and altering of human being, society and conceptions. Hegel thinks such changing and becoming is meant growth, evolution and transcending. In this approach, human being's intellect is in the world of time and space, and the history of human being is the story of intellect's evolution through passing various evolutionary stages (Taylor, 1975, P389). In sum, it is based on time and temporal circumstances that human being has proved by experience historical developments and gains many evolutionary recognitions and new insights about ideas, thoughts and events. In fact, human being's understanding of realities and concepts is not isolated from the conditions of time, then human being's awareness concerning environments and ideas, in every age, is different from other historical ages. Human being, since, is restricted to finite temporal age, hence he/she is the son of time, and according to requirements of that age and time has a special understanding of his/her political life which is different from others who live in other ages. The clear sample of the effective role of time on human beings' tendencies concerning democracy is the differences between Greek people's understanding from the thinkers of enlightenment era and contemporary thinkers and philosophers. In fact, diversity of temporal virtues of their life affected their thoughts concerning democracy and other political or social ideas and teachings.

The importance of space, also, is related to human being reaction to the nature and environment. Human being is an existent who attracts and manifests the color and effects of his/her culture and environment. Hence, our understanding of space is in its geograph-

ic and ecologic conception. Therefore, adherents of ecosystem have developed a concept which is called as the Region of Biology or Ecology that based on it, they think: it is the natural world that determines political, social, economic and cultural virtues and characteristics of human being's life. Hence, Biological Region is a realm of a region that is determined and identified by natural, biological, ecological and geographical conditions and properties not by political ones (Carter, 2001, P56). So, it can be said that various humanly communities have different cultures according to their biological diversities, that is living in different geographical lands indicates having various cultural and mental virtues that are particular to that lands and separates their identity from others. For this reason, national identity of every nation is, at first, the result of its geographical virtues and environment (Mojtahedzadeh, 2009, P164). Therefore, space is as the cultural environment that is under effects of human beings' geography which has special ideas, concepts, styles of life and process, and it is possible to attract culture, characteristics and life's styles of other lands or to transfer to them, that such transformation decreases mobility and purity of ideas and concepts, and increases their spatial and temporal virtues. So, the difference of ecology or ecosystem is very the diversity of human being's culture, thought and livings, and the governing is governing of that region on their social and political affairs, then we are concerning to some democracies, not to a democracy, which indicate governing of various people in different lands and spaces. In this approach, every nation governs according to their style of life, and every government has signs of its particular pasts, conflicts and desires (Melzer, 1998, P130). Based on this fact, ecology and ecosystem, like human being itself, is respectable and worthiness.

This approach, also, accepts that human being is the servant and vicegerent of God, then due to his/her divine caliphate is free and can make freely decisions, and due to his/her servitude is responsible before God. So, it is impossible to recommend one version of democracy without considering geographical, ecological, cultural and spatial virtues and characteristics. This viewpoint apparently shows that western democracies of European countries can't be the same as actualized democracies in India, China, Russia, Turkey, Japan, Iran and South Korea, since these countries have distinguished ecological virtues that effect on their accepted and approved democracies.

The result of accepting being gradual and mobility of democracy is that human beings' presuppositions have been changed under influences of time and space. So, it is impossible to dictate one pattern of democracy to different human beings of various times and spaces, but it is a fact that the democracy of every nation and community based on their thoughts, living time, geographical virtues and cultural discourse is different from other nations and communities, that this reality can demonstrate the role and value of gradual and mobile approach to democracy as the reasonable method for governing, and increase its efficacy.

The Possibility for Religious Versions and Interpretations of Democracy in Muslim Countries

Mentioned notes help us to discuss on the possibility of religious democracy in Muslim nations as a model of localization of democracy in eastern countries and lands. Our pre-

vious debates indicate that democracy as a gradual and mobile concept is in historical evolution and becoming, and as a method of governing, has rational acceptance. Human beings' understanding of democracy, but, as their absolute right for determining their social and political innate, by laying aside God, is certainly impossible according to human beings' innate and religious and revealed teachings of divine religions like Islam. Now, by considering deep marriage between western liberalism and democracy, it can be said that the highest challenge between Islam and liberalism is that in the society of liberal democracy, human being is placed against God, but he/she, in the religious and democratic society is placed in the light of divine grace and tries to reach nearness of God. In such religious community, both God and human being are kings and governors, while in the society of liberal democracy, only secularism and humanism and a few groups of capitals govern. Now, it is tried to explain and analyze some virtues and functions of religious democracy in Islamic point of view.

The Principle of Divine Sovereignty in Islam

The most significant principle of Islam is subliming of all human beings before the will of the creator God who is omniscient, omnipotent and all benevolent. This is a reality that is not transferable to others through democratic methods. In fact, since human being is the creature and servant of God, and due to his/her weaknesses and restrictions is a mortal being, he/she should bow down before divine infinite greatness, because the whole system of being, including human being's life is under His domination, and there is no way of escaping from divine authority. According to the verses of Quran, as divine infallible revelation, God is He all things is for Him, since He has power over all things (Quran, 2:198), and that there is nobody whose judgment is better than God (Quran, 5:5), and that all people are in need of God, and He is the rich (Quran, 35:15). In fact, Islamic teachings indicate that laying aside or ignoring the role of God in mundane and spiritual affairs, such as government, has unpleasant and irreparable consequences for human beings. Since God is the real owner of the whole system of being, who dominates over all affairs of human beings and other existents. On the other hand, accepting divine governing over the world, in theistic viewpoint, does not mean to negate human being's freedom and freewill, but this indicates that divine will has been taken place that to appoint human being as His caliphate and vicegerent on the earth so that he/she actualizes divine government on the earth. Based on this reality, the governing of the divine Prophets, saints, king-philosophers and religious scholars has its own value. The Quran, in this case, says: When your Lord said to the angels: I am placing on the earth a caliph (Quran, 2:30). This verse shows the will of God for appointing human being, in general not particular sense, is for His caliphate on the earth. Although historical actualization of this promise has been carried out by the divine Prophets and saints, but it is possible for all human beings to try to actualize divine government in the form of democracy or other methods in order to establish justice and training worthiness people. So accepting divine servitude has no contradictory to constituting democracy as a method of governing, meantime every political method has its virtues and requirements. It is necessary to note that in theistic approach, human being's freedom is in accepting the kingdom of God not to rebellion against God. Imam Ali, The first Imam for Shia Islam, says to his son: Never permit to

anybody who dominate over you, since God has created you freely (Nahjolbalagah, no 31). Therefore, the reality of democracy is not freeing or deliverance from the realm of divine governing, since such thing essentially is impossible for human beings, but it means to deny other human beings' domination over us, since our divine innate indicates our free creation. In logical theism of Islam, of course, has been commanded to believers to obey the Prophet of Islam and Imams in all religious matters, since they are knower of people's problems and recognize their the way of salvation better than them, then this obedience is accordance to obeying God. In the verse 59 of Surah Nisa, this fact is emphasized, and God says: O' believers, obey Allah and obey the messenger and those in authority among you. Should you dispute about anything refer it to Allah and the messenger, if you believe in Allah and the last day, that is better and the best interpretation (Quran, 4:59). So whatever is contrary to democracy and the kingdom of God is governing of despotism and tyrant or illegal ruler. Tyrant is meant illegal governing or sovereignty, and so far as government of God and His messengers are legal, then they have no contradiction to human beings' government, and the most reasonable and suitable kinds of governing is legal one based on divine legitimacy. Therefore, this is the real democracy that is free from any despotism and oppression. It is only needed to teach human beings to accept their freewill in line with divine will not its opposition.

So the basic and only difference between contemporary democracies and religious democracy is that in contemporary western democracies all human beings' desires subjectively are legal and reliable, whether they are compatible with will of God or not, but in the societies where religious democracy is used human being's desires are acceptable and legal, if they are not contrary to divine and revealed teachings, and that people don't say although God wants in this way, but we want in another way.

Centrality of Justice, Freedom, Salvation and Morality in Islamic Governing

It is essential to notice that in Islam and its religious and political teachings, has not been emphasized on the form of governing including democracy or individual or, but the aims and tasks of political governing has priority and significant. Hence, some affairs like establishing justice, extending freedom and peace, developing spiritual values, training moral human beings and taking their salvation has been introduced as the main duties of political governments and systems. In this approach, politics, in fact, does not mean governing, but means to social, moral and spiritual training of human beings for taking the highest values. In this case, there are many verses in the Quran that indicate sending the divine Prophets by God, invitation of human beings and establishing social and political systems were for carrying out justice and moral values. For example, the verse: We have sent our messengers with proofs, and sent them with the book and the scales, so that people might establish the scale (of justice) (Quran, 57:25), the justice was asserted as the axial aim of sending the Prophets. In the verse: We appointed them leaders to guide by our commands and we revealed to them to do good deeds, and to establish the prayer, and the giving of charity, and they were for us worshipers (Quran, 21:73), the guidance of all human beings to their salvation was emphasized. So the aim and duty and function of

establishing the government based on temporal and spatial factors, determine the nature of state. Of course it should paid attention that according to divine logic, establishing the government by the divine Prophets have its special priority, since most of human beings can't access to divine truths, and don't know their way of happiness. Consequently, divine messengers are the worthiness ones for establishing and governing among people, as far as the Quran has commanded to Muslims to refer to the Prophets and obey them in all mundane and religious affairs (Quran, 4:59). This emphasizing, however, does not deny political participation of people, but they are free for accepting or rejecting divine teachings concerning their guidance and life, since according to the logic of religion, accepting religious invitation is not compulsory but is free and based on human being's free innate (Quran, 2:256). So every political system, in the divine logic, that can carry out divine commands and judgments, including establishing justice, spreading legal freedoms, training moral values and virtues and taking people's legal rights, has been confirmed whether it is democracy or other forms of governing except despotic one. It can be said, here, that democracy is confirmed by Islam and is compatible with Islamic teachings, if it means to negate absolute despotism and paying attention to people's legal rights, freedom, justice and equality. So Islamic approved democracy does not revive people's carnal feelings and desires, therefore, when it is said democracy exists in Islam, it is meant that Islam wants to free human beings from their animal virtues and bestow them the real and spiritual humanity (Mutahhari, 1982, P80-81). In the other word, based on Islamic teachings freedom and democracy have their real meaning concerning human beings' moral and spiritual evolutions, that is, freedom is the innate right of human being and based on humanly virtues not on people's desires and feelings. So, democracy in Islam means delivered humanity from other human beings' limitations, while it in western thought means absolutely allowance of animal desires to do moral and immoral acts (Mutahhari, 1982, P82). In fact, if we consider historical extension of Islamic teachings, we see that Islam has not accepted Aristocracy or Anarchy states, but has welcomed to democratic ones that have been compatible with people's legal wants (Mutahhari, 1990, P368). So the significant presupposition of Islamic democracy is that welcoming to democracy does not mean needlessness of revealed teachings, but means that they support, help and reform human being's rational understanding. Hence, Islam teaches that all people are responsible before themselves and others, and they should invite to what is right and good and deny from what is bad and evil. On the other hand, since God is the omniscient who know badness and goodness of all affairs, He helps human beings by sending His divine guiders, since human being's intellect can't take his/her fundamental requirements alone, and human being's soul, specially Carnal Soul, tries to misguide him/her in most of his/her religious, moral and spiritual matters, hence this is due to divine grace that God, by sending revealed teachings, has determined and introduced most of required teachings concerning our mundane and spiritual affairs (Rashad, 2002, P84). In fact, Islamic democracy neither is social democracy nor liberal democracy, but it is moral and based on religious values. So the best political system in the eyes of God is the system in which human beings seek their salvation freely, and all ideal virtues like social justice, legal freedoms, free speech, good criticizing, moral transcending and purity can be accessible. If we want to make a logical link between democracy and religion, there is no way except to accept that the voice of people is the voice of God, since they are servant of God and His vicegerent on the earth.

Virtues of Ideal Religious Democracy in the Contemporary World

Now by paying attention to mentioned notes, it can be argued that since according to revealed teachings the goal of establishing political system is carrying out justice, keeping people's legal freedoms and training human beings for taking their real salvation, hence every political system, as a method of governing, that can play useful role in taking these goals and ideas, can be utilized and confirmed. So in the present time that Islamic societies are encountered with extensive development of democratic thoughts, it is possible to absorb them and to change their form by giving Islamic context that can be titled as religious democracy. Such form of democracy has some common and uncommon virtues with western democracy, which some of them are as follow:

First, although democracy has western origination, it is possible to give it Islamic meaning, and according to Islamic teachings to determine its virtues. In this case, paying attention to being gradual and mobility of democracy has its basic significant, and can facilitate accepting its Islamic context. Second, democracy, in divine logic of Islam, is only a method of governing not the philosophical foundation of human's governing in the world, that is, contrary to extreme interpretation of some western thinkers who consider welcoming to democracy is equal to laying aside the role of God in human being's life, Islamic theistic democracy, first, accepts all fundamental Islamic teachings, next, based on them tries to establish the democratic Islamic system. Third, some factors such as time, space, human being's presuppositions and other epistemic and non-epistemic factors, have effective role in understanding democracy and carrying it out. This means that it is impossible to dictate one version of democracy for all communities in all times and spaces, but it is their temporal, spatial, cultural, racial and religious virtues and requirements that determine which kind of democratic or non-democratic systems can be acceptable for them, and what virtues and functions should it have? Fourth, by considering minimum and maximum definitions of democracy, we can define its limits as a mobile and changeable system according to changing conditions of religious communities, that is, the amount of people's participation in political system can be only by voting, as the least limits, to their direct participation in political positions, as the most limits can be defined and determined. It is, also, possible to consider reasonable limits of democracy concerning some cases like free speech, the right for criticizing, participation in social and political activities and so on, based on people's cultures, thoughts and norms. Fifth, welcoming to democracy does not mean that all human beings have essentially the right for governing, since such thing is opposite to human being's innate and religious teachings. In fact, as far as all human being have not the ability for being as medicine or engineer, all of them, also, is not talented for governing, but everybody has innately and potentially some abilities that maybe they are actualized under influences of some social factors. All human beings, however, have essential and innate rights for voting, free speech, criticizing and so on that can't be negated.

So religious democracy is meant to provide the bases and backgrounds of people extreme participation in all or most of political and social affairs, not to divide the political power among them equally, since the least merits of political governing is having moral virtues, religious knowledge and obligations, rational and political knowledge and

required experiences. So the rational understanding of democracy is that all people are free to choose their political leaders and politicians from amongs who religiously, rationally, epistemologically and morally are as the best intellectuals, elites, scholars and theosophers, meanwhile people have the right for controlling and criticizing their acts. In this approach, elites are those of undertaken and experienced religious thinkers and scholars that are chosen through democratic methods by people as their representatives for governing and serving them. The importance of considering these criteria is to interfering morality, religious values, experiences and wisdom as the least conditions for those who think they are competence for political governing, and to reject interference of those who are atheist or have immoral acts and have no enough experiences. Since the latter is very freed and uncontrolled western democracy that its harms is more than its benefits. So religious democracy is a limited and controlled political system in which moral virtues and epistemic worthiness have their special places and functions.

Sixth, religious democracy has meaning only as a method of political governing not for changing religious, moral, cultural and social values of people. In the other word, there are some religious teachings, jurisprudential or legal judgments, global axioms like justice and freedom and moral values that are as the base of religious democracy and can't be decide on them through democratic methods, but it is expected from religious democracy to extend and develop these transcendent values and teachings not to limit, change, lay aside or prohibit them. From amongs these teachings and principles, believing and undertaking to religious and moral ones have their fundamental importance and value. Seventh, there are some similarities between religious and deep democracy that the latter have been introduced by some western thinkers. Both deep and religious democracies consider the society, people, governing and other social and political aspects of life objectively. First it should be noted that the base of deep democracy is internal experience of correlation and agreement. From this point of view, democracy is meant to strength the individual mentally, heartily and spiritually that is led to this sentence: I am taken into account. This phrase is very exercising of individual membership in a bigger whole, and accepting its responsibility before the whole and his/her struggling to serve all people, that means: I take care (Wilson, 2004, No.3). So it is possible to enumerate as follow principles as some axioms of deep democracy: 1. All human beings have enough participation of intellect to play their effective role as a intelligence citizen. 2. Human being naturally is a good and can be expected from his/her to do his/her duties well. 3. There are high feelings of correlation among people. 4. People have a kind of common public will. In fact, deep democracy by using traditional viewpoints of moral virtues, that are linked to socialism, has succeed to give a new pattern of life by applying modern theories. From this viewpoint, liberal democracy, that is of modernity artifacts, can reformed by moral virtues of socialism that was originated from Plato and Aristotle's traditional philosophy, so that it can be possible to both continue the project of modernity and to add moral and spiritual meaning to secular modernity.

It is necessary to say this note again that there are some unseen facts, worshipping and legal judgments that human being's reason can't understand them certainly. But there are some political, social and intellectual affairs that can't be possible to find a certain judgment concerning them from religion. These affairs can be called as normative or

conventional ones that human being's intellect can judge about them. In these cases, that is called free atmosphere and unbanned affairs, we can refer to our intellectual faculty and inductive experience, and even our inferences and judgments are not contrary to certain texts of religion, they are acceptable and can be used in our social and political life (Ayazi, 2007, P184).

So Islam based on human being's heavenly and earthy needs, considers two kinds of laws, that is, Islam for people's stable needs introduces fixed laws, and for their changeable requirements takes into account changing laws (Mutahhari, 1993, Vol2, P97). In the other word, the subject of Islamic laws change based on spatial and temporal factors (Faqih Yazdi, 1995, P102). Hence, time and space have been recognized as two effective elements in Islamic Intellectual Effort (Ijtihad)(Khomeini, 2000, P98). Therefore Muslim scholars should aware of most cultural, social, political, economic, military and historical aspects of his/her society in order to issue legal and efficacy judgments. So for Muslim scholars, today, democracy is a kind of reasonable method and life style for governing based on mentioned aspects. Hence it is possible to make agreement between Islam and democracy as a method of life, since Islam as the comprehensive religion has many divine teachings and has welcomed to new ideas and methods of life for taking human beings salvation. In fact, comprehensiveness of Islam involves that is considered all aspects of human beings life including governing and society. In this case, there are some verses of the Quran that indicate political aspects of Islam. It is not necessary that Islam and democracy should comfort completely, but each one has its own separate and also common teachings, so that we can concentrate on their common teachings and virtues, like mobility and changeability of democracy for establishing religious democracy.

Eight, by considering some samples of establishment of democracy in some Muslim countries, like Iran, can indicate its democratic achievements in contemporary age. In Iran since 37 years before, has been established the system of Islamic Republic. In this political system, the word Republic shows its democratic form, and the word Islamic indicates its Islamic context (Khomeini, 2000, P62-63). The notable note concerning Islamic virtues of this political system, but, is that the nature of governing is determined by Islamic teachings with Shiei interpretation that according to teachings of Prophecy and Imamate, the religious leader as religious scholar continues the way of Prophet of Islam and Shiei Imams. In fact, Valiye Faqih as the Religious Leader in the top of Islamic Republic is who has Islamic morality, adequate experience and the knowledge of governing that having these virtues indicate that Islamic Republic is a political system based on religious elites, meanwhile his presence guarantees carrying out Islamic laws. But it is significant to know that choosing Religious Leader is completely according to democratic methods, that is, he is chosen by representatives of the Parliament of Elites (Majlis Khobregan) who are directly chosen by people's voting. Other part of Islamic Republic System, also, like the President, representatives of Islamic parliament, members of cities and villages' councils, are directly chosen by people's voting, and there are many methods and constitutions by which people can control the acts of their representatives, even Religious Leader and the President. So the presence of religious scholars in the top of Islamic Republic Regime indicate the role of Islamic teachings in religious guidance of people, and the direct or indirect role of people in choosing their representatives and

politicians manifests religious democracy as a reasonable method. It seems, such pattern based on religion, morality, intellect and human being salvation can be introduced as a successful experience of establishing democracy in the eastern countries and Muslim lands.

Conclusion

Democracy is irrationally and innately impossible and contradictory concept, if is considered as absolute centrality of human beings and laying aside God and the role of religion in human beings' life. So it should be removed secularism and humanism from western democracy in order to find its way of salvation and make it as efficacy method of governing. Linking between western liberalism and democracy, and their marriage with some benefits of western states, capitals and political parties are of unpleasant experiences of western democracy that should be reformed towards people's interests, not political parties, capitals or states.

Being gradual and mobility of the concept of democracy is indicating its effectiveness from some factors, like time, space, culture, ecology, race, religion and traditions. So the best way to using democracy is applying it as a suitable method for governing based on different virtues of civilizations and cultures. Therefore, it is possible to defend religious Islamic democracy that is the governing of Islamic teachings, values and laws based on democratic methods. In Islamic democracy, through linking between religion and democracy, and emphasizing on essential values of religion, like justice, freedom, human beings' legal rights, excellent ethics and salvation, we can establish a democratic regime for taking these values. In such democratic system, people participate in political affairs based on their innate and godly abilities and experiences. This participation includes of voting, controlling, criticizing the government, free speech, getting some political positions and so on. As far as religious democracy explains that having purity, experience, knowledge and ability for getting some political positions is necessary, hence there are some religious scholars and prominent elites who maybe can have such virtues, but it is improbable for all people of the society to have such virtues, that is holding such virtues needs to have some moral, religious and philosophical transcendent that can't be fund in everybody.

References

- The Holy Quran Imam Ali (2010), Nahjolbalaghah, Trans by Seyyed Ja'afar Shahidi, Elmi and Farhanki Press.
- Johnz, W.T (1969), The Gods of Political Thought, Trans by Ali Ramin, Tehran, Amir Kabir Press.
- Gar Ermeh (1997), Culture and Democracy, Trans by Morteza Saqeb, Tehran, Quqnous Press.
- Ashouri, Daryoush (1987), Political Culture, Tehran, Morvarid Press.

- Aqabakhshi, Ali (1990), *Dictionary of Political Sciences*, Tehran, Tundar Press.
- Mc Pherson, C. B (1990), *The Real World of Democracy*, Trans by Majid Madady, Tehran, Albourz Press.
- Luwin, Andrew (2001), *Liberal Democracy Theory*, Trans by Sa'aid Zibakalam, Tehran, Samt Press.
- Mutahhari, Murteza (1982), *About Islamic Revolution*, Qom, Sadra Press.
- Mutahhari, Morteza (1990), *Reciprocal Services of Islam and Iran*, Tehran, Sadra Press.
- Ayazi, Seyyed Muhammad Ali (2007), *Criteria of Religious Judgments and the Methods for Their Discovering*, Qom, Research Institute for Islamic Sciences and Culture.
- Faqih Yazdi, Muhammad Hossein (1995), *Ijtihad and the Role of Time and Space*, Tehran, Qom, Imam Khomeini Press, Vol 1.
- Rashad, Ali Akbar (2002), *Sacred Democracy*, Tehran, Institute for Contemporary Thought and Science Press.
- Bytham, David & Buil, Luwin (1997), *What is Democracy?* Trans by Shahram Naqsh Tabrizi, Tehran, Quqnous Press.
- R. Blaster, Antony (2000), *Democracy*, Trans Hassan Mortazavi, Tehran, Ashian Press.
- Khomeini, Rouhullah (2000), *Sahifah of Imam*, Tehran, Imam Khomeini Press, Vol 21.
- Suroush, Abdolkarim (1993), *More Than Ideology*, Tehran, Cultural Institute of Serat Press.
- Arthur M. Melzer (1998), *Multiculturalism and American Democracy*, University Press of Kansas.
- John L. Allen (1998), "Commercial Interests Lust for Cyberspace (Massachusetts Institute of Technology Conference, Democracy and Digital Media)", *National Catholic Reporter*, Vol. 34, No. 29, May 22, 1998.
- Judith M. Green (1999), *Deep Democracy: Diversity, Community, and Transformation*, Rowman & Littlefield Publishers.
- Charles Taylor (1998), "The Dynamics of Democratic Exclusion", *Journal of Democracy*, Vol. 9, No. 4, 1998.
- Iris M. Young (2000), *Inclusion and Democracy*, Newyork, Oxford university Press.
- Patricia A. Wilson (2004), "Deep Democracy: The Inner Practice of Civic Engagement". Issue, No. 3, February 2004.

St. Nino as the Spiritual Symbol of Georgian Identity

George Shaduri

Assoc. Prof. Dr. International Black Sea University

Email: gshaduri@ibs.u.edu.ge

Abstract

The story about the Illuminator of Georgia, St. Nino, is based both on historical facts and religious myth. In this sense, it is an important landmark of Georgian history and culture. History combined both historical facts and the elements of legend to create an independent account of one of the most influential figure in Georgian culture. The article refers to three aspects associated with the legend: history, literature, and philosophy. Three main historical sources known for centuries for the scientific circles are considered, and corresponding deductions are made as far as St. Nino's spiritual mission is concerned. Some literary aspects related to the story are reviewed, and, through referring to medieval literary texts, the importance of creation of St. Nino's cult is grounded. Finally, one more interpretation of her story based on the biography of a prominent Georgian philosopher is given, as well as the main philosophic dispute having raised after St. Nino's times is considered, and an important, but also controversial, role of the Georgian Saint, is discussed, which finally established the cult of St. Nino as the spiritual herald of Georgian identity.

Keywords: St. Nino, conversion/illumination, Georgia, historical source, diophysitism.

Introduction

The legend about the first Christian Enlightener of Georgia St. Nino has two sides: that of a legend, and that of the scientific truth. These two facets of the issue, religious and secular, seem to be controversial as far as the factual truth of the story is to be reached. However, from the standpoint of identification of one of the main milestone of the formation of national identity, they complement each other, as the historical truth becomes intermingled with legendary and imaginary events to form that unique starting point of national self, by which Georgia started representing the society and culture known at present days. Of course, we should admit the importance of proven facts as they provide the basis for every kind of historical judgment, but, at the same time, we should not neglect the legendary component, which comes out of national psyche, its perception of the considered phenomenon as the one indispensable for national idea.

In present article, three aspects of the conversion of the Georgians into Christianity by St. Nino will be considered: historical, literary, and philosophic. These three are critical to understand the role of St. Nino as the Illuminator of Georgians at relatively early stages of their history. They are in interrelation with each other, and provide a rather comprehensive picture of how the image of St. Nino became central for establishment of

Christianity in Georgia, why it was to become the symbol of religious enlightenment of the country, and what role it has played in the minds of Georgians of both post-Ancient, Mediaeval, and present times.

Historical Basis and the Story of St. Nino

The story of Christianization of Georgia reached us through three main sources: (i) Latin/Greek, (ii) Armenian, and (iii) Georgian.

(i) The first, and the oldest, source regarding St. Nino's deeds we find in the work of Roman historian **Rufinus of Aquileia** (345-410), known for his translations of Greek patristic material into Latin. German scholar Anton Glas grounded in his work of 1914 that Rufinus translated the story of Christianization of Georgia from the work of Greek historian **Gelasius of Caesarea** (died in 395), the bishop of Caesarea Maritima. According to this source, the folks living next to the Black Sea coast, i.e. Iberians and Colchidians, were converted owing to the efforts of Greek priests invited from Hellas and **a young slave woman**, whose name and origin Gelasius does not mention, but which appears in later Coptic and Greek-language sources as Theognosta (i.e. "Acknowledged by God" in Greek language). The source also contains an extremely valuable piece of information, namely: that this story was personally recounted to Gelasius by Georgian noble Bakur, who, supposedly, must be Georgian king Bakur the Great reigning in Eastern Georgia (Iberia) in the middle of the 4th century AD¹.

(ii) Another very important source regarding St. Nino's mission is the works of Armenian Medieval scholar **Movses Khorenatsi** (Moses of Khoren, 410-490s AD), who based his information on the so-called **Agathangelos** (Ագաթանգեղոս, Bearer of Good News), the History of Armenians (the 4th-5th century AD). According to Movses Khorenatsi, the conversion of Eastern Georgians occurred in the first half of the 4th century, AD, under their leader Mirian (who is mentioned in the text as Mihran), however, referred to not as a king, but their noble leader, being, at the same time, one of the four military commanders under then-reigning Armenian king Tiridates (Trdat) **III**. These annals say that the Roman fugitive, named **Nune**, fled from the persecution of pagan Romans together with other 37 Christian virgins, Gayane and Hripsime among them, to Armenia. These virgins, including Gayane and Hripsime, became martyrs for Christian faith, as for Nune, she managed to escape to neighborly Georgia, where she was introduced to Mirian and his wife Nana, whom she subsequently converted to Christianity. According to Khorenatsi, her actions towards conversion of Iberians were directed by Gregory the Illuminator, the missionary, who brought Christianity to Armenia².

(iii) Georgian source is probably the most interesting for us, as it not only informs us about the conversion of Georgians by St. Nino, but also explains why Georgian interpretation of the known facts was important for the creation of Georgian identity. The story of Christianization of Iberia is recounted by 11th century Georgian historian **Le-**

¹ I. Djavakhishvili. The History of Georgian Nation. Book I. Tbilisi State University. Tbilisi, 1960.

¹ Ibid.

onti Mroveli (Leontius of Ruisi), who based his chronicle on the 10th century chronicle **Moktsevai Kartlisai Matiane** („მოქცევაჲ ქართლისაჲ მატიანე“, The Annals of Conversion of Georgia) as well as other less known works¹.

After the Georgian Church officially separated from Armenian Church in **609 AD** by adhering to the creed proclaimed at the **Chalcedon Council in 451 AD**, the religious relationships between Chalcedonite Georgians and anti-Chalcedonite Armenians gradually strained. The formerly Monophysite, and now Diophysite Georgian faith could not be satisfied by only Monophysite interpretation of the conversion of Georgians. Besides, there were at least two independent historical sources (Gelasius of Caesarea and Movses Khorenatsi), which provided two independent interpretations of the issue. With the rising of Georgian statehood and approaching of Georgian Renaissance there appeared the need of reconsidering the information in these sources and rewriting and re-interpreting the history in such a way, which would answer the demands of new time. That is why the cult of the Illuminator of Georgia, St. Nino, became so important at the beginning of the 2nd Millennium of our Era².

Leonti Mroveli tells us about a maiden of **Cappadocian origin**, whose father was a Christian living in the times of Cappadocian martyrdom of Saint George. He left to Jerusalem and married the sister of local Patriarch, from whom he had a daughter (Nino). When the child got 12, she happened to be at the palace of **Queen Helena from Ephesus**. There she met noble Hripsime, and converted them both as well as the other forty souls to Christianity. Nino lived with Hripsime for 8 years, after which they, together with Hripsime's wet-nurse Gayane and fifty other persons were forced to flee from Greece with the hope of finding shelter in Armenia. Here Hripsime and Gayane together with their friends were captivated and tortured, while Nino managed to escape and move to Georgia, where, according to her information obtained from an Armenian woman from Dvin, there was kept the Savior's tunic.

When she came to Georgia, and reached Armazi, the main heathen shrine of Georgians, she witnessed the heathen festival with worshipping local idols. Then she offered up prayers to her God and caused the disastrous thunderstorm, which destroyed the idols. After that she stayed in the capital city of **Mtskheta** for 6 years, where she preached and worked miracles. Impressed by her actions, Georgians called the maiden **Nina** (derived from the heathen Georgian goddess Ainina), resp. Nino. Finally, she miraculously healed the **Queen Nana**, who converted into new religion. After Nana's recovery, she also preached the new faith to the **King Mirian**. However, Mirian still distrusted the new doctrine. One day he was hunting in his forests. Suddenly, there was total eclipse, and the king and his retinue lost each other. He offered prayers to his gods, but with no avail. Finally, he addressed Nino's God, and promised to convert if he were saved. The eclipse ended indeed, the king returned to his palace and acknowledged new faith. The very next day he sent his ambassadors to Greece to inform about this occasion and summon the priests.

¹ Ibid.

² K. Kekelidze. The History of Georgian Literature, Vol. I. "Sabchota Sakartvelo". Tbilisi, 1960.

While the ambassadors were abroad, Nino suggested the King to build a church. Mirian agreed and started building a wooden church. However, when the architects tried to erect the wooden pole as the church's pivot, they could not do that. Then, Nino interfered again, and only owing to her pleading the pivot pole got erected. That is why the main Christian shrine of Georgia, built on that place has been called **Svetitskhoveli**, i.e. the **Life-giving Pole**. After that, Nino preached in different parts of Georgia until her very death¹.

St. Nino as a Literary Symbol

There rises up the question as to who exactly is the author of this story. The description of St. Nino's life according to the "*Annals of Conversion of Georgia*" is divided into sixteen chapters. If we trust the titles of each chapter, this story represents the collection of the episodes regarding the Conversion of Iberia, described by different persons, and **each episode proceeds from St. Nino herself**. Before her death, when St. Nino lied on the deathbed, she was visited by her associates and admirers to find out her origin. "*Who art thou, or how camest thou to our countrie?*" they asked her. "*Thou revives us. Where didst thou growe, oh Mistresse?*" "*Recount us thine deeds, what canst thou saye about captivitie, thou the Saveouore of the captives?*" Nino agreed to recount, and then "*Salome Ujarmeli and Perojavr Sivnieli toke a pen, and Sainte Nino bigan to talke and they wrote*". It appears that the main part of the story was dictated by Nino and written down by two people – **Salome Ujarmeli** and **Perojavr Sivnieli**. We also encounter in the same document about some **maid of honor** named **Shroshana**, who inquired Nino about "*all her passages*", and Nino retold her "*all her deevds*".

What we can say certainly is that this collection of chapters recounting us the story of conversion of Georgians appeared in the 9th century, in about its last quarter. It was compiled and edited in Tao-Klardjeti, by the father superior of Shatberdi Monastery. This story, written to be read in the church, created the cult of St. Nino in our culture, her liturgical reverence and honoring. In the literary monuments of the 10th century we encounter not the simple name of Nino, but also the chorals dedicated to her:

*Nino, the Bride of Crist,
Preacheresse of Kartli,
The Starre Shining with Divine Lighte,
Exorciste of the Darknesse of Idols,
We came to praise thee!*²

Thus, the historical monument of St. Nino's deeds represents also an important literary monument. Here, in the mixture of historical facts, legendary events, and apocryphal sayings, the writer's national tendency shows in red line, expressed in glorification of motherland and the desire to preserve its national-cultural independence. He skillfully combats the aggressive intentions of the Byzantines and reveals their self-conceit³.

¹ I. Djavakhishvili. The History of Georgian Nation. Book I. Tbilisi State University. Tbilisi, 1960.

² Translated by the author.

³ K. Kekelidze. The History of Georgian Literature. Vol.I. "Sabchota Sakartvelo". Tbilisi, 1960.

The phenomenon of St. Nino became of significant interest of clergymen, philosophers, and literati of those times. One of those was **Nikoloz Gulaberisdze** (lived in the 12th century AD). A clergyman and a writer at the same time, he got interested in the fact, why it was the destination of St. Nino, a fragile maiden, to convert the Georgians into Christianity. “*What for did the God choose the woman and revealed her to us?*” asks he. This was a completely new question never placed in the Georgian literature: prior to that the researchers and scholars studied, **who** was the one who brought the new faith to the country, but never – **why**. Nobody ever asked, why it was the destination of woman, and not of man, to convert Georgians into Christianity. Nikoloz Gulaberisdze was the first to have placed this question and provided the answer. The first reason for that, according to the writer, was that Georgia was “*part of Mother of God*”: he refers to the creed of the Diophysite Orthodox Christianity that the Illumination of Georgia was **the Destiny of Holy Virgin**, who was willing herself to come and preach in Georgia. However, as the Assumption of Mother of God prevented her from fulfilling her desire, this mission was assigned to another woman. Thus, this is the first reason for woman being the Illuminator of Georgia.

Gulaberisdze provides another, more mundane, explanation of the issue. As Georgians had been **famous for their savagery**, the Divinity, in order to show His power, selected not a strong, eloquent, and steadfast man, but a feeble woman. Finally, the third argument he appeals with is **the dignity of female honor**: the divinity selects the woman himself, renders special attention to her, just as it was in case of the Resurrection of Savior (the message about his Resurrection was delegated first to a woman, and only then – to the others)¹.

Medieval Philosophy and St. Nino

As it was mentioned above, the oldest source regarding the Christianization of Georgia, i.e. the writings of Rufinus of Aquileia / Gelasius of Caesarea mention that the Iberians were converted by a young slave woman, the story recounted to Gelasius by the Georgian noble Bakur. This is the starting point of another interpretation of the conversion of Georgians.

After Eastern Georgia officially accepted Christianity, and adhered to the creed of the Chalcedon Council of 451 AD, which acknowledged **the double nature of Jesus Christ** (divine and human – the Monophysite perception as contrasted to the Diophysite belief, recognizing only single – divine – nature of the Son of God), the fierce struggle between the Monophysites and Diophysites started in the Byzantine Empire, Middle East, and, of course, Georgia. Those times, the centers of Georgian culture were scattered both in motherland and all around the Middle East. Philosophic schools flourished in these centers, and **Neo-Platonism** was the most influential school of thought, having experienced the influence of both Antique and Christian traditions. The most representative center of this kind was located in the 5th century in Syria, **city of Majuma**, where there

¹ Ibid.

lived and worked Georgian philosopher **Peter the Iberian** (417-491 AD). As a philosopher of Neo-Platonic school, he tried to reconcile Neo-Platonism with Christian tenets and thought, and created an influential philosophic school in Syria. Not only was he the mediator between Neo-Platonic philosophy and Christian religion, but he, being appointed a bishop in Majuma, tried to reconcile the disputes between the Monophysite and Diophysite camps¹. Being of noble origin, he was a descendant of the Eastern Georgian **king Bakur** (4th century), the king preceding the already mentioned king Mirian, who allegedly was baptized by St. Nino. German scholar **Richard Raabe** published in 1895 the biography of Peter the Iberian based on the source dating back to the last quarter of the 5th – the beginning of the 6th century, which according to Raabe was written by Peter's immediate witness, and which, according to English Orientalist Wright, was written by his student Zacharia in Syrian language, which was translated subsequently into Georgian by **Elder Macarius**. According to this manuscript, the first Georgian royal couple having accepted Christianity were not Mirian and Nana, but their predecessors, the ancestors of Peter the Iberian, **King Bakur and Queen Dukht**, whose descendant, named also Bakur (so-called "Little Bakur"), "royal descendant" (βασιλιχοῦ γένους) recounted this story to Gelasius of Caesarea², translated by Rufinus of Aquileia. Remembering that in his translation Rufinus mentions "a young slave woman", it becomes easy to conclude that this very woman was nobody else than the person known presently as St. Nino.

As for the dilemma of the struggle between Monophysitism and Diophysitism, it was finally solved by Georgian thinkers through the cult of St. Nino. With this regard, we should mention here a short treatise, put in the oldest collection, being ascribed to St. Nino. This is "*The Sayinge of our Holie Mother Nino, who preached the Crist in Kartli, borne from the Holie Virgin Marie*". In this manuscript, which represents the sermon to be said on Christmas, it is said that **not only is Jesus Christ true God, but he is also true human:**

"He truly joinet His borne flesh and bicom a true man with unspoken strenghte and unshaken soule... After nine monthe, the Worde doubled and bicom flesh without distourblauce... Truly He toke our flesh, except of the Ones above us, since He harberde in the flesh not meving and separating from Eternal Faderli Creature and the Chirches of Glorie and Cherubins".³

As we can see, the sermon is directed against Monophysitism, which acknowledged single – divine – nature in Jesus Christ, and rejected his human nature. Soviet scholarship argues that it is pseudo-epigraphic, and cannot be ascribed to Nino, let alone the fact, it argues, Monophysitism did not exist in her times. It says that unless it is the translation of the work of some writer, whose writings have not reached us, it is a compilation in any case, which clarifies the author's awareness of religious literature, more precisely, knowledge dogmatic and polemical arguments⁴.

¹ Sh. Nutsubidze. The History of Georgian Philosophy. Vol.I. Georgian SSR Academy of Sciences. Tbilisi, 1956.

² I. Djavakishvili. The History of Georgian Nation. Book I. Tbilisi State University, Tbilisi, 1960.

³ Translated by the author.

⁴ K. Kekelidze. The History of Georgian Literature. Vol.I. "Sabchota Sakartvelo". Tbilisi, 1960.

Even if it is so, this inscription could not be called a forgery. Any Christian church claims to act inspired by the Holy Ghost. Such was the case, for example, when in 1854 Roman Catholic Church introduced the dogma of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary (*Conceptio Immaculata Beatae Mariae Virginis*). The Protestants, the Eastern Orthodox, the atheists, or, generally, the materialist science may consider this a forgery, but for a culture expert, dealing with the history of Christianity, this is an important landmark, explaining and complementing the whole picture regarding the culture associated with Catholicism. So is the case with the above inscription made – either ostensibly, or allegedly – by St. Nino to confirm and reaffirm the double nature of her Lord and, hence, the Diophysite nature of new faith of the Georgians.

Owing to this inscription, the mission of St. Nino finally became inscribed in Georgian history as the mission of Illumination of Georgia by faith, which was destined to serve as the self-identifying religion for the nation for centuries till present days.

Conclusion

We have considered different aspects associated with the cult of St. Nino associated with the Illumination of Georgia and providing the main symbol for Georgian Christianity. With this purpose, we have reviewed the key historical sources available, some considerations regarding the meaning ascribed this religious symbol in Medieval Georgian literature, as well as referred to the biography and historical-cultural background related to certain period of Georgian philosophic thought.

It can be said that regardless of certain controversies existing amongst the reviewed historical sources, they provide extremely valuable information regarding the Illuminator of Georgia, creating in our minds the historical background at which this Illumination was taking place. The historical importance of St. Nino was reflected in certain hagiographic writings by Georgian religious literati, who explained the symbolic meaning of St. Nino's cult for Georgian religion and culture. Finally, we have shown that religious-philosophic struggle, dominating the time after Nino's coming to Georgia, caused the demand for reinterpreting certain dogmas to prove that St. Nino was indeed one of the founders of Georgian national idea proceeding from the creed confessed by Georgian Church.

The all above-mentioned provides us with good basis for contemplating about the role of St. Nino in the making of Georgian national culture, as well as with the incentive to investigate the issue further to improve and enrich our awareness regarding the Georgian national self.

References

- I. Djavakhishvili. The History of Georgian Nation. Book I. Tbilisi State University. Tbilisi, 1960;
- K. Kekelidze. The History of Georgian Literature. Vol. I. "Sabchota Sakartvelo". Tbilisi, 1960;
- Sh. Nutsubidze. The History of Georgian Philosophy. Vol. I. Georgian SSR Academy of Sciences. Tbilisi, 1956.
- Middle English Dictionary. (<http://quod.lib.umich.edu/m/med/structure.html>). University of Michigan. Retrieved on 09-10 September, 2016.

Православные Капелланы Черноморского Флота в Первой Четверти Хх Века

The Orthodox Chaplains of the Black Sea Fleet in the First Quarter of the 20th Century

И. М. Шугалёва

Dr. Запорожский Национальный Университет

Эл. Почта: shug_im@list.ru

Аннотация

Капелланы и их деятельность – одна из наименее исследованных тем. Немногоисленность капелланов, противоречивые отношения с церковными учреждениями, ограниченная территориальная локализация обусловили невысокую степень разработки историками проблематики, связанной с организационной структурой военного клира.

В данной работе мы стремимся определить юридические аспекты административной организации духовенства Черноморского флота, действовавшего на территории Екатеринославской, Таврической и Херсонско-Одесской епархий и охарактеризовать духовно-нравственную роль клира в армии.

Военные пастыри считались служилыми лицами. Во время Первой мировой войны служило около 5 тысяч православных капелланов (в мирное время - 730 человек). Однако для обеспечения духовных потребностей солдат духовенства не хватало, поскольку общая численность русской армии превышала 1 млн человек.

В условиях войны пастыри руководствовались "Положением об управлении войсками в военное время" от 1890 г. Также протопресвитер Шавельский разработал инструкцию военным священникам, в которой подробно объяснил обязанности клира на фронте, на судне, в береговых и прифронтовых госпиталях, дал наставления благочинным по работе в среде капелланов.

В годы войны в организационной структуре капелланов изменений не было. Наблюдалось только увеличение их численности. В условиях высокой религиозности населения,

Abstract

The military clergy and their activity are one of the least studied topics. The article is devoted to the legal aspects of the administrative organization of the of the clergy on the Black Sea Fleet. It was acting on the territory of South of Ukraine. We studied the status of the organizational structure and the role of orthodox clergy in the structure of the Naval department of the Russian empire.

About 5 thousand Orthodox chaplains served on the Black Sea Fleet during First World War. This number was reduced to 730 people in the peace time after war finished.

However, the military clergy had little, because the total number of soldiers in the Russian army was over than 1 million people.

The Archpriest Shavelsky developed the military instructions to the priests, in which detailed of the responsibilities of clergy at the front, on the ship, land and frontline hospitals. Also he gave instructions to work in chaplaincy environment.

The research illustrated the concrete displays of changes of the status of the military Orthodox clergy in the peace time, during military campaigns and in the time of the national liberation struggle in 1917-1920.

Keywords: chaplains, fleet, clergy, war.

капелланы были необходимыми. Они представляли духовно-нравственную и психологическую поддержку, стремились поднять боевой дух армии.

Кардинальный перелом принес 1917 год – тогда состоялся Всероссийский церковный собор, участники которого высказались категорически против вмешательства военного министра и вообще светских учреждений в жизнь военно-морского духовенства, что существенно повлияло на юридический статус капелланов.

Ключевые Слова: капелланы, флот, клир, война.

Ведение

Проблема отношения церкви к военным конфликтам довольно непростая. С одной стороны – церковь, в принципе не может поддерживать вооруженные противостояния; с другой – когда гибнут одноверцы, защитники родной земли, не благословить на подвиг или не исполнить ритуальных треб над умирающим – также невозможно. Люди часто ищут моральной поддержки в религии. Особенно во время войн, когда существует постоянная угроза потерять жизнь. Начиная со средних веков и до второй половины XIX в., в условиях ведения государствами военных действий, практиковалось служение так называемого военного клира. В мирное время этих священников отпускали служить в своих приходах.

В Украине институт капелланов возник еще в казацкий период, когда выбранные из казацкого сообщества духовники, сопровождали и морально оберегали казаков во время военных походов. После включения украинских территорий в состав Российской империи, традиции капелланства негласно сошли на нет. Однако, это вовсе не означало отсутствия необходимости в категории военного духовенства. Ввиду актуальности и востребованности капелланов, в 1890 г., в ходе военной реформы в Российской империи была официально учреждена категория военно-морского духовенства, полномочия которой распространялись на все военные и казачьи образования: Черноморский флот, Донское и Кубанское казачьи формирования и на армейские полки, расквартированные в приграничных районах. Статус военно-морского клира не был четко очерчен в российском законодательстве. Сохранились "Положение об управлении церквями и духовенством военного ведомства" [1], инструкция протопресвитера Г.Шавельского для военных священников [2, Т.2., С.93-94].

Небольшой удельный вес военно-морского духовенства, его противоречивые отношения с церковными учреждениями, ограничена территориальная локализация названной категории обусловили невысокую степень разработки историками

проблематики, связанной с организационной структурой военного клира. До сих основными историографическими работами для исследователей остаются вышеназванные документы и мемуары протопресвитера военно-морского ведомства Георгия (Шавельского) [2] и епископа военно-морского духовенства Вениамина (Федченкова) [3].

В данной статье мы хотим: во-первых, определить юридические аспекты административной организации духовенства Черноморского флота, действовавшего на территории Екатеринославской, Таврической и Херсоно-Одесской епархий. Во-вторых, охарактеризовать духовно-нравственную роль клира в армии.

Особенности Юридического Статуса Капелланов

В начале XX в. все военное духовенство подчинялось Протопресвитеру – высшему чину в иерархии белого духовенства. Этот пост был создан во время вышеупомянутой военной реорганизации в 1890 г. Протопресвитера выбирали в ходе совещаний царя Николая II, Главнокомандующего Петербургским военным округом, военного министра и представителя от Синода. В XX в. этот пост занимали Евгений Аквилонв, после его смерти в 1911 - Георгий Шавельский.

Протопресвитер имел полномочия архиеерея. Его власть распространялась на все корабли военно-морского флота. Однако в своих действиях он подчинялся военному министру. С 1912 г. в помощь в канцелярских делах, Протопресвитеру назначался помощник. При протопресвитере действовали отдельные церковные административные учреждения - духовное правление и благочиния, которые вели дела исключительно военно-морского клира. Статус флотского духовенства был специфическим. Священники и церковнослужители, как в эскадрах, так и в береговых формированиях, подчинялись не только Протопресвитеру, но и протоиерею-настоятелю Черноморского адмиралтейского собора и обер-иеромонаху. В 1916 г. императорским указом основывалась должность главного священника Черноморского флота назначен протоиерей Г.Спаский.

Структура управления над черноморским флотским духовенством оставалась без изменений, как в мирное, так и в военное время (в отличие от сухопутного военного клира, который в мирные периоды подчинялся власти епархиального архиеерея, а во время войны - Протопресвитеру). Клир флота не переходил под юрисдикцию местных архиеереев и консисторий и не выполнял их распоряжений. Последние считали это ограничением своих полномочий и стремились включить военное духовенство в сферу своего влияния.

Соответственно между флотским духовенством и местными церковными организациями постоянно возникали конфликты и недоразумения.

При каждом военном формировании Черноморского флота - флотилии, десантной дивизии или эскадре был священник.

Военные пастыри считались служилыми лицами. При императоре Николае II, его брат князь Николай Николаевич, который был военным министром,

ввел четкую иерархию военного и морского духовенства. Должность главного священника приравнивалась к рангу генерал-майора (для флота - адмирала). Полковой священник соответствовал чину капитана, диакон - поручика, псаломщик - прапорщика.

Согласно иерархии чинов, священно и церковнослужители получали от государства денежное жалование и военные награды. Порядок награды военного клира определился в годы Первой мировой войны. Пастырям дарили культовые вещи (камилавку, наперсный крест и т.д.), вручали ордена св. Анны и св. Владимира, их повышали в сане. В мирное время военно-морские священники совершали таинства и богослужения в подразделениях, в которых они поступили, проводили пастырские беседы, духовные чтения и т.д.

Духовно-Моральные Компетенции Военно-Морского Клира

Командование флотом понимало большое значение священников в деле укрепления морального духа матросов и пыталось помогать им. Морское министерство, по инициативе адмирала В.В.Верховского, издало распоряжение, чтобы каждый молодой матрос получил Евангелие. Это было реальным средством самосовершенствования для матросов, поскольку они были глубоко религиозными и почитали духовную литературу.

Военно-морским пастырям вверялось дело образования матросов неправославной веры. Пастыри должны улаживать религиозные споры и ограничивать вероятность распространение сектантства.

Торговые корабли Черноморского флота регулярно посещали зарубежные страны. Соответственно, постоянно существовала угроза распространения иноверия среди команд. Флотские священники с помощью проповеди, собеседований, чтения религиозной литературы пытались оберегать чистоту православия. Священники организовывали так называемые братские собрания, на которых обсуждались важные на тот момент вопросы. Благородные функции военного клира сводились на нет такой отрицательной чертой, как доносы и использования тайны исповеди, а также откровенных бесед с нижними чинами. История этой проблемы уходит корнями в эпоху царствования Ивана Грозного, который считал себя защитником православной церкви и поощрял доносы духовенства. В российской армии и на флоте в 1917 г. действовал циркуляр Синода, в котором военным пастырям предписывалось доносить руководству о том, что им было открыто на исповеди. В частности, сохранился рапорт благочинного Севастопольского гарнизона к протопресвитеру армии и флота, в котором излагался содержание всех исповедей в год [4].

Корпус Капелланов в Годы Первой Мировой Войны

Кардинальное изменение статуса военно-морского клира обусловила Первая мировая война. Священники лично не имели права участвовать в военных баталиях, поскольку это противоречило церковным канонам. Однако царское правительство Российской империи считало, что присутствие священников в армии и на флоте станет существенной моральной поддержкой для воинов. Глубоко религиозные моряки и солдаты искренне доверяли священникам.

Накануне войны - 1 июля 1914 г. начал работу первый Всероссийский съезд военно-морского духовенства, на который собрались представители всех военных округов: 40 сухопутных и 9 морских. В заключительный день работы съезда - 11 июля 1914 г. обсуждались функции священников непосредственно во время военных действий. Кроме общепризнанных полномочий пастырей - отправление богослужений, совершения таинств, проповедничество, организация благотворительной и миссионерской работы, захоронения умерших, на священников возлагалось много новых функций. В частности, сотрудничество с врачами (для священников организовывались десятидневные медицинские курсы при госпиталях). С началом войны в священнических обязанностях входили посещения раненых, помощь раненым и малограмотным матросам в написании писем домой, организация обществ помощи родственникам погибших, оповещения родным об убитых, забота о военных могилах и кладбища.

Во время Первой мировой войны в русской армии, в том числе и на флоте, служило около пяти тысяч человек православного клира (для сравнения: в мирное время - около 730 человек). Однако для обеспечения духовных потребностей солдат духовенства не хватало, поскольку общая численность русской армии превышала 1 млн человек.

Для координации действий духовенства армии и флота созывалось совещания протопресвитера с главными священниками. Они происходили нерегулярно.

В условиях войны пастыри руководствовались "Положением об управлении войсками в военное время". Этот документ был разработан в ходе военной реформы 1890 г. и утвержден императором. Однако в "Положении" четко не определены все обязанности военно-морского клира. Соответственно, возникало много осложнений при выполнении священниками своих функций.

Протопресвитер Шавельский разработал инструкцию военным священникам, в которой подробно объяснил обязанности клира на фронте, на судне, в береговых и прифронтовых госпиталях. Инструкция протопресвитера давала наставления благочинным по работе в среде военного и флотского духовенства.

На флоте, согласно боевого корабельного расписания, священникам поручали подносить снаряды к артиллерийским орудиям. В 1916 г. Синод издал "Положение о гарнизонных священниках", по которому при каждом военном формировании должно быть по два священника [5, л.33]. Они подчинялись Протопресвитеру и непосредственно военному руководству. Последние требовали беспрекословного выполнения распоряжений и стремились распространить свое диктат не только на моряков, но и на клир.

С целью увеличения удельного веса военно-морского клира Синод в 1916 г. объявил дополнительную мобилизацию клира. Пастырям, попавшим под мобилизацию или которые записались добровольцами, гарантировалось сохранение должностей в их приходах [5, л.58]. Православные священники не остались равнодушными к призыву правительства и добровольно записывались служить как в сухопутные войска, так и на флот, оставляя свои семьи и приходы [6, л.12]. Епархиальная власть не всегда была способна обеспечить сохранение должностей за священниками. В частности, в Екатеринославской епархии мобилизованных в армию местных священников освобождали от выполнения обязанностей [6, л.45].

Такая политика объяснялась тем, что во время войны наблюдались большие волны миграции клира, в зависимости от успехов или поражений русской армии. При отступлении сил Юго-Западного фронта на восток, вместе с солдатами приходили православные священники. Последние подавали многочисленные петиции епископу Екатеринославском Агапиту (Вишневному) с просьбами предоставить им приходы для служения [7, л.57а, 59]. Преосвященный имел возможность удовлетворить эти просьбы лишь за счет служителей собственной епархии, которые приняли статус военно-морского клира.

С целью создания духовных вакансий Агапит издал распоряжение благочинным по сбору для него сведений о бессемейных священниках, которые обнаружили согласие служить в армии, на флоте или уехать в Германию или Австрию в лагеря русских военнопленных [8, л.34].

Архиепископ Таврический Димитрий (Абашидзе) лично обратился в Синод и протопресвитера с просьбой предоставить ему должность судебного священника.

Несмотря на высокий сан, архиепископ в 1918 г. добросовестно исполнял пастырские обязанности на флоте, во всем подчиняясь приказам руководства.

Выводы

Таким образом, два первых года войны существенно не изменили организационной структуры института военно-морского клира. Наблюдалось только существенное увеличение удельного веса данной категории. В условиях высокой религиозности населения, священники были нужными в армии и на флоте. Они предоставляли духовно-нравственную и психологическую поддержку морякам и солдатам, стремились поднять боевой дух армии. Распространение социалистических идей, а вместе с ними и атеистических взглядов привело к усложнению отношений священников с верующими, ослабление военной дисциплины. Кардинальный перелом как в ходе войны, так и в психологии людей принес 1917 год. В этот год состоялся Всероссийский церковный собор, участники которого высказались категорически против вмешательства военного министра и вообще светских учреждений в жизнь военно-морского духовенства.

В мае 1917 состоялся съезд духовенства Юго-Западного фронта, на котором присутствовали и командующие всех формирований Черноморского флота. Главным в постановлении съезда был пункт о "продолжении войны до победного

конца» [9, с.9-15]. Священники флота, которые не присутствовали на съезде, узнав о таком решении, не поддержали его. Годы войны принесли моральное истощение пастырям и их пастве. Флотские священники массово оставляли военную службу и возвращались на родину.

Подавляющее большинство клира осталась сторонником монархического строя. Не последнюю роль в выборе военно-морскими священниками силы, которую они могли бы поддержать, сыграла позиция Георгия Шавельского. Он был избран пожизненным протопресвитером военно-морского клира на соборе духовенства в 1917 г. Вскоре он присоединился к Освободительной армии генерала Деникина. Многие представители флотского духовенства подали заявления-просьбы к Г.Шавельскому предоставить им службу в рядах армии генерала Деникина. [2, с.24]. В Крым съехалось много православных священников из российских и украинских приходов. Севастополь стал центром военно-морского духовенства. Священники надеялись после завершения политических перипетий вернуться в свои приходы, которые в то время находились под контролем большевиков или украинского правительства Директории.

После поражения Деникина в 1920 г. роль политического и военного лидера взял на себя П. Врангель. Он изменил структуру управления флотским духовенством, назначив председателем военно-морского клира епископа Вениамина (Федченкова). Главное внимание Вениамин уделял координации действий армии и флота и военно-морского клира. Вместе с тем он был министром в Совете министров при Врангеле и членом Крымского Синода. С наступлением на Крым большевистских сил представители белого движения и большинство православного духовенства вынуждены были переехать на Кубань. В целом политические события 1919-1921 гг.: гражданская война, наступление большевиков, поражение П. Врангеля в Крыму обусловили окончательный упадок Черноморского флота и духовенства, служившего на нем. Дальнейшая судьба флотских священников состояла так: часть их успела эмигрировать, остальные, осталась в советской Украине, в конце 20-х - 30-х годов стала жертвой многочисленных репрессий.

Литература

Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 2-е. – СПб., 1890. – Т. XX.

Шавельский Г., протопресв. Воспоминания последнего протопресвитера русской армии и флота: В 2 т. – М., 1996. – Т. 1; Т.2.

Федченков В., еп. На рубеже двух эпох. – М., 1994.

Кузнецов А. Флотские священники. Деятельность православного духовенства на флоте: Дисс... канд. истор. наук: <http://voskres.orthodoxy.ru/army/library/fleetpriests.htm>

Центральный государственный исторический архив Украины (г. Киев). – Ф.182. – Оп.1. – Спр.222.

Там же. – Ф.182. – Оп.1. – Спр.294.

Государственный архив Запорожской области. – Ф.19. – Оп.1. – Спр.81.

Там же. – Ф.19. – Оп.1. – Спр.108.

Съезд духовенства армий Юго-Западного фронта 5-8 мая 1917 г. в г. Проскуров. – Каменец-Подольск, 1917.

Программное Обеспечение Школ Усрр в 40 – 50-е Годы Хх В.

Software Provision of USSR Schools in 40-50s of 20th Century

Ольга Лаврут

PhD-с. Донецкий Областной Институт

Эл. Почта: lavrut.olga@gmail.com

Аннотация

Послевоенный период был тяжелым для УССР. Основные силы правительство направило на восстановление хозяйственного потенциала. Образование не было исключением, однако существовали определенные особенности этого процесса. Одним из важных его элементов стало научно-методическое обеспечение. В статье освещаются вопросы, связанные с программным обеспечением школ. Они строились на основе правительственных требований. Существовал определенный план издательства программ. Часто он не выполнялся. Учителя жаловались на большой и тяжелый объем материала для усвоения его детьми, что имело свои причины. В этот период учебно-воспитательный процесс оставался заангажированным, что было присуще советскому обществу.

Ключевые Слова: образование, программа, автор, литература, обеспечение.

Abstract

The post-war period was difficult for the USSR. The main forces of the government sent to the potential economic recovery. Education was not an exception, but there are certain features of this process. The article highlights the issues associated with program's software for schools. It was based on government requirements. There was a definite plan of publishing programs. Often it is not carried out. Teachers complained about the large and heavy volume of material to digest his children that had their own reasons. During this period, the educational process remained way affiliated with that was inherent in the Soviet society.

Keywords: education, program, author, literature, software.

Ведение

Образовательный процесс является многовекторным и многогранным. Одним из его элементов остается программное обеспечение, что позволяет реализовать основные требования к ученикам. Учебная программа – это документ, который определяет содержание обучения, систему знаний, навыков и умений, которые должны овладеть учащиеся в учебном процессе по каждому предмету, а также содержание разделов, тем и распределение их по годам обучения. Она состоит из следующих разделов:

- 1) пояснительной записки, где изложены цели обучения по данному учебному предмету, признаки процесса (организация обучения каждого класса);
- 2) содержания учебного материала, разделенного на разделы и темы с указанием количества часов на каждую;
- 3) объема знаний, навыков и умений по данной учебной дисциплины для учащихся каждого класса;
- 4) перечень наглядных и литературы для учащихся и методической литературы для учителей;
- 5) критериев оценки знаний, навыков и умений по каждому виду работы [1]

Показательным при этом является период 40 – 50-х годов прошлого века, когда происходил определенный поиск вариаций программ. Источниками к написанию нашей статьи стали фонды центральных государственных архивов Украины [2; 3]. Так, в течение 1945/1946 учебного года Наркомат образования УССР (с 15 марта 1946 – Министерство образования) должен был выдать 19 названий программ и 1 учебный план. Однако в печать сдали 16 названий программ и 1 учебный план. Очевидно, что некоторые программы не дошли до пользователя, среди них - «Украинский язык 5 – 7 классы», «Литературное чтение 5 – 7 классы», «Украинская литература 8 – 10 классы». Это объяснялось дополнительным распоряжением Министерства образования, согласно которому был организован их просмотр. С 16 названий программ напечатали 14 не напечатали «Русскую литературу для 8 – 10 классов», «Историю СССР», «Новую историю» и «Географию». Каждая школа должна была получить не менее 2 экземпляров. Другие – оставались для служебного пользования Министерства, областных и районных отделов народного образования. Несмотря на эти распорядительные указания, напечатанные программы в школах так и не поступили, что затрудняло их работу [4, с.43].

На 1946/47 учебный год в печати были запланированы 99 названий тиражом 10.512 тысяч экземпляров, но, как и в предыдущие годы не все поступили в издательства. Только 96 названий. С редакционного портфеля переданы в издательство 95 названий тиражом 10.417 соответственно экземпляров. Из 95 названий вышло из печати только 57 соответственно тиражом 7672 тыс. экземпляров [5, с. 42 – 44]. Эти вопросы нашли отражение и в стенограмме совещания при отделе школ ЦК КП (б) по вопросам исполнения постановления ЦК КП(б)У от 3 декабря 1947 «О состоянии общеобязательного обучения в школах УССР» [6, с.6 – 8]. Так, заведующий отделом школ ЦК КП(б)У Повх В.О выражал собственное недовольство: «Почему не включаете такие вопросы, как воспитание у детей патриотизма, борьба с мракобесами?» [7, с.23].

Предложенный программный материал был тяжелым для усвоения учащихся. Возможно, это объяснялось не завышенными требованиями к ним, а уровнем знаний, которые были прерваны войной, их занятостью дома, отношением к учебе. Подтверждением первого стала одна из стенограмм ЦК КП(б)У Министерству образования УССР (1946) по вопросам создания учебников для средних школ, где отмечалось о перезагрузке программ и - соответственно, учебников ненужным материалом. Поэтому, авторам рекомендовалось еще раз «проштудировать

«Краткий курс истории ВКП (б)», подготовить проект решения ЦК КП(б)У» [8, с.32 – 34].

Следующие шаги были тоже трудными. Приказ исполняющего обязанности Министра образования УССР тов. Филиппова О. №2343 от 27 ноября 1948 г. «О ходе выполнения постановления Совета Министров СССР №565 от 12.04.1948 г. «О мерах по обеспечению наглядности обучения в начальных школах и об организации в семилетних и средних школах УССР учебных кабинетов и лабораторий» обязал осуществить соответствующие шаги, однако они были организованы только в Харькове и Днепропетровске – крупных промышленных и культурных центрах УССР [9, с.14]. В указанный период правительство пыталось возобновить процесс получения образования, обеспечив необходимым, в том числе – учебниками и пособиями. Поскольку учебники призваны обеспечить программный объем материала, поэтому эти вопросы были неразрывными и решались параллельно [10, с.2].

Реализовывали программное обеспечения, в основном, учебники и методическая литература. Неудивительно, что с целью обеспечения «обновленной» по содержанию учебной литературой объявляли разнообразные конкурсы. В ориентировочной схеме анализа программы по различным предметам подчеркивалась связи с коммунистическим воспитанием, доступности и надлежащем оформлении учебников [11, с.7 – 10]. Важным компонентом учебного процесса оставалось иллюстрирование материала, которое реализовывали через наглядные пособия: макеты, иллюстрации и т.д. Его, как правило, не хватало. Недостаточный арсенал был с контурными картами. В течение года выдали только карты СССР, Африки, Северной и Южной Америк [12, с.1 – 4].

Стенограмма председателей комиссий по совершенствованию старых и изготовлению новых учебных планов и программ для средних школ от 7 сентября 1956, проходившей в Киеве под председательством и.о. Министра образования УССР Миргородского П.Л. еще раз подчеркнула необходимость сокращения программного материала и объема нагрузки по арифметике, геометрии, тригонометрии. Поскольку произошли изменения в программе по географии в 7 классе, указывалось на необходимость издания новых учебников, однако они еще не поступили в школы. «Возможно, они выйдут в июле 1957 г.», – думали участники, однако книги были еще не апробированы и не утверждены в Москве. Поэтому, в случае несвоевременного издания для учителей предлагалось издать пособие «Уроки географии» (для 5, 6 и 8 классов) на 8 – 10 листах. Мы считаем, что это скорее, методические рекомендации, чем пособие. К тому же, они направлены на учителя-мастера, учителя, который имел значительный педагогический стаж работы, который хорошо владел собственным предметом, и, которому учебник как учебное пособие, возможно, не нужен. Но для подготовки к урокам и собственно – их, для учеников – он был его незаменимым атрибутом. Здесь же товарищ Димитров отметил, что в 1956/57 учебном году должны работать 2 тыс. школы по производственному обучению в 60 профилях. Для большинства профилей программы вышли, но, во-первых, наблюдалась их перегруженность, во-вторых, реализовать программы должна была литература, которую еще не выдали. Товарищ

Дудник настаивал на соответствии учебно-методического обеспечения решениям XX съезда партии: «Мы должны создать что-то оригинальное, новое, которое бы отвечало задачам политехнической школы» [13, с.1 – 12].

Итак, программное обеспечение в течение 1940 – 50-х годов стало важной составляющей образовательного процесса. Его концепция оставалась достаточно стандартной, что обуславливалась общественно-политическим заказом. Содержательное наполнение объяснялось программными требованиями. Программы утверждались Министерством образования УССР. Еще одной проблемой оставалось, собственно, их издание. Тогда, педагоги и учащиеся, в лучшем случае, пользовались старой литературой.

Очевидна связь нашей работы с решением современных проблем образовательного развития. Перспективой исследования является изучение вопросов особенностей различных предметов школы в течение изучаемого периода.

Литература

Ягупов В.В. Педагогика - дидактические категории: учебный план, учебная программа, учебная дисциплина, учебник и пособие. - http://eduknigi.com/ped_view.php?id=126

Центральный государственный архив общественных организаций Украины (далее – ЦГАГО Украины) – Ф.1

Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (ЦГАВОВУ Украины). – Ф.166.

ЦГАГО Украины. – Ф.1. – Оп.73. – Д.272. – С.43.

Там же. – С.42 – 44.

ЦГАГО Украины. – Ф.1. – Оп.73. – Д.545. – С.6 – 8.

Там же. – С.23.

ЦГАГО Украины. – Ф.1. – Оп.73. – Д.272. – Д.533. – С. 32 – 34.

Там же. – Д.595. – С. 14.

Там же. – Д.402. – С. 2.

Там же. – Д. 276. – С.7 – 10.

ЦГАВОВУ Украины. – Ф.166. – Оп.15. – Д.1809. – С. 1 - 4.

Там же. – Д.3156. – С. 1 – 12.

Михаил Грушевский: Историк на Фоне Эпохи

Mykhailo Hrushevsky: The Historian on the Background of the Epoch

Надя Темирова

Докт. Донецкий Национальный Университет Имени Василия Стуса

Эл. Почта: temirova600@gmail.com

Аннотация

Данная статья имеет целью продемонстрировать вклад Михаила Грушевского в развитие украинской исторической науки. Несмотря на то, что он является одной из ключевых фигур в истории Украины и национальной исторической науке, личность М. Грушевского длительное время была предметом предвзятого обращения со стороны советской науки. В первую очередь, он известен как глава Украинской Центральной Рады, созданной в начале марта 1918 года. Он был авторитетным историком и последовательным лидером национального движения, которое привело к его избранию на высший пост в недавно созданной Украинской республике.

В исследовании показан вклад М. Грушевского в изучение истории Украины, который состоял в обобщении достижений своих предшественников на основе достижений позитивистской методологии и актуальной для того времени новой области науки – социологии. Историк предложил оригинальный подход к созданию целостного видения украинского прошлого. Поскольку в то время доминирующей была так называемая «погодинская» концепция истории Украины, в соответствии с которой украинскому народу отказывалось в праве на самостоятельное существование. Этот подход был основан на видении украинцев как части великорусской нации. Михаил Грушевский стал первым исследователем, представившим развитие украинского народа в качестве непрерывного самобытного исторического процесса.

Ключевые Слова: Михаил Грушевский, история Украины, Украинское государство, Украинское национальное движение, национальное само-сознание.

Abstract

The present paper aims to demonstrate Mikhail Grushevskii's contribution towards development of the Ukrainian historiography. Despite being considered as one of the key figures in Ukraine's history and historical science, Grushevskii's personality was subject to controversial and prejudiced treatment by the Soviet academia. Primarily known as the Head of the Ukraine's Central'na Rada (Central Council), established in early March 1918, he was a respected historian and consistent leader of the Ukrainian national movement, which led to his election to the highest office in the newly created Ukrainian Republic.

Hence, the goal of the paper is evaluating Grushevskii's innovative vision of Ukraine's history through enriching achievements of his predecessors with the latest developments in the positivist methodology and, during that time, very new field of science – sociology, as well as constructing an original approach towards holistic vision of the Ukrainian past. Because at that time a so-called "Pogodin" concept of the history of Ukraine was the dominant one, Ukrainian community was being constantly refused the right to independent existence. This approach was based on the vision of Ukrainians as inalienable part of the Great Russian nation. It was namely Mikhail Grushevskii who was the first researcher to introduce the Ukrainian state-building as a continuous historical process.

Keywords: Mikhail Grushevskii, history of Ukraine, Ukrainian state, Ukrainian national movement, national consciousness.

Введение

2016 год изобилует юбилейными датами. Среди них – 150-летие со дня рождения Михаила Грушевского. Он – знаковая фигура как в истории Украины, так и в исторической науке. Большинству он известен, прежде всего, как председатель Украинской Центральной Рады, сформированной в начале марта 1918 года. Но к тому моменту он был авторитетным историком, последовательным лидером украинского национального движения, что и обусловило избрание именно его на высший пост в Украинской республике. После ухода из жизни в 1934 году при загадочных обстоятельствах, несмотря на организацию траурной церемонии на общегосударственном уровне, об историке поспешили забыть. Его труды не переиздавались, их предыдущие издания хранились в специальных закрытых для широкого доступа фондах, цитировать М. Грушевского возбранялось, упоминать можно было лишь в отрицательной тональности. По точному высказыванию В. Масненко, “советская власть пыталась похоронить М. Грушевского не только физически, но и духовно” (Масненко, 2006). О М. Грушевском помнила украинская диаспора. Именно в этой среде сформировался миф о его президентстве Украинской Народной Республики. Во второй половине XX в. один из известнейших историков из диаспоры Л. Винар углубился в изучение личности М. Грушевского, основав целое направление «грушевсковедение» (Винар, 1970; 1995). В советской же Украине об украинском историке умалчивали даже перед студентами исторических факультетов. Поэтому на рубеже 1980-х – 1990-х годов его личность пришлось открывать заново. В это время появились первые публикации авторства Я. Дашкевича и С. Билоконя (*Дашкевич, 1989, 1991; Білокін, 1988*). *Закономерный интерес к М. Грушевскому пробудился в 1990-е годы (Копиленко, 1991; Пристайко, Шاپовал, 1996; Прицак, 1991; Сохань, Ульяновський, Кіржаєв, 1993). Начало 2000-х годов ознаменовалось исследованиями деятельности выдающегося украинца, подающими его как контраверсионную личность (Плохий, 2011; Гирич)*. Несмотря на довольно значительную по количеству литературу, отдельных монографических исследований деятельности М. Грушевского довольно немного. Большая часть таких работ посвящены все же политической составляющей выдающегося украинца. Исходя из сказанного, целью данной статьи является формирование целостного образа М. Грушевского, в котором переплелись характерные черты сложного периода рубежа XIX-XX вв.

Биографический Очерк

М. Грушевский детство провел в Тифлисе, где его отец служил инспектором школ. Образование получил в Тифлисской гимназии. В Украине бывал только во время летних каникул. Украинский период начался со поступлением в Киевский университет Св. Владимира.

Плодотворным в его научной деятельности оказался львовский период, длившийся с 1894 по 1914 годы. Преподавая во Львовском университете, М.

Грушевский начал разрабатывать концепцию истории украинского народа, основные положения которой изложены в 10-томной «Истории Украины-Руси». Преподавательскую и научную деятельность он совмещал с организационной и общественно-политической. Под его руководством Научное товарищество имени Шевченко, по сути, было поднято до статуса неформальной академии наук. Он был среди основателей Украинской национально-демократической партии. Уже в начале XX в. принял участие в формировании общественного объединения национально-либерального толка Товарищества украинских поступовцев. С началом Украинской революции, в марте 1917 года его избрали Председателем Украинской Центральной Рады. Больше года М. Грушевский отстаивал позиции Украины – сначала в качестве автономии в составе децентрализованной России, а после прихода к власти большевиков – как самостоятельного государства. После прихода к власти гетмана П. Скоропадского М. Грушевский перешел на нелегальное положение, а в 1919 году эмигрировал в Европу. Однако через 5 лет он возвратился в Украину, теперь уже советскую, и вернулся к исследовательской работе в рамках Всеукраинской Академии наук. Однако в конце 1920-х годов были разгромлены все начинания М. Грушевского, развернулись жестокие репрессии против украинской интеллигенции. Историк был привлечен к следствию по делу так называемого «Украинского национального центра». Осенью 1934 года во время лечения в Кисловодске после несложной операции М. Грушевский умер. Еще при жизни историка была развернута кампания по осуждению его «псевдонаучных», «буржуазно-националистических» взглядов, а после его ухода она превратилась в системную обработку уцелевшей после репрессий научной интеллигенции.

Оценки Личности М. Грушевского в XX в.

Михаил Грушевский вобрал в себя все богатство и все противоречия эпохи, в которой ему довелось стать «Великим украинцем». Однако подобная трактовка не являлась всеохватывающей, на протяжении XX в. Оценочные суждения в отношении его личности менялись со знаком «наоборот». Справочная научная литература позволяет отследить характеристики ученого.

Советскую традицию, прежде всего, представляет «Советская историческая энциклопедия» 1963 года издания, в которой М. Грушевский позиционируется как буржуазный историк, один из лидеров украинского буржуазно-националистического движения. Далее отмечено, что Михаил Сергеевич возглавил буржуазно-националистическую Украинскую Центральную Раду. В статье представлена характеристика его научного творчества. В частности, упомянутая знаменитая «Історія України-Руси». Однако, научное значение его трудов, по мнению составителей, ограничивалось тенденциозностью в отборе фактов и националистической интерпретацией источников. Среди «грехов» М. Грушевского отмечен приоритет национальных интересов по отношению к классовым, противопоставление украинского народа русскому, игнорирование их близости. Проблема заключается в том, что М. Грушевский вообще не писал о классовой борьбе. Он отмечал, что существует «расслоенне» между социальными группами,

при этом понятие “классовая борьба” не использовал. Национальный приоритет он никогда не ставил ниже социальных вопросов. И до революции, и во время ее, эти проблемы даже несмотря на давление левых партий, М. Грушевский пытался решать параллельно. Характерным для советского подхода является утверждение, что его “буржуазно-националистическая концепция” использовалась за рубежом “агентами международного империализма”. В целом в советской литературе такая характеристика личности была единственно возможной. Итак, в издании “Советская историческая энциклопедия” деятельность и взгляды Михаила Сергеевича квалифицирует как тенденциозные, ненаучные, антинародные (Советская историческая энциклопедия, 1963). В то же время, но за пределами советской Украины в справочном издании “Енциклопедія українознавства”, подготовленном представителями диаспоры, членами Научного товарищества имени Шевченко, об украинском историке было написано: “Грушевский Михаил ..., великий украинский историк, выдающийся организатор украинской науки, политический деятель и публицист” (Енциклопедія українознавства, 1957). В энциклопедической статье отмечено, что М. Грушевский реализовал главную задачу украинской историографии – создание синтеза украинского исторического процесса. Одна из самых выдающихся фигур в эпоху освободительной борьбы, несмотря на возвращение в советскую Украину, он чувствовал остро негативное отношение большевиков, как при жизни, так и после смерти. Ведь партийные документы и советские публикации характеризовали его как “националистического историка”, “идеолога украинской контрреволюционной буржуазии”, “непримиримого врага советской власти”. Ну и, наконец, в наши дни в Украине так оценивают личность М. Грушевского: “Историк, организатор исторической науки, литературовед, социолог, публицист, писатель, политический, общественный и государственный деятель” (Смолий та ін., 2013). Тут же, среди прочих заслуг, отмечается, что ученый выступил создателем украинской научной историографии, автор схемы украинского исторического процесса до начала XX в. Почему же историк получил такие диаметрально противоположные оценки? Ответ, прежде всего, кроется в предложенной им концепции истории украинского народа.

Концепция Истории Украинского Народа М. Грушевского

Приступая к систематическому изложению украинской истории, М. Грушевский замечает: “...невеселый образ дает нам наша история, но общество, имеющее веру в себя, должно иметь и отвагу посмотреть на неприукрашенную правду своего прошлого, чтобы почерпнуть в ней не разочарование, а силу” (Грушевський, 1994). Основная часть исторической концепции изложена в 10-томной “Истории Украины-Руси”. Автор отталкивается от первобытной истории и формулирует вывод о том, что поступательное развитие человеческих отношений обуславливало возникновение высших форм общественной организации. Далее историк подвергает критике теорию “общероссийской” истории, акцентируя внимание на самобытности украинского народа и его прошлого. Это один из пунктов, вызывавший категорическое неприятие взглядов историка официальной советской

наукой. Он отождествляет антов с украинскими племенами, анализирует процесс формирования Руси, акцентируя внимание на украинском происхождении государства с центром в Киеве. Присоединяясь к критике норманнской теории, М. Грушевский сосредотачивается на внутренних предпосылках возникновения государства у восточных славян, рассматривая его как результат предыдущего исторического развития. Характеризуя в целом княжеский период, автор отмечает, что в то время не была выработана крепкая великодержавная организация, государство Русь оставалось “механическим образованием”. Однако существование “Киевского государства” оставило глубокий след в общественной и культурной жизни украинцев и русских. Далее, на протяжении двух столетий происходил упадок Руси. Причем, феодальную раздробленность в отличие и от российской, и от советской историографии, он рассматривает как процесс развития, а не упадка. По его мнению, Русь распалась вследствие развития отдельных княжеств, что соответствует взглядам современных историков (Грушевський, 1994).

Для понимания видения М. Грушевским исторического процесса в украинских землях принципиальное значение имеет написанная им в 1903 году статья “Обычная схема “Русской истории” и дело рационального уклада истории восточного славянства”, небольшая, но достаточно емкая (Грушевський, 1903). Критикуя официальную российскую концепцию истории, он обращал внимание на то, что украинский и белорусский народы в ней оставались, по сути, без начала, поскольку они растворялись в “общероссийской” истории. Своими соображениями автор наполнил содержанием термин “Украина-Русь”, предложенный его учителем В. Антоновичем, как демонстрирующий непрерывность исторического процесса в украинских землях. Он говорит, что нецелесообразно связывать “киевский период” с “владимирским” как стадии одного процесса. По мнению историка, этнографическая и историческая близость народности украинско-русской к великорусской не должна служить причиной к их перемешиванию – они жили каждая своей жизнью. “Мы знаем, что Киевское государство, право, культура были творением одной народности, украинско-русской, Владимиро-Московская – другой, великорусской”, отмечает автор (Грушевський, 1903). Наиболее рациональным ему представлялось рассмотрение истории каждой народности отдельно, в ее генетической преемственности от начала и до современности. Это не исключает синхронистичного изложения их прошлого, подобно тому, как пишутся истории всемирные.

М. Грушевский категорически выступил против теории российского историка М. Погодина “о запустении среднего Поднепровья после татаро-монгольского нашествия”, в соответствие с которой до татарского нашествия Поднепровье было заселено великороссами, а украинцы вышли из Карпат и поселились на Днепре лишь в XVI в. По мнению М. Погодина, украинские казаки представляли собой отдельное племя, возникшее на основе соединения славянских и тюркского элемента. Как следствие, М. Погодин отрицал само существование украинского народа. С резкой критикой таких взглядов выступили ряд украинских историков XIX в., в том числе и М. Грушевский. По его мнению, в результате нашествия был ослаблен экономический потенциал края, наблюдался упадок культурно-

религиозных традиций, но местное население не исчезло окончательно, историческая эволюция продолжалась.

Наследником исторических традиций Руси М. Грушевский считает Галицко-Волынское княжество. В рамках этого княжества государственность украинского народа продолжилась на полтора века. Но постепенно оно попадало в орбиту политических интересов соседних государств – Литвы и Польши.

М. Грушевский указывает на практически добровольное вхождение русских земель в состав Великого княжества Литовского. Более того, он обращает внимание на восприятие Литвой целого ряда черт Руси – русского языка, православного вероисповедания, правовых норм, культурных традиций. Постепенное распространение влияния Польши, внедрение католицизма дало толчок к изменению правительственной политики в социальной сфере. Это стало причиной постепенной переориентации украинской общественной мысли на Москву, начиная со второй половины XV в.

Люблинскую унию 1569 года историк оценил двояко: с одной стороны, было положено начало новому государству – Речи Посполитой, с другой, она узаконила захват большинства украинских земель Польским королевством. Подписанная в 1596 году Брестская уния, вследствие которой возникла греко-католическая (униатская) церковь как компромисс между католическим и православным вероисповеданием, обострила религиозные противоречия, вследствие чего развернулась всесословная борьба за сохранение православного вероисповедания. Как точно отметил М. Грушевский, в то время с религией отождествлялась этническая принадлежность, религиозное знамя выступало знаменем национальным.

Центральное место в концепции М. Грушевского занимает история украинского казачества. Будучи последовательным позитивистом, он рассматривал казачество как продукт предыдущего социально-экономического развития украинского народа. Возникнув как бытовое явление, со временем, на его взгляд, оно превратилось в отдельное сословие со своими правами. По мнению ученого, казачество было основой, сохранявшей национальную энергию украинского народа и спасавшей от гибели украинский народ на протяжении несколько столетий.

Самостоятельную проблему представляет Освободительная война украинского народа середины XVII в. К наиболее контраверсионным сюжетам в истории украино-российских отношений относится Переяславская рада 1654 года. М. Грушевский обращает внимание на то, что представители царского правительства, ведя переговоры с гетманом, заявляли, что принимают территорию Украины со всем населением. Это, по его мнению, подчеркивало всенародный характер гетманской власти. Украина в тот момент представляла практически самостоятельное государство. Поэтому свести Украину до положения простой провинции Московского царства с переходом под протекторат царя не имели целью ни украинские лидеры, ни московские послы, хотя последние и выдвигали идею возвращения царю «вотчин» - наследия Великого Владимира. По мнению историка, Б. Хмельницкий, заключая переяславские соглашения, не придавал значения внутренней слабости Украины и будущим осложнениям, которые могли возникнуть на основе сближения с Москвой. На его взгляд, казачество подталкивало

освобожденную от польского присутствия Украину в новую московскую неволю. Казачья старшина ошиблась, не противопоставив московскому продвижению выразительной правовой и государственной формулы отношений. Историк не отрицал распространения объединительных тенденций между Украиной и Московским государством. Однако казачья старшина и царское правительство с противоположных позиций трактовали переяславско-мартовские соглашения: старшина считала, что уступки Москве имели временный характер, которые со временем было можно свести на нет; московское правительство не исключало возможности также отойти от договоренностей. По мнению М. Грушевского, ход событий в Европе был бы удачливее в случае заключения политического союза с Москвой до начала борьбы против Речи Посполитой. Но Б. Хмельницкий этого не чувствовал. В целом Переяславскую раду ученый квалифицирует как ситуативный военный союз против Польши. Это еще один момент, вызвавший неприятие М. Грушевского как историка и в советской, и в современной российской литературе.

Как попытку освобождения от усиливавшейся власти Москвы М. Грушевский оценивал Гадяцкий договор 1658 года. Однако раскол в украинском обществе привел к краху попытку уйти из-под зависимости от Москвы. В целом после смерти Б. Хмельницкого в украинских землях ситуация усложнилась из-за внутривнутриполитического противостояния, внешних вторжений. М. Грушевский в качестве отрицательного фактора называет вмешательство соседних государств в политическую жизнь Гетманщины. Среди причин такого вмешательства он называет внутреннюю политическую слабость и существенный разрыв между казачьей элитой и народом.

Среди наиболее противоречивых личностей в Украине рубежа XVII–XVIII вв. – гетман И. Мазепа. Специальные исследования этой личности в конце XIX в. отсутствовали, поэтому взгляды М. Грушевского представляют интерес. По его мнению, этот гетман не пользовался популярностью в народе, поскольку имел аристократическое происхождение и долгое время жил при дворе польского короля. А из-за дружеских отношений с императором Петром I за ним закрепился еще и имидж московского прислужника. Как пишет историк, лучше его могли оценить казацкие старшины, чьим интересам и соответствовала политика И. Мазепы. Но ключевым моментом выступала так называемая «измена», а именно его союз со шведским королем Карлом, выступающим противником России в Северной войне. М. Грушевский считал, что И. Мазепа, заключая союз с королем, пытался противостоять централизаторской политике Петра I в украинских землях. «При этом отступает на задний план личное положение Мазепы в этом эпизоде, его индивидуальные характеристики и личные мотивы, занимавшие предыдущие поколения беллетристов и историков, и на первый план выступают объективные моменты исторического процесса», подытожил М. Грушевский (Грушевский, 2007, с. 126).

Анализируя процессы в украинских землях в XVIII в., историк показал постепенное усиление влияния Российской империи в украинских землях, сопровождавшееся ограничением автономии, завершившееся ликвидацией Гетманщины и разрушением Запорожской Сечи. Но уже к 1790-м годам он относит

начало украинского национального возрождения, когда западная часть украинских земель вследствие разделов Речи Посполитой вошла в состав Австрийской империи.

Российскую революцию 1905 года историк оценивает как «великий праздник мировой свободы», поскольку она способствовала легализации и активизации украинского национального движения. Кстати, М. Грушевский был автором первого проекта украинской конституции, основывавшейся на идее политической автономии, который намеревался провести через Государственную думу.

Взгляды М. Грушевского на последующие события в Украине детерминированы его непосредственным участием. Ему выпал шанс воплотить в жизнь собственную политическую программу. Насколько удачно – предмет дискуссии. Бесспорно, глубокое изучение прошлого способствовало формированию Грушевского-политика.

Значение Творчества М. Грушевского для Исторической Науки

Безусловным достижением М. Грушевского стало обобщение наследия своих предшественников, приобщение актуальной для конца XIX в. позитивистской методологии и достижений молодой в то время отрасли науки – социологии и на этой основе форматирования целостной самобытной картины украинского прошлого. Ведь в то время доминирующей была так называемая «Погодинская» концепция истории Украины, которая отказывала в праве на существование украинскому народу как отдельной общности, опираясь на идеологемы об украинском народе как части великорусского. Именно М. Грушевский, руководствуясь соображениями своего учителя В. Антоновича, обосновал идею непрерывного исторического процесса в украинских землях от ранних славян до казачества, вышедшего на историческую арену в конце XV в.

Заключение

Итак, исторические исследования М. Грушевского имели важное политическое и общественное значение. В условиях национального угнетения как со стороны австрийской монархии, так и со стороны российского самодержавия, его работы оказали существенное влияние на пробуждение национального самосознания украинцев. Ученый показал, что украинский народ прошел длительный, сложный, самобытный исторический путь, выстрадал право на собственный язык, свою культуру, историю и государственность. Несмотря на то, что от возникновения исторической концепции М. Грушевского нас отделяет более века, она существенно влияет на современные научные исследования, так как содержит ряд конструктивных выводов.

Что касается М. Грушевского-политика, то среди его биографов отсутствует единство. Вопросом согласования в личности М. Грушевского историка и политика

известный украинский исследователь Я. Дашкевич предложил разводить эти две составляющие незаурядной личности ученого. По его мнению, их рассмотрение в детерминированном виде, как это предлагал один из самых известных современных специалистов Украинской революции В. Верстюк, неизбежно приводит к разочарованию не только в Грушевском-политике, но и в Грушевском-историке. “Политическая деятельность Грушевского больше отражалась на его, в основном, очень объективных научных трудах, чем конкретные результаты научных исследований на его политической карьере”, считал Я. Дашкевич (Гирич, 2008, с. 290).

Литература

Білокінь С. (1988) Михайло Грушевський. Літературна Україна [Литературная Украина], 29 (4282).

Винар Л. (1995) Михайло Грушевський: історик і будівничий нації: Статті і матеріали [Михаил Грушевский: Историк и создатель нации]. Київ : Фондація ім.О.Ольжича, 395 с.

Винар Л. (1970) Михайло Грушевський і Наукове товариство імені Шевченка [Михаил Грушевский и Научное Товарищество Имени Шевченко]. 1892–1930. Мюнхен : Дніпрова Хвиля, 110 с.

Гирич І. (2008) Ярослав Дашкевич – Історіограф новітньої України. Спроба есею [Ярослав Дашкевич – Историкограф новейшей Украины. Попытка эссе]. Історіографічні Дослідження в Україні, 18, с. 290-300.

Грушевський М. (1903) Звичайна Схема "Руської" Історії й справа раціонального укладу ысторії східного слов'янства [Обычная схема "Русской" истории и дело рационального уклада истории восточного славянства]. Retrieved from <http://lito-rus.org.ua/hrs/hrs02.htm>

Грушевський М. (1994) Історія України-Руси [История Украины-Руси]. Т. 1., Київ: Наукова думка. Retrieved from http://shron.chtyvo.org.ua/Hrushevskiy/Istoria_Ukrainy-Rusy_t1.pdf

Грушевський М. С. (2007) Твори : У 50 т. [Произведения: в 50 т.]. Львів: Світ, Т. 8, с. 123–134.

Дашкевич Я. (1989) Хто такий Михайло Грушевський. [Кто такой Михаил Грушевский] Україна: Наука і Культура, 23, с. 192-201.

Дашкевич Я. (1991) Михайло Грушевський і початки організації української науки. [Михаил Грушевский и начала организации украинской науки]. Вісник АН УРСР, 9, с. 52-60.

Дашкевич Я. (1988) Найвидатніший український історик. [Наиболее выдающийся историк] Слово і час, 9, с. 18-24.

Кубійович В. (1957) Енциклопедія Українознавства: Словникова частина [Энциклопедия украиноведения: Словарная часть]. Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, Т. 2. Retrieved from <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii.htm>

Копиленко О. (1991) “Українська ідея” Грушевського. [“Украинская идея” Грушевского] К.: Либідь, 184 с.

Масненко В.В. (2006) Формування образу М.С.Грушевського в масовій свідомості сучасного українського суспільства. [Формирование образа М.С. Грушевского в массовом сознании современного украинского общества] Український Історичний Журнал, 5, 19-34.

Плохій С. (2011) Великий Переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського. [Большой Передел. Необычная история Михаила Грушевского]. К.: Критика, 598 с.

Пристайко В., Шаповал Ю. (1996) Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934. [Михаил Грушевский и ГПУ-НКВД. Трагическое десятилетие: 1924-1934]. Київ: Вид-во «Україна», 335 с.

Прицак О. (1991) Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. [Историософия и историография Михаила Грушевского]. Київ: Кембрідж, 80 с.

Советская историческая энциклопедия [Радянська Історична Енциклопедія] (1963). Т. 4. Москва: Советская энциклопедия.

Смолій А.В. та ін. (2013) Енциклопедія історії України [Энциклопедия истории Украины]. Т. 3. Київ: Наукова думка, 784 с.

Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. (1993) М. С. Грушевський і Academia. Ідея, змагання, діяльність. [М. С. Грушевский и Academia. Идея, Борьба, Деятельность.] Київ: Інститут української археографії, 321 с.

შიდა ქართლის მოსახლეობა XVIII ს. I ნახევარში ქართული და ოსმალური აღწერების მიხედვით

Population of Shida Kartli in the 1st Half of 18th Century Based on Georgian and Ottoman Population Census

იოსებ ალიმბარაშვილი

ასოჯ. პროფ. გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: sosoalimbarashvili@gmail.com

აბსტრაქტი

სტატიის ავტორი და ნარატიული წყაროებზე დაყრდნობით შესწავლილი და გაანალიზებულია შიდა ქართლის მოსახლეობა XVIII ს. I ნახევარში.

შედარებულია აღნიშნული რეგიონის მოსახლეობის აღწერის ორი, ქრონოლოგიურად ახლოს მდგომი ქართული და ოსმალური დოკუმენტი: „1715 წლის რუისის სამწყსოს დავთარი“ და „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, რომელთა ანალიზი საფუძვლიან არგუმენტებს იძლევა გარკვეული დასკვნების შესახებ, ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის, სოციალური კატეგორიების, ამა თუ იმ სოფლებში მოსახლეობის კლება-მატების შესახებ.

დაზუსტებულია გამჭრალი და ახალი სოფლები, მათი გეოგრაფიული მდებარეობა, ეტიმოლოგიური და გენეალოგიური ცვლილებები, იქ მაცხოვრებელი მოსახლეობის ეთნიკური და სოციალური შემადგენლობა.

სტატიას თანდართული აქვს მოხსენიებულ პირთა და ტერმინთა განმარტებანი.

საკვანძო სიტყვები: შიდა ქართლი, მოსახლეობა, აღწერა.

Abstract

In the paper is ascertained social and religious situation of 1st half of 18th century Georgia.

We do not have precise data regarding above-mentioned, and regardless specific (religious, and social) nature, a great attention is paid to two population censuses. The first census took place in 1715 by the initiative of Ruisi Bishop to determine orthodox parish, and amount and type of imposed taxes. The second census took place in 1728. It is drafted and was aimed to determine number of taxpayers.

Comparative analysis of two documents gives answers to many questions and gives us certain impression about ethnical, religious, economical, social, demographic situation, and toponyms.

Keywords: Shida Kartli, population, Census.

შესავალი

XVIII საუკუნისა და წინა პერიოდის საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ ზუსტი მონაცემები არ გავვაჩნია. მოსახლეობის აღწერების დღეისათვის ჩვენამდე მოღწეული თითოეული დოკუმენტი სპეციფიკური ხასიათისაა და კონკრეტულ მიზანს ემსახურება. მაგ., 1715 წ. „რუისის სამწყსოს დავთარი“ მროველის მართლმადიდებელ სამწყსოს წარმოადგენს და შემომწირველ მოსახლეობას ასახავს XVIII ს. 10-იან წლებში, „თბილისის ვილაიეთის 1728 წლის დიდი დავთარი“ ოსმალური ხელისუფლების დაკვეთითაა შედგენილი მათი ქართლში ბატონობის დროს (1723-1735 წწ.), შემოსავლის დადგენის მიზნით და გადასახადების გადამხდელ მოსახლეობას, გადასახადების რაოდენობას და სახეებს წარმოადგენს. სამხედრო ხასიათისაა „საბარათიანოსა და სომხითის“ 1721 წლის დავთარი, აღწერილი ვახუშტი ბატონიშვილისა და გივი თუმანიშვილის მიერ, იგი ვახტანგ VI-ის დაკვეთით არის შესრულებული და მეწინავე სადროშოდან გამოსაყვან მოლაშქრეთა რაოდენობის დადგენას ისახავს მიზნად. ამგვარ ხასიათს ატარებს ქართლისა და კახეთის მეფეების - მამა-შვილის: თეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის ინიციატივით XVIII ს. 50-70-იან წლებში ჩატარებული ხალხთა აღწერის დავთრები, რომლებიც მორიგე ჯარში, ყარაულსა და სამდევროებში გამომსვლელებს ეხება და სხვ.

ამასთან, ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ დოკუმენტში მხოლოდ მამრობითი სქესის მოსახლეობაა აღწერილი, ამიტომ მთლიანი მოსახლეობის შესახებ სრულყოფილ სურათს ვერ იძლევა (არ ჩანან ქალები, ბავშვები, მოხუცები, გადასახადებიდან თავისუფალი კატეგორიები და სხვ.) და პირობითია **[ჯაოშვილი, 1996:29-42]**. ასეთ შემთხვევაში მკვლევრები იძულებულნი არიან ე. წ. შედარებით მეთოდს მიმართონ.

XVIII საუკუნის I ნახევარში შიდა ქართლის მოსახლეობის შესახებ განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ორ აღწერას. ესენია: „1715 წ. „რუისის სამწყსოს დავთარი“ და „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“.

„რუისის სამწყსოს დავთარი“ მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა XVIII ს. დასაწყისის შიდა ქართლის ეკონომიკური და დემოგრაფიული ვითარების, მოსახლეობის ეთნიკური და სოციალური შემადგენლობის, ტოპონიმიკის, გვარების, გადასახადების სახეობების შესახებ. ნაშრომს აქტუალურობას ჰმატებს ის ფაქტი, რომ მასში აღწერილი სოფლების დიდი ნაწილი დღეისათვის გაიმქრალია, ან საქართველოს იურისდიქციის ქვეშ აღარ იმყოფება.

როგორც საბუთიდან ჩანს, „რუისის სამწყსოს დავთრის“ შემდგენელია „ქართველთა მეფეთ-მეფისა დიდისა გიორგისა 1 და ძმისა მათისა სრულიად სპარსეთის მოსამართლეთ უხუცესისა ლევანისა 2, ამა მეფეთა დედის ძმისწული და საქართველოს მოსამართლეთ უხუცესისა ძე ორბელის ძე ნიკოლაოზ მროველ ეპისკოპოზი“. **[თაყაიშვილი, 2015:6]** ე. ი. ნიკოლოზ ორბელიანი სისხლით ნათესავი ყოფილა ბაგრატიონთა სამეფო გვარისა 3.

დავთარი სულ 84 სოფლისა და 1839 კომლის აღწერას მოიცავს, მაგრამ სამწყსოს ცენტრის - რუისის აღწერა მასში არ ჩანს. სავარაუდოდ, იგი სწორედ იმ ორ დაკარგულ ფურცელშია საძიებელი, რომელიც დღეისათვის აღარ შემოგვრჩა.

მიუხედავად არასრულყოფილი სახისა, დავთარში მოცემული გვარების ფუძეთაგან ცხადი ხდება, რომ ქართლში მოსახლეობის აქტიურ მოძრაობას აქვს ადგილი (მეგრელი მამუკა, ჯავახი ელისე, იმერელი სუხა, მრატველი⁴ გიორგი, აჭარაძე გოჩა, დვალი გოგია, მესხი თამაზა, მესხტურაშვილი⁵ გიორგი, ნასყიდა და სხვ.). გვარებიდანვე იკვეთება მათი სოციალური წარმომავლობა და პროფესია (მჭედელი დათუნა, მეზვერე იორდანე, ხარატი ივანე, ოქრომჭედელი დათუნა, მენაბდიშვილი ქვათარა, დალაქი გოგია, ბუში ივანე, მოურავი გუგულა, ხატისკაცი ველია, მღვდელი გოგია). გადასახადების სახეები (დრამა, საწირავი, დანი, სახუცო) და ფორმები (მარჩილი) და სხვ.

მოსახლეობის აქტიური მოძრაობა ჩანს შემდგომი აღწერების მასალებთან შედარებითაც. მაგ., „რუისის სამწყსოს დავთარში“, ღირბში მითითებული 50 კომლიდან ყველაზე მრავალრიცხოვანნი არიან: ეგნატაშვილი (3 კომლი), გაბრიელაშვილი (2), ერაძე (2), ნიადაგაშვილი (3), ჯანუაშვილი (2), ნანუჩაშვილი (2), ანანიაშვილი (2).

იგივე ღირბში, 60 წლის შემდეგ, ერეკლე II-ის „მორიგე ჯარის“ დავთრის მიხედვით, აბსოლუტურად სხვა გვარები გვხვდება: მგალობლიშვილი, ქვრივიშვილი, ტეტუნაშვილი, მურაჩაშვილი და მხოლოდ ერაძე (3) მეორდება **[ლორთქიფანიძე, 1947:303-304]**. ამავე დოკუმენტით, ღირბელი მღებრის გოგიას ძმა სულხანა უკვე გორიჯვარშია დაფიქსირებული **[ლორთქიფანიძე, 1947:341]**.

არადეთში 1715 წლის „რუისის სამწყსოს დავთარში“ ჩანან: იშხნელიშვილი (5 კომლი), თოდაძე (3), მირიანაშვილი (2) [თაყაიშვილი, 2015:8-9], ხოლო 1774 წელს არადეთიდან „მორიგეში“ უნდა გამოსულიყვნენ: ძამარაშვილი, კაპანაძე, ჩაჩანიძე, სულხანიშვილი, წინვანიძე (თუმცა, ისინი არადეთში თიღვადან გადმოსულან) **[ლორთქიფანიძე, 1947:342]**.

რაც უფრო ახლოა ქრონოლოგიურად სხვადასხვა აღწერების დავთრები ერთმანეთისაგან მსგავსებაც მეტია. მაგ., 1715 წლის აღწერით ატოცში ოთხი კომლი დეკანოზიშვილია (დათუნა, ბუჩა დათუნა, გიორგი და ქაიხოსრო) და ოთხივეს „საწირავი აძევს“ [თაყაიშვილი, 2015:44]. თეიმურაზ II-ის დავალებით 1756 წლის ზემო ქართლის მორიგე ლაშქრის ნუსხით ატოცში კვლავ დეკანოზიშვილები უნდა გამოსულიყვნენ „საყდრის ყმით, ცხენოსანი ა; ქვეითი ბ“ **[ლოლიძე, II, 1965:404-406]**.

ეთნიკური თვალსაზრისით, რუისის სამწყსოს მოსახლეობის უდიდესი უმრავლესობა ქართველია. მხოლოდ ორი ოსია (ოთია და ლაზარე) მითითებული თიღვაში **[თაყაიშვილი, 2015:34]** და ერთიც (ოთია) ახალსოფელში **[თაყაიშვილი, 2015:94]**. მაშინ, როცა, ერეკლე II-ის 1774 წლის „მორიგე ჯარის“ დავთრებში ოსები „ხიზნებად“ უკვე მრავლად ჩანან: „ხიზანი ჯერანასშვილი ივანე“, „ხიზანი მენისქვილე ხითარა“, ხიზანი ბარაჩასშვილი თამაზა“ **[ლორთქიფანიძე, 1947:296]** და ა. შ.

დღეისათვის ჩვენამდე მოღწეული აღწერებიდან, ქრონოლოგიურად ყველაზე ახლოს „რუისის სამწყსოს დავთართან“, „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარია“ [ჯიქია, 2009], რომელიც ოსმალური ხელისუფლების (სულთან აჰმედ III-ის (1703-1730 წწ.) დავალებით შეიქმნა და გადასახადის გადამხდელი მოსახლეობის აღწერას ისახავდა მიზნად.

შეიძლება ითქვას, რომ ეს ორი დოკუმენტი, გარკვეულწილად, ერთმანეთს ავსებს. თუ „რუისის სამწყსოს დავთარი“ რეგიონში არსებული მოსახლეობას, გვარებს, სოფლებს ასახავს, „თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“ ეკონომიკური მდგომარეობის, სოციალური კატეგორიების, ამა თუ იმ სოფელში მოსახლეობის კლება-მატების შესახებ გვაძლევს ინფორმაციას. მაგ., სოფ. ქვიშხეთის აღწერაში ვკითხულობთ: „მინის დღიური მფლობელი - 100; მინის თავისუფალი მფლობელი 120; სამეფო ველის დღიური მფლობელი 40“ [ჯიქია, 2009:253-254]. გარდა ამისა, ოსმალთა მიერ დაწესებული გადასახადები გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის, თუ რა წარმოადგენდა ოსმალთა ეკონომიკური ინტერესების სფეროს: თამბაქო, ხილი, ცხენი, საქონელი, ტყვე ქალვაჟი, კრამიტის სხლეები, კერძო საკუთრებაში მყოფი სავაჭურო ჯამეები, მტკვარზე დაჭერილი თევზი, ბალ-ვენახები, მდინარეებზე აგებული წისქვილები (იმისდა მიხედვით, თუ რამდენთვლიანი იყო), საბაჟოებიდან, ბორნებიდან, ზარაფხანებიდან მიღებული შემოსავალი. თითოეული სოფლის გასწვრივ მითითებულია გადასახადის სახე (ისფენჯი, უშრი, დონუმი, დემთბანი), რაოდენობა (ქერი, ჭვავი, ხორბალი, ფეტვი, თივა, ერბო, სკა, ცხვარი, ღორი) და სხვ.

დავთრებს შორის სხვაობა სულ 13 წელია. მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალთა აღწერაში გვარები მითითებული არ არის⁷, დოკუმენტების შედარებითი ანალიზი გარკვეული დასკვნების საშუალებას იძლევა. „რუისის სამწყსოს დავთრის“ სოფლები „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარში“ მოხსენიებულია, როგორც „სამილახვროს ნაჰიე გორის საყადლოში“ [ჯიქია, 2009:62-63]. ოსმალურ დოკუმენტში უკვე აღარ ჩანან სოფლები: მდავი, ნიფლითი, ოჟორა, არამგამა, ბალთა, ჭვირინი... ხრტანა ხრტანდ ქცეულა, ატოცი ატუჯად და სხვ. სამაგიეროდ, „თბილისის ვილაიეთის დავთარში“ მოხსენიებულია „ახალი“ სოფლები: უნლევი, ნაღვლი, ბადნო, წირეთი (შესაძლოა, ეს იყოს „რუისის დავთრის“ ნიფლევი - ი. ა.).

„რუისის სამწყსოს დავთრის“ მიხედვით, ხაშურში 15 გადასახადის გადამხდელი კომლია [თაყაიშვილი, 2015:90-91], ამდენივე კომლი ჩანს „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარშიც“ [ჯიქია, 2009:266]. იტრიაში „რუისის სამწყსოში“ 42 გამომღები იყო [თაყაიშვილი, 2015:71-72], ამავე სოფელში უმნიშვნელოდაა შემცირებული მოსახლეობა (37 კაცი) „თბილისის ვილაიეთის დავთარში“ [ჯიქია, 2009:273]. სამაგიეროდ, მროველის სამწყსოსთან შედარებით, ოსმალურ დოკუმენტში თითქმის ორჯერაა გაზრდილი გადასახადების გადამხდელთა რაოდენობა ოსიურში (შესაბამისად, 28 [თაყაიშვილი, 2015:91-92] და 69 [ჯიქია, 2009:267] კაცი).

„რუისის სამწყსოს დავთარში“ ხაშურში დაფიქსირებულნი არიან აბიაშვილი ბადურა და აბიაშვილი ოთარი [თაყაიშვილი, 2015:90-91], რომლებიც, სავარაუდოდ, მამა და შვილი უნდა იყვნენ. მხედველობაში გვაქვს „თბილისის

ვილაიეთის დიდ დავთარში” იმავე ხაზურში მოხსენიებული: „ოთარ ძე ბაჩუასი” [ჯიქია, 2009:266]. ჩვენი აზრით, ქართული „ბადურა” და ოსმალური „ბაჩუა” ერთიდაიგივე პირს უნდა ასახავდეს.

ანალოგიური შემთხვევები ზემოხსენებულ ორ დოკუმენტში სხვაგანაც მრავლად გვხვდება. „რუისის სამწყსოს დავთარში” ქვიშხეთში მოხსენიებულნი არიან მჭადაშვილები თამაზა და თევდორე [თაყაიშვილი, 2015:84]. „თბილისის ვილაიეთის დავთარში” იმავე ქვიშხეთში დაფიქსირებულია: „თამაზა ძე დათუნასი” და „თედორე ძმა მისი” [ჯიქია, 2009:266-267]. ანუ, თამაზა და თევდორე მჭადაშვილები ძმები ყოფილან და მათ მამას დათუნა რქმევია. მსგავსი მაგალითები გვაქვს ამავე სოფელში მამა-შვილ ივანე და დათუნა ბლუაშვილებთან [თაყაიშვილი, 2015:84; ჯიქია, 2009:253-254]. თევდორე და თამაზა კიკნაძეების შემთხვევაში ოძისში [თაყაიშვილი, 2015:67-68; ჯიქია, 2009:266-271]. ხსენებული ორი დავთრის შედარებით, არა მხოლოდ მამა-შვილის, ან ძმების, არამედ თაობების დადგენაცაა შესაძლებელი. მაგ., რუისის სამწყსოში ოძისში მოხსენიებულნი არიან კიკნაძეები ნასყიდა, ესიტა და ბერია [თაყაიშვილი, 2015:67-68]. „თბილისის ვილაიეთის დავთრიდან” ვიგებთ, რომ ბერი და ესიტა (ოსმალურ დოკუმენტში დაფიქსირებულია „ესია” - ი. ა.) ძმები არიან, ხოლო ნასყიდა მათი მამაა („ბაჯითა ძე ნასყიდასი, ბერი ძე მისი, ესია ძმა მისი” [ჯიქია, 2009:271]). მსგავსი ვითარება გვაქვს ოსიურში იამანიძეებთან [თაყაიშვილი, 2015:91-92; ჯიქია, 2009:266-267].

გვსურს მკითხველს შევთავაზოთ კიდევ ერთი პარალელი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს ერთი დოკუმენტის დახმარებით, მეორეში დასმულ კითხვას გაეცეს პასუხი. „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარში” დაფიქსირებულია შემდეგი დასახლებული პუნქტი: „სათესველი ჩალა სოფელ თეზირთან, იგი ახლისაა ლებგურთან” [ჯიქია, 2009:257]. „რუისის სამწყსოს დავთარში” კი ვკითხულობთ: „ჭალის სოფელს ზემო”, შემდეგ მოსდევს მხოლოდ კომლთა ჩამონათვალი სოფლის სახელწოდების გარეშე (თეზირი?) და გრძელდება „ლუბრმათი” [თაყაიშვილი, 2015:92-94]. ამ შემთხვევაშიც, ქართული „ლუბრმა” და ოსმალური „ლებგური” ერთიდაიგივე სოფელს უნდა ნიშნავდეს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სახელთა ხშირი დამთხვევებიც იმას უნდა გულისხმობდეს, რომ ერთიდაიგივე პირებთან გვაქვს საქმე:

„რუისის სამწყსოს დავთარი 1715”	„1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარი”
„ჭალის სოფელს ზემო”	„სათესველი ჩალა სოფელ თეზირთან”
ქადაგიშვილი გივი	გივი ძე ბილარასი
ხმალაძე ბერი	ბერი ძე ადილარასი
კაკაძე შიო	შიო ძე მისი
ხარშილაძე ბერი [თაყაიშვილი, 2015:92]	ბერი ძე აჩიკ ბაშისა [ჯიქია, 2009:257]

სამწუხაროდ, დღეისათვის ზემოთ დასახელებული სოფლები (თეზირი და ლუბრა) აღარ არსებობს. ამდენად, მნიშვნელოვანია ოსმალურ დოკუმენტში მოცემული ლოკალიზაცია, რომელიც გვაუწყებს: „სხენებელი სოფლის საზღვარი იწყება ტაშისკარის მისადგომებთან. მდინარე მტკვრის ნაპირით, გორაკთან არსებული ციხით საციციანომდე ზედა მხარემდე გაივლის, იგი მთაწმინდის კოშკებამდე აღწევს. იქიდან ჰაჯის გორაკამდე ვრცელდება იქიდან კი თავქვე ეშვება. ჰაჯი სუს ცხელი ადგილებით მიემართება. იქიდან კი მტკვრის ნაპირით აღმა მიუყვება იგი ტაშისკარის მისადგომებთან მთავრდება“ [ჯიქია, 2009:258]. ანუ, თანამედროვე განუფენილობით, სოფელი თეზირი ტაშისკარსა და ქვიშხეთს შორის მდებარეობდა. „ჭალა“ დღეს უკვე ხაშურის ნაწილს წარმოადგენს, ხოლო „მთაწმინდა“ სოფელ ქვიშხეთს დასავლეთიდან აკრავს.

საინტერესოა „რუისის სამწყსოს დაფორის“ გეოგრაფია. იგი იწყება სოფ. არადეთიდან. მოიცავს მდ. ფრონეს, ფცისწყლის, დვანისწყლის, ალისწყლის, სურამისწყლის, ხეფინისხევის სოფლებს და სოფ. ვაყათი მთავრდება. ისტორიულად იგი საამილახვროს, საციციანოს, საავალიშვილოს, სააბაშიოს, საამირეჯიბოს, მირიან და ფარნაოზ ბატონიშვილების საუფლისწულოებს მოიცავს, ხოლო თანამედროვე ადმინისტრაციული დაყოფით: ქარელის, ხაშურის და ბორჯომის რაიონებს.

ყველაზე მეტი ყმა მროველ ეპისკოპოსს ჰყოლია ტემერში, სადაც სამი სახეცაა მითითებული. შესაბამისად, პირველში 22 კომლია, მეორეში - 49 და მესამეში - 40 **[თაყაიშვილი, 2015:76-84]**, ე. ი. სულ 111 კომლი. ასევე დიდი სოფლები ყოფილან: ბრეძა (58 კომლი), დვანი (54), ატოცი (53) და სხვ.

საინტერესოა მინიშნება აქვს ალის გამოსაღებს, რომელსაც დოკუმენტის ავტორი „დანყველილის“ ეპითეტით „ამკობს“. როგორც ცნობილია, ალი XVIII ს. აღმოსავლეთ საქართველოში მნიშვნელოვან დასახლებულ პუნქტს წარმოადგენდა და ქალაქის სახელითაც მოიხსენიებოდა **[აკოფაშვილი, 1973:541]**. ვფიქრობთ, სხენებელი ეპითეტი გადასახადის გადამხდელთა მროველისადმი წინააღმდეგობას უნდა ასახავდეს, რადგან, დავთარში მოცემულ სოფელთა უმრავლესობას გადასახადი „დრამა“ შეადგენს, ალის შემთხვევაში კი „დრამის“ გადასახადი მნიშვნელოვნად შემცირებულია სხვა გადასახადების ხარჯზე: „დრამის მაგიერად: კვამლზე თითო შაური: ან კანაფი: ან ტილო: ამათს ხუცეს აძეს ყოველს წელიწადს ორი ლიტრა კანაფი“ **[თაყაიშვილი, 2015:63]**.

საგულისხმოა, რომ დავთარში კომლთა ნაწილის გასწვრივია მითითებული „საწირავი აძეს“ (ანუ - „აძევს/ადევს“ - ი. ა.), ხოლო უმრავლესობა მხოლოდ გვარ-სახელით ფიქსირდება.

როგორც ივ. ჯავახიშვილმა გამოარკვია, მეკომური, რომლის გვერდითაც აღნიშნულია „საწირავი აძეს“, თარხანი უნდა იყოს, ხოლო დანარჩენი მეკომურნი ყველანი მობეგრენი უნდა იყვნენ და მათ უნდა შეხებოდეთ თითოეული სოფლის ბოლოში მოქცეული ცნობა „დრამას ბოგანო ნახევარ კოდსა და სხვა მთელს კოდს იღებენ: ანუ თარხანს სამსახური სდებია, მობეგრენ კი სამსახურის მაგიერ ბეგარა“ **[ჯავახიშვილი, 1996:33]**.

ასევე მნიშვნელოვანია გადასახადების რაოდენობა და სახეები, რომელიც თითოეული სოფლის მოსახლეობის აღწერის დასკვნით ნაწილ-

ებშია განმარტებული. გათვალისწინებულია სოფლის ეკონომიკური შესაძლებლობანი, მოსახლეობის გადამხდელუნარიანობა, კატეგორია, დამსახურება და სხვ. მაგ., დავთრის პირველივე სოფლის არადეთის მოსახლეობა (37 კომლი) იხილდა: „დრამას ბოგანოზ ნახევარ კოდსა: და სხვა სრულს კოდს9 იღებენ: ამათ სახუცო მარჩილი10 ოთხი და უზალთუნი11” **[თაყაიშვილი, 2015:8-9]**. ე. ი. თანამედროვე გადაანგარიშებით, მოსახლეობა არადეთში იხილდა „დრამის” გადასახადს მარცვლეულის სახით, კომლზე 75 კილოგრამს. (შესაბამისად, ეკონომიკურად შეჭირვებული (ბოგანო, ანუ უმინანყოლო) მის ნახევარს - დაახლ., 34 კგ-ს.), „სახუცოს” - თანხის სახით, კომლზე დაახლ., 12 აბაზს და დამატებით 10 კაპიკს („უზალთუნს”). ანალოგიური იყო „დრამის” გადასახადი სალოლაშენის 8 კომლიანი მოსახლეობისათვის. სამაგიეროდ, ისინი შედარებით ნაკლებს, 6 „შაურს” (30 კაპ.) იხილდნენ „სახუცოს” **[თაყაიშვილი, 2015:10]**. „სახუცო” გადასახადი სხვადასხვა რაოდენობის იყო („ათი აბაზი”, „ექვსი აბაზი”, „ოთხი აბაზი”, „ათი შაური” და სხვ.) სოფლებისათვის, იმისდამიხედვით, იხილდნენ თუ არა ისინი „დრამის” გადასახადს. სამწუხაროდ, სიებში გვარ-სახელების გასწვრივ მითითებული არ არის კატეგორია, ანუ მოსახლე „ბოგანოა” თუ არა, რაც აძნელებს სამწყსოს მთლიანი შემოსავლის დადგენას.

არადელებს და მის მეზობლებს გადასახადების ვალდებულებები მხოლოდ მროველი ეპისკოპოსისადმი არ ჰქონდათ, „დასტურლამაღის” მიხედვით, „არადეთს სამეხრეო აბარია, რაც მოვა; ხერხეულიძის ყმა, ფავლენიშვილის ყმა, იალღუმიშვილის ყმამ უნდა მომკონ; არადელთ მოზიდონ და გალენონ. ღალა ექვსზედ - ერთი; ბეგარი კოდი 30; მოყალენს კულუხი მესამედი.

სააღდგომო - ტანა12 ერთი და ქათამი; აგრევე საშობაო; სამარხო 3 კოდი. საბალახე, ნახირისა და პირისთავი13; საქვრივო14 - ბატონისა, სალოლასშენი და ოქრომჭედლისშვილის ყმაცა მკის” **[სურგულაძე, 1970:715]**.

ბუნებრივია, მოსახლეობა გაურბოდა გაზრდილ გადასახადებს, ყოველ ახალ აღწერას აგრესიით ხვდებოდა და ეს ქმედება „ღვთის წინაშე უკანონო საქმედ მიაჩნდა“. მაგ., როდესაც ერეკლე II-ს თავისი სამეფოს მოსახლეობის დანვრილებითი აღწერა მოუსურვებია, ასაღწერად მისული მოხელეები ხალხს გაურეკავს და მოკვლითაც კი დამუქრებია, რის გამოც, მეფე იძულებული გამხდარა განზრახვაზე ხელი აეღო **[კაკაბაძე, 1902:3]**.

როგორც ითქვა, „რუისის სამწყსოს დავთარში” სულ აღწერილია 84 სოფელი და 1839 კომლი. როგორც საბუთის გამოცემელი ე. თაყაიშვილი აღნიშნავს, თუ კომლში საშუალოდ ხუთ სულს ვიანგარიშებთ, ჯამში 9095 სულს მივიღებთ, თუ დაკლებულ ფურცლებსაც მივიღებთ ანგარიშში, მოსახლეობა ორი ათას კომლამდე ავა, ხოლო სულთა რაოდენობა 10 ათასს აღემატება **[თაყაიშვილი, 2015:97]**.

„რუისის სამწყსოს დავთრის” 84 სოფელიდან, „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარში” დაახლოებით 63 სოფელი მეორედება (ზოგიერთი სოფლები გაერთიანებულია. მაგ: სურამი; წორბისი და ხრტანა; ერთ სოფლადაა წარმოდგენილი ტემერი და სხვ.), მაგრამ ოსმალურ დოკუმენტში აღწერილ კომლთა რაოდენობა თითქმის გარამაგებულია. თუ „რუისის სამწყსოს დავთრის” ზემოხსენებული 63 სოფლის მოსახლეობა 1654 კომლს შეადგენს, „თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთრის” იმავე სოფლებში 3223 კომლი

თეჟირდებ. განსაკუთრებით გაზრდილია მოსახლეობა ისეთ სოფლებში, როგორებიცაა: ალი (შესაბამისად: 22 და 193), ნაბახტევი (5 და 122), ქვიშეთი (26 და 136), ტაშისკარი (26 და 135), ვაყა (30 და 103) და სხვ.

XVIII საუკუნეში გადატანილი „ლეკიანობის“, ეპიდემიების, სოციალური ვალდებულებების, თუ სხვა კატაკლიზმების გამო, საუკუნის ბოლოსათვის საქართველოს მოსახლეობა უკიდურესად შემცირდა, მრავალი სოფელი ამოვარდა, ნასახლარად იქცა, ან სხვაგან გადასახლდა. „რუისის სამწყსოს დავთრის“ გამოცემლის (ე. თაყაიშვილის) განმარტებით, რუისის ეპარქიაში 1800 წლისათვის 46 სოფელი ირიცხებოდა, როდესაც XVIII ს. 10-იანი წლებისათვის იმავე ტერიტორიაზე მოსახლეობის რიცხვი ორჯერ მეტი ყოფილა **[თაყაიშვილი, 2015:5]**.

როდესაც „რუისის სამწყსოს დავთარს“, იოანე ბატონიშვილის მიერ 1794-99 წლების „ქართლ-კახეთის აღწერას“ ვუდარებთ, საუკუნის ბოლოს, დვანის წყლის სოფლებიდან უკვე აღარ გვხვდება: ქვემო და ზემო ძვიმღეთი, მდავი, სამება **[ზაგრატიონი, 1986:42]**, სურამისწყალზე ძვისი **[ზაგრატიონი, 1986:44]** და ა. შ.

ძნელბედობის კვალი დოკუმენტის შინაარსიდანაც ჩანს. მაგ., სოფ. „სატივეს“ გვერდით მითითებულია: „აყრილია ბევრი. თუ მოვლენ ყველა მეტი უნდა მოგვეცნ. სახეცო და დრამა. ესე და ახალსოფელი“ **[თაყაიშვილი, 2015:95]**. იგივე მეორდება სოფ. ქემფერთან **[თაყაიშვილი, 2015:66]**. ციხისძირის გასწვრივ კომლთა ჩამონათვალში მხოლოდ ნუმერაცია მისდევს და გამოტოვებულია ხუთი ადგილი **[თაყაიშვილი, 2015:82-83]** და სხვ.

ადგილი აქვს ტოპონიმების ეტიმოლოგიურ ცვლილებებსაც. „რუისის დავთრის“ „ნიფლეთი“ **[თაყაიშვილი, 2015:6]** იოანე ბატონიშვილთან უკვე „მნიფლისია“ **[ზაგრატიონი, 1986:43]**, ხოლო „ხრტანა“ **[თაყაიშვილი, 2015:27]** „ხტონად“ **[ზაგრატიონი, 1986:43]** ქცეულა.

ამრიგად, ზემოხსენებული აღწერების (დავთრების) შედარებითი ანალიზი გარკვეული დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა, XVIII საუკუნის I ნახევარში შიდა ქართლის დემოგრაფიული მდგომარეობის, მოსახლეობის ეთნიკური და სოციალური შემადგენლობის, მოძრაობის, სოფლების ლოკალიზაციის, ტოპონიმებისა და მათი სახეცვლილებების შესახებ.

შენიშვნები

იგულისხმება ქართლის მეფე გიორგი XI (1675-88, 1703-09 წწ).

ლევანი - ვახტანგ V შაჰ-ნავაზის ვაჟი, ვახტანგ VI-ისა და დომენტი IV კათალიკოსის მამა. ძმის, გიორგი XI-ის ირანში განწევვის დროს, 1675-77 და 1703 წლებში ასრულებდა ქართლის გამგებლის მოვალეობას. 1678 წლიდან ირანშია. მსახურობდა ქირმანის გამგებლად.

როგორც ცნობილია, ვახტანგ V-ს პირველ ცოლად ჰყავდა როდამ ორბელიანი. სწორედ როდამის ძმის (ვახტანგის, იგივე ორბელ ყაფლანიშვილის) ვაჟი იყო ნიკოლოზი. მოგვიანებით იგი ტფილელი მიტროპოლიტი გახდა, ვახტანგ VI-ს გაჰყვა რუსეთში და იქვე გარდაიცვალა 1732 წელს.

აღსანიშნავია, რომ ხსენებული ფორმით ეს გვარი („მრატველი“) მოხსენიებულია „სამილახვროს დავთარშიც“ **[კაკაბაძე, 1925:3]**.

საინტერესო წარმომავლობა აქვს ამ გვარსაც. „მეხატურაშვილი“ იგივე მესხი ასატურაშვილია. გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში დაცულია 1619 წლის წყალობის სიგელი ანდუყაფარ ამილახვროს მიერ დედოფლის ვაჭრის მესხი ასატურაშვილი თამაზასადმი. ასატურაშვილები აქტიურად ჩანან ქართლში XVII-XVIII სს. ისტორიულ საბუთებშიც **[ალიშბარაშვილი, 2005:85-86]**.

1770 წლის ქართლ-კახეთის მოსახლეობის აღწერით, ოსები უკვე დიდი რაოდენობით ჩანან არაგვის, ქსნის ხეობების ზემო წელსა და სამაჩაბლოში, მაგრამ, არა ბარში. ამავე აღწერის მიხედვით, სურამში „მკვიდრობენ მართლმადიდებელნი ქართველნი, სომეხნი და ურანი“ **[დოლიძე, II, 1965: 420]**.

ეთნიკური თვალსაზრისით, ქართველების ხარჯზე ეთნიკურად ოსი მოსახლეობის ზრდა აღნიშნულ რეგიონში კიდევ უფრო თვალსაჩინოა XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. მაგ., „რუისის სამწყსოს დავთრის“ მიხედვით, ფათუინეთში ცხოვრობდა გადასახადების გადამხდელი 29 კომლი და ეთნიკურად ყველა ქართველი იყო **[თაყაიშვილი, 2015:41-42]**. რუსული ხელისუფლების მიერ 1886 წლის ოფიციალური აღწერით, „პატკინეთში“ (Паткинет) ცხოვრობს 55 კომლი. აქედან 48 ოსია და მხოლოდ 7 ქართველი **[Свод, 1893:50]**. რუსული ხელისუფლება ოსებს ასახლებდა განსაკუთრებით ისეთ სოფლებში, სადაც, XVIII საუკუნეში გადატანილი ძნელბედობის გამო, ქართული მოსახლეობა გამეჩხერებული იყო, რათა მათი ქართველებთან ეთნიკური შერწყმა არ მომხდარიყო. მაგ., „რუისის სამწყსოს დავთარში“ სოფ. სხლითში მხოლოდ 8 გადასახადების გამომღები კომლია აღრიცხული და ეთნიკურად ყველა ქართველია **[თაყაიშვილი, 2015:15]**. 1886 წლის აღწერაში სხლითში უკვე 35 კომლია დაფიქსირებული. აქედან 22 ოსია და მხოლოდ 13 ქართველი **[Свод, 1893:52]**. უარესი ვითარებაა სოფ. მულნისში, სადაც 1715 წლის აღწერით 5 კომლია აღრიცხული (მამაცაშვილი (2), შუკავიძე (2) და ბრეგვაძე (1)) **[თაყაიშვილი, 2015:36]**. 1886 წლის მონაცემებით, მულნისში მოსახლეობა შესამჩნევლად გაზრდილია და 46 კომლი ცხოვრობს. აქედან ყველა ეთნიკურად ოსია **[Свод, 1893:52]**.

როგორც ცნობილია, ოსმალებში გვარებით მიმართვა მიღებული არ იყო და „გვარების კანონი“ მხოლოდ მოგვიანებით, მუსტათა ქემალ ფაშას (ათათურქის) მიერ იქნა მიღებული 1934 წელს.

ბოგანო - უმინწყლო გლეხი.

კოდი - ჭირნახულის სანყაო ძველ საქართველოში, უდრიდა 4-5 ფუთს (1 ფუთი=16,3 კგ.), ანუ დაახლ. 73-75 კგ.

სულხან საბას მიხედვით, მარჩილი არის სამი აბაზი [ორბელიანი, 1991:443].

უზალთუნი [თურქ.] - (ძვ.) ათი კაპიკი.

ტანა - თურქ. ხზო.

საბალახე, ნახირისა, პირისთავი - გადასახადები საქონლის ყოლისათვის.

საქვრივო - ქვრივი გლეხის ქალის გათხოვებისათვის დაწესებული გადასახადი, რომელსაც ქვრივის საქმრო იხდიდა, უდრიდა დაახლ. ერთ ხარს [სურგულაძე, 1970:825].

დამონშებანი

აკოფაშვილი, 1973 - აკოფაშვილი გულჩინა. ვაჭრობის, მრეწველობისა და საქალაქო ცხოვრების განვითარება, წიგნში: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ., 1973.

ალიმბარაშვილი, 2005 - ალიმბარაშვილი სოსო. ტინისხიდის ისტორია, გორი 2005.

ბაგრატიონი, 1986 - ბაგრატიონი იოანე. ქართლ-კახეთის აღწერა. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თინა ენუქიძემ და გურამ ბედოშვილმა, თბ., 1986.

დოლიძე, II, 1965 - ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს.), ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1965.

თაყაიშვილი, 1907 - აღწერა მენინავე დროშისა საბარათაშვილოსა და სომხითისა, შედგენილი მეფის ვახტანგ მეექვსის ბრძანებით ვახუშტი ბარათაშვილისა და გივი თუმანიშვილის მიერ 1721 წ. „მასალანი საქართველოს სტატისტიკური აღწერილობისა მეთვრამეტე საუკუნეში“, გამოცემული ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით, თბ., 1907.

თაყაიშვილი, 2015 - თაყაიშვილი ექვთიმე. რუისის სამწყსოს დავთარი 1715. ს. მაკალათიას სახ. გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის გამოცემა, გორი 2015.

კაკაბაძე, 1902 - კაკაბაძე სარგის. Homo Noyns, ქართველთა რიცხვი ასი წლის წინათ, გაზ. „ივერია“, 27 ნოემბერი 1902 წ. # 254, გვ. 3.

კაკაბაძე, 1925 - კაკაბაძე სარგის. საამილახვროს დავთარი მე-17 ს-ნის მეორე ნახევრისა, ტფ., 1925.

ლორთქიფანიძე, 1947 - ლორთქიფანიძე იასე. მორიგეთა სიები. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XIV-B. თბ., 1947.

ორბელიანი, 1991 - ორბელიანი სულხან-საბა. ლექსიკონი ქართული, ტ. I, ავტოგრაფიული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკონის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბ., 1991

სურგულაძე, 1970 - „დასტურლამალი“, ქართული სამართლის ძეგლები, ტექსტები გამოსცა, მოამზადა, გამოკვლევები, ლექსიკონები და საძიებლები დაურთო ი. სურგულაძემ, თბ., 1970.

ჯავახიშვილი, 1996 - ივ. ჯავახიშვილი. საქართველოს ეკონომიური ისტორია, წიგნი I, თბულებანი, ტ. IV, თბ., 1996.

ჯაოშვილი, 1996 - ჯაოშვილი ვახტანგ. საქართველოს მოსახლეობა, თბ., 1996.

ჯიქია, 2009 - „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, წიგნი I, ოსმალური ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავლით, გამოკვლევითა და ფაქსიმილეებით გამოსაცემად მოამზადეს აკად. სერგი ჯიქიამ და პროფ. ნოდარ შენგელიამ, თბ., 2009.

Свод, 1893 - Свод статистических данных о населении Закавказского края Закавказского края извлечённых из посемейных списков 1886 г. Тифлиси 1893.

ელ-ვერსიები

<http://dlib.rsl.ru/viewer/01005403186>

საქართველოს საკითხი და რუსულ-ოსმალური დიპლომატია (1921-1922 წწ.)

The Issue of Georgia and the Russian-Ottoman Diplomacy (1921-1922)

ლელა სარალიძე

დოქტ. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: lelasaralidze@yahoo.com

აბსტრაქტი

საქართველო, თავისი გეოსტრატეგიული მდებარეობის გამო, ყოველთვის იყო სხვადასხვა სახელმწიფოთა ინტერესის საგანი. დასავლეთისა და აღმოსავლეთის, ჩრდილოეთისა და სამხრეთის გზაჯვარედინზე მყოფი დამოუკიდებელი საქართველოს როლი პოლიტიკურ გლობალიზაციაში დღესაც საკმაოდ მაღალია. შესაბამისად საქართველო, გეოსტრატეგიის აქტიურ სუბიექტს წარმოადგენს.

XX საუკუნის დასაწყისში, საქართველოს დასავლურ ორიენტაციას მნიშვნელოვნად შეუშალა ხელი რუსეთ-ოსმალეთის გარიგებამ, რასაც შედეგად საქართველოს ოკუპაცია და ქვეყნის ბოლშევიზაცია მოჰყვა. მრავალი ათეული წელი რკინის ფარდა აღიმართა დასავლეთსა და კომუნისტურ სამყაროს შორის, რომლის ნაწილიც საქართველო გახდა.

ცნობილია, რომ რუსულ-ოსმალური ურთიერთობები, მხოლოდ მტრობისა და ომების ისტორიით შემოიფარგლებოდა. ფაქტია, რომ მსოფლიოს არც ერთ სხვა ქვეყანას ერთმანეთთან იმდენი არ უოშია, რამდენიც რუსეთსა და ოსმალეთის იმპერიებს. თუ ისტორიას გადავხედავთ, მარტო XVIII საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიამ, რუსეთთან 8 ომი გადაიხადა, XIX საუკუნეში - 4, XX საუკუნის დასაწყისში ერთმანეთის წინააღმდეგ გლობალურ კონფლიქტში - პირველ მსოფლიო ომში ჩაებნენ. ნაშრომში ხაზგასმულია, რომ არა მხოლოდ ისტორიული გამოცდილება, არამედ ეპოქა, დრო და დიდი პოლიტიკა განსაზღვრავს სახელმწიფოთა თანაარსებობის ხასიათს. სწორედ, ასე მოხდა XX

Abstract

The work is based on the new archive documents and it is about history of relationships between the Bolsheviks in Russia and political leadership of the former Ottoman Empire. Historically It is known, that the Russian-Ottoman relations were limited only hostility and wars. The fact is that, no other country in the world it did not fight as much with each other, as Russia and the Ottoman Empires.

It should be noted, that not only the historical experience, but also the era, a time and big politics determine the nature of co-existence of states. That was the beginning of the XX century, when the deal took place in the Russian-Ottoman diplomacy, what came to the territorial losses of Georgia. According to historical documents, it seems clearly, that Bolshevik system, was completely unacceptable for the Ottoman Government, but it did not prevent their agreement. In February, 1921, after the attack on Georgia by Russian troops, the Ottoman Empire promised to give a hand to the Government of Georgia and under this pretext came with its army in the southern part of the Georgia Democratic Republic. In parallel of these developments, during the negotiations in Moscow, Russia and Ottoman Empire were looking for the agreement on the future divide of Georgia's territory. According to the agreement of Moscow, of March 16, 1921, The Soviet Russia was ready to cede Kars and Ardagan, but was resisting giving up Batumi. Finally, the parties agreed on the partition of the contested territories: Kars, Artaan and Artvin were handed over to Ottoman Empire, while Batumi and Adjara were left to the Georgian Soviet Republic, with legitimized right of the Autonomous Government to Adjara.

საუკუნის დასაწყისში, როცა სერიოზული გარიგება მოხდა რუსულ-ოსმალურ დიპლომატიკაში. საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობით აღნიშნულია, რომ ბოლშევიკური მმართველობის სისტემა, ოსმალეთის ხელისუფლებისთვის სრულყოფილ მიუღებელი იყო, თუმცა ამას ხელი არ შეუშლია მათი გარიგებისთვის. რუსეთ-ოსმალეთის დიპლომატიური გარიგების შედეგია, მოსკოვის და შემდეგ ყარსის ხელშეკრულება, რომელიც დღემდე ძალაშია და დღევანდელი თურქეთის ხელისუფლებისთვის პოლიტიკური მნიშვნელობის დოკუმენტია.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, რუსეთი, ოსმალეთი, დიპლომატიკა.

The result of Russia - Turkey diplomatic deal is the Treaty of Kars, which is still in force and have political importance for the Turkish authorities.

Keywords: Georgia, Russia, Turkey, Diplomacy.

შესავალი

საქართველო, თავისი გეოსტრატეგიული მდებარეობის გამო, ყოველთვის იყო სხვადასხვა სახელმწიფოთა ინტერესის საგანი. დასავლეთისა და აღმოსავლეთის, ჩრდილოეთისა და სამხრეთის გზაჯვარედინზე მყოფი დამოუკიდებელი საქართველოს როლი პოლიტიკურ გლობალიზაციაში, დღესაც საკმაოდ მაღალია. თანამედროვე ეტაპზე, ქვეყნის უმთავრესი გეო-პოლიტიკური ამოცანა ევროკავშირისა და ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსში გაწევრიანებაა. XX საუკუნის დასაწყისში, საქართველოს დასავლურ ორიენტაციას მნიშვნელოვნად შეუშალა ხელი რუსეთ-ოსმალეთის გარიგებამ, რასაც შედეგად, საქართველოს ოკუპაცია და ქვეყნის ბოლშევიზაცია მოჰყვა. მრავალი ათეული წელი რკინის ფარდა აღიმართა დასავლეთსა და კომუნისტურ სამყაროს შორის, რომლის ნაწილიც საქართველო იძულებით გახდა. მაინც რა იყო რუსულ-ოსმალური დიპლომატიის მთავარი საიდუმლო, რომელსაც საქართველოს სერიოზული ტერიტორიული დანაკარგები მოჰყვა. ისტორიულად ცნობილია, რომ რუსულ-ოსმალური ურთიერთობები, მხოლოდ, მტრობისა და ომების ისტორიით შემოიფარგლებოდა. ფაქტია, რომ მსოფლიოს არც ერთ სხვა ქვეყანას ერთმანეთთან იმდენი არ უომია, რამდენიც რუსეთსა და ოსმალეთის იმპერიებს. თუ ისტორიას გადავხედავთ, მარტო XVIII საუკუნეში ოსმალეთის იმპერიამ, რუსეთთან 8 ომი გადაიხადა, XIX საუკუნეში - 4, XX საუკუნის დასაწყისში კი, ერთმანეთის წინააღმდეგ გლობალურ კონფლიქტში - პირველ მსოფლიო ომში ჩაებნენ.

პირველი მსოფლიო ომის შედეგად, ოსმალეთის იმპერიამ თავისი ტერიტორიების 66%, ხოლო, მოსახლეობის 33% დაკარგა (Корсун, 1940). მუდროსის ზეგმა, რომელიც ფაქტობრივად, ოსმალეთის იმპერიის დასასრულის დასაწყისი იყო, ოსმალური სახელმწიფო უმძიმეს პირობებში

ჩააყენა. იურიდიულად და შინაარსობრივად ეს უსიტყვო კაპიტულაციას ნიშნავდა (Moudros Armistice, 2004, p. 11). შექმნილი მძიმე მდგომარეობა და მოვლენათა განვითარების ლოგიკური ჯაჭვი, მიანიშნებდა, რომ ოსმალეთის იმპერია თავის უკანასკლვლელ დღეებს ითვლიდა, თუმცა შემდგომი პროცესები სულ სხვაგვარად წარიმართა. ეს განპირობებული იყო, პოლიტიკურ არენაზე ოსმალთა არმიის ახალგაზრდა გენერლის - მუსტაფა ქემალის გამოსვლით. მან თურქი ხალხის კონსოლიდაციის საქმეში, თურქეთის რესპუბლიკის შექმნასა და თურქების, როგორც ერის ჩამოყალიბებაში, გადაწყვეტი როლი ითამაშა. თურქ ნაციონალისტებსა და რუს ბოლშევიკებს შორის, 1920 წლის მაისში რეალური კავშირის დამყარება დაიწყო, რომელიც ბოლშევიკურ-ქემალისტური სამხედრო-პოლიტიკური ალიანსის შექმნით დასრულდა.

საბჭოთა რუსეთს და ქემალისტურ ოსმალეთს, მსოფლიო ომის შემდეგ, საერთო მიზანი გაუჩნდათ: ბრძოლა გამარჯვებულ სახელმწიფოთა კავშირის ანუ ანტანტის წინააღმდეგ. პირველი ებრძოდა მათ სამხრეთ რუსეთში - თეთრგვარდიელთა ფრონტზე; მეორე - მცირე აზიაში, ბერძნების მიერ გაპლილ ფრონტზე. ამ საერთო ინტერესების გაჩენამ, საბჭოთა რუსეთს და ქემალისტურ ოსმალეთს საერთო ინტერესები შეუქმნა. რუსეთი, ოსმალეთის ხელისუფლებას, სერიოზულ დახმარებას უწევდა და საქართველოს წინააღმდეგ მოსალოდნელი ომის დაწყების შემთხვევაში, მასში საიმედო პარტნიორს ხელდავდა (ვადაჭკორია, 2015: 91). თურქ ნაციონალისტებსა და ბოლშევიკებს შორის პირველ კონტაქტებს ადგილი ჯერ კიდევ 1919 წლის მაისში ჰქონდა, დასავლეთ ანატოლიაში ბერძნული სადესანტო ჯარის გადასხმის შემდეგ, მუსტაფა ქემალის თანამებრძოლი, ჰუსრევ ბეი, 7 ივნისს, აღმოსავლეთის ფრონტის მეთაურის ქიაზიმ ყარა ბეჭირისადმი, გაგზავნილ წერილში, მოითხოვდა კავკასიის ბოლშევიზაციას და ოსმალეთში საბჭოთა ხელისუფლებისთვის ხელსაყრელი რეჟიმის დამყარებას (Afanasyan, 1981, p.89). ოფიციალური პირი, ვინც საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან, პირველმა დაამყარა ურთიერთობები თურქულ ჯგუფთან და ხელი მოაწერა ოფიციალურ ხელშეკრულებას, ეროვნებით ქართველი რუსი ბოლშევიკი შალვა ელიავა იყო (ჩაჩხიანი, 2015, გვ. 160-161).

აღსანიშნავია, რომ არა მხოლოდ ისტორიული გამოცდილება, არამედ ეპოქა, დრო და დიდი პოლიტიკა განსაზღვრავს სახელმწიფოთა თანაარსებობის ხასიათს. სწორედ, ასე მოხდა XX საუკუნის დასაწყისში, როცა რუსულ-ოსმალურ დიპლომატიაში სერიოზული გარიგება შედგა. საარქივო დოკუმენტებიდან, კერძოდ, საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ, ემიგრაციაში წასული ქართველი პოლიტიკოსების მიმოწერიდან, აშკარად ჩანს, რომ ბოლშევიკური მმართველობის სისტემა, ოსმალეთის ხელისუფლებისთვის სრულიად მიუღებელი იყო, თუმცა ამას მათი გარიგებისთვის ხელი არ შეუშლია.

XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისში, ოსმალეთის სამხედრო და პოლიტიკურ ელიტაში აშკარა თუ ფარულ დაპირისპირებებს ჰქონდა ადგილი. ამ წინააღმდეგობას განსაზღვრავდა, მაშინდელი ოსმალეთის ორი პოლიტიკური მოღვაწის, ყოფილი სამხედრო მინისტრის, გენერალ - ისმაილ ენვერ ფაშასა და თურქ ნაციონალისტთა ლიდერის - გენერალ მუსტაფა ქემალის დაპირისპირება, რასაც რუსეთის მაშინდელი მთავარი იდეოლოგები, აქტიურად

ხელმძღვანელობდნენ. კრემლში დანერგილი სცენარის მიხედვით, ორივე მათგანი ახალი თურქული სახელმწიფოს, ასევე, რუსეთის ხელისუფლების მომავალ მოკავშირედ მოიაზრებოდა. კრემლში იმ დროს, ერებისა და სახელმწიფოების მონყობის გეოპოლიტიკური პროექტები მუშავდებოდა, რომელიც არა მარტო სისტემურ-პოლიტიკურ, არამედ იდეოლოგიურ, კონფესიურ და ეთნიკურ მახასიათებლებზე იყო დაფუძნებული. 1921 წლის შემოდგომაზე, ანატოლიის საომარ მოქმედებათა ფრონტზე არსებული ბერძნულ-ქემალისტური სამხედრო კონფრონტაციის ფონზე, რუსეთის ხელისუფლების საბოლოო გადანაცვლებით, ოსმალეთის ხვალისდელ დღედ და თურქეთის ახალ ლიდერად მუსტაფა ქემალი იქნა მიჩნეული. სამხედრო-პოლიტიკური თვალაზრისით, ოსმალეთისთვის კრიტიკულ სიტუაციაში, მუსტაფა ქემალისა და ქიაზიმ ყარაბეგერის ნაციონალისტურმა პოლიტიკამ, მათმა სწორად გათვლილმა ნაბიჯებმა, უტყუარმა პოლიტიკურმა ალდომ და კარგად გააზრებულმა საგარეო ორიენტაციამ, თურქული სახელმწიფოებრიობა გადაარჩინა. 1919-1921 წლებში, ქემალისტებმა სწორად განჭვრიტეს, რომ ერთადერთი რეალური სამხედრო-პოლიტიკური მოკავშირე, მათთვის ბოლშევიკური რუსეთი იყო და მათთან დაახლოების გზით, პრაქტიკულად განწირული ქვეყანა გადაარჩინეს. საბოლოო ჯამში, ქემალისტებმა მთლიანად მიიღეს ბოლშევიკებისაგან შეთავაზებული თამაშის წესები და დიდ სამხედრო-პოლიტიკურ თამაშში სუფთად დაამარცხეს ბოლშევიკები (ჩაჩხიანი, 2011, გვ. 178).

ბოლშევიკური რუსეთის ხელმძღვანელობა კავკასიისა და მთელ მსოფლიოს, სოციალისტური რევოლუციის პრიზმაში ჭვრეტდა. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ევროპის რამდენიმე ქვეყანაში რევოლუციური ტალღა დაცხრა, აშკარა გახდა, რომ მსოფლიო რევოლუციის ქრონოლოგია აღარ ემთხვეოდა ამ იდეის ავტორთა წარმოდგენებს (კუჭავა, 1994, გვ. 12).

თურქეთის დიდი ეროვნული კრების პრეზიდენტმა, მუსტაფა ქემალმა, საბჭოთა მთავრობას, პირველადი დახმარების სახით, ხუთი მილიონი თურქული ლირა, ოქროთი, ასევე, სამხედრო-ტექნიკური საშუალებები და თურქი ჯარისკაცებისთვის სურსათი მოსთხოვა. საარქივო დოკუმენტების თანახმად, ქემალისტთა საიდუმლო ემისარი, გენერალი ჰალილ ფაშა ქეთი, რომელსაც ლენინთან პირადი შეხვედრები ჰქონდა, ადასტურებს ბოლშევიკური ხელისუფლებისგან დახმარების მიღებას, კერძოდ, 500კგ ოქროს და სატელეგრაფო სადგურის გამოგზავნას (Paksoy, 1994).

ქემალისტთა პირველი ოფიციალური დელეგაცია, მოსკოვში, ბექირ სამი კუნდუხის (საგარეო საქმეთა მინისტრი), იუსუფ ქემალ ბეისა (ეკონომიკის მინისტრი) და გენერალური შტაბის სამი ოფიცრის შემადგენლობით გაიგზავნა. მოლაპარაკებების დროს, ქემალისტებმა ინგლისისა და „მსოფლიო იმპერიალიზმის“ წინააღმდეგ ეფექტური ბრძოლის საწარმოებლად, დიდძალი სამხედრო აღჭურვილობა მოითხოვეს (Кузнецов, 1961, стр. 19) 1920 წლის ზაფხულში, ჯერ კიდევ ბოლშევიკებსა და ქემალისტებს შორის, ოფიციალური ურთიერთობის დამყარებამდე, ვ. ლენინის განკარგულებით, მუსტაფა ქემალს წინასწარი ფინანსური და სამხედრო დახმარება გაუწიეს. ბოლშევიკებმა, ანატოლიაში, გაგზავნეს: 6000 შაშხანა, 5 მილიონი ვაზნა, 17600 საარტილერიო

ჭურვი, აგრეთვე თანხა - 1 მილიონი (ოქროთი) (Документы внешней политики, 1959, стр. 675).

წითელი არმიის ქვედანაყოფებსა და ქემალისტურ ჯარებს შორის უშუალო კონტაქტი დამყარდა. თურქმა ოფიცრებმა სამხედრო ფორმებზე თავისი განმასხვავებელი ნიშნების ნაცვლად, ბოლშევიკური ნიშნების მიკერება დაიწყეს. თურქი ოფიცრების ანაზღაურება რუსული ოქროთი ხდებოდა. 1921 წლის 16 მარტს, ქემალისტთა დელეგაციასა და რუსეთის მთავრობას შორის, მოსკოვში დადებული „მეგობრობისა და ძმობის“ ხელშეკრულების ძალით, რუსეთს თურქებისათვის საერთო ჯამში უნდა გადაეცა: 10 მილიონი მანეთი ოქროთი და დიდძალი იარაღი (Документы внешней политики СССР, 1959, стр. 726). ქემალისტებისთვის განუელი ფინანსური, სამხედრო და მატერიალურ-ტექნიკური დახმარების მასშტაბები, მეტად სოლიდური იყო იმ ფონზე, როცა 1920-1921 წლებში, ბოლშევიკები, ფაქტობრივად, განუწყვეტელ საბრძოლო მოქმედებებში იყვნენ ჩართულნი დენიკინ-ვრანგელის თეთრგვარდიულ შენაერთებთან, ასევე, უმძიმეს დაპყრობით ომს აწარმოებდნენ პოლონეთთან, ხოლო პარალელურად, ამიერკავკასიაში სომხეთის და საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკების წინააღმდეგ, ომში იმყოფებოდნენ.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში, აჭარის რაიონებში თურქები პროვოკაციულ საქმიანობას ეწეოდნენ. ისინი ცდილობდნენ აეჭანყებინათ ქართველი მაჰმადიანები საქართველოს ხელისუფლების წინააღმდეგ, მაგრამ მათ არც ერთი ქართველი მაჰმადიანი არ მიემხრო (სურგულაძე, 2011, გვ. 69).

რუსეთის წითელი არმიის საქართველოში შემოჭრამდე, საქართველოს ეროვნული ხელისუფლება, ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით, ცდილობდა ანგორის მთავრობასთან მოლაპარაკებას, რაც უშედეგოდ დასრულდა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ, ანგორაში, დანიშნული ელჩი - სიმონ მდივანი, 1921 წლის 31 იანვარს, ოსმალეთში ჩავიდა და 8 თებერვალს, ანგორის მთავრობას რწმუნების სიგელი გადასცა. სამი დღის შემდეგ, დაიწყო რუსეთის ჯარის თავდასხმა საქართველოზე. ცხრა დღის შემდეგ, ანგორის მთავრობამ გადაწყვიტა არდაგანისა (არტაანის) და ართვინის მხარეში ჯარის შეყვანა და საქართველოს ელჩს აცნობა, რომ 1921 წლის 18 თებერვალს, დილით, ოსმალეთის ჯარი ართვინში შევიდოდა. სიმონ მდივანმა, იმავე დღეს, ანგორის მთავრობის საგარეო საქმეთა კომისარს, ასეთი შინაარსის ნოტა გაუგზავნა: „იმ მოკლე ხნის განმავლობაში, რაც მე აქ ვიმყოფები, რამდენჯერმე მქონდა შემთხვევა განმეცხადებინა თქვენი აღმატებულებისთვის, რომ საჭიროა დაუყოვნებლივ დაილოს ზავი საქართველოსა და ანატოლიის მთავრობას შორის იმგვარ საფუძველზე, რომ ჭეშმარიტად დამყარდეს, თანახმად ამ ორი ერის სასიცოცხლო ინტერესებისა, მეგობრული და კეთილმგზობლური ურთიერთობა. ამჟამად, საჭიროდ მიმაჩნია წერილობით მოგახსენოთ ის უკანასკნელი წინადადება ჩემი მთავრობისა, რომლის ანგორის მთავრობის მიერ მიღებით, მე საშუალება მექნება ხელი მოვანერო ზავს. ეს წინადადება არის შემდეგი: ბათოში და მისი ოლქი ყოველი დავის გარეშე, რჩება საქართველოს ფარგლებში და მისი საზღვარი უნდა გატარდეს 1914 წლის ხაზზე. თქვენს აღმატებულებას მოეხსენება, თუ როგორ მდგომარეობაში

ჩავარდა დღეს საქართველო. ბოლშევიკური რუსეთის წითელი ჯარი, ზურგგამაგრებული, ახლახან განითვლებული დაშნაკური სომხეთით, ლამობს სასიკვდილო ლახვარი ჩასცეს საქართველოს. ამ სერიოზულ მომენტში, ნება მიბოძეთ განვახადო, რომ საქართველო ამჟამინდელ კომუნისტურ-დაშნაკური ხელისუფლებით დახრჩობას, თუკი მას თავის ფარგლებში ბათომი არ ეგულება. ამიტომ, უმორჩილესად ვთხოვთ, კეთილი ინებოთ და მოახსენოთ მაღალ დანებისებულებას, ნაციონალურ დიდ კრებას და მის მთავრობას, ამჟამად, ამ საკითხში დავას ნუ დავგინწყებენ, **ვინაიდან ბათომი და მისი ოლქი არის თვალი და გული საქართველოსი, ურომლისოდაც მას ცხოვრება არ შეუძლიან...**“ (სცსსა, ფ. 2118, აღწ. 1, ს. 6, ფურც. 19).

ბოლშევიკური ხელისუფლება ოსმალეთს, აღმოსავლეთში თავის მნიშვნელოვან რევოლუციურ მოკავშირედ მიაჩნევდა. თურქებთან მოლაპარაკების დროს წარმოქმნილი უთანხმოების გადაჭრაში, ერთ-ერთ მთავარ როლს, რსფსრ ეროვნებათა საქმის სახალხო კომისარი - იოსებ სტალინი ასრულებდა. 1921 წლის 16 მარტს, იმ დღეს, როცა ბათუმში ჯერ კიდევ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა იმყოფებოდა, მოსკოვში, თურქებმა და რუსებმა ხელი მოაწერეს ხელშეკრულებას, რომლის მეორე მუხლით, თურქეთი უთმობს საქართველოს თავის სუვერენულ უფლებებს ბათუმზე. ამ ფაქტთან დაკავშირებით, ქართველი ემიგრანტი ისტორიკოსი ა. მანველიშვილი წერს: „...ეს სუვერენობა მას (ოსმალეთს - ლ.ს.) უკვე გამოცხადებული ჰქონდა 16 მარტის თუნდაც ერთი დღის წინ, სხვანაირად როგორ დაუთმობდა იმას, რაც მას არ ეკუთვნოდა. მაშასადამე, ამ დროს თურქების მიერ ბათუმის დაკავება იყო მხოლოდ დიპლომატიური მანევრი. თუმცა მისი პრეტენზია მუდამ ჰქონდათ, მაგრამ ისიც იცოდნენ, რომ რუსები ბათუმისთვის მოდიოდნენ და მას თურქებს როგორ დაუთმობდნენ!“ (მანველიშვილი, 1984, გვ. 301). საქართველოში ყოველი მხრიდან შემოსეულმა რუსეთის ჯარებმა თბილისი დაიკავეს, მთავრობა ევაკუირებული იქნა ჯერ ქუთაისში, შემდეგ ბათუმში. მარტის დასაწყისში, ანკარიდან (ანკარიდან) მიღებული დირექტივების საფუძველზე იუსუფ ქემალმა რუსეთის მთავრობას ბათუმის, ართვინისა და არტანის, აგრეთვე, ყარსის თურქეთის შემადგენლობაში აღიარება მოსთხოვა. ამით მან ოფიციალურად გამოაცხადა, რომ ეს ქალაქები მხოლოდ და მხოლოდ თურქეთს ეკუთვნის.

საქართველო-ოსმალეთის ახალი სახელმწიფო საზღვარი, 1921 წლის 16 მარტს, ქ. მოსკოვში დადებული ხელშეკრულებით დადგინდა. ამ დროს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ჯერ კიდევ ბათუმში იყო და ემიგრაციაში წასასვლელად ემზადებოდა. ხელშეკრულებით განისაზღვრა ჩრდილო-აღმოსავლეთი საზღვარი ოსმალეთთან. საბჭოთა რუსეთმა უარი თქვა ართვინ-არტანის და ყარსის ოლქებზე, ისტორიულად ქართულ და სომხურ მიწებზე, რომლებიც 1878 წლის ბერლინის კონგრესის გადამწყვეტილებით, ოსმალეთს ჩამოერთვა და რუსეთს გადაეცა. XX საუკუნის 20-იანი წლების დამდეგს, რუსეთი იძულებული გახდა ყარსი და არტანი ოსმალეთისთვის გადაეცა, ბათუმს კი არ თმობდა. რუსეთის მთავრობა, ჯერ კიდევ ინგლისელების საშუალებით, ცდილობდა ბათუმის ხელში ჩაგდებას, მაგრამ 1920 წლის ივლისში, ინგლისის ხელისუფლებამ ბათუმი მის კანონიერ მემკატონეს – საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას

ჩააბარა.

რუსეთის ბოლშევიკური ხელისუფლება ფარულ გარიგებაში შევიდა ოსმალეთთან. 1921 წლის 14 თებერვალს, როდესაც საბჭოთა რუსეთს უკვე დანყებული ჰქონდა ომი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დასაპყრობად, რუსეთმა ოსმალეთში ზღვიით - 3733 შამხანა და 5 მილიონზე მეტი ვაზნა გაგზავნა. ხელშეკრულების პირველი მუხლი უარყოფდა ყველა საერთაშორისო საზავო ხელშეკრულებას და აქტს, რომელსაც ოსმალეთის დიდი ეროვნული ყრილობა და საბჭოთა რუსეთი არ ცხნობდა. ხელშეკრულების პირველი მუხლის მეორე აბზაცში საზღვრები შემდეგნაირად იყო წარმოდგენილი: „ოსმალეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთის საზღვარი ტარდება: ხაზით, რომელიც იწყება სოფელ სარფთან შავ ზღვაზე, გადადის მთაზე ხედისმთა, წყალგამყოფ ხაზზე შავშეთის მთისა და კანნიდალს შორის, შემდეგ მისდევს არდაგანისა და ყარსის სანჯაყების ჩრდილოეთ ადმინისტრაციულ საზღვარს-ტალვეგზე-მდინარე არფა-ჩაი და არაქსი-ქვემო ყარა-სუს შესართავამდე“ (ნოზაძე, 1989, გვ. 89).

1921 წლის 16 მარტის ხელშეკრულებით, საბჭოთა მთავრობამ ოფიციალურად ცნო ოსმალეთის დამოუკიდებლობა, უარი თქვა ამ ქვეყნის მიმართ მეფის რუსეთის ყველა განსაკუთრებულ პრივილეგიაზე და დაუტოვა მას ვრცელი ტერიტორია, რომელიც რუსეთის იმპერიაში შედიოდა. ხელშეკრულების რატიფიკაცია საბჭოთა რუსეთმა 1921 წლის 20 ივლისს მოახდინა, ხოლო ოსმალეთმა - 1921 წლის 31 ივლისს. რუსეთ-ოსმალეთის მოსკოვის ხელშეკრულებით, ბათუმის ოლქის ნაწილი რუსეთს რჩებოდა. ბათუმის ოლქის მცხოვრებთათვის რუსეთს უნდა მიეცა ადმინისტრაციული და არა პოლიტიკური ავტონომია. ოსმალეთს ბათუმის პორტში თავისუფალი ტრანზიტის უფლება უნდა ჰქონოდა. ოსმალეთს მხოლოდ იმ შემთხვევაში არ ექნებოდა აჭარაზე პრეტენზია, თუ აჭარა ავტონომიას მიიღებდა. 1921 წლის 16 ივლისის დეკრეტით (#54), აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა შეიქმნა. დეკრეტის პირველ მუხლში ნათქვამია: მოეწყოს აჭარის ავტონომიური სსრ, როგორც ნაწილი საქართველოს სსრ-ისა, იმ ტერიტორიის ფარგლებში, რომელიც ამჟამად უჭირავს აჭარის ხალხს, შემდეგი საზღვრებით, ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთით – ბათუმის ოლქის არსებული ადმინისტრაციული საზღვარი, ხოლო სამხრეთით და სამხრეთ-აღმოსავლეთით საქართველოს სსრ და ოსმალეთს შორის არსებული სახელმწიფო საზღვრის ხაზი და ქ. ბათუმში იქნას მისი ცენტრი (ოქროპირიძე, 2011, გვ. 185).

ლენინ-სტალინის საბჭოთა მთავრობა, ცდილობდა დაერწმუნებინა გასაბჭოებელი საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ხელისუფალნი, რუსეთ-ოსმალეთის ხელშეკრულებას მიერთებოდნენ. 1921 წლის 13 ოქტომბერს, ყარსში სომხეთის, აზერბაიჯანის და საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკებისა და ოსმალეთის დიდი ეროვნული კრების მთავრობებს შორის დაიდო ხელშეკრულება, რომელმაც კიდევ ერთხელ დაადასტურა, 1921 წლის 16 მარტის, მოსკოვის ხელშეკრულებაში დადგენილი საქართველო-ოსმალეთის საზღვარი. საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის მთავრობებს წარმოადგენდა რუსეთის საოკუპაციო ადმინისტრაცია, ხოლო ოსმალეთის მხრიდან, ყარსის ხელშეკრულებას ხელი

მოაწერა ოსმალეთის პოლიტიკური მოძრაობის წარმომადგენელმა ერთ-ერთმა ორგანიზაციამ. ყარსის ხელშეკრულების სარატიფიკაციო სიგელების გაცვლა 1922 წლის 11 სექტემბერს, ერევანში შედგა.

1921 წლის 13 ოქტომბერს, ყარსში, დადებული ხელშეკრულება, ფაქტიურად რუსეთსა და ოსმალეთს შორის მოსკოვში მიღწეული სტრატეგიული გარიგების გამოვლინებას და ამ შეთანხმების გაგრძელებას, მის უშუალო რატიფიკაციას წარმოადგენდა (სარალიძე, 2016, გვ. 285). ყარსის ხელშეკრულება, 1921 წლის თებერვალში, საბჭოთა ჯარების მიერ საქართველოს ანექსიის, უშუალო შედეგი იყო. ხელშეკრულებაზე ხელისმომწერთაგან არც ერთი არ იყო თავისი ქვეყნის კანონიერი ხელისუფლება. საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის მთავრობებს რუსეთის საოკუპაციო ადმინისტრაცია წარმოადგენდა. კერძოდ, ყარსის ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს: საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მხრიდან - შალვა ფლიავამ (სამხედრო და საზღვაო საქმეთა სახ. კომისარი) და ალექსანდრე სვანიძემ (საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარი); სომხეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მხრიდან - ასკანაზ მრავიანმა (საგარ. საქმ. სახ. კომისარი) და პოლოს მაკინციანმა (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი); აზერბაიჯანის მხრიდან - ბეჰბუთ შახტახტინსკიმ (მუშათა ინსპექციის სახალხო კომისარი); ოსმალეთის დიდი ეროვნული ყრილობის მთავრობის მხრიდან - კიაზიმ ყარა ბექირ ფაშამ (ოსმალეთის დიდ ეროვნულ ყრილობის დეპუტატი და აღმოსავლეთის ფრონტის სარდალი), ველი ბეიმ (ოსმალეთის დიდი ეროვნული ყრილობის დეპუტატი), მუხთარ ბეიმ (საზოგადო სამუშაოთა მინისტრის მოადგილე), მემხუდ შევქეთ ბეიმ (ოსმალეთის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი აზერბაიჯანში); რუსეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის მთავრობის მხრიდან - იაკობ განეცკიმ (რსფსრ სრულუფლებიანი წარმომადგენელი ლატვიაში) (სუიცსა, ფ. 281, აღწ., 2, საქ., 1718, ფურც. 135-136).

მოსკოვ-ყარსის ხელშეკრულებით ოსმალეთს გადაეცა ყარს-არდაგან-ართვინი (24.000 კვადრატულ კილომეტრი). უშუალოდ საქართველომ დაკარგა არდაგან-ოლთისი და ბათუმის ოლქის სამხრეთი ნაწილი (მაჭახელა, ბორჩხა და მაკრიალი-სულ 13 046 კვადრატული კილომეტრი). ყარსის ხელშეკრულებამ სათავე დაუდო საქართველოს დაქუცმაცებას, რის შემდეგაც ქვეყნის ტერიტორია 91,1 ათასი კვადრატული კილომეტრიდან (ეს ციფრი ცნობილი იქნა ერთა ლიგის მიერ 1918 წელს - ლ.ს.) 69,7 ათას კვ. კილომეტრამდე შემცირდა. როგორც მოსკოვის, ასევე, ყარსის ხელშეკრულება, რუსეთ-ოსმალეთის დიპლომატიური გარიგების შედეგია, რომელიც დღემდე ძალაშია და დღევანდელი თურქეთის ხელისუფლებისთვის პოლიტიკური მნიშვნელობის დოკუმენტია.

გამოყენებული ლიტერატურა

Afanasyan, S. (1981). L'Arménie, l'Azerbaïdjan et la Géorgie de l'indépendance à l'instauration du pouvoir Soviétique 1917-1923, Paris: L'Armattan.

Документы внешней политики СССР (1959). т. 3, стр. 675, Москва: Госполитиздат.

ვადაჭკორია, შ. (2015). რუსეთ-ოსმალეთის ალიანსი დამოუკიდებელი საქართველოს წინააღმდეგ (1920-1921 წწ.), კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 1(16), თბილისი: უნივერსალი, გვ. 78-93.

ოქროპირიძე, უ. (2011). აჭარის ავტონომიის შექმნა, თბილისი: უნივერსალი.

კუჭავა, გ. (1994). 1920-1921 წლები: საქართველო ლენინმა გაპყიდა. უურნალი პოლიტიკა, #1-2, 12.

Корсун Н. (1940). Греко-Турецкая война 1919-1922 г.г. (Военно-историческая библиотека), Москва: Воениздат НКО СССР.

Кузнецов С. (1961). Установление Советско-Турецких отношений. Москва: Издательство восточной литературы.

მანველიშვილი, ა. (1984). რუსეთი და საქართველოს დამოუკიდებლობა, სან ფრანცისკო.

Moudros Armistice (2004). Turkish - Greek Relations, Istanbul.

ნოზაძე, ვ. (1989), საქართველოს აღდგენისათვის ბრძოლა მესხეთის გამო, თბილისი.

Paksoy, H. (1994). US and Bolshevik relations with the TBMM Government. The first contacts, 1919-1921, The Journal of Sophia –Asian studies, #12, p. 12.

სურგულაძე, ვ. (2011). 1921 წლის თებერვალ-მარტის მოვლენები ბათუმში და მხარის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ორგანიზაციების პოზიცია (განმათავისუფლებელი კომიტეტი და ისლამური საზოგადოება), წიგნში: ბრძოლა ბათუმისათვის 1921 წლის 18-20 მარტი, გვ. 59-70, თბილისი.

სარალიძე, ლ. (2016). აჭარის ავტონომიური საბჭოთა რესპუბლიკის შექმნა, წიგნში: საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნეებში (სამეცნიერო ლიტერატურისა და დოკუმენტების მიხედვით), წიგნი 2, (ავტორები: დოდო ჭუმბურიძე, ვაჟა კვიციანი, ხათუნა ქოქრაშვილი, ლელა სარალიძე), თბილისი: მერიდიანი.

The Treaties of Peace 1919-1923 (1924), vol. II, New York: Carnegie Endowment for International Peace.

ყარსის ხელშეკრულება სომხეთის, აზერბაიჯანის და საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკებისა ოსმალეთის დიდი ეროვნული ყრილობის მთავრობასთან, საქართველოს ეროვნული არქივის უახლესი ისტორიის არქივი (სუიქსა), ფ. 281, აღწ., 2, საქ. 1718, ფურც. 135-136.

ჩაჩხიანი, ა. (2011). თურქეთისა და საბჭოთა რუსეთის ურთიერთობები 1917-1921 წლებში და საქართველოს საკითხი, დავით აღმაშენებლის სახელობის ეროვნული თავდაცვის აკადემია, აკადემიის შრომები, გვ. 178.

ჩაჩხიანი, ა. (2015). რუსეთი და თურქეთი: ბოლშევიკურ-იტალიანური ენიგმა (1920-1922), თბილისი: საქართველოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის ჯარების ლოჯისტიკური უზრუნველყოფის სარდლობის ტოპოგრაფიული სამმართველოს სტამბა.

**სახელმწიფოებრიობის დაკარგვით
გამომწვეული
კულტურული შოკი და მისი უარყოფითი გავლენები
გრიგოლ ორბელიანის პირადი წერილების მიხედვით**

Cultural Shock Provoked by Loss of Statehood and its
Negative Impacts According to Grigol Orbeliani's Private Letters

გიორგი გოცირიძე

პროფ. იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: goda08@yahoo.com

აბსტრაქტი

მოხენებაში შესწავლილია კულტურული შოკის გამომწვევი მთავარი მიზეზი და მისი უარყოფითი გავლენები გრიგოლ ორბელიანის 1832-1858 წლების წერილების მიხედვით. რომანტიკოსი პოეტისა და სამხედრო მოღვაწის მიერ განცდილი კულტურული შოკი შეპირობებულია საქართველოს სუვერენიტეტის დაკარგვით მე-19 საუკუნის დასაწყისში, რომელმაც მისი მთელი ცხოვრება და მოღვაწეობის შინაარსი განსაზღვრა.

წერილების მიხედვით, კულტურულ შოკს იწვევს კონფლიქტი როგორც დამპყრობელი ქვეყნის - რუსეთის, ისე მთიანი დაღესტნის (რომელიც მისი სამხედრო მოღვაწეობის მთავარი ადგილი იყო) მოსახლეობის ტრადიციებთან, ღირებულებებთან, ჩვევებთან, ქცევებთან და აზროვნების წესთან. შექმნილი ახალი ვითარება საკმაოდ განსხვავებული იყო მისი სამშობლოს ვითარებისაგან.

გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობა ავლენს კულტურული შოკის ზოგიერთ უარყოფით სიმპტომს, რომელთა შორის, უპირველესად, უნდა გამოიყოს ფსიქოლოგიური განწყობა და ემოციური დისკომფორტი, განსაკუთრებით, კარიერის დასაწყისში, კერძოდ: მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა იცვლება უცხო კლიმატის გამო, პოეტს უჭირს კონცენტრაცია და სამსახურებრივ მოვალეობებსა და ვალდებულებებს უგელისყროდ ექცევა. წერილებში ჩანს ახლობელ ადამიანებთან (ოჯახის წევრები, ნათესავები, მეგობრები) დაშორებით გამომწვეული შოკიც.

Abstract

The paper deals with the main provoking reason and negative impacts of cultural shock according to Grigol Orbeliani's private letters written in 1832-1858. Cultural shock experienced by romanticist poet and military figure is conditioned by loss of Georgia sovereignty taking place in the beginning of the 19th century, defining his whole life and the content of activities.

Cultural shock is provoked by encountering the traditions, values, customs, behavior and the way of thinking of people as of invader country Russia, as of mountain Dagestan, the main place of his military occupation. The new circumstances were quite dissimilar to those of poet's homeland.

Grigol Orbeliani's epistolary legacy reveals some of the negative symptoms of cultural shock, among which most of all there can be singled out psychological mood and emotional discomfort, especially at the early stage of his career, namely: he finds his health affected by the foreign climate; he finds it hard to concentrate and as a result he sets about his official duties and commitments unwillingly. In the letters there have been seen the shock of being separated from the familiar people in his life: family members, relatives, and friends.

Cultural shock is strengthened also by material situation provoked by the politics of Russian Empire, and the new conditions of the life. All of these effects increase poet's anxiety.

In the following period his emotions seem less tangible, and motivation for adapting to the new cultural patterns increases.

კულტურული შოკი გაძლიერებულია აგრეთვე რუსეთის იმპერიის პოლიტიკის წყალობით შექმნილი ეკონომიკური მდგომარეობით და ცხოვრების ახალი პირობებით. ყველა ეს ეფექტი ზრდის პოეტის მღელვარებას.

შემდგომ პერიოდში მისი ემოციები იკლნება და ახალ კულტურულ მახასიათებლებთან შეგუების მოტივაცია იზრდება.

მართალია, გრიგოლ ორბელიანის წერილები ასახავს ავტორის პირად ემოციებსა და გრძნობებს და არა მთელი საზოგადოებისას, მაგრამ ისინი საშუალებას გვაძლევს, დავინახოთ, თუ რას განიცდიდა და გრძნობდა ქართველი ხალხი იმ დროს.

საკვანძო სიტყვები: კულტურული შოკი, ეპისტოლური მემკვიდრეობა, სახელმწიფოებრიობა.

Indeed, Grigol Orbeliani's private letters reflect the author's personal emotions and feelings, and not those of the entire society, but they make it possible to imagine the evident picture of the created situation in that period.

Keywords: Cultural Shock, Epitology heritage, statehood.

შესავალი

ნაშრომში, გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობის მიხედვით, გაანალიზებულია სახელმწიფოებრიობის დაკარგვითა და რუსეთის იმპერიის გაბატონებით გამოწვეული კულტურული შოკი, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საქართველოში XIX საუკუნის I ნახევარში.

ტერმინი „კულტურული შოკი“ XX საუკუნის 50-იანი წლების მიწურულიდან გვხვდება სამეცნიერო ლიტერატურაში დაძაბულობის, დაურწმუნებლობისა და შფოთვის იმ შეგრძნების აღსანიშნავად, რომელსაც ადამიანი, ან ადამიანთა ჯგუფი განიცდის ახალ და უჩვეულო კულტურულ გარემოში აღმოჩენისას.¹ ეს არის სიტუაცია, როდესაც ერთმანეთს უპირისპირდება ადამიანისათვის ჩვეული და უცხო კულტურების ფასეულობები, ნორმები, ენა და ყოველდღიური ცხოვრება.

შოკური რეაქციის სიძლიერე განისაზღვრება კულტურათა შორის არსებული განსხვავების ხარისხით. ასეთ მდგომარეობას მეტ-ნაკლებად განიცდის ყველა, ვინც პირველად მოხვდება უცხო კულტურულ გარემოში (ტურისტები, ემიგრანტები და ა.შ.), ანდა, როდესაც ინტენსიური კულტურული დიფუზიის შედეგად წარმოიშობა კონფორტაციის სიტუაცია ძველ და ახალ ფასეულობებს, ნორმებს, ყოფა-ქცევის მოდელებს შორის.

¹ K. Oberg, Culture Shock and the Problem of Adjustment in New Cultural Environments.

ივანე წერეთლისა და ქეთევან კაკიტელაშვილის მიერ სოციალურ მეცნიერებათა მაგისტრანტებისათვის შექმნილ სალექციო კურსში „კულტურა და მოდერნიზაცია“ კულტურული შოკი განმარტებულია, როგორც „თავდაპირველი რეაქცია ინდივიდუალური, ან ჯგუფური ცნობიერების შეჭახებასთან, ინდივიდების, ან ჯგუფების უცხო კულტურულ რეალობასთან. კულტურული შოკის სიტუაცია - ესაა კონფლიქტის სიტუაცია ინდივიდების ჩვეულ ღირებულებებს, ნორმებს, ენას, ყოველდღიურ პრაქტიკას შორის. დამახასიათებელია იმ გარემოსთვის, რომელიც მან დატოვა და იმ ახალი გარემოსთვის, რომელშიც ის აღმოჩნდა.“

კვლევის დროს მოპოვებული მასალების, გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლურ მემკვიდრეობაში გადმოცემული ნააზრევ-ნაფიქრალისა და შთაბეჭდილებების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს განვაცხადოთ, რომ კულტურული შოკი დამახასიათებელია არა მხოლოდ ტურისტებისა და ემიგრანტებისათვის, არამედ ნებისმიერი ქვეყნის მოსახლეობისთვის, რომელიც განიცდის საკუთარი სახელმწიფოებრიობის დაკარგვასა და იქ უცხო ძალის გაბატონებას, რომ პოლიტიკური კოლონიზაცია კიდევ უფრო ამძაფრებს კულტურული შოკით გამოწვეულ შედეგებს, უფრო ღრმა და ძნელად მოსაშუშებელ ტკივილებს/განცდებს უტოვებს ადამიანებს და არც თუ ისე იშვიათად განაპირობებს კულტურულ კოლონიზაციას.

პოლიტიკური კოლონიზაცია შეიძლება არ მივიდეს კულტურულ კოლონიზაციაში (არ დასცალდეს დროის თვალსაზრისით). მართალია, პოლიტიკური კოლონიზაციის გამოვლენის ნებისმიერ ფორმას თან ახლავს კულტურული შოკი, მაგრამ ამ უკანასკნელის სიღრმე, მასშტაბები და შედეგები განსხვავებულია იმის მიხედვით, მიაღწევს თუ არა პოლიტიკური კოლონიზაცია კულტურული კოლონიზაციის ზღვარს.

თუ გადავხედავთ XIX საუკუნის I ნახევრის საქართველო/კავკასია-რუსეთის ურთიერთობებს, ცხადად დავინახავთ, რომ პოლიტიკური კოლონიზაციის სწორედ ამგვარ განვითარებასთან გვაქვს საქმე. ამდენად, კულტურული შოკის ანატომია განსახილველ შემთხვევაში კულტურული კოლონიზაციის კონტექსტში უნდა იქნეს განხილული. მისი ბუნება, მასშტაბები და შედეგებიც, შესაბამისად, ამ თვალსაზრისით უნდა შეფასდეს.

მეთოდები

კვლევისას გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი, ლოგიკური, იდეოგრაფიული, ქრონოლოგიური, აღწერითი მეთოდები.

შედეგები

რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს ანექსიის შედეგად XIX საუკუნის დასაწყისიდან ქვეყანაში სრულიად შეიცვალა სახელმწიფოებრივი მოწყობის საუკუნეობრივი მოდელი, რამაც ძირფესვიანად შეარყია პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ კულტურული სისტემები. დამოუკიდებლობის დაკარგვამ, მონარქიული წყობის დამხობამ, რაზეც იდგა ქართული სა-

ხელმწიფოებრივი მენტალიტეტი, უდიდესი ძვრები გამოიწვია ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ჩამოიშალა საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული სოციალური იერარქიული სისტემა და შეიქმნა თვისობრივად ახალი სისტემა, რომლის სხვადასხვა იერარქიულ საფეხურზეც აღმოჩნდნენ სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები - ჩვენ შემთხვევაში ქართველები და რუსები სხვადასხვა კულტურით, ენით, ტრადიციებითა თუ აზროვნების წესით. რუსული კულტურული ტალღები საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს მოედო. ახალი ჩვეულებები და ნორმები ღრმად შეიჭრა ქართველთა ყოველდღიურობაში.

ამ კონტექსტში საინტერესოა გრიგოლ ორბელიანის ერთ-ერთი წერილი, სადაც თავის დამოკიდებულებას გამოხატავს დისშვილის რუსისთვის მითხოვების თაობაზე. მას უარყოფითი აზრი აქვს ამასთან დაკავშირებით და სურს, ბაბაღე ქართველზე გათხოვდეს: „მე არ დაგიმაღლათ ჩემს ჰაზრსა და მოგახსენებთ ცხადად: მე მსურდა, რომ ბაბაღე საქართველოში შეერთო ვისმე თავადისშვილებთაგანსა, რადგანაც ბაბაღემ არ იცის რუსული, და მაშასადამე, ჩემის ანგარიშით, ვერცა შეითვისებს რუსულს ჩვეულებასა და ცხოვრებასა. - მე იქნება ამაში ვიყო შემცდარი, მაგრამ ესკი იყო მიზეზი, რომ უფრო მინდოდა შეერთო ქართველსა!“ (გიგაშვილი... ტ. V: 203).

სახელმწიფოებრიობის დაკარგვით გამოწვეული კატაკლიზმების ბუნება კარგად ჩანს ანასტასია ბატონიშვილისადმი გაგზავნილ წერილში, სადაც გრიგოლ ორბელიანი წერს: „რამდენ[ს]ჯერ დაუიქრებული გიმზერდითა ვამბობდი ჩემს გულში: თქვენ ვინ! მე ვინ და ჩუენი ყოფნა სად?“ (გიგაშვილი... ტ. II: 16).

იგივე წერილი ავლენს, როგორ განიცდის ის საქართველოში წაუსვლელობას და ეს განცდები როგორ აისახება მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე: „აქ რომ გიახელ, იმედი მქონდა, რომ საქართველოში გამისტუმრებდნენ, მაგრამა მანამ აქ მოვიდოდი, უკუქ სხუა აფიცრები დაენიშნა ღენერალს... ამ ამბავმა ასე შემანუხა რომ მესამეს დღესვე ავათ ვავხდი, დამანყებინა საშინლათ გშენა და ხველა, რომელმანცა კინაღამ დამახრჩო... გამომიშუეს სისხლი, გულზე დამაკრეს კიდევ პლასტერი“ (იქვე: 16).

ეკონომიკური რყევები და მისგან გამოწვეული შოკი, უპირველეს ყოვლისა, თავადაზნაურთა კლასს შეეხო, რომლის წარმომადგენელიც იყო გრიგოლ ორბელიანი. ერთ დროს საზოგადოებრივი ცხოვრების ზედაპირზე მოქცეულმა ფენამ სწრაფი ტემპებით იწყო ვარდნა, რაც მორალურად და ფსიქოლოგიურად ანადგურებდა პოეტს. „უნდა იცოდე, რომ მე დიდი კნიაზი ქვეითად დავეხეტები“ - ამბობს ერთ-ერთ ბარათში (იქვე: 41).

ახლოებებისადმი გაგზავნილ წერილებში იგი ხშირად უჩივის თავის შეჭირვებულ ეკონომიკურ მდგომარეობას. ძმას - ზაქარია ორბელიანს სწერს: „ამ სოფელში ყველასა აქუს დასასრული ძილოსოფიის მიხედვით; იმედი მაქუს, რომ ლ'თისაგან ექნება ამ ჩვენს ვაივავლახურს ცხოვრებასაც დაბოლოება, და ესე ჰაზრი მანუგეშებს ხოლმე“ (იქვე: 32).

სხვა წერილში ზაქარიასვე სწერს: „ღმერთმა შენი მტერი შეანუხოს ისე, როგორც მე შევსწუხდი ჩვენის მამულებისგამო. სიყრმითგან სიბერემდის ასე უნდა

ვინოდეთ ერთი ლუკმა პურისათვის, რომლისა მოსაპოებლად ძაღლებსავეთ უნდა ვეყარნეთ გარეთ, შორს ჩვენი სახლკარისაგან. მაღლობა ღმერთსა! იმას მივანდოთ თავი ჩვენი, და ვიმოქმედოთ რაც შეგვიძლიან. - ყმაწვილსავეთ ვტერი. ახრ, როდემდის უნდა ამგვარ სივლახაკეში ვიხრუკებოდეთ? - ხვალვე ვგზავნი კამისიაში რაპორტსა, რომ ილიას მისცენ ჩემი ჯამაგირი მისის ტრეტისა, რომელიცა აღარ მახსოვს, მგონია ოცდაშვიდთუმნამდის იყოს. წავიდეს ესეც იმ უფსკრულში, რომელიდამაც ჩვენ მხოლოდ სიკუდილი გამოგვიყვანს და მოგვარჩენს ამდენს დავიდარაბას და უბრალოდ ზრუნვას და მწუხარებას. - თუ ცოცხალი დავრჩი, იმ მომავალის ტრეტებისაც იქვე წავიდეს და ჩაიღუპოს ჯანაბაში. - ესა მკლავს ჯავრით, რომ ეგ პოლკის ჯამაგირი მიხდოდა ჩვენი სახლებისათვის მომხმარებინა. ვაი გალღერეავ, გალღერეავ! მაგრამ ზაქარიავ! თუ ღმერთი გრწამს, ნულარ დააწყობ პლანებსა მომავლისათვის. რომ ღმერთს არ უნდა? აბა რასა იქ. - დეე მომავალმა თვითვე მოიტანოს სიკეთე, თუ აქუს რამე ჩვენთვის დარჩომილი“ (იქვე: 168). ან კიდევ: „თუ პოლკი არ ჩაიგდეს, შიმშილით მოვკვდებით ან სიღარიბეში სული ამოგვივა“ (იქვე: 195).

1845 წლის 7 იანვრით დათარიღებულ წერილში ზაქარიას თავიანთ სიღარიბეზე ესაუბრება: „რა უყოთ ძმაო, სიღარიბეში ვართ დაბადებულნი და გაზრდილნი. იმდენი დღევგრძელობა ღთმა მოვცეს, რამდენი ნაკულულოვანება მე მომეთმინოს და ვითმენდე კიდევ ეხლა! დავეჩვიე სიყმითგან სიღარიბეს, იმიტომ ვედარა ვგრძნობ ამის სიმწარესა, თორემ ვინ მოითმენდა ამდენს ხანს, და იქმნება სიკვდილამდისაც გასწიოს ესრეთმა ცხოვრებამ“ (ტ. III.: 6).

ემოციური დისკომფორტი ოჯახის წევრებთან და ახლობლებთან განშორებასაც მოჰყვა. მათ გარეშე ყოფნას მთელი თავისი სამხედრო მოღვაწეობის მანძილზე განიცდიდა. ეს ემოციები განსაკუთრებით მძაფრად შეინიშნებოდა კარიერის დასაწყისში, რის გამოც მას გარკვეულწილად გაუჭირდა სამსახურებრივი მოვალეობებისა და ვალდებულებების მიმართ სათანადო გულისყურის გამოჩენა. აი, რას სწერს მანანა ორბელიანს: „ამ წიგნის წერაში ვზივარ მარტო დაყრუებულს ოთახში ღამე და ჩემს საახლოესა დარეკეს საყდარი, მისაღებელად ახლად მიცვალეხულისა აქაურისა პომეჩიკის ქალისა. - უნებლიეთ აღმოუტევე ოხრვა მწუხარებისა! ვაითუ მალე ჩემთვისაც ასე დარეკონ და საფლავი ჩემი გასთხარონ მხარესა უცხოს; შორს ყოველთა ჩემთა გულისა საყუარელთაგან და არცა ერთი ცრემლი არა დაეცეს მინასა, საუკუნოდ ჩემს დამთავრელსა. - თუმცა სიკუდილი ყველგან სიკუდილია, მარამ გულსკი ჰსურს, რომელ უკანასკნელი ოხრვა ესმას მისთა მახლობელთა; რომელ თვალთა მიმოიხედონ რა უკანასკნელ იხილონ მოყუსანი თვისნი, და არა უცხონი გულგრილნი დაუდევნელის სახითა“ (იქვე: 42-43).

ამ დროის წერილებში ხშირად ისმის სიტყვები - „წყეული ბედი“, „მტრული ბედი“: „შორს, შორს გადამისროლა მტრულმან ბედმან ჩემთვის ყველა საყუარელის ადამიანისაგან, მარამა სულით არ დავეცემი,“ - სწერს ივანე უილიხოვსკის (იქვე: 39).

ბარათებში ასევე შეინიშნება იმედების გაცრუებითა და საკუთარი უბედობის შეგრძნებით გამოწვეული სევდა: „ჩემი სურვილი, მათთან ერთად წავსულიყავ, ვერ აღსრულდა, ისევე როგორც ყოველნი ჩემნი ოცნებანი ბედნიერებაზედ“ (იქვე: 26). სხვაგან წერს: „ძნელია დედოფალო სახით და გულით უდროოდ

დაბერება. და ამისათვისა მეშინიან ვა თუ ბოლოს დრომ ქოქოლა მომაცაროს და მითხრას მეხი კი დაგეცქაო“ (იქვე: 86).

მომავლისადმი ურწმუნობა შემდგომი დროის წერილებშიც ჩნდება, სადაც არსებული ანმეოს მდგომარეობისადმი შეგუებას იკითხება: „მე, ჩემის გამოცდილებით, ვედარ ვენდობი მომავალსა: ის არის ჩემი, რაც დღეს არის ჩემი!“ (გიგაშვილი... ტ. IV: 67).

ამავე პერიოდის ერთ-ერთ წერილში პოეტი ასე აფასებს განვლილ ერთ წელიწადს: „აჰა განვიდა უკუც ერთი წელიწადი, რა დაგპორდით. ვითარ მსწრაფლად განიბრინა ამა წელიწადმან ცხოვრებისათვის, და ვითარ წელად, წელად ვლიდოდა იგი გულისათვის. - ნავიდეს და აღარ მოვიდეს ესრეთი წელიწადი არცა ჩემთვის და არცა თქუცნთვის. - თვითოეულთა დღეთა მისთა მოჰქონდათ სხუადასხუაგუარანი მწუხარებანი ჩემ მოსაკულებლად. - ძნელ-იყო მოსათმენად ჰლ კვეთება მათი; მარამ შემდეგ შევეჩვიე ანუ გავქვავდი გულთა და ვითარცა ძილოსოქოსი ანუ დავრიმი, არღა ვჰვრძნობდი ძალასა მათსა - ან მომავალსა წელსა ვუმზერ იმედის თვალითა და ვნახოთ, თუ რასა მოავლენს ჩემდამო ღთი მარად მფარველი ჩემი“ (გიგაშვილი... ტ. II: 41).

დამპყრობელი და დაპყრობილი ხალხის ცნობიერების, ტრადიციების, ღირებულებებისა თუ ქცევის ნორმების განსხვავებულების გამო, მათ შორის წარმოიქმნა კონფლიქტური სიტუაცია. როგორც წესი, ასეთ დროს დომინანტურ პოზიციას დამპყრობელი ერი ინარჩუნებს. ასე მოხდა განსახილველ შემთხვევაშიც.

წერილების მიხედვით, კულტურულ შოკს იწვევს კონფლიქტი არა მხოლოდ დამპყრობელი ქვეყნის - რუსეთის, არამედ მთიანი დაღესტნის (რომელიც გრიგოლ ორბელიანის სამხედრო მოღვაწეობის მთავარი ადგილი იყო) მოსახლეობის ტრადიციებთან, ღირებულებებთან, ჩვევებთან, ქცევებთან და აზროვნების წესთან. აქაური ვითარება საკმაოდ განსხვავებული იყო მისი სამშობლოს ვითარებისაგან, რასაც მწვავედ განიცდიდა იგი. ერთ-ერთ წერილში კონსტანტინე თარხნიშვილს ასე შესჩივის თავის მწარე ხვედრზე: „სხვებრ აქა ჩემი ცხოვრება არის თითქმის ძალღური ამ ბრძეცა და უგუნურს გაუთლელს ხალხში; ერთი კაცი არავინ არის ამ ჩემს მეჭხთულის სახანოში, რომ მასთან შეიძლებოდეს მცირედის ხანის გაძლება; მაგრამ რა უყო, ვითმენ, მაშ თუ არ მოვითმინო, ერთი მითხარ რა ვჰქნა, აბა სად გავიქცე?“

(გიგაშვილი... ტ. III: 13). „ამათი შექცევა გაძლომა არის და სპირტის სმა. სხუა არაფერი. შენი ნუქერი ამათში სწორედ ანგლიის ჯენტლმენია ზრდილობითა“-წერს თავის ძმას ზაქარიას (გიგაშვილი... ტ. II: 155).

კულტურული შოკის დაძლევის ოთხ შესაძლებლობას გამოყოფენ სამეცნიერო ლიტერატურაში. ერთ-ერთი მათგანია გეტოიზაცია. ამ დროს მოსულები უკავშირდებიან ერთმანეთს და აყალიბებენ შიგნით ახალს, მათი კულტურისათვის იზოლირებულ ანკლავებს (გეტო), სადაც ინახავენ და ინარჩუნებენ ტრადიციებს, თავიანთი კულტურული ყოფაქცევის მოდელებს (კ. ობერგი).

გრიგოლ ორბელიანის წერილებში იკვეთება საოცარი ფაქტი - გეტოიზაციის ინდივიდუალურ დონეზე გამოვლენის საინტერესო შემთხვევა - პოეტმა

თავისებური გეტო პირადი წერილებით შექმნა. ამ გზით მოიწყო საკუთარი სამყარო, სადაც ოჯახის წევრები, ახლობლები და მეგობრები დაასახლა და მათთან კავშირი მთელი თავისი სამხედრო მოღვაწეობის მანძილზე შეინარჩუნა. ამიტომაც დატოვა მან ასეთი მდიდარი ეპისტოლური მემკვიდრეობა. სწორედ წერილები იქცა მისთვის კულტურული შოკის დაძლევის ყველაზე ეფექტურ საშუალებად. ამიტომაც განიცდიდა ახლობლების მხრიდან მოუწერლობას: „ღღეს მოვიდა ფოშტა და არავისაგან არ მომივიდა წერილი; ფუჭად ჩაიარა ერთის კვირის მოლოდინებამ. - მე ყველასთან ერთს დროს წერილის მოწერა არ შემძლიან, და თქვენ კი ერთს კვირაში ერთხელ რომ მომწეროთ, არა დაგიშვებდებართა“ (გიგამეილი... ტ. V: 105).

ამდენად, ჩვენ მიერ მოპოვებული კვლევის შედეგები ცხადად წარმოაჩენს, რომ რუსეთის იმპერიის მიერ ჯერ საქართველოს, ხოლო შემდეგ სრულიად კავკასიის დაპყრობის შედეგად ადგილობრივი მოსახლეობა კულტურული შოკის მძლავრი ზემოქმედების ქვეშ მოექცა. გრიგოლ ორბელიანის მიერ განცდილი კულტურული შოკი შეპირობებულია საქართველოს სუვერენიტეტის დაკარგვით მე-19 საუკუნის დასაწყისში, რომელმაც მთელი მისი ცხოვრება და მოღვაწეობის შინაარსი განსაზღვრა.

დასკვნა

ამრიგად, გრიგოლ ორბელიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობა ავლენს კულტურული შოკის ზოგიერთ უარყოფით სიმპტომს, რომელთა შორის, უპირველესად, უნდა გამოიყოს ფსიქოლოგიური განწყობა და ემოციური დისკომფორტი, განსაკუთრებით, კარიერის დასაწყისში, კერძოდ: მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა იცვლება უცხო კლიმატის გამო, პოეტს უჭირს კონცენტრაცია და სამსახურებრივ მოვალეობებსა და ვალდებულებებს უგულისყუროდ ექცევა. წერილებში ჩანს ახლობელ ადამიანებთან (ოჯახის წევრები, ნათესავები, მეგობრები) დაშორებით გამოწვეული შოკიც.

კულტურული შოკი გაძლიერებულია აგრეთვე რუსეთის იმპერიის პოლიტიკის წყალობით შექმნილი ეკონომიკური მდგომარეობით და ცხოვრების ახალი პირობებით. ყველა ეს ეფექტი ზრდის პოეტის მღელვარებას.

შემდგომ პერიოდში მისი ემოციები იკლებს და ახალ კულტურულ მახასიათებლებთან შეგუების მოტივაცია იზრდება.

მართალია, გრიგოლ ორბელიანის წერილები ასახავს ავტორის პირად ემოციებსა და გრძნობებს და არა მთელი საზოგადოებისას, მაგრამ ისინი საშუალებას გვაძლევს, დავინახოთ, თუ რას განიცდიდა და გრძნობდა ქართველი ხალხი იმ დროს.

გამოყენებული ლიტერატურა

გიგაშვილი, ქ., ნინიძე, მ., 2012. XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. II, გრიგოლ ორბელიანი, ნაწილი I, თბ.

გიგაშვილი, ქ., ნინიძე, მ., 2012. XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. III, გრიგოლ ორბელიანი, ნაწილი II, თბ.

გიგაშვილი, ქ., ნინიძე, მ., 2013. XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. IV, გრიგოლ ორბელიანი, ნაწილი III, თბ.

გიგაშვილი, ქ., ნინიძე, მ., 2014. XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. V, გრიგოლ ორბელიანი, ნაწილი IV, თბ.

გიგაშვილი... 2015 – გიგაშვილი ქ., ნინიძე მ., XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. VI, გრიგოლ ორბელიანი, ნაწილი V, თბ., 2015.

Oberg, K., Culture Shock and the Problem of Adjustment in New Cultural Environments, 2006.

რუსეთი და კავკასია (მე-19 საუკუნის უცხოური წყაროების მიხედვით)

Russia and Caucasus
(By the European sources of the 19th century)

დალი კანდელაკი

დოქტ. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: dali.kandelaki@tsu.ge

აბსტრაქტი

რუსეთისა და კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობების კვლევა წინა საუკუნეებიდან დღემდე მეტად აქტუალურია. ამ ქვეყნებს შორის განვითარებულ პოლიტიკურ მოვლენებზე ყურადღებას ამახილებენ უცხოეთის ქვეყნების მთავრობები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, მასობრივი საინფორმაციო საშუალებები. დღეს, როდესაც კავკასია ისევ კონფლიქტურ ზონას წარმოადგენს, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები კვლავ ინტერესით აკვირდებიან რეგიონში მიმდინარე პროცესებს და ხშირად დიდი წვლილი მიუძღვით კიდევ ამ ქვეყნების ურთიერთობების მოგვარებაში.

მე-19 საუკუნის ევროპული წყაროები რუსეთისა და კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობების შესახებ მეტად მრავალფეროვანია. ამ საუკუნეში საკმაოდ გაიზარდა რეგიონში ევროპელთა რაოდენობა. ზოგიერთი მათგანი მოგზაური იყო, ზოგიერთი - რუსეთის იმპერიისა თუ სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა ინტერესებს ემსახურებოდა.

მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კავკასიის თემას მე-19 საუკუნის რუსულ სამხედრო-მემუარულ ლიტერატურაში. ამ თემით დაინტერესება რუს ლიტერატორებსა და ისტორიკოსებში უფრო მეტად მე-19 საუკუნის 20-30-იან წლებიდან იზრდება. სამხედრო მემუარული ლიტერატურის ერთ-ერთი მიზანი იყო ეპოქის სულისკვეთების გამოსატყა და ამ თვალსაზრისითაც ინვესტაცია განსაკუთრებულ ინტერესს. ამ ნაწარმოებებში კავკასიური ღმის თემა საკმაოდ იდეოლოგიზირებული იყო, შესაბამისად, დაკავშირებული

Abstract

The issue of Caucasus is of a great importance in the European sources of the 19th century. Nowadays, the Caucasus is still the conflict zone that attracts attention of the world leading states that closely observe the ongoing processes in the region and often greatly contribute to settling relations between Caucasian countries. Hence, the policy towards XIX century Caucasus is a great interest of Russian Empire.

The aspiration of the epoch and developments in the Caucasus reflected in European sources considerably affected European society of that period and to some extent responded its questions - What is the Caucasus? Why does Russian wage war in the region? How does it interact with locals? and etc. The growth of interest in the Caucasus among European literary scholars and historians is detected mainly in the 19th century.

The genres and topics of the works analyzed vary, namely – stories, diaries, historic and ethnological essays. The authors also used military documents. That's why, the subjectivity in attitudes towards the events previously occurred and disrupted facts in these works are traced.

Comparing the 19th century European sources with the objective reality will highly contribute to the in-depth understanding of the specificity of the Caucasus - Russian relations. Thus, these sources are of utmost importance in evaluation of military, political, social, economic and cultural events during the formation of the Russian Empire, as well as the evaluation of the implemented reforms and historical figures. Therefore, the study of these issues acquires great importance.

იყო რუსეთში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებთან.

ნაწარმოებებში ასახული კავკასიაში მიმდინარე მოვლენები დიდ ზეგავლენას ახდენდა უცხოელებზე და მეტ-ნაკლებად პასუხობდა მათ კითხვებს - რა არის კავკასია, რატომ აწარმოებს რუსეთი ომს ამ რეგიონში და ა.შ. ამ მასალებიდან საზოგადოება ეცნობოდა კავკასიის ქვეყნების პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობას, რუსეთისა და სხვა ქვეყნების ინტერესებს კავკასიის მიმართ, რუსეთის იმპერიის კოლონიალური პოლიტიკის არსს, კავკასიელი ხალხის თავგანწირულ ბრძოლას რუსეთის და სხვა დამპყრობლების წინააღმდეგ, ხალხის ყოფა-ცხოვრებას და სხვ.

საკვანძო სიტყვები: რუსეთი და კავკასია, კონფლიქტური ზონა, სამხედრო მემორიული ლიტერატურა.

Keywords: Russian and Caucasus, Conflict Zone, Military Memoir Literature.

შესავალი

რუსეთისა და კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობების კვლევა წინა საუკუნეებიდან დაიწყო მეტად აქტუალურია. ამ ქვეყნებს შორის განვითარებულ პოლიტიკურ მოვლენებზე ყურადღებას ამახვილებენ უცხოეთის ქვეყნების მთავრობები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, მასობრივი საინფორმაციო საშუალებები. დღეს, როდესაც კავკასია ისევ კონფლიქტურ ზონას წარმოადგენს, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები კვლავ ინტერესით აკვირდებიან რეგიონში მიმდინარე პროცესებს და ხშირად დიდი წვლილი მიუძღვით კიდევ ამ ქვეყნების ურთიერთობების მოგვარებაში.

მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კავკასიის თემას მე-19 საუკუნის ევროპულ წყაროებში. ამ საუკუნეში საკმაოდ გაიზარდა რეგიონში ევროპელთა რაოდენობა. ზოგიერთი მათგანი მოგზაური იყო, ზოგიერთი - რუსეთის იმპერიისა თუ სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა ინტერესებს ემსახურებოდა. მასალები შინაარსისა და მოცულობის მიხედვით მეტად მრავალფეროვანია, რომელიც რამდენიმე ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: საგაზეთო კორესპონდენციები, სამეცნიერო და საცნობარო ჟურნალებში გამოქვეყნებული ნარკვევები, რუსეთის იმპერიის სამეცნიერო აკადემიაში მოღვაწე ევროპელი მეცნიერების შრომები, რუსეთის არმიაში მოღვაწე ევროპელების ნაშრომები, რუსეთის წინააღმდეგ მებრძოლი ევროპელების ნაშრომები და იმ ევროპელ მოგზაურთა ნაშრომები, რომლებიც არავის დაკვეთას არ ასრულებდნენ.

ნაწარმოებებში ასახული კავკასიაში მიმდინარე მოვლენები დიდ ზეგავლენას ახდენდა უცხოელებზე და მეტ-ნაკლებად პასუხობდა მათ კითხვებს - რა არის კავკასია, რატომ აწარმოებს რუსეთი ომს ამ რეგიონში და ა.შ. ამ

მასალებიდან საზოგადოება ეცნობოდა კავკასიის ქვეყნების პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ მდგომარეობას, რუსეთისა და სხვა ქვეყნების ინტერესებს კავკასიის მიმართ, რუსეთის იმპერიის კოლონიალური პოლიტიკის არსს, კავკასიელი ხალხის თავგანწირულ ბრძოლას რუსეთის და სხვა დამპყრობლების წინააღმდეგ, ხალხის ყოფა-ცხოვრებას და სხვ.

ვეროპელი სამხედრო პირების, მოგზაურთა თუ მეცნიერთა (ი. კლაპროთი, მ. კოცებუ, ბ.იეგერი, ე. აიხვალდი, ფ. ბოდენშტედტი, გრაფი დე სუზანე, მ. ვაგნერი, თ. ჰორმელტი, თ. ლაპინსკი, ა. დიუმა, კ. ნოიმანი და სხვ.) ნაშრომებში საინტერესო ცნობებია შემორჩენილი კავკასიის მთავარმართებლებისა და მეფისნაცვლების (პ. ციციანოვი, ა. ერმოლოვი, ი. პასკევიჩი, გ. როზენი, ა. ნეიდჰარდტი, მ. ვორონცოვი და სხვ.) შესახებ, რომლებიც მე-19 საუკუნეში კავკასიის რეგიონში წარმატებით ატარებდნენ რუსეთის იმპერიის პოლიტიკურ კურსს. ავტორები აღწერენ ბრძოლების ისტორიებს, რუსი ოფიცრებისა თუ ჯარისკაცების ყოფის ამსახველ ეპიზოდებს, მათ ურთიერთობებს როგორც ერთმანეთთან, ასევე მკვიდრ მოსახლეობასთან, რუსული სამხედრო დასახლებებში მომხდარ ამბებს და სხვ.

სტატიამი მიმოვიხილავთ რამდენიმე ნაშრომს, რომელთა ავტორები განსხვავებულ თანამდებობრივ პოზიციებზე იმყოფებოდნენ და მათი ნაშრომები საუკუნის სხვადასხვა პერიოდში დაიწერა. პირველი ავტორი, მორის ფონ კოცებუ - რუსეთის იმპერიის ჩინოვნიკია, მეორე - ფრიდრიხ ფონ ბოდენშტედტი, მოგზაური და თავისუფალი ადამიანია, მესამე - თოდორ ჰორმელტი კი, კავკასიაში თავისი სურვილით ჩამოსული და რუსეთის ინტერესების დამცველია.

მნიშვნელოვან ინფორმაციებს რუსეთის კავკასიაში დამკვიდრების თაობაზე გვანვდის მორის ფონ კოცებუ (1789-1861), რომელიც 1817 წელს რუსეთის იმპერიის საელჩოს თანამშრომლებთან ერთად გაემგზავრა სპარსეთში. მისი ნაშრომი “მოგზაურობა სპარსეთში რუსეთის იმპერიის საელჩოსთან ერთად 1817 წელს” (კოცებუ, მ. 1819) დღიურის ფორმისაა, რომელშიც საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა რუსეთის, კერძოდ, ა. ერმოლოვის მიერ წარმოებულ პოლიტიკურ კურსს.

ავტორი სხვადასხვა საკითხზე გამოთქმული მოსაზრებების შემდეგ სვამს ასეთ კითხვას: „შეეძლოთ თუ არა მათ (ქართველებს - დ.კ.) იმაზე უკეთესის ჩადენა, ვიდრე რუსეთის ხელისუფლების დაქვემდებარებაში გადასვლა იყო?“ (კოცებუ, 1819, გვ. 35) და საკმაოდ გადაჭარბებულ დასკვნასაც სთავაზობს მკითხველს: „მათ გააკეთეს ეს და არასოდეს უნანიათ. მიუხედავად ომისა, უბედურებისა, ჭირისა და შიდა არეულობებისა, რომელთა მიზეზიც ხარბი თურქები იყვნენ, დღეს ეს ქვეყანა იმაზე ბევრად უფრო მდიდარია, ვიდრე ოდესმე! საკუთრება დასუფილია, გადასახადები შეღავათიანი და კანონიერად გადანაწილებული; თავადიც ისევე ექვემდებარება კანონს, როგორც მისი გლეხი. ხალხი ლოცავს ალექსანდრეს!“ (კოცებუ, 1819, გვ. 35).

ავტორი ღირსეულ შეფასებას აძლევს გენერალ ალ. ერმოლოვის პიროვნებას და ღვანლს: „გენერალ ერმოლოვის დამსახურებაა დღევანდელი გამოსწორებული მდგომარეობა. მან ამ მოკლე დროში ააგო სახლები, ქუჩები მოკირწყლა, მოედნები გააშენა, რათა ვინრო, აყროლებული ქუჩებიდან ჰაერს გასასვლელი ჰქონოდა“ (კოცებუ, 1819, გვ. 36). მ. ფონ კოცებუ აღნიშნავს,

რომ გენერალი ერმოლოვი დიდ ყურადღებას აქცევდა ყველა სფეროს: თბილისის გაშენებას, მისი მოსახლეობისათვის ახალი წესების და ტრადიციების დამკვიდრებას; მას ეკუთვნის ყაზარმების აშენების იდეა ისეთ ადგილზე, სადაც წყლის წისქვილების მოწყობაც იქნებოდა შესაძლებელი, ხორბალიც იქვე დაიფუჭებოდა და იმპერიას ყოველწლიურად დიდი თანხები დაემოკვებოდა; გენერალმა დაამკვიდრა საქართველოს მეზობელ სახანოთა ხანებისაგან საჩუქრების მიღების წესი - ძღვენის ცხვრების სახით მიღება და ჯარის ნაწილებისათვის მათი საჩუქრად გადაცემა. შესაბამისად, რუსი ჯარისკაცები ყოველდღე მიერთმევენ ხორცს და ასევე მატყლსაც ყიდდნენ.

გერმანელი ავტორი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ყოველი მთავარმმართველი შეუზღუდავი ძალაუფლების მფლობელია. დიდი ადგილი ეთმობა ნაშრომში რუსეთის კოლონიალურ პოლიტიკას, კერძოდ, საქართველოში გერმანელი კოლონისტების ჩამოსახლების საკითხს. „მე ვიმედოვნებ, რომ ეს კოლონია ქართველების მორალზეც მოახდენს გავლენას, რაც ძალიან საჭიროა,“ (კოცებუ, 1819, გვ. 41) - ამბობს ავტორი, რომელიც თავისი თანამემამულეების უკეთესი მომავლის იმედითაა გამსჭვალული.

მ.ფონ კოცებუს ნაშრომიდან აშკარად ჩანს, რომ ის რუსეთის იმპერიის ღირსეული ოფიცერია, რომელიც უპირობოდ ასრულებს მის ნებისმიერ დავალებას არა მხოლოდ იარაღით, არამედ კალმითაც, ხოლო კავკასიელ ხალხს კი თანადგომისაკენ და მხარდაჭერისაკენ მოუწოდებს.

მე-19 საუკუნის 30-40-იან წლებში კავკასიის რეგიონის მიმართ ინტერესი უფრო ღვივდება ევროპაში; გამოიყენა უამრავი ნაშრომი კავკასიელი ხალხის რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, რომლებიც უმნიშვნელოვანეს ცნობებს შეიცავენ.

საინტერესოა ფრიდრიხ ფონ ბოდენშტედტის ნაშრომი - „კავკასიის ხალხები და მათი განმათავისუფლებელი ბრძოლა რუსების წინააღმდეგ“ (ბოდენშტედტი, 1855), რომელშიც მიმოხილულია რუსეთის კავკასიური პოლიტიკა, კერძოდ, ამ რეგიონის დაპყრობისათვის წარმოებული ბრძოლები. ავტორი ასევე გვანვდის ცნობებს ისტორიული პირების შესახებ, საქართველოში მოწყობილი აჯანყებების თაობაზე და სხვ.

ნაშრომის პირველი ტომში - კავკასია და მისი მცხოვრებლები, რომელიც ორი ნაწილისაგან შედგება, მწერალი აშუქებს რუსეთისა და კავკასიის ხალხების ურთიერთობას. გერმანელი ავტორი აღნიშნავს, რომ კავკასიის იცნობს ი.ა. გულდენშტედტის, ი. ფონ კლაპროთის, ე. აიხვალდის, კ. ნოიმანისა და სხვათა შრომების მიხედვით.

ფრ. ფონ ბოდენშტედტი მიმოხილავს საქართველოს წარსულს, კერძოდ, ქართლ-კახეთის სამეფოს ურთიერთობას რუსეთთან: „ქართლ-კახეთის სამეფო რუსეთს შეუერთდა ყველაზე სუსტი მეფის, გიორგი XII-ის დროს. ერეკლე II-ის შვილი, ალექსანდრე კი, შემდგომშიც განაგრძობდა ბრძოლას სამეფო ტახტის ხელში ჩასაგდებად. ის მიემხრო ომარ-ხან ავარიელს, რომელიც 1800 წლის შემოდგომაზე შემოიჭრა საქართველოში. გენერალმა ლაზარევმა, რომელიც მეთაურობდა ახლადჩამოსული არმიის დიდ პოლკს, მდინარე ივრის ნაპირზე ბრძოლაში დაამარცხა მთის მცხოვრებლები და ეს გახდა საფუძველი იმისა,

რომ ცოტა ხნის შემდეგ საქართველო რუსეთს შეუერთდა. შემდგომშიც არაერთხელ იყო ალექსანდრეს მხრივ საქართველოდან რუსების გაძევების მცდელობა იმ ხალხის მხარდაჭერით, რომელთაც რუსეთის მმართველობა სძულდათ. ჩრდილოეთის კოლოსის წინააღმდეგ ქართველმა არისტოკრატებმა 1832 წელს მოაწყო შეთქმულება, მაგრამ იგი ჩანასახშივე იქნა ჩახშობილი; ხელმძღვანელები ცნობილი ქართველი თავადთა ოჯახების - ჭავჭავაძეების, ერისთავების, ანდრონიკოვების, ჩალეკაელების - შთამომავლები იყვნენ. ისინი სასტიკად დასაჯეს. რუსების მიერ გატარებულმა მკაცრმა ღონისძიებებმა ქართველებს ახალი აჯანყების მოწყობის სურვილი ჩაუკლა“ (ბოდენშტედტი, 1855, გვ. 144 -146).

ფრ. ფონ ბოდენშტედტი ეხება დასავლეთ საქართველოში მომხდარ აჯანყებას, რომელსაც სამართლიან შეფასებას აძლევს: „1820 წელს იმერლები აჯანყდნენ რუსეთის მმართველობის წინააღმდეგ. რუსებმა დიდი ძალა დაუპირისპირეს და ბევრი სისხლი დაიღვარა, რათა ისევ სიმშვიდე დაემყარებინათ. ამის შემდეგ აჯანყების უკანასკნელი ნაპერწკალიც ჩაქრა იმერეთში. სასტიკმა ღონისძიებებმა, შიმშილობამ და სიღარიბემ სულ უფრო და უფრო აქცია ხალხი რუსების უუფლებო მონებად“ (ბოდენშტედტი, 1855, გვ. 259).

მეორე ტომში, რომელიც მთლიანად ეძღვნება აღმოსავლეთ კავკასიის ხალხის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას, გადმოცემულია მიურიდიზმის ისტორია და რუსეთის წინააღმდეგ წარმოებული ბრძოლა 1854 წლამდე (Исаев, 1996, с. 4). ავტორი აღნიშნავს, რომ კავკასიელი მთიელების ბრძოლა ახალ ფაზაში შევიდა, მან ჭეშმარიტად ისტორიული მნიშვნელობა მოიპოვა.

მიუხედავად დაკვირვებულობისა, ფრიდრიხ ფონ ბოდენშტედტსაც აქვს თავის ნაშრომებში ტენდენციური და არასწორი ფაქტები მოყვანილი, მაგრამ მის მიერ დატოვებულ ცნობებს კავკასიის ქვეყნების განმათავისუფლებელი ბრძოლის შესახებ უდავოდ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. მან ევროპას გააცნო კავკასიელი მებრძოლი ხალხი, რომელიც ვერ ეგუებოდა რუსეთის რეჟიმს და დანებებას ბრძოლის გარეშე არ აპირებდა.

მე-19 საუკუნის 50-60-იანი წლების კავკასიის ისტორიის შესწავლისათვის მნიშვნელოვანი წყაროა მიუნხენში გამოცემული წიგნი „თეოდორ ჰორშელტი, ცხოვრება და შემოქმედება. ესპანეთი, ალჟირი, კავკასია“ (Horschelt, 1880). გერმანელი მხატვარი - თეოდორ ჰორშელტი, რომელიც რუსებთან ერთად მონაწილეობდა კავკასიის მთიელების წინააღმდეგ წარმოებულ მრავალრიცხოვან სამხედრო ექსპედიციებში, დანვრილებით აღწერს ლეკების, ჩეჩნებისა და ჩერქეზების წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებს.

თეოდორ ჰორშელტის ჩანაწერები კავკასიის შესახებ სათანადოდ არაა შესწავლილი. გამოქვეყნებულ ნაშრომებში (Абдулаева, 2007) ყურადღება გამახვილებულია, მისი, როგორც მხატვრის შემოქმედებაზე.

წიგნის მეორე და მესამე თავებში - „კავკასია“ - ვეცნობით გერმანელი მხატვრის მონათხრობსა და კავკასიიდან გერმანიაში გაგზავნილ წერილებს. ის დეტალურად აღწერს მოგზაურობის მარშრუტებს, ბუნებას, დასახლებულ

პუნქტებს, ადამიანებს, ბრძოლის ეპიზოდებს, გენერლებსა და სხვა სამხედრო პირებთან შეხვედრებს და ა.შ. მხატვარი ასევე საუბრობს კაზაკების სიმამაცესა და მოქნილობაზე.

1859 წლის 2 იანვარს ის თბილისიდან ჩეჩნეთში გენერალ ვედოკიმოვის სამხედრო შენაერთისაკენ გაემართა. თ. ჰორშელტი გენერალ ვედოკიმოვს, როგორც ძალიან განათლებულ და ჭკვიან პიროვნებას ახასიათებს; მან ჯარების წინსვლის სხვა სისტემა შეიმუშავა: ჯარები ნაბიჯ-ნაბიჯ მიიწვედნენ წინ, გარშემო ტყეებს ჩეხავდნენ, ციხე-სიმაგრეებს ამენებდნენ და გზები გაყავდათ.

თ. ჰორშელტი აღწერს რუსის ჯარის გადაადგილებას, მათ მიერ ზარბაზნებისა და იარაღის წვალეებით გადატანას, შამილის მომხრეების მხრიდან გამაგრებული პუნქტებიდან არსებულ საშიშროებას, საიდანაც რუსებს ესვრიან და მიახლოების საშუალებას არ აძლევენ. ავტორი აღწერს რუსების ქმედებებს, ჯარისკაცების მიერ აულების გადანვის და საქონლის წამოყვანის ეპიზოდებს; აულების აღებისას მხატვარი დანვრილებით აღწერს საბრძოლო მოქმედებებს, შემდეგ სოფლების ძარცვას. იგი შენიშნავს, რომ აღებული სოფლების ძალღებები მაშინვე რუსი ჯარისკაცების ერთგულები და თათრების დაუძინებელი მტრები ხდებიან, რასაც იმით ხსნის, რომ მაჰმადიანები ძალღებს, როგორც უწმინდურ ცხოველებს, არასოდეს ჰკიდებენ ხელს, ხოლო ჯარისკაცები მათ ვეროპული მანერით ეფერებიან და ხელს უსვამენ.

თ. ჰორშელტი კმაყოფილებას გამოთქვამს კავკასიაში თავის ვიზიტთან დაკავშირებით. ის აღფრთოვანებულია, რომ ჯერ კიდევ ნამდვილი ომის ნახვის შესაძლებლობა მიეცა. „ჩეჩნეთისა და დაღესტნის დამპყრობი“ - ასე შეგვიძლია ვუწოდოთ გერმანიიდან 1858 წელს კავკასიელი ხალხის წინააღმდეგ საბრძოლველად ჩამოსულ ახალგაზრდა მხატვარს - თეოდორ ჰორშელტს, რომლის ჩანაწერებსა თუ ნახატებში უდიდესი ადგილი კავკასიური ომის მასალას უკავია. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ მან კავკასიაში ნანახი და განცდილი თავის ნაშრომში აღწერა და მხატვრობის ბრწყინვალე ნიმუშები შექმნა, რომლებიც ამ რეგიონის ისტორიის შესწავლისათვის უმნიშვნელოვანეს პირველწყაროებს წარმოადგენენ.

ევროპელების ასეთი ყურადღება იმდროინდელი კავკასიისადმი შემთხვევითი არ იყო. ხშირად კავკასიაში წარმოებულ ბრძოლებში მონაწილე ევროპელები თავის მოვონებებში სრულიად სამართლიანად წერდნენ, რომ რუსეთის გეგმები რეგიონის მიმართ რეალობას მოკლებული იყო. კავკასიის დაპყრობის პროექტები რუსეთის სამხედრო სამინისტროს კანცელარიაში გენერალური შტაბის უცოდინარი ოფიცრების მიერ მუშავდებოდა, რომლებიც გავლით იყვნენ კავკასიაში, მთავარსარდლები კი ბრმად ასრულებდნენ პეტერბურგის დაკვეთას.

ევროპულ წყაროებს ისტორიული მოვლენების მეტ-ნაკლები სიზუსტე ახასიათებთ, თუმცა მათი მნიშვნელობა მეტად საყურადღებოა. თითოეული მათგანი კავკასიელი ხალხის მიმართ ევროპელთა ინტერესის საბუთს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

Bodenstädt Fr, (1855). Die Völker des Kaukasus und ihre Freiheitskämpfe gegen die Russen. Berlin.

Horschelt Th, (1880). Sein Leben und seine Werke. Spanien, Aljier, Kaukasus. Hrsgb. von Joseph Albert. München.

Kotzebue von M, (1819). Reise nach Persien mit Russisch kais. Gesandtschaft im Jahre 1817. Weimar.

Абдулаева З, (2007). Кавказ глазами именитого немецкого художника Теодора Горшельта. ГУП “Книжное издательство”. Грозный.

Исаев М, (1996). Боденштедт Фр.,. Народы Кавказа и их освободительные войны против Русских. Библиотека фонда Шамиля: Зарубежные авторы XIX века о народно-освободительной войне народов дагестана и северного Кавказа. Махачкала.

თურქეთის 2016 წლის ივლისის მოვლენები და ქართული მედია

The Events of July 2016 in Turkey and the Georgian Media

ემზარ მაკარაძე

პროფ. დოქტ. ბათუმის შოთა რუსთაველის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის

ელ-ფოსტა: makaradze@hotmail.com

აბსტრაქტი

2016 წლის ივლისში, ჩვენს მეზობელ თურქეთში განვითარებულმა მოვლენებმა მთელი მსოფლიოს ყურადღება მიიპყრო. ბუნებრივია, არ შეიძლება ეს მოვლენები, პირველ რიგში, საქართველოსთვის არ იყოს მნიშვნელოვანი.

თურქეთში გადატრიალების მცდელობის შემდეგ განვითარებულ მოვლენებს მაშინვე გამოეხმაურა ქართული მედია. დაიბეჭდა და გაშუქდა ბევრი მსგავსი თემატიკის მსახურად. ჩვენ გულდასმით გავეცანით ყველა მასალას და ამ ეტაპზე მხოლოდ ვაზი გავაჩვენებთ და ნეტგაზეთ.ჯე-ში გამოქვეყნებულ ორ სტატიას (1. ფეთჰულაჰ გიულენი: „იმ შემთხვევაში, თუკი დამტკიცდა ჩემი წინააღმდეგ წაყენებული ბრალდებები. მზად ვარ, თურქეთში დაებრუნდე“. გაზეთი, „რეზონანსი“. 22 აგვისტო, 2016, გვ. 9; 2. ლუკა პერტია, ვინ არის ფეთჰულაჰ გიულენი? – მოძრაობა „პიზმეთი“ და დაპირისპირება ერდოღანთან. netgazeti.ge 17.08.2016. <http://netgazeti.ge/news/134831/>) შევარჩევთ თქვენს ყურადღებას, სადაც დაწვრილებითაა საუბარი შემდეგ საკითხებზე:

1. ვინ არის ფეთჰულაჰ გიულენი;
2. რას წარმოადგენს მოძრაობა „პიზმეთი“;
3. რ. ტ. ერდოღანისა და ფ. გიულენის დაპირისპირება და სხვა.

აღნიშნული საკითხის ანალიზი აუცილებლად იქონიებს გავლენას ჩვენზეც, ამიტომ საჭიროა გვეჩვენოს წარმოდგენა იმ პროცესებზე, რომლებიც თანამედროვე თურქეთში ხდება.

Abstract

In July 2016, the events taking place in our neighboring country of the Republic of Turkey attracted the worldwide attention. Naturally, the events are quite significant, first and foremost, for Georgia.

The events happening in Turkey were well-reflected and covered by the Georgian media where special attention was drawn to the aftermath of the attempt of coup d'état in Turkey. In this connection, the main focus of interest was on the following issues:

1. Who is Fethullah Gülen?
2. What does the movement “Hizmet” represent?
3. Georgia and the Confrontation of R. T. Erdogan and F. Gülen, etc. I would like to single out the article published in netgazeti.ge – **Who Is Fethullah Gülen? – The Movement “Hizmet” and Confrontation with Erdogan.**

The analysis of the stated issue will undoubtedly make an influence on our country. Therefore, it is necessary to have certain understanding of the processes taking place in modern Turkey.

The unrest started in Turkey will not pass without leaving a trace. It is rather difficult to make exact prognosis but it is still possible to express suppositions and conclusions. First and foremost, it should be noted that, as it becomes clear, the Europeanized part of the Turkish population is quite numerous and would not concede the Laïcité Principle easily. At the same time, it has been observed that the part of the Turkish society with western mentality, especially the youth, with their requirements and outlook hold the platform of high European standard of democracy and human rights.

თურქეთში 2016 წლის ივლისში სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობაში ოფიციალური ანკარა ყოფილ იმამს, ფეჰულაჰ გიულენს ადანაშაულებს, თუმცა პენსილვანიაში მცხოვრები რელიგიური ლიდერი აჯანყებასთან რაიმე სახის კავშირს კატეგორიულად უარყოფს. ვინ არის ფეჰულაჰ გიულენი, რას წარმოადგენს მისი მოძრაობა „ჰიზმეთი“ და რა ურთიერთობა აქვს პრეზიდენტ ერდოღანთან? თურქეთის მომავალი მხოლოდ და მხოლოდ დემოკრატიის კულტურის კიდევ უფრო გავრცელებასა და ხელისუფლების მიერ ხალხისადმი ანგარიშვალდებულების პრინციპებზე გადის. არც სამხედრო გადატრიალება და არც ავტორიტარული პოლიტიკური მმართველობა არ არის ის ხაზი, რომელსაც უნდა მიჰყვეს რესპუბლიკური თურქეთი.

საკვანძო სიტყვები: თურქეთი, საქართველო, მედია.

The future of Turkey is only further deepening of democratic culture and the principles of the government's accountability to the people. Neither the coup nor the authoritarian political governance is the line to be followed by republican Turkey.

Keywords: Turkey, Georgia, Media.

შესავალი

2016 წლის ივლისში, ჩვენს მეზობელ თურქეთში განვითარებულმა მოვლენებმა მთელი მსოფლიოს ყურადღება მიიპყრო. ბუნებრივია, არ შეიძლება ეს მოვლენები, პირველ რიგში, საქართველოსთვის არ იყოს მნიშვნელოვანი.

თურქეთში გადატრიალების მცდელობის შემდეგ განვითარებულ მოვლენებს მაშინვე გამოეხმაურა ქართული მედია. დაიბეჭდა და გაშუქდა ბევრი მსგავსი თუ განსხვავებული მოსაზრება. ჩვენ გულდასმით გავეცანით ყველა მასალას და ამ ეტაპზე მხოლოდ გაზეთ რეზონანსსა და ნეტგაზეთს. ჯე - ში გამოქვეყნებულ ორ სტატიაზე (1. ფეთჰულაჰ გიულენი: „იმ შემთხვევაში, თუკი დამტკიცდა ჩემ წინააღმდეგ წაყენებული ბრალდებები. მზად ვარ, თურქეთში დავბრუნდე“. გაზეთი, „რეზონანსი“. 22 აგვისტო, 2016, გვ. 9; 2. ლუკა პერთია, ვინ არის ფეთჰულაჰ გიულენი? – მოძრაობა „ჰიზმეთი“ და დაპირისპირება ერდოღანთან. netgazeti.ge 17.08.2016. <http://netgazeti.ge/news/134831/>) შევაჩერებთ თქვენს ყურადღებას, სადაც დანვრილებითაა საუბარი შემდეგ საკითხებზე:

1. ვინ არის ფეთჰულაჰ გიულენი;
2. რას წარმოადგენს მოძრაობა „ჰიზმეთი“;
3. რ. ტ. ერდოღანისა და ფ. გიულენის დაპირისპირება და სხვა.

აღნიშნული საკითხის ანალიზი აუცილებლად იქონიებს გავლენას ჩვენზეც, ამიტომ საჭიროა გვეჩინდეს წარმოდგენა იმ პროცესებზე, რომლებიც თანამედროვე თურქეთში ხდება.

თურქეთში 2016 წლის ივლისში სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობაში ოფიციალური ანკარა ყოფილ იმამს, ფეჰულაჰ გიულენს ადანამულებს, თუმცა პენსილვანიაში მცხოვრები რელიგიური ლიდერი აჯანყებასთან რაიმე სახის კავშირს კატეგორიულად უარყოფს. ვინ არის ფეტულაჰ გიულენი, რას წარმოადგენს მისი მოძრაობა „ჰიზმეთი“ და რა ურთიერთობა აქვს პრეზიდენტ ერდოღანთან? **(პერტია, 17.08.2016).**

გიულენი თავისი შეხედულებებითა და მოსაზრებით მხარს უჭერს თურქეთში დემოკრატიზაციისა და ლაიციზმის **(ლაიციზმი (Laiklik - წარმოდგება ფრანგული სიტყვიდან „laïcité“, რაც ნიშნავს საერო ხასიათს. იგი გულისხმობს რელიგიის გამოყოფას სახელმწიფოსაგან) (მაკარაძე, 2016: 8)** პრინციპებს, რომელსაც, მისი აზრით, ალტერნატივა არ აქვს. სეკულარული - საერო მიდგომა, რომელიც არ არის ანტირელიგიური და რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებაზე დამყარებული, რელიგიას არ ეწინააღმდეგება.

გიულენის რელიგიურ განათლებაზე ღიდი გავლენა მოახდინა ეთნიკურად ქურთი თეოლოგის საიდ ნურსის (1877-1960) იდეებმა, რომელიც ისლამის სუნიტურ მიმართულებას ქადაგებდა. ის „რელიგიისა და მეცნიერების ჰარმონიული თანაარსებობის“ მომხრე იყო და სჯეროდა, რომ „ლოგიკა და თანამედროვე მეცნიერება“ იყო ქვეყნის განვითარების გზა. მისი აზრით, სეკულარულ, საერო სკოლებში რელიგია უნდა ესწავლებინათ, რელიგიურ სკოლებში კი – თანამედროვე მეცნიერებანი.

სტატიიდან ვგებულობთ, რომ გიულენისა და „ჰიზმეთს“ **(რაც მასხურებს ნიშნავს),** რომელსაც მილიონობით მიმდევარი ჰყავს, თურქეთსა და საზღვარგარეთის ბევრ ქვეყანაში, მოძრაობის უმთავრესი მახასიათებელი პოლიტიკური ამბიციების არქონა და ისეთი საკითხების მოგვარების მცდელობაა, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან საზოგადოებათა ჰარმონიულ განვითარებას. იმ პირობებში, როდესაც ისლამური სახელმწიფოების უმრავლესობაში მძვინვარებს ტერორიზმი და რადიკალიზმი, რასაც მრავალი ადამიანის სიცოცხლე ეწირება, „ჰიზმეთის“ მოძრაობა ცდილობს აღზარდოს თაობები, რომელთათვისაც უმთავრესი იქნება განათლება და დიალოგი, როგორც ცხოვრების ძირითადი პრინციპები **(რეზონანსი, 22.08.2016).**

ამ საკითხთან დაკავშირებით, გიულენი დასძენს, „მე ყოველთვის ვაცნობიერებდი იმ ფაქტს, რომ ისლამური სამყაროს მთავარი პრობლემა იყო გაუნათლებლობა, რადიკალიზმი და სოციალური უთანასწორობა და ამიტომაც ჩემს მიმდევრებს გამუდმებით შთავაგონებდი იმას, რომ მთავარია არა მეჩრეთებისა და ყურანის კურსების აგება და დაარსება, არამედ სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების გახსნა და განათლების ფართო მასებში შეტანა **(რეზონანსი, 22.08.2016).**

გიულენის მიერ ინტერპრეტირებული ისლამი, რომელიც სუფიზმის ტრადიციითაა ნაკარნახევი, ხშირად მოხსენიებულია, „**როგორც ყველაზე მისაღები ისლამური მოდელი მსოფლიოში**“. გიულენს დადებითი დამოკიდებულება აქვს

ქრისტიანებისა და იუდეველების მიმართ და გმობს ანტისემიტიზმს. სხვადასხვა დროს ის პერსონალურად შეხვედრია რომის პაპს, იოანე - პავლე II-ს, კონსტანტინოპოლის (მსოფლიო) მართლმადიდებელ პატრიარქ ბართლომეს და ისრაელის რაბინ ელიაჰუ ბაქში-დორონს.

პრესაში, აგრეთვე, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა - პრეზიდენტ ერდოღანისა და გიულენის თანამშრომლობას. 1999 წელს ფეთქულაჰ გიულენი სამკურნალოდ აშშ-ში წავიდა.

2000 წელს თურქეთში მის წინააღმდეგ საქმე აღიძრა – გიულენი დაუსწრებლად დაადანაშაულეს თურქეთის კონსტიტუციური წესრიგის დარღვევის მცდელობასა და ისლამურ ღირებულებებზე მდგარი სახელმწიფოს შექმნის დაგეგმვაში.

გიულენი აღნიშნულ საქმეში 2000 წელს გაამართლეს, რის შემდეგაც ბრალდების მხარემ სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება გაასაჩივრა, თუმცა, უშედეგოდ – 2008 წელს ერდოღანის ხელისუფლების პირობებში, თურქეთის უზენაესმა სასამართლომ ეს გადაწყვეტილება ძალაში დატოვა და გიულენს ყველა ბრალდება მოეხსნა.

ერდოღანი გიულენთან წლების განმავლობაში იყო დაახლოებული. მიუხედავად იმისა, რომ თვითონ პოლიტიკური პარტიის წევრი არასოდეს ყოფილა, გიულენი მხარს უჭერდა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას (AKP), ის დაეხმარა AKP-ის ძალების მობილიზებაში პარტიის შექმნისას და 2002 წელს, ხელისუფლებაში მოსვლისას. საინტერესოა ისიც, რომ „ჰიზმეთის“ და AKP-ის მხარდამჭერები ანატოლიის (მცირე აზიის) დაბალი და საშუალო კლასებიდან იყვნენ.

სტატიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმ საკითხს, თუ რამ გამოიწვია დაპირისპირება ერდოღანსა და გიულენს შორის.

აშშ-ში 17-წლიანი ცხოვრების განმავლობაში გიულენმა მოახერხა, გაემართა საგანმანათლებლო დაწესებულებების, უნივერსიტეტების, ბიზნეს-კონგლომერატების, საფინანსო და მედიაკორპორაციების საერთაშორისო გაერთიანება. მას 50-მდე წიგნი აქვს თურქულ ენაზე დაწერილი, რომლებიც მრავალ ენაზე ითარგმნა, ხოლო მისი და „ჰიზმეთის“ მხარდამჭერების მიერ გახსნილი სკოლები 180-მდე ქვეყანაში ფუნქციონირებს.

საერთო ინტერესების მიუხედავად, გიულენსა და ერდოღანს განსხვავებული პოლიტიკური და იდეოლოგიური შეხედულებები გააჩნდათ.

2011 წლის არჩევნების შემდეგ „ჰიზმეთის“ მხარდამჭერებმა იმედგაცრუება იგრძნეს, რადგან ერდოღანის მიერ უფრო აგრესიული პოლიტიკური ისლამის დღის წესრიგში დაყენების ფონზე, იგი რეზისტენტული გახდა და მოკავშირეები აღარ სჭირდებოდა.

დაპირისპირება გიულენის მომხრეებსა და „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიას შორის გამწვავდა 2013 წელს, როდესაც გიულენმა ერდოღანი გააკრიტიკა სტამბოლში, გეზის პარკში, პოლიციის მიერ **მშვიდობიანი საპროტესტო აქციის დარბევის გამო**.

2013 წლის დეკემბერში, თურქეთში კორუფციული სკანდალის შედეგად ერდოღანთან დაკავშირებული პოლიციის თანამშრომლები და ბიზნესმენები,

ასევე, AKP-სთან დაკავშირებული მაღალჩინოსნები დააკავეს. მაშინ ერდოღანმა განაცხადა, რომ ამ გზით გიულენი და მისი მომხრეები ცდილობდნენ მთავრობის დამხობას.

მიუხედავად გიულენის ორგანიზაციის დეკლარირებული აპოლიტიკური ბუნებისა, ანალიტიკოსებს მიაჩნიათ, რომ ერდოღანის მხარდამჭერების კორუფციასთან დაკავშირებული დაკავებები გიულენსა და ერდოღანს შორის მზარდი პოლიტიკური დაპირისპირების ნიშანი იყო: სწორედ ამ მოვლენების შემდეგ იმეორებს ერდოღანი ხშირად, რომ გიულენი „**პარალელური სახელმწიფოს**“ მართავს თურქეთის რესპუბლიკაში და მას ღიად უპირისპირდება.

სტატიამი ავტორი სვამს კითხვას - გიულენის შესაძლო კავშირზე თურქეთში გადატრიალების მცდელობასთან დაკავშირებით და მოჰყავს მისივე სიტყვები. „თუკი იმ პირთა შორის, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს სამხედრო გადატრიალების მცდელობაში და საკუთარ თავს თვლიან ჩემი იდეოლოგიის მიმდევრებად, მე ვთვლი, რომ მათ აშკარად ვერ გაიგეს ჩემი მოძღვრების არსი და უღალატეს მის პრინციპებს, რომლებსაც მე მთელი ჩემი ცხოვრება მტკიცედ ვიცავ. მათმა ქმედებებმა ასე ათასობით ადამიანს უღიღესი უბედურება მოუტანა (რეზონანსი, 22.08.2016).

შეიარაღებულ ძალებში მომსახურე ის ნაწილი, რომელიც ერთდროულად სამხედრო გადატრიალების მომხრეა და ამავე დროს გააჩნია სიმპათიები ჰიზმეთის მოძრაობის მიმართ (რასაც მე გამოვრიცხავ), არ შეიძლება გაიგვიღეს მთელ მოძრაობასთან. მათ ქმედებებს უზენაესი განსჯის.

ყველა ინდივიდი, ჩემი ჩათვლით, თანასწორია კანონის უზენაესობის პრინციპის წინაშე. ის პირები, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობაში, უნდა იყვნენ დასჯილი კანონის მთელი სიმკაცრით. მე ვემხრობი საერთაშორისო კომისიის შექმნას, რომლის გადამწყვეტილებასაც სრულად გავიზიარებ და დავეთანხმები. მე ვთავაზობ თურქეთის ამჟამინდელ ხელისუფლებას თანამშრომლობას პროცესის ობიექტურად გამოძიებაში. მე მოვითხოვ შეიქმნას საერთაშორისო კომისია, რომელიც ობიექტურად გამოიძიებს სახელმწიფო გადატრიალების ყველა დეტალს. იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი ჩემდამი წაყენებული ბრალდებების მეთაფიც დამტკიცდება, მე მზად ვარ დავბრუნდე თურქეთში და პასუხი ვავო კანონის სრული სიმკაცრით-აღნიშნავს გიულენი (რეზონანსი, 22.08.2016).

სტატიამი განსაკუთრებით საყურადღებოა ერთი აბზაცი, სადაც გიულენი განმარტავს, რომ „ერდოღანი, რომელიც 2013 წლის მაისში ჩემთან შესაძლებელ შეხვედრას აფასებდა როგორც „**ციდან მოვლენილ დიდ წყალობას**“, კორუფციის სკანდალის შემდეგ კი ჩვენ მიმართ ისეთ ტერმინებს იყენებდა, როგორცაა: „სისხლის მსმელი ვამპირები“, „ვირუსები, კიბოს უკრედეები“ და სხვა (რეზონანსი, 22.08.2016).

თურქეთში 15 ივლისის ღამით დაწყებულ ამბოხებას 271 ადამიანის სიცოცხლე ემსხვერპლა. გადატრიალების მცდელობის შემდეგ თურქეთის სამართალდამცველებმა 37 500 საჯარო მოხელე და პოლიციის ოფიცერი დაითხოვეს სამსახურიდან, 21 000 მასწავლებელს შეუჩერეს ლიცენზია და 13 000-ზე მეტი ადამიანი დააკავეს. ფეთქულაჰ გიულენი, რომელიც ამჟამად

კვლავ პენსილვანიაში ცხოვრობს, თურქეთში სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის ორგანიზებაში პუტჩის ღამესვე დაადანაშაულა ოფიციალურმა ანკარამ. გულენსა და ერდოღანს შორის პაექრობა ამ ეტაპზე არმიასა და პოლიციაში გიულენის მომხრეების წმენდით დასრულდა – იმ ასი ათასობით ადამიანების გათავისუფლებით, რომლებიც მთავრობამ გიულენის მხარდამჭერად მიიჩნია.

თურქეთის მომავალი მხოლოდ და მხოლოდ დემოკრატიის კულტურის კიდევ უფრო გაღრმავებასა და ხელისუფლების მიერ ხალხისადმი ანგარიშვალდებულების პრინციპებზე გადის. არც სამხედრო გადატრიალება და არც ავტორიტარული პოლიტიკური მმართველობა არ არის ის ხაზი, რომელსაც უნდა მიჰყვეს რესპუბლიკური თურქეთი.

გამოყენებული ლიტერატურა

ე.მაკარაძე, თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 2000-2015 წლებში, თბილისი, 2016.

ფეთჰულაჰ გიულენი: „იმ შემთხვევაში, თუკი დამტკიცდა ჩემ წინააღმდეგ წაყენებული ბრალდებები. მზად ვარ თურქეთში დავბრუნდე“. გაზეთი, „რეზონანსი“, 22 აგვისტო, 2016.

ლუკა პერტია, ვინ არის ფეთულაჰ გიულენი? – მოძრაობა „ჰიზმეთი“ და დაპირისპირება ერდოღანთან. netgazeti.ge 17.08.2016. <http://netgazeti.ge/news/134831/>.

რელიგიური დაპირისპირებები საქართველოში

Religious Contradictions in the Post-Soviet Georgia

ივანე წერეთელი

ასოც. პროფ. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: vanotsereteli@gmail.com

აბსტრაქტი

პოსტსაბჭოთა საქართველოში, როდესაც თითქოს იდენტობის კრიზისის ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევები დაიძლია და ქვეყანა დასავლური განვითარების გზას დაადგა, 2010 წლიდან თავი იჩინა რელიგიურმა დაპირისპირებებმა.

ნაშრომის მიზანია აჩვენოს, რამ განაპირობა, როგორ წარიმართა და რა გამოხმაურება მოყვა მუსლიმ და მართლმადიდებელ ქართველთა შორის 2010–2016 წლებში მომხდარ დაპირისპირებებს. მიგვაჩნია, რომ წინააღმდეგობების გაჩენის ერთ-ერთი წინაპირობა საქართველოში 1989 წელს მომხდარი ეკოლოგიური კატასტროფა გახდა, რის გამოც აჭარის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ეკომიგრანტად იქცა. გადასახლებულთა უმრავლესობა მუსლიმი ქართველები იყვნენ. მათი განსახლება მართლმადიდებელი ქართველებით დასახლებულ რეგიონებში განხორციელდა. რელიგიური იდენტობის გააქტიურებასთან ერთად, თვადაპირველი მშვიდობიანი თანაარსებობა რეგულარულ დაპირისპირებებში გადაიზარდა. საინტერესოდ მიგვაჩნია შექმნილი პრობლემების განალიზება, მიზეზების დადგენა და ნახვა იმისა, თუ რამ გამოიწვია ეთნიკურ ქართველთა ერთი ჯგუფის მიერ მეორე ჯგუფის სხვად აღქმა რელიგიური განსხვავებულობის საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: იდენტობა, რელიგია, მართლმადიდებელი, მუსლიმი, პოსტ-საბჭოთა.

Abstract

In Georgia, where the most crucial challenges caused by the post-Soviet identity crisis were supposedly overcome and the country turned on the democratic way, since 2010 religious contradictions were appeared. The paper aims to present the reasons, development and attitudes towards contradictions between Orthodox and Muslim Georgians in 2010-2016. It might be said that one of the preconditions for emergence of the resistance was ecological catastrophe in Western Georgian in 1989. Due to the occasion important part of Adzharia became eco migrant. Major part of the migrants was the Georgian Muslims. They were resettled on the territory mostly resided by the Orthodox Georgians. Parallel to the reinforcement of religious identity, initial peaceful coexistence was transformed into the regular controversies.

It is interesting to analyze recent problems and explore the reasons why one group of the ethnic Georgians perceived another group as “others” on the base of religious differences.

Keywords: Identity, Religions, Orthodox, Muslims, Postsoviet.

შესავალი

ნაშრომის მიზანია აჩვენოს, როგორ წარიმართა და რა გამოხმაურება მოყვა საზოგადოებაში მუსლიმ და მართლმადიდებელ ქართველთა შორის 2010–2016 წლებში მომხდარ დაპირისპირებებს. წინამდებარე ნაშრომში განვიხილავთ ერთ–ერთ მაგალითს - ლანჩხუთის რაიონ სოფელ ნიგვზიანში მცხოვრებ მუსლიმ და ქრისტიან ქართველებს შორის წარმოქმნილ კონფლიქტს. ეს გახლავთ მუსლიმი და ქრისტიანი ქართველების პირველი დაპირისპირება. საინტერესოა, გაცხადებული სეკულარიზმის პირობებში რამ განაპირობა რელიგიური განსხვავებულობის საფუძველზე ეთნიკურ ქართველთა ერთი ჯგუფის მიერ მეორე ჯგუფის სხვად აღქმა და დაპირისპირება.

აჭარელი და გურული მოსახლეობა ერთად მშვიდობიანად და კეთილმეზობლურად ცხოვრობდა მანამ, სანამ 2010 წელს მუსლიმთა საქმომ, შემოწირულობების მეშვეობით ნიგვზიანში სახლი შეიძინა და მეორე სართულზე სამლოცველო განათავსა. ვითარება სწორედ ამ სამლოცველოს გამო დაიძაბა. ორი წლის მანძილზე მოსახლეობა მოლაპარაკებებს აწარმოებდა ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლებთან, სამუთოს, აჭარის მთავრობასა და საპატრიარქოსთან. მოლაპარაკებების შედეგად, ორი წლის თავზე ნიგვზიანში მოსახლე მუსლიმებმა ლოცვის უფლება მიიღეს. პირველად 2012 წლის 26 ოქტომბერს ბაირამის დღესასწაულზე შეიკრიბნენ. როდესაც მომლოცველებმა შესაბამისი მსახურება ჩაატარეს და კუთვნილ მანქანებში სხდებოდნენ, 150-მდე თანასოფელელმა გზა გადაუკეტა, სამლოცველოს გაუქმებისა და ლოცვის შეწყვეტისაკენ მოუწოდა. გაღიზიანება მუსლიმ მლოცველთა სიმრავლემ გამოიწვია, რომელნიც სპეციალურად დღესასწაულისათვის სხვადასხვა სოფლებიდან ჩამოვიდნენ. მოსახლეობა ერთმანეთს დაუპირისპირდა¹.

დაპირისპირების შესახებ სრული სურათის შექმნის მიზნით აუცილებელია საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული დამოკიდებულების შესწავლა და განალიზება. პირველ რიგში გაგაცნობთ ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულებას.

ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება

მუსლიმი მრევლის წარმომადგენელი www.netgazeti.ge-სთან ინტერვიუში საუბრობს სამლოცველო სახლის არსებობის აუცილებლობაზე. მისი თქმით: არ არის იმის ფუფუნება, რომ ყოველ კვირას მუსლიმებმა ბათუმის მოქმედ მეჩეთში იარონ სალოცავად. იგი ვერ ხედავს პრობლემას, თუ რატომ არ შეიძლება 21-ე საუკუნეში აღამიანებმა ილოცონ ნიგვზიანში². სიტუაციის დასტაბილურების გარანტად კი კანონს მიიჩნევს. მუსლიმებმა უნდა იცოდნენ, არის თუ არა

¹ <http://www.tabula.ge/ge/story/62977-nigvzianis-spirali>

² <http://netgazeti.ge/news/17194/>

მათი ქმედება დანაშაული და დამტკიცების შემთხვევაში, გამომდინარე მათი რწმენიდან, რომელიც მორჩილებას ქადაგებს ღმერთის, კანონისა თუ სახელმწიფოს წინაშე, მზადყოფნას გამოთქვამენ პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღებისა. დაუშვებელია მხარეთა უფლებების დარღვევა, თუმცა იგი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ლანჩხუთის რაიონ სოფელ ნიგვზიანში მუსლიმი მლოცველების უფლებები ირღვევა.

ნიგვზიანის მუსლიმი მოსახლეობა რელიგიური ნიშნით სკოლაში ბავშვების დისკრიმინაციამდე საუბრობს. „სკოლაში ხდება ბავშვების გარჩევა. თუ ბავშვი პირჯვარს არ იწერს, მას არც მაღალ ნიშანს უწერენ და თან ამცირობენ. ერთხელ მუსიკის მასწავლებელმა მეშვიდე კლასის მოსწავლეებს რუკა გაუშალა და უთხრა: ეს არის აჭარა, ეს კი – თურქეთი. წლების წინ თურქები აჭარაში შემოიჭრნენ, აჭარელი კაცები განყვიტეს, ქალები კი გააუპატიურეს და იმათი ნაბიჭვრები ხართ თქვენო. ეს ამბავი მოსწავლეებმა დამსწრესთან მოყვინ და ერთი ამბავი ატყდა. ჩვენც დავწერეთ განცხადება დირექტორის სახელზე, მაგრამ ის მასწავლებელი დღესაც სკოლაშია“¹ – ამბობს გულნაზ კახაძე.

ნიგვზიანის საჯარო სკოლის დირექტორი ამირან დობორჯინიძე გაზეთ „ბათუმელებთან“ ინტერვიუში ამბობს, რომ ამ ფაქტის შესახებ მასაც სმენია, თუმცა დეტალებზე მასთან არც მშობლებს და არც მოსწავლეებს არ უსაუბრიათ: „რაღაც-რაღაცები ჩემს ყურამდეც მოვიდა, მაგრამ ოფიციალურად რადგან არც მშობლებს მოუმართავთ და არც მოსწავლეებს უთქვამთ რაიმე, დეტალები აღარ გამომიკითხავს. შემდეგ აღარ გამწვავებულა ვითარება. მე ყოველთვის ვეუბნები ბავშვებს, თუკი იქნება რელიგიური ნიშნით რაიმე კონფლიქტი, მომმართონ. ეგ მუსიკის მასწავლებელი სოფელში იმ ადგილზე ცხოვრობს, სადაც სამლოცველოს აგება უნდათ და ერთხელ გავაფრთხილე კიდევ, რომ ამ საკითხში არ ჩარეულიყო“.

დირექტორის თქმით, რაიმე უხერხულობა რომ არ გაჩენილიყო, სკოლიდან რელიგიის გაკვეთილებიც კი ამოაღებინა. რელიგიური ნიშნით მოსწავლეების რაიმე ფორმით დისკრიმინაციას უარყოფს დირექტორის მოადგილე ნანა კვაჭაძე.

არსებული პრობლემის თაობაზე „ბათუმელები“ სოფლის მართლმადიდებელ მოსახლეობასაც ესაუბრა. მათი პოზიციები რადიკალურია და აცხადებენ, რომ ისინი სოფელში მეჩეთის არსებობას არ დაუშვებენ. ნოდარ ლლონტი წლების წინ ნიგვზიანში მახინჯაურიდან გადასახლდა. ქრისტიანულად ჯერ კიდევ კომუნისტების დროს მოინათლა. აი რას აცხადებს იგი გაზეთთან საუბრისას: „აჭარლები არიან ძირძველი ქრისტიანები და ძალით რატომ იმუსლიმებენ თავს, არ ვიცი. ესენი უნდა გაქრისტიანდნენ, რახან გურიაში ჩამოსახლდნენ, უნდა აიძულო. თუ არადა, წავიდეს, ბიძია, მის ხელოში და იყოს. შევეხვეწე – მოდი და ჯამე ამიშენე-მეთქი? ჩვენ წინააღმდეგი ვართ. კონსტიტუციაში არ წერია, რომ გურიაში ამიშენო მეჩეთი. მოვიდა ახალი მთავრობა და შეიცვლება მაგი კონსტიტუცია“².

¹ <http://netgazeti.ge/news/17194/>

² <http://netgazeti.ge/news/17194/>

იგივე სულისკვეთებისაა მეროე ქრისტიანი ადგილობრივი მკვიდრის საუბარიც. ნოდარ ღლონტის აზრით, კონფლიქტი მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოგვარდება, თუკი საჯარო სამლოცველო გაუქმდება და მუსლიმები მხოლოდ თავიანთ სახლებში „ჩემად ილოცებენ“: „ხალხი წყვეტს ამ საკითხს. ხალხია ძალა. თავი დაანებონ ერთად თავის მოყრას და მორჩება კონფლიქტი“.

ნიგვზიანის მართმადიდებელი მკვიდრთათვის ისლამი თურქებთან ასოცირდება. ერთ-ერთი ქრისტიანი ადგილობრივი მცხოვრები თურქებს თათრებს უწოდებს. იგი წინააღმდეგია მუსლიმი მრევლის სალოცავად ერთად შეკრების და თვლის, რომ უმჯობესია ყველამ საკუთარ სახლში ილოცოს ან წავიდნენ წელიწადში ერთხელ არაბეთში, რადგან მუჰამედი არაბი იყო და იქიდან განწმენდილნი დაბრუნდებიან¹.

ნიგვზიანის მკვიდრი, ჯემალ ნონიძე, რომელიც აღმსარებლობით მართმადიდებელი ქრისტიანია, თვლის, რომ სოფელმა ნიგვზიანელი მუსლიმების საერთო ლოცვა არ უნდა დაუშვას. ჯემალ ნონიძე: „ჩვენ ძალიან დიდი მეგობრობა გამოვხატეთ. თვითოეულმა ოჯახმა ნახევარი მეტრი მიწა დავეთმეთ, გავეწიეთ ძმობა და ბოლოს ისე გამოვიდა, რომ ჩვენი შევიწროვება დაიწყეს და საბოლოოდ მეჩეთის აგება მოითხოვეს.“ ჯემალ ნონიძის მეზობელია ივრის იაკობაძე: „თუ ვიქნებით ვილოცებთ, ანდა უნდა წავიდეთ. მეტი გზა არ არის. ახლაც გვითხრეს აგერ, რომ საიდანაც მოეთრიეთ იქ წაეთრიეთ და იქ ილოცეთო. მაშინ რა მოხდება მე არ ვიცი. აქ 800 კომლი ვართ უკვე, სად წავიდეთ მითხარი, ჩვენ აჭარაში წავალთ და რა მოხდება მერე?!“².

დაპირისპირებაში აქტიურად მონაწილეობდნენ სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლები. ნიგვზიანელი მართმადიდებლები ხაზგასმით აცხადებენ, რომ არ დაუშვებენ საკუთარ სოფელში მეჩეთის აშენებას. მათი არგუმენტები მეტწილად ემყარება ქრისტიანობის როლს და დანიშნულებას საქართველოს ისტორიაში. მხარეები მზად არიან დიალოგისათვის, რათა ეს საკითხი მშვიდობიანად გადაწყდეს.

პოლიტიკოსების დამოკიდებულება (ხელისუფლება)

ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტის სოფელ ნიგვზიანში მცხოვრებ ქრისტიან და მუსლიმ მოსახლეობას შორის მომხდარ დაპირისპირებაზე პოლიტიკოსებს არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება აქვთ. როგორც მოსალოდნელი იყო, ეს საკითხიც პოლიტიკური ქულების დაწერის საფუძველი გახდა. მმართველი პარტია ცდილობს პაუსუხისმგებლობა წინა ხელისუფლებას გადააბრალოს და დაპირისპირებები ხელოვნურად ინსპირირებულ პროვოკაციად მონათლოს. მმართველი პარტიის წარმომადგენლებს შორისაც ვხვდებით აზრთა სხვადასხვაობას. ადამიანის უფლებათა დაცვის კომიტეტის თავმჯდომარე პარლამენტში ეკა ბესელია უშუალოდ იმყოფებოდა დაპირისპირების ადგილზე სადაც განაცხადა:

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=nHRfHClzth8>

² http://www.amerikiskhma.com/content/georgia_church_muslims/1539426.html

„ხელოვნურად ნურავინ ნუ ცდილობს, რომ რელიგიურ ნიადაგზე ხდებოდა კონფლიქტი. აქ შეიძლება იყოს განსხვავებული მოსაზრებები, მაგრამ ყველაფერი ხდება ძალიან კორექტულად. სხვადასხვა მოსაზრებებია და რაღაცა საკითხებზე ხდება შეთანხმება, იმიტომ, რომ ერთი სოფელია, ძალიან მგრძობიარე თემა რელიგიური თემა, ჩვენ პატივს ვცემთ ყველა რელიგიას. შემწყნარებელია საერთოდ ქართველი კაცი და არასოდეს არ ჰქონია მართლმადიდებელს ომი და ქიშპი სხვა რელიგიასთან. საჭიროა დაჯდომა და დალაპარაკება, რომ ერთის უფლების დაცვამ არ გამოიწვიოს მეორეს უფლების დარღვევა. ორივე მხარის უფლება უნდა იყოს დაცული. ეს ბალანსი უნდა დავიცვათ. აქ ისეთი არაფერი არ ხდება, რომ ქვეყანა ინგრევა. ისეთი სურათი არ უნდა შევქმნათ, რომ დაეტაკნენ სოფელში ოჯახები ერთმანეთს. უბრალოდ არის განსხვავებული მოსაზრებები.¹“ ეკა ბესელია კონფლიქტის გადაჭრის გზად დიალოგს ხელდას.

პარლამენტის ყოფილი ვიცე-სპიკერი მურმან ღუმბაძე ნიგეზიანის მართლმადიდებელ და მუსლიმ მოსახლეობას მოუწოდებს, ხელოვნურ პროვოკაციებს არ წამოეგონ. როგორც ღუმბაძემ ჟურნალისტებს განუცხადა, მხარეებს შორის ვითარება ხელოვნურად დაიძაბა და სოფელში დაპირისპირებას ხელს ძველი ხელისუფლება უწყობს.

"დაძაბულობა ხელოვნურია და ეს ამკარად ჩანს. საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით, ვისაც უნდა ლოცვა, ილოცვებს და მას ამაში ხელს არავინ შეუშლის. თუმცა ამავე დროს ნებისმიერ ადამიანს საზოგადოებრივი აზრის გათვალისწინება მოუწევს, სიტუაციის დარეგულირების ერთადერთი წამალი მოლაპარაკებები და სიყვარულია. ვფიქრობ, რომ ეს საკითხი უახლოეს დღეებში ამოიწურება. მხარეებს მოვუწოდებ, ხელოვნურ პროვოკაციებს არ წამოეგონ", - განუცხადა ღუმბაძემ ჟურნალისტებს². 5 ნოემბრისთვის მურმან ღუმბაძე მეჩეთის აშენების შესახებ ინფორმაციას არ ფლობდა. თუმცა მოგვიანებით, რამდენიმე დღის შემდეგ გავრცელდა მისი კომენტარი: „არ დაიშვება გურიაში მეჩეთის აშენება, რადგან მას აშენებს თურქეთის მოქალაქე და ეწევა რელიგიურ პროზელტიზმს.“

იუსტიციის მინისტრი თეა წულუკიანი საზოგადოებრივი მაუწყებლის პირდაპირ ეთერში, დავით პაიჭაძის გადაცემაში „დიალოგი“ შეეხი ნიგეზიანის თემას და განაცხადა, რომ ამ კონფლიქტის მოგვარება დიდწილად შსს-ს დამსახურებაა.

“რაჟ შეეხება შეთანხმებას, მე არ ვთვლი, რომ ის ადამიანები, ვინც ილოცვებს სხვაგან და მაინცდამაინც იქ არ ჩამოვა, ირღვევა მათი აღმსარებლობის თავისუფლება, იმიტომ რომ შეთანხმების პირობებში შემოწმდა ის, მათ შეეძლოთ თუ არა, რომ ელოცათ სხვაგან, ისე, რომ აქ არ ჩამოსულიყვნენ და ამას არ გამოეწვია ადგილობრივ დონეზე დაძაბულობა. იმიტომ მე ვერ ვხვდები, სად არის რელიგიური თავისუფლების ხელყოფა ასეთ შემთხვევაში.“

წულუკიანი ამბობს რომ კონფლიქტი ინსპირირებული იყო გარედან და სახელმწიფო აუცილებლად გამოიძიებს მას³.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=aDSttVcvi4>

² <http://www.interpressnews.ge/ge/politika/219600-murman-dumbadze-nigvzianis-mosakhleobas-moutsodebs-khelovnur-provokaciebs-ar-tsamoegon.html?ar>

³ <http://www.tabula.ge/ge/story/63403-tea-tsulukiani-umravlesobis-uflebebi-irghveoda>

განსხვავებული მოსაზრება აქვს ოპოზიციას. ისინი მმართველი პარტიის წარმომადგენლებს უმოქმედობაში ადანაშაულებენ და მოუწოდებენ ფრთხილი განცხადებების გაკეთებისკენ, რადგან სწორედ მათი განცხადებები შეიძლება გახდეს ტონის მიმცემი დაპირისპირებისათვის. საქართველოს მაშინდელმა პრეზიდენტმა მიხეილ სააკაშვილმა ხელისუფლებას მეტი სიფხობისაკენ და პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღებისაკენ მოუწოდა, საპასუხოდ კი ეკა ბესელიამ დაპირისპირების გაღვივებაში ნაციონალური მოძრაობა დაადანაშაულა.

ნაციონალური მოძრაობის ერთ-ერთმა დეპუტატმა, იმდროინდელმა პარლამენტის ვიცე-სპიკერმა ჩიორა თაქთაქიშვილმა განაცხადა, რომ შესაძლოა, მურმან ღუმბაძის განცხადება გამხდარიყო ტონის მიმცემი ნივთიანის დაპირისპირებისა.

საინტერესოა ადგილობრივი თვითმმართველობის პოზიცია რომელიც ინდივიდუალური პოზიციიდან არის ნაკარნახევი და არა სახელმწიფო ინტერესებიდან. ნივთიანის გამგებელი ირაკლი გუჯაბიძე ამბობს, რომ ხალხი უმრავლესობას დაუჭერს მხარს. იყო მოსაზრება, რომ ნაციონალური მოძრაობა დაპირდა მათ მეჩეთის აშენებას წინასაარჩევნოდ. ის ამბობს, რომ არ შეიძლება ამ ყველაფრის პოლიტიზირება და რომ მისი პიროვნული დამოკიდებულებით არ არის მიზანშეწონილი ნივთიანში სხვა სოფლებიდან იარონ სალოცავად. ნივთიანში იმყოფებოდა რაიონის გამგებლის მოვალეობის შემსრულებელი კახაბერ ასკურავა. მასთან საუბარში აშკარად დაფიქსირდა ის ფაქტი, რომ ხდებოდა მომხდარის პოლიტიზირება. მოსახლეობის მხრიდან გაისმა ბრალდებები ნაციონალური მოძრაობის მიმართულებით. მათი თქმით, დღევანდელი ოპოზიციის ლიდერები ხმების სანაცვლოდ მუსლიმ ქართველებს ნივთიანში მეჩეთის აშენებას დაპირდნენ, რასაც კახაბერ ასკურავა უარყოფს და მხარეებს მოუწოდებს გაანალიზონ საკითხის სირთულე და მოერიდონ მსგავსი ტიპის განცხადებების გაკეთებას გამწვავების თავიდან ასაცილებლად¹.

სასულიერო პირები

კონფლიქტის მსვლელობაში დიდი როლი ითამაშეს სასულიერო პირებმა. შემთხვევის ადგილზე ჩავიდა სრულიად საქართველოს მეთთი ჯემალ შასქსაძე. ადგილობრივმა მოსახლეობამ მას გზა გადაუკეტა და სამლოცველოში შესვლის უფლება არ მისცა. ჯემალ შასქსაძე აცხადებს, რომ ამ ეტაპზე არ იგეგმებოდა მეჩეთის მშენებლობა და თუ ამის საჭიროება შეიქმნება, მუსლიმი მრევლი სპეციალური განცხადებით მიმართავს შესაბამის უწყებებს. ჯემალ შასქსაძე თვლის, რომ მნიშვნელოვანია საკითხი მშვიდობიანად გადაწყდეს, რადგან საქართველოს აქვს ორი კონფლიქტი და გამწვავებას ნეგატიური შედეგები მოჰყვება².

¹ http://www.gurianews.com/_/left_wide/21070_74_ka/axali_Tavmjdomare_pirveli_Sefasebebi_da_xmauriani_sxdoma.html

² http://www.for.ge/view.php?for_id=18341&cat=3

მართმადიდებელი ეკლესიის პოზიციას ნიგვზიანის დაპირისპირებასთან დაკავშირებით აფიქსირებდა არქიმანდრიტი საბა ულენტი.

„რამდენიც უნდა იმდენი ილოცონ, მაგრამ ამას არ უნდა მიეცეს მასიური სახე, როგორც ახლა აქვს მას. ჩვენ რამოდენიმე წელიწადია ვებრძვით ამას. 8-9 წელიწადია, რაც ეს ყველაფერი მიმდინარეობს აქ. აქამდე ამათ არ ჰქონდათ ამის საშუალება. ერთ პატარა მინურ სახლში ცხოვრობდნენ. ეს უკვე უზარმაზარი სახლი გამოუჩნდათ. უყიდეს მათ ეს სახლი და დაუფინანსეს. მე დარწმუნებული ვარ, თუკი ამდენი შეძლეს მალე აქ ერთ უზარმაზარ ჯამეს მივიღებთ, მათ სამლოცველოს.¹“

სასულიერო პირები აცხადებენ, რომ თურქეთი საქართველოში საკუთარი გავლენის გაძლიერებას ცდილობს და ამ პროცესებში საქართველოს ხელისუფლება უნდა ჩაერიოს. სასულიერო პირებს შორის გაიმართა რამოდენიმე შეხვედრა, რის შემდეგაც მხარეებმა კომენტარები გააკეთეს. არქიმანდრიტის თქმით მუსლიმებს მოსაფიქრებლად მიეცათ ერთი კვირა და იმედს გამოთქვამს, რომ ისინი ყველასათვის „სასურველ“ გადანყვეტილებას მიიღებენ.

სოციალურ ქსელებში გამოქვეყნებული კომენტარები

კვლევის სტრუქტურიდან გამომდინარე, საინტერესოა არა მხოლოდ დაპირისპირების მონაწილეთა, არამედ ზოგადად, ქართული საზოგადოების აზრი. ამ მხრივ, ყველაზე ობიექტური ვიდეო პორტალებზე განთავსებული კომენტარებია, მართალია, იგი არ გამოდგება საერთო სურათის შესაფასებლად, იქიდან გამომდინარე, რომ კომენტარებს ძირითადად რადიკალური განწყობების მქონე ადამიანები წერენ, თუმცა, ინფორმაციული თვალსაზრისით საკმაოდ საყურადსაღებოა.

მკვეთრად რადიკალური:

„როცა კანონზე და ადამიანის უფლებებზე საუბრობთ, ჯერ მოდით გაიგეთ რა არის მაჰმადიანობა. ეგ ის რელიგიაა, სადაც ადამიანს სიკვდილით დასჯა ეკუთვნის თუ ის მაჰმადიანობას მიატოვებს. აღარ ჩამოვთვლი სხვა სიმახინჯეებს, რითიც ის არის გაჯერებული. ასე რომ პირდაპირ წინააღმდეგობაში მოდის ადამიანის უფლებებთან. პოტენციურად ყველა მაჰმადიანი მკველელია. ვიმეორებ, პოტენციურად! რა თქმა უნდა, ბევრი მაჰმადიანისთვის მიუღებელია ეგ სიმახინჯე, მაგრამ ფაქტი ისაა, რომ ეგ რელიგია ქადაგებს ადამიანის მკველლობას.“

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=BooFrPXeOho>

მკვეთრად რადიკალური:

„მუსლიმები ვერასოდეს ვერ იქნებით ქართველები. იყავით მუსლიმები ვისაც გინდათ, მაგრამ ქართველები და მუსლიმები ერთდროულად ვერ იქნებით. აღმაშენებელი მეჩეთში რომ ლოცულობდა მოგონილია ეგ. მეჩეთში სიარული ლოცვას არ ნიშნავს. ნუ ამახინჯებთ საქართველოს ისტორიას“

მკვეთრად რადიკალური:

„ვისაც მეჩეთი უნდა წავიდეს და თურქეთში ილოცოს! ქართველებს ჩვენს ქვეყანაში მეჩეთი არ გვჭირდება! ქართველები ეკლესიაში დადვივართ და არა მეჩეთში! მეჩეთში თათრები დადიან!“

მკვეთრად რადიკალი:

„ძმაო იყავი იმ რელიგიის მიმდევარი რაც გინდა, მაგრამ ერთდროულად მუსლიმი და ქართველი არა! ან ერთი უნდა იყო ან მეორე. ერთდროულად გამორიცხულია! მუსლიმები საქართველოს მტრები იყვნენ ყოველთვის, ხანძთა, ტბეთი, ბანა გაანადგურეს და ლანჩხუთში რომ კაცი მეჩეთს ააშენებ ქართველი არ უნდა გერქვას. უფალმა ავიხილოს გონება.“

რადიკალი მართლმადიდებელი:

„თათრები წაერთიანეთ“ თურქეთში და იქ ილოცეთ მეჩეთში, ქართულ მიწაზე თათრების სალოცავები არ იქნება. ვინც რამდენი არ უნდა იგინოს, საქართველო ყოველთვის იყო და იქნება ქართველების, ანუ ქრისტიანების! თათრებს კი გაგაძევებთ აქედან. რა გინდათ საერთოდ საქართველოში, თქვენი დამპალი ისლამი გინდა გაავრცელოთ? მისამართი შეგეშალათ ნაბიჯვრებო! თქვენ სისხლსაც დავლევ თუ საჭირო გახდება!“

რადიკალი:

„აჭარა ოდიტგანვე იყო ქრისტიანობის შეურყეველი ბურჯი და ერთგული მეციხოვნე. სწორედ დიდაჭარით შემოვიდა საქართველოში წმინდა ანდრია პირველწოდებული და იქ იქადაგა პირველად სახარება. ქრისტესთვის მოწამეობრივად აღსრულებული წმინდა მატათა მოციქულიც აჭარის მიწაში მიიბარა. იგი გონიოშია დაკრძალული“

აჭარელი ქრისტიანი:

„აჭარელი ვარ და თანაც ქრისტიანი, მაგრამ სხვა რელიგიასაც ვცემ პატივს და პრობლემას ვერ ვხედავ იმაში, რომ სამლოცველო ააშენონ მათი მრევლისთვის და იქ ილოცონ, შენ ვერ განსჯი მას ქართველი იქნება ის თუ

არა. ის ქართველად დაიბადა და ვისაც უნდა იმას იწამებს, უფალმა ავიხილოს გონებაო, შენ გაქვს გონება ასახელი, სხვა რელიგიებსაც პატივი რომ უნდა სცე მაგის შესახებ არაფერი გსმენია?!”

აჭარელი მუსლიმი:

„ესეგი შენ ფიქრობ რომ აჭარლები ქართველები არ ვართ?! ან შენნაირად ბევრი რომ ფიქრობდეს... აჭარაც დამოუკიდებელი იქნებოდა როგორც აფხაზეთი და ოსეთი, მაგრამ ჩვენ ქართველები ვართ... მუსლიმანი ქართველები... ალბათ, მაშინ როცა აჭარელებმა ქრისტიანობა მივიღეთ და დანარჩენი ქართველები კერპთაყვანისცემლები იყვნენ, ანალოგიური პრობლემები გვქონდა... ღმერთმა დალოცოს საქართველო“

ტოლერანტი-შემწყნარებელი:

„ვააახ ვინ არიან ეს შეუგნებელი და გაუნათლებელი ხალხი, როგორ შეიძლება ასეთი რაღაც. რელიგიის თავისუფლებას ზღუდავენ! არ შეიძლება 21-ე საუკუნეში ასეთი რაღაც. ეს ხალხი არ არის, ეს ბრბოა!“

დასკვნა

ნაშრომის მიზანი არ იყო მყარი დასკვნების გაკეთება და საკითხის ამომწურავად გაანალიზება. კვლევის ამ ეტაპზე ჩვენ გვინდოდა აღგვედგინა სურათი არსებული პრობლემის შესახებ. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჯერ კიდევ XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში უკვე მოგვარებული პრობლემები, ანუ ის რომ ქართველთა ჩვენ ჯგუფის განსაზღვრისას რელიგია როგორც იდენტობის მარკერი უკანა პლანზე გადავიდა, ილიამ და თერგდალეულებმა, ორვიე რელიგიის წარმომადგენელმა ქართველმა ინტექტუალებმა ჯერ კიდევ 19 საუკუნეში გადანყვიტეს და მოაგვარეს ეს პრობლემა, რომ რელიგია ეთნიკურ მიკუთვნებულობას არ განსაზღვრავს, ეს დამოუკიდებულება მკაფიოდ აისახა შემდგომში საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის კონსტიტუციაში. თუმცა სამწუხაროდ 21 საუკუნეში, გაცხადებული სეკულარიზმისა და სამოქალაქო ნაციონალიზმისაკენ სწრაფვის პერიოდში რელიგიური სახის დაპირისპირებები ნამდვილად ხდება ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების წინაღობა და საფრთხე.

გამოყენებული ლიტერატურა

სეკულარიზმის კრიზისი და ლოიალობა დომინანტი ჯგუფის მიმართ. ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი (EMC). 2013.

რელიგიური დისკრიმინაციისა და კონსტიტუციური სეკულარიზმის კვლევა საქართველოში. ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი (TDI). თბილისი, 2014.

ელექტრონული რესურსები

<http://www.tabula.ge/ge/tv/religion/90980-lasha-baqradze-sabchota-kavshiri-da-religia>

<https://www.youtube.com/watch?v=nHRfHClzth8>

<http://netgazeti.ge/news/17194/>

<https://www.youtube.com/watch?v=aDSttVcvi4>

<http://netgazeti.ge/news/17248/>

<http://news.ge/ge/news/story/35943-nigvzianis-mosakhleebi-sasuliero-pirebis-khelim-dzghvanelobit-moqmedeben>

https://www.youtube.com/watch?v=L0h2m__6TUU

<https://www.youtube.com/watch?v=BooFrPXeOho>

<http://www.ick.ge/articles/14431-i.html>

<http://ick.ge/articles/14818--video.html>

<https://tdigeorgia.wordpress.com/2014/10/31/%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%A4%E1%83%94%E1%83%9A-%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%AE%E1%83%94%E1%83%A8%E1%83%98-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%A3/>

¹ უკანასკნელად გადამოწმებულია 2016 წლის 25 სექტემბერს

ქართულ-თურქული ურთიერთობები სოფლების წუნარისა და წარის მოსახლეობა 1728 წლის ოსმალური აღწერის მიხედვით

Georgian-Turkish Relations: Population of Tsunari and Tsari Villages
Based on 1728 Year Ottoman Census

ნიკოლოზ ოთინაშვილი

ასოც. პროფ. გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: lia_pavliashvili@mail.ru

აბსტრაქტი

სოფელი წუნარი მდებარეობს ქალაქ ცხინვალისა და დასავლეთით ცხრა კილომეტრის დაშორებით მდინარე დვანის ფრონეს აუზში, მის მარცხენა მხარეს. მეთვრამეტე საუკუნის ცნობილი ქართველი სწავლულების ვახუშტი და იოანე ბაგრატიონების თხზულებებში „საქართველოს გეოგრაფია“ და „ქართლ-კახეთის აღწერა“ დასახელებულია წუნარის გუმბათოვანი ტაძარი და სოფელი, როგორც „მოსახლე“.

დღეს უკვე ნასოფლარი წარი ლოკალიზდება წუნარიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით ორი კილომეტრის დაცილებით, დვანის ფრონეს მარცხენა შენაკად მტილიანას ხეობაში, სადაც იდგა საკულტო ნაგებობა, რომელიც დღეს დანგრეულია და ძვირფასი მოჩუქურთმებული ქვები მიმოფანტულია, ზოგი კი პატარა სოფელ ხოლში მცხოვრებ რამდენიმე მოსახლეს თავის ეზოებში აქვთ შეტანილი.

თურქული წყაროებიდან მნიშვნელოვანია 1728 წლის თბილისის ვილაიეთის ვრცელი დავთარი, რომელიც ხსენებული ეპოქის პირველხარისხიანი დოკუმენტია, რომელშიც ვცნობით მეთვრამეტე საუკუნის ოცი-ოცდაათიანი წლების თურქული და ქართული ისტორიის მთელი რიგი საკითხების წყებას, რომელიც დღეს ასე საჭიროა ორივე მხარისათვის. „აღწერაში“ არის ცნობები სავადასახადო სისტემის, მოსახლეობის, სოციალური მდგომარეობისა და სხვათა შესახებ. თურქული აღწერის მასალები ქართულ ენაზე დაიბეჭდა 2009 წელს სათაურით „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, წიგნი I, ოსმალური ტექსტი

Abstract

Tsunari village is located on the West side nine kilometers from Tskhinvali town on the left bank of Dvanis Frone River. Eighteenth century prominent Georgian scientists Vakhushti and Ioane Bagrationi in their works entitled „Geography of Georgia“ and „Description of Kartl-Kakheti Region“ mention a dome-shaped church and a village that was „populous“.

Currently, a site of ruins entitled Tsari is localized two kilometers North-East from the village of Tsunari, on the left tributary of Dvanis Frone River, in the Mtiliani ravine where the house of worship was situated. Currently, the church building is ruined and embossed stones are scattered some of which were taken by the inhabitants of the Khodi village to their home yards.

Turkish source called Big Daftar (Registry) of the Tbilisi Vilayet (Region) of 1728 is a primary document of the mentioned era by means of which one learns the whole range of topics relevant in 1720-30 years' time period in the history of Turkey and Georgia that is so important to know for both sides. In the above mentioned description of the region there is an information given regarding aspects such as taxation system, demography, social positions of inhabitants etc. Georgian translation of the original Turkish text was published in 2009 under the title „1728 Big Daftar (Registry) of the Tbilisi Vilayet (Region)“, volume I, a translation from Ottoman Turkish into Georgian, with introduction, research part and facsimile. The work was prepared by acad. Sergi Djikia and prof. Nodar Shengelia.

Totally, more than 150 villages in the Kart-Kakheti region were described in the registry. Majority of those villages were a property of Ami-

ქართული თარგმანით, შესავლით, გამოკვლევისათა და ფაქსიმილურებით გამოსაცემად მოამზადეს აკად. სერგი ჯიქიამ და პროფ. ნოდარ შენგელიამ.

სულ ქართლის რეგიონში აღწერილია ასორმოცდაათზე მეტი სოფელი, რომელთა დიდი ნაწილი თავად ამილახვრებს ეკუთვნოდა. აღწერის ტექსტში ასეთი სათაურია ზემო ქართლის ყველა სოფლის დასახელებისას „ექვემდებარება ამილახვარს“. აქ ნაგულისხმევია ცნობილი ფეოდალი და მაგნატი გივი ამილახვარი, რომელიც ხსენებულ დროს ქართლის ვეჭილია და თურქული ორიენტაციისა იყო. მას თურქები ესმარებოდნენ ირანელების წინააღმდეგ ბრძოლაში იარაღით, სურსათითა და ჯოჯახალი ძალით.

სოფელ წუნარში იმ დროს ცხოვრობდა ოცდათხუთმეტი კომლი, წარში - ოცდაათი, ორივე სოფელი ეთნიკურად ქართული იყო. „აღწერაში“ წარმოდგენილია ორივე სოფლის საკუთარი სახელები, რომლებიც სხვადასხვა ფორმით არის ვადმოცემული და თურქული ენა კარგად ასახავს იმ ეპოქის ქართული ენის ძირითად მახასიათებლებს.

საკუთარი სახელები ბოლოვდება როგორც - ა ხმოვანზე ისე - ია დაბოლოებით, ასევე როგორც თანხმოვანზე ისე ხმოვანზე. მამის სახელები ძირითადად მიცემით ბრუნვაშია და განსაზღვრავს თუ ვისი შვილია ესა თუ ის პიროვნება.

სოფლები წუნარი და წარი გამჭვირვალე ქართული ტოპონიმებია, რომლებიც ჩვენს დრომდე შემორჩა ქართულ ტოპონიმშიკას.

საკვანძო სიტყვები: სოფელი წუნარი, სოფელი წარი, 1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი.

lakhvari noble family. All villages of the upper Kartli region are mentioned as follows: „Property of Amilakhvari Family“. A historical person mentioned here is a landlord and a baron Givi Amilakhvari who was of a Turkish orientation. He was supported by the Turks with arms, provisions and manpower against Iranians.

During the mentioned time period 35 household were living in the Tsunari village, in Tsari village their number was 30, both of them ethnically Georgian. In the registry names of both villages are given that are expressed in a different form as the Turkish Language source expresses the peculiarities of the mentioned time periods Georgian Language in an effective manner. Proper names end with -ა (-a) sonant as well as with -ია (-ia) suffix. Father names are generally in a dative case and determines whose son a particular person is.

Tsunari and Tsari village are Georgian toponyms that are preserved until now.

Keywords: Tsunari village, Tsari village, „1728 Big Daftar of the Tbilisi Vilayet“

შესავალი

სოფელი წუნარი მდებარეობს ქალაქ ცხინვალის დასავლეთით ცხრა კილომეტრის დაშორებით, იგი მდინარე დვანის ფრონეს აუზშია. მეთვრამეტე საუკუნის ცნობილი სწავლული ვახუშტი ბაგრატიონი თავის თხზულებაში აღნიშნავს: „ამ ხევს ზეით ერთვის ამ წყალს ხევი წუნარისა. წუნარს არს ეკლესია გუნბათიანი, აწ უქმი“ (ბაგრატიონი ვ., გვ. 81). მეცნიერს სოფელი დატანილი აქვს თავის მიერ შედგენილ რუკაზე საკულრო ნაგებობის აღმნიშვნელი ნიშნით დვანის ფრონეს მარცხენა შენაკად მტილიანას წყლის მარცხენა მხარეს და

სოფელი ტაძრით დღესაც ლოკალიზდება. ზემოხსენებულ ნაშრომს დართული სოფლების სიაში მდინარე დვანის წყალზე მეთაე ნომრად აღნიშნულია სოფელი წუნარი (გვ. 208).

იოანე ბაგრატიონი თავის ნაშრომში დვანის წყალზე ასახელებს სოფელ წუნარს, როგორც მოსახლეს (ბაგრატიონი ი. გვ. 42).

დღეს უკვე ნასოფლარი წარი მდებარეობს წუნარიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით ორი კილომეტრის დაცილებით და სოფლის სავარგულები წუნარისა და სოფელ ხოდის მოსახლეობაში იყო განაწილებული. სოფლებიდან მიგრირებული და დაბალ ზონაში ჩამოსული მოსახლეობა ადასტურებს, რომ წუნარში ცხოვრობდნენ მამისაშვილები, მჭედლიძეები, ხოლო წარში ბელეღურები და ჯოხაძეები.

რაც შეეხება თურქულ წყაროებს 1728 წლის თბილისის ვილაიეთის ვრცელი დავთარი ერთ-ერთი პირველხარისხოვანი დოკუმენტია, რომელშიც ვეცნობით მეფრამეტე საუკუნის ოცი-ოცდაათიანი წლების თურქულსა და ქართულ სამყაროს.

აქ არის ცნობები სავადასახადო სისტემის შესახებ, მოსახლეობის ეთნიკურობაზე, სოციალურ მდგომარეობასა და სხვა საკითხებზე. თურქული აღწერის მასალები დაიბეჭდა 2009 წელს სათაურით „1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, წიგნი I, ოსმალური ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავლით, გამოკვლევითა და ფაქსიმილეებით გამოსაცემად მოამზადეს აკად. სერგი ჯიქიამ და პროფ. ნოდარ შენგელიამ.

სულ ქართლის რეგიონში აღწერილია ასორმოცდაათზე მეტი სოფელი, რომელთა დიდი ნაწილი თავად ამილახვრებს ეკუთვნოდა. ტექსტში ასეთი სათაურია სოფლების დასახელებისას „ეჭვემდებარება ამილახვარს“. აქ ნაგულისხმევია გივი ამილახვარი, რომელიც იმ დროს თურქული ორიენტაციისა იყო.

სოფელ წუნარში იმ დროს ცხოვრობდა ოცდათხუთმეტი კომლი, ხოლო წარში ოცდაათი, ორივე სოფელი ეთნიკურად ქართული იყო. ორივე სოფელში მეურნეობის სხვადასხვა დარგი იყო განვითარებული და ჩამოთვლილია სხვადასხვა გადასახადები, რომლებიც სოფლებზე იყო შეწერილი. ესენია ხორბალზე 180 ქილა, ქერი 90 ქილა, ჭვავი 40 ქილა, ფეტვი 60, ასევე გადასახადი ვენახზე, ერბოზე, სკაზე, ცხვარზე, ღორზე და სხვა. ჩამოთვლილია ის პირები, ვისაც უნდა გადაეხადა, ოღონდ ოსმალური წესით მხოლოდ საკუთარი სახელებია აღწერილი, რომლებიც კომლის უფროსები იყვნენ. ასევე მოცემულია ვინ ვისი შვილია, ძმა ან ბიძაა.

„აღწერაში“ წარმოდგენილი ორივე სოფლის საკუთარი სახელები სხვადასხვა ფორმით არის გადმოცემული და თურქული ენა კარგად ასახავს იმ საუკუნის ქართული ენის მახასიათებლებს. მთელი რიგი საკუთარი სახელები დაბოლოებულია -ა ხმოვანზე, რომელიც ფუძისეულია: თამაზა, იოსება, ბაბუნა, ბასილა, ბერუკა, ზაქარა, ალხაზა, დათუნა, ნათა, მასრურსა...

-ა სუფიქსი ძველსა და ახალ ქართულში პროდუქტიულობით გამოირჩევა. მისი ძირითადი ფუნქციაა კნინობითობის, ქონების, მსგავსების, დახასიათების, დაკონკრეტების წარმოება. როგორც სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნულია

ძველ ქართულში ასეთი სახელები ბოლოთანხმოვნინანი იყვნენ და მათ ფუძეს დროთა განმავლობაში დაერთო -ა სუფიქსი და ბოლოხმოვნინანებად იქცნენ (მანჯგალაძე ა., გვ. 171). აღნიშნული გამოკვლევა გასაზიარებელია რადგან -ა ხმოვნის გარეშეც გვხვდება საკუთარი სახელები ფუძის სახით: მახარებელ, რევაზ, სიმონ, ოთარ, ფარემუზ.

საკუთარი სახელები სხვადასხვა ფორმით არის წარმოდგენილი და ფონეტიკურად სახეშეცვლილია, ეს ვარიანტები ტრადიციით უნდა იყოს შეპირობებული, რადგან ფონეტიკური სისტემა ადვილად არ იცვლება და ვარიანტები ახალი მნიშვნელობით არის დადასტურებული. მაგალთად: გიორგი - იორგი, ბასილ - ბასილა, თამაზ - თამაზა, ბერი - ბერუკა, კაზარა - კაზანა, გოკია - კოკია...

ორივე სოფელში საკუთარ სახელებზე -ია სუფიქსის დართვისას სახელები ემოციურ ელფერს იძენს: სეხნია, ქრისტესია, ონია, დარჩია, ბასია...

ენით დაბოლოებული საკუთარი სახელების დარქმევა დაკავშირებულია ქრისტიანობის გავრცელებასთან და ქრისტეს სახელთან. ასეთი ფორმით სახელები ორივე სოფელში არის წარმოდგენილი: თედორე, ივანე, ჰავლე, ფილაპე, იასე, რომლებიც ორ და და სამჯერ არის აღწერებში გამოვლენილი.

გვხვდება -ი ბოლოვიდურიანი სახელები, რომლებიც ხმოვანფუძიანებია და ნასესხებია ბერძნულიდან. მაგალითები:

გიორგი ძე თევდორესი

გიორგი ძმა ივანესი

გიორგი ძე იოსებასი

გიორგი ძმა ბერუკასი

გიორგი ძე ნათასი

დიდი გავრცელებულობით გამოირჩევა თანხმოვანფუძიანი სახელები:

რევაზ ძე თამაზასი

სიმონ ძე ზაქარასი

ბერი ძე შალვასი

ბერი ძე ბაბუნასი

ბერი ძე თამაზასი

ოთარ ძე ბერისა

აღწერებში წარმოდგენილ საკუთარ სახელებს ხმოვანფუძიან და თანხმოვანფუძიანებს დართული აქვთ მამის სახელები მიცემით ბრუნვაში და განსაზღვრავს თუ ვისი შვილია ესა თუ ის პიროვნება და მამის სახელი გავრცობილია:

ბასილა ძე თანდილასი

აღდგომელა ძე ზათუნასი

რევაზ ძე თამაზასი

ქრისტესია ძე შალვასი

ზაქარა ძე დათუნასი

ბასილა ძე ოთარასი

საკუთარ სახელს ასევე ერთვის კუთვნილებითი ნაცვალსახელი მისი, რომელიც განსაზღვრავს თუ როგორი ნათესავია საკუთარი სახელით მოცემული პირი:

ბაბუნა ძე მისი

ბერი ძე მისი

შიო ძმა მისი

ფილიპი ძმა მისი

სეხნია ძმა მისი

კოკია ძმა მისი

ფუძის სახით მოცემულ სახელებს როცა მამის სახელი ერთვის ნათესაობით ბრუნვის ფორმით იგი გავრცობილია -ა ხმოვნით:

თამაზა ძე გიორგისა

ჯათუნა ძე ბერისა

კოზმა ძე ბაბუნისა

ბასილა ძე გიორგისა

გიორგი ძე ბერისა

მაგალითებიდან ასევე ჩანს, რომ საკუთარ სახელებს მამის სახელების დართვისას მოუღის -ი ხმოვანი:

ივანე ძე ივანესი

სარკიზა ძე თედორესი

გიორგი ძმა ივანესი

გეოგრაფიული სახელი წუნარი გამჭვირვალე ქართული ტოპონიმი და მას ორგვარი ასხნა აქვს. ხალხური ეტიმოლოგიის მიხედვით სოფელში არსებული მეთორმეტე საუკუნის გუმბათოვანი ტაძარი და განსაკუთრებით მისი გუმბათი დაწუნებული ყოფილა ქართველი მეფის მიერ ასეთი ტერმინით „დაწუნებულ არს“ და აქედან მივიღეთ ტოპონიმი წუნარი. მეორე ვერსიით ეს სახელი წარმომდგარი უნდა იყოს ეკალ-მცენარე წარის მიხედვით, რომელიც ამ სოფლის მიდამოებში ხარობს. სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართულში“ „წუნი“ განმარტებულია, როგორც წუნების ნაწილი „დასაწუნი რამე“ (ორბელიანი ს.ს. გვ. 388).

მეორე ტოპონიმი წარი ზმნურ ტოპონიმად მიგვაჩნია და ზემოხსენებულ ლექსიკონში მისი განმარტება ასეთია „წარე - წადი“ და ასეთი ტიპის სახელები რეგიონში საკმაოდ მოიპოვება.

2013 წელს ქალაქ ვლადიკავკაზში დაიბეჭდა „Осетинская этнографическая энциклопедия“, რომლის მთავარი რედაქტორია ლუდვიგ ჩიბიროვი. აქ შეტანილია ისეთი საკითხები, რომლებსაც ეთნოგრაფიასთან არავითარი კავშირი არა აქვთ. აქ თითქმის ყველაფერი ტენდენციურად არის განხილული, მათ შორის ოსების მიგრაცია, რომელიც ძალზეა დაძველებული და ირანული

ტომი აბორიგენებადაა გამოცხადებული. ქართული კულტურის ძეგლები ოსურადაა გამოცხადებული, მათ შორის წუნარის ღვთისმშობლის ტაძარი და სოფელი წუნარი. ვითომ დვალეთიდან გადმოსახლებულმა ოსებმა მეთვრამეტე საუკუნის ბოლოს ამ სოფელს დაარქვეს „წუს ნარი“ ე.ი. პატარა ნარი. კარგი იქნებოდა ენციკლოპედიის ავტორებს რომ იოანე ბაგრატიონის ზემოხსენებული ნაშრომი გამოეყენებინათ და ნახავდნენ, რომ XIX საუკუნის 30-იან წლებამდე წუნარში ქართველობა ცხოვრობდა.

1728 წლის „თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი“ ერთ-ერთი პირველხარისხოვანი წყაროა აღმოსავლეთ საქართველოს მთელი რიგი საკითხების შესასწავლად. მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ისტორიული, ლინგვისტური, ონომასტიკური, ისტორიული გეოგრაფიის საკითხების შესასწავლად. ამ დროისათვის ქართლში უმეფობის ხანაა და მთელი ტომების სათარეშოდ იყო გადაქცეული. სწორედ ეს არის მიზეზი, რომ მრავალი დოკუმენტი დაიკარგა და ამიტომ თურქული მასალა ყოველთვის იქნება წარმატებული კვლევის ობიექტი.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბაგრატიონი ვ. საქართველოს გეოგრაფია. თბ., 1997.

ბაგრატიონი ვ. რუკები. 1745.

ბაგრატიონი ი. ქართლ-კახეთის აღწერა. თბ., 1986.

1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დავთარი, წიგნი I, გამოსაცემად მოამზადეს აკად. სერგი ჭიქიაშვილი და პროფ. ნოდარ შენგელიამ, თბ., 2009, გვ. 344, 355.

სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, წიგნი I, თბ., 1956, აღ. მანჯგალაძე, -ა ხმოვანზე დასრულებული ზოგი სახელის ფუძის აგებულებისათვის ქართულში.

სულხან-საბა ორბელიანი. ლექსიკონი ქართული. თბ., 1991.

კავკასიური ომი და სამშვიდობო მისიები. ილუზია და რეალობა

Caucasian War and Peacekeeping Missions. Illusion and Reality

ანა მანაგაძე

დოქტორანტი. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა:managadzeani@yahoo.co.uk

აბსტრაქტი

1832 წლიდან 1839 წლამდე აღმოსავლეთ კავკასია თავის ნებაზე იყო მიშვეებული. სერიოზული ძალისხმევა კავკასიის საპირისპირო ბოლოსკენ იყო მიმართული, სადაც დიდი ძალის ხარჯვით და დანაკარგებით დაიწყეს შავი ზღვის სანაპირო ზოლის ჩამოყალიბება.

კავკასიის ომმა, რომელიც 1817 წლიდან დაიწყო, გაჭიანურებული ხასიათი მიიღო. ეს იმპერიას უზარმაზარი ფინანსური დანახარჯების და ადამიანური დანაკლისის ფასად დაუჯდა. თავს იჩენდა სწორი სისტემის არარსებობა და მოპოვებულ ტერიტორიებზე გამაგრების უუნარობა. ნიკოლოზ I მიხვდა, რომ ახალი გზები უნდა მოძებნილიყო, სტრატეგია უნდა შეცვლილიყო და კომპრომისზე წასვლა იყო საჭირო.

პეტერბურგში მშვიდობიანი მოლაპარაკებების მეშვეობით და ჩერქეზთა ნეიტრალიზების გზით დასავლეთ კავკასიის დაშოშმინების გეგმა მომწიფდა.

ჩრდილოეთ კავკასიაში თავისი პოზიციების გამყარებაში რუსეთის იმპერია უკვე ოდითგან მის მიმართ ერთგულ მთიულ ელიტას ეყრდნობოდა. ამ მიზნით ჯერ კიდევ 1828 წელს ნიკოლოზ I-ის უზენაესი ბრძანებით კავკასიის მთიელთა უმაღლესი წარმომადგენლებისგან ჩამოყალიბებულ იქნა ნახევარ-ესკადრონი, რომელიც საიმპერატორო კარზე სათანხლებო სამსახურისთვის იყო განკუთვნილი. ამ ნაწილს ლეიბ-გვარდიის კავკასიის-მთიელთა ნახევარ-ესკადრონი უწოდეს. ესკადრონმა განსაკუთრებული ერთგულება გამოიჩინა 1830-1831 წლების პოლონეთის აჯანყების ჩახშობაში

Abstract

The Eastern Caucasus was left out of consideration from 1832 to 1839. Serious efforts were directed to the opposite end of the Caucasus, where the formation of the Black Sea coastline was begun with spending forces and great loss.

The Caucasian war, which started from 1817 became protracted. This caused huge financial costs and human loss for the empire. There occurred non-existence of the right system and inability to reinforce on the conquered areas. Nicholas I understood that new ways ought to be found, strategy should be changed and it was necessary to compromise.

In St Petersburg the plan to appease the Western Caucasus was matured through the peace negotiations and by neutralizing of Circassians.

In the northern Caucasus Russian empire was relying on the long since devoted mountain devoted elite people to steady its positions. For this purpose in 1828 by the supreme order of Nicholas I the half-squadron was formed with the highest representatives of Caucasian mountain people, which was intended for the accompanying service of the imperial court. This division was called the half-squadron of leib-guard Caucasian mountain people. The squadron showed exceptional devotion by its participating in the suppression of Polish uprising in 1830-1831. At the same time it showed the examples of courage and exceptional cruelty.

For the peaceful negotiations under the command of staff-captain Khan-Girei the deputation was chosen from the half-squadron officers of Circassian origin.

The mission of the deputies who acted by the name of the king was to prepare the ground

თავისი მონაწილეობით, ამასთან გამოავლინა რა სიმამაცის მაგალითები და განსაკუთრებული სისასტიკე.

მშვიდობიანი მოლაპარაკებებისთვის დეპუტაცია ნახევარ-ესკადრონის ოფიცერთაგან, წარმომავლობით ჩერქეზთაგან იქნა შერჩეული, შტაბს-კაპიტან ხანგირეის მეთაურობით. დეპუტატთა მისია, რომლებიც იმპერატორის სახელით გამოდიოდნენ, 1837 წლის შემოდგომაზე კავკასიასა და საქართველოში ნიკოლოზ I-ის მოგზაურობისთვის ნიადაგის მომზადებაში მდგომარეობდა.

საკვანძო სიტყვები: რუსეთი, კავკასია, ომი, სამშვიდობო მისიები.

for traveling of Nicholas I to the Caucasus and Georgia in 1837.

Keywords: Caucasian, Russian, War, Peace-keeping Missions.

შესავალი

ამიერკავკასიის და კავკასიის ცნობილი ისტორიკოსი ა. ბერუე ერთ–ერთ თავის ნაშრომში წერდა: „კავკასიაში რუსეთის ბატონობის მემკვიდრეებში არის მოვლენები, რომლებიც თითქოს და შეუმჩნევლად გავიდა, მიუხედავად მათი უდავო ისტორიული მნიშვნელობისა. ასეთ მოვლენებს განეკუთვნება, სხვათა შორის, იმპერატორ ნიკოლოზ I მგზავრობა კავკასიაში, რომელიც მან დაღესტანში პეტრე დიდის ლაშქრობის შემდეგ ზუსტად 115 წელიწადში განახორციელა“ მაგრამ იმპერატორის ვოიაჟის ისტორიული მნიშვნელობის ჩვენება ა. ბერუემ ვერ მოახერხა. თავისი ნარკვევი მან ასე დაასრულა: „კავკასიის მხარის ფარგლებში იმპერატორ ნიკოლოზ პავლეს–ძეს გადაადგილების საგზაო დანახარჯებმა 143 438 ვერცხლის რუბლი 59 კაპიკი შეადგინა. მხოლოდ ქანცგანწყვეტილი ცხენების რაოდენობამ 170 შეადგინა.

ამასობაში კავკასიაში მგზავრობა სულაც არ იყო გასართობად გამიზნული და წამოწყებული. ისევე, როგორც რუსი თვითმპყრობელის ნებისმიერი სხვა მგზავრობა თავის იმპერიაში, ის დიდ პოლიტიკურ მიზნებს ისახავდა.

იმ შედეგის მიხედვით, რომელსაც ნიკოლოზ I ელოდებოდა კავკასიაში თავისი გამოჩენისაგან, ეს აქცია გარკვეულწილად კასპიის სანაპიროზე პირველი იმპერატორის გამოჩენასთანაა შეთავსებადი, მაგრამ, იმისათვის, რომ გავივით ეს იმედები, 1837 წლის გაზაფხულზე კავკასიაში შექმნილი სამხედრო–პოლიტიკური სიტუაცია უნდა წარმოვადგინოთ.

1832 წლიდან 1839 წლამდე აღმოსავლეთ კავკასია თავის ნებაზე იყო მიშვებული. ამ პერიოდში მხოლოდ რამდენიმე სამხედრო „გასივრება“ გაიმართა დაღესტანში, ისიც მცირე საშუალებებით, უფრო სანახაობის მიზნით, ვიდრე ეს საქმეს სჭირდებოდა.“(Ростислав Фадеев. Государственный порядок. Россия и Кавказ, Москва 2010, Письма с кавказа. Письмо второе. с. 147)

სერიოზული ძალისხმევა კი კავკასიის საპირისპირო ბოლოსკენ იყო მიმართული, სადაც დიდი ძალის ხარჯვით და დანაკარგებით დაიწყო შავი ზღვის სანაპირო ზოლის ჩამოყალიბება, რომელიც შემდგომ შავ ზღვაზე მტრის პირველივე გამოჩენისას იქნა მიტოვებული.

საბოლოოდ 1836 წ. შამილმა დაღესტნის, ავარეთის ნაწილის დამორჩილება მოახერხა და მის მონოდებებს ჩეჩნეთშიც ჰქონდა წარმატება. (Акты, собранные Кавказской археографической комиссией/ под ред. Берже. Тифлис, 1884г., Т- VIII, с.711-712) კავკასიის ომმა, რომელიც 1817 წლიდან დაიწყო, გაჭიანურებული ხასიათი მიიღო. ეს იმპერიას უზარმაზარი ფინანსური დანახაჯების და ადამიანური დანაკლისის ფასად დაუჯდა. თავის თავს სწორი სისტემის არარსებობა და მოპოვებულ ტერიტორიებზე გამაგრების უუნარობა იჩენდა. ნიკოლოზ I მიხვდა, რომ ახალი გზები უნდა მოიძებნოს, სტრატეგია უნდა შეიცვალოს და კომპრომისზე წასვლაა საჭირო. თავად ჩერნიშოვის 1836 წლის 14 ოქტომბრის მიწერილობაში, რომელიც გენერალ ველიამინოვის მისამართით იყო გაგზავნილი (ერმოლოვის ტაქტიკის მიმდევარი, რომელიც უარყოფდა კავკასიაში პრობლემების მშვიდობიანი მოგვარების გზებს), ასე წერია:

„1834 წლის დასაწყისში ე.ვ. (ეკატერინე მეორე) მიერ დასახულ, კავკასიის დაშოშმინების ძირითად გეგმაში ამ მხარის დაპყრობა პირველ ადგილზე იდგა. ამ მიზნის მისაღწევად შემოთავაზებული იქნა ჯერ მთიელ ტომთა მხრიდან მორჩილების წინასწარი ნებაყოფლობითი გამოცხადება და ქვეშევრდომობის ყველა პირობის დაურღვეველი დაცვის საკმარისი პირობების მიცემა მოეთხოვებინათ და უკვე ამის შემდეგ მიემართათ იარაღისთვის, განურიდებლად დაეცარიელებინათ მათი მიწდვრები და აეკრძალებინათ ჩვენივე საზღვრებში პურისა და მარილის შესყიდვა, სანამ ისინი არ გახდებიან იძულებული გამოიჩინონ უპირობო მორჩილება და არ ჩააბარებენ იარაღს“ (Акты, собранные Кавказской археографической комиссией/ под ред. Берже. Тифлис, 1884г., Т- VIII, №7324, с.647)

თავად ველიამინოვმა ჯერ კიდევ 1832 წელს წარადგინა კავკასიის დაპყრობის გეგმა, რომელიც პეტერბურგის მიერ უარყოფილი იქნა. ჯერ კიდევ 1830 წელს სიმაგრე ანაპის აღების შემდეგ ველიამინოვმა უარყო საკორდონე ხაზის საიმედოობა და თვლიდა, რომ კავკასიის ხაზის ჯარების რიცხოვნობა (42 ბატალიონი) არასაკმარისი იყო 1500 ვერსის მანძილზე საიმედო დაცვის განსახორციელებლად და საბოლოოდ მთიელთა დასამორჩილებლად ერთადერთი საშუალების გამოყენებას სთავაზობდა – მათ დაუძღურებას შიმშილით.

ველიამინოვი შემდეგნაირად უსუხოხს მნიშვნელოვან ამოცანებზე: „გამოცდილებე გვიჩვენებს, რომ მთიელები თავდასხმებში ყოველთვის მეტნაკლებ წარმატებას აღწევენ. კავკასიაში ჩემი მომდევნო სამსახურის დროს მე არაერთხელ ვცდილობდი მომეფიქრებინა ამ თავდასხმების მოკვრიების საშუალებები და უნდა ვაღიარო, რომ რაიმე დამაკმაყოფილებელ ხერხს ვერ ვპოულობ მტაცებელთა დევნისა და განადგურებისათვის საკორდონე ხაზი უვარგისია.

და ეს მოშიშარი საკუთარი თავის სიყვარული და ყველანაირი სულმოკლეობა. მტაცებელთა თუნდაც უმნიშვნელო ხროვასთან შესვდრისაგან თავის აცილება მიუხედავად თავისი მრავალრიცხოვნობისა.. ამან შორს წაგვიყვანა საქმის ჩამლასა და რუსული იარაღის სახელის ვატეხაში. ხშირი ექსპედიციები მხოლოდ მთიელთა შესასუსტებლად და სასარგებლო. როგორ დავიმორჩილოთ მთიელები? გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მტრის მიწების და სამაგრების თანდათანობითი დაკავება და კაზაკთა დასახლებების შექმნა ნელ–ნელა გამოდევნის მთიელებს და დროთა განმავლობაში შეიძლება მათ სრულ დამორჩილებამდე მიგვიყვანოს... მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევად დაახლოებით 30 წელი დაჭირდება (წერილი დაწერილია 1832 წ. ა.მ.). ამას მოყვება ინსტრუქცია (ა.მ.) მთიელთათვის ყველაზე მგრძობიარე დარტყმის მიყენება აუცილებელ საარსებო საშუალებებთან მიმართებაში. მინდვრების განადგურება ზედიზედ რამდენიმე წლის განმავლობაში. (საქართველოს ნაციონალური არქივი. План покорения Кавказа. ფ.1087- 1- 353)

პეტერბურგში მშვიდობიანი მოლაპარაკებების მეშვეობით და ჩერქეზთა ნეიტრალიზების გზით დასავლეთ კავკასიის დამოშინების გეგმა მომწიფდა. ამ ქმედებით ხდებოდა რუსული ჯარის მარჯვენა ფლანგის უზრუნველყოფა, რასაც, თავის მხრივ, შამილის პოზიციების შესუსტება და მისი თურქებსა და ინგლისელებთან კავშირების შეწყვეტა უნდა გამოეწვია. ერთდროულად შამილთან მოლაპარაკებების გეგმა ისახებოდა. მოლაპარაკებებისთვის თვალის დევნება და მათი მართვა კავკასიის მთავარსარდალს ბარონ როზენს უნდა განეხორციელებინა.

ჩრდილოეთ კავკასიაში თავისი პოზიციების გამყარებაში რუსეთის იმპერია უკვე ოდითგან მის მიმართ ერთგულ მთიულ ელიტას ეყრდნობოდა. ამ მიზნით ჯერ კიდევ 1828 წელს ნიკოლოზ I უზენაესი ბრძანებით კავკასიის მთიელთა უმაღლესი წარმომადგენლებისგან ჩამოყალიბებულ იქნა ნახევარ–ესკადრონი, რომელიც საიმპერატორო კარზე სათანხლებო სამსახურისთვის იყო განკუთვნილი. ამ ნაწილს ლეიბ–გვარდიის კავკასიის–მთიული ნახევარ–ესკადრონი უწოდეს. ესკადრონმა განსაკუთრებული ერთგულება გამოიჩინა 1830-1831 წლების პოლონეთის აჯანყების დახშობაში თავისი მონაწილეობით, ამასთან გამოავლინა რა უშიშროების მაგალითები და განსაკუთრებული სისასტიკე. გენერალ ბენკენდორფი ასე წერდა ნახევარ–ესკადრონის მთიელთა შესახებ:

„მე ეჭვი არ მეპარება მთიელთა მამაცობაში და სიბეჭითეში, მაგრამ განსაკუთრებული კმაყოფილებით ვნახე, რომ ისინი ნამდვილად ამართლებენ იმ შექცებით აზრს, რომელიც მე მაქვს მათ მიმართ, რომ ისინი, ივინყებენ რა თავად სიცოცხლისთვის არსებულ საშიშროებას, ცდილობენ გამოხატონ თავისი მაღლიერების გრძობა ხელმწიფე იმპერატორის წყალობის მიმართ... სულ მალე ნახევარ–ესკადრონი მამაცობის და რუსეთის ტახტისადმი ერთგულების ახალ მაგალითებს (გამოცდილებას) გვიჩვენებს“ (Петин.С. Собственный Его Императорского Величества Конвой. — СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1899,с. 70)

„ახალი გამოცდების“ დროც მალე დადგა. მშვიდობიანი მოლაპარაკებებისთვის დეპუტაცია ნახევარ–ესკადრონის ოფიცერთაგან, წარმომავლობით ჩერქეზთაგან იქნა შერჩეული, შტაბს–კაპიტან ხან–გირეის

მეთაურობით. დეპუტატთა მისია, რომლებიც ხელმწიფე იმპერატორის სახელით გამოდიოდნენ, მომდევნო შემდგომზე კავკასიასა და საქართველოში ნიკოლოზ I მგზავრობისთვის ნიადაგის მომზადებაში მდგომარეობდა.

„საბოლოო მიზანი იყო მთიელთა დაჯერება, რათა მათ თავისი მორჩილება გამოეცხადათ მისი უდიდებულესობის წინაშე და აღეძრათ მათში მუდმივი მმართველობის გამოთხოვის აუცილებლობა.

მინისტრ ჩერნიშოვის მიერ ხან–გირეისთვის მიცემულ ინსტრუქციაში ნათქვამი იყო, რომ ანდრიანოპოლის საზავო ხელშეკრულების დადების დროიდან, რომლითაც აღიარებული იქნა რუსეთის უფლებები კავკასიის მთიელ ხალხთა მიმართ, ხელმწიფე იმპერატორმა, ერთნაირად ზრუნავდა რა ყველა თავის ქვეშევრდომზე, უბრძანა ადგილობრივ უფროსობას უწყინარობისა და დაჯერების ზომებით დაეყოლიებინა მთიელები ნებაყოფლობითი მორჩილებისკენ“ (Петин.С. Собственный Его Императорского Величества Конвой. — СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1899,с98)

ხან გირეის მიეცა დავალება მოეყოლებინა რუსეთის ძალისა და ძლევამოსილების შესახებ, მისთვის წინააღმდეგობის განწევის შეუძლებლობის და დამორჩილების გარდაუვლობის შესახებ; მას ნათლად უნდა ეჩვენებინა სხვაობა ძალისმიერი დაპყრობისა და საკუთარ თავზე მეფის ძალაუფლების ნებაყოფლობითი აღიარების შედეგებს შორის; ბოლოს და ბოლოს, დაერწმუნებინა მთიელები, რომ მათი მორჩილება და გამგონობა ნაკლებად მნიშვნელოვანია ძლევამოსილი რუსეთისთვის და ის საჭიროა მხოლოდ და მხოლოდ ხელმწიფის გულმონყალების გამო, რომელიც ესოდენ ზრუნავს თავისი ქვეშევრდომების კეთილდღეობაზე.

მასში, პეტერბურგის ბრძანებით განსაკუთრებული დავალების შესასრულებლად კავკასიაში ლეიბ–გვარდიის კავკასიურ–მთიული ნახევარ–ესკადრონის მეთაური, პოლკოვნიკი ხან გირეი გაემგზავრა. მასთან ერთად შტაბ–როტმისტრები პედისოვი, ტუგანოვი, იუნკერი ალხაზ შერეტლეუკოვი და მებაჭრე კუდენეტოვი იყვნენ მივლინებული.

ჩავიდა რა ჩერქეზეთში, დელეგაცია საკორდონე ხაზის დანიშნულ პუნქტებში მთიელთა ზემდეგებს შეხვდა. ხან–გირეიმ აუწყა მათ კავკასიაში იმპერატორის მომავალი ვიზიტის შესახებ და მონარქის საჭიროებების, დანაკლისების, იმედების და გულმონყალების ახსნის შესაძლებლობის შესახებ.

„სასიხარულო გაოცება – წერდა თავის დასმენაში ხან–გირეი – დაეფულა ზემდეგებს. ისინი ერთხმად პასუხობდნენ, რომ მათი მამები ეყვდნებოდნენ უფალს ამ ბედნიერ დღემდე მიღწიანთ. ხან–გირეის ყველა რჩევა მიღებული იქნა მთიელი ზემდეგების მიერ“ (Петин.С. Собственный Его Императорского Величества Конвой. — СПб.: Тип. А.С. Суворина, 1899,с. 78)

სინამდვილეში კი ხან–გირეის მისია ჩავარდა. ჩერქეზთა „დაშოშმინების“ უფრო ფანტასტიკური გეგმის მოგონება არც კი შეიძლებოდა. დამჯერი მთიელთათვის მორჩილებაში ცხოვრების ქადაგება უაზრო საქმე იყო, ხოლო ურჩებისთვის – რუსებს დაემონეთო – ორმაგი უაზრობა.

ამას მონუმობს კავკასიის ცალკეული კორპუსის მეთაურის ბარონ როზენის სახელზე გენერალ სიმბორსკის მიერ 1837 წლის 22 ივლისს გაგზავნილი წერილი: „ამა თვის 17 რიცხვამდე მთიელებთან არანაირი მოლაპარაკება არ იმართებოდა, 17–ში კი ბანაკს ჰასან ბარზეხოვი ეწვია. მისი სიტყვების მიხედვით როგორც ადღერისა და მამაის, ისე მათი მიმდებარე აულების მაცხოვრებელთა მორჩილების არანაირი იმედი არ ჩანდა.

მთავრობის სურვილი, რომელიც ცნობილ პირობებში მდგომარეობდა, მე მას თურქულ ენაზე თარგმანის სახით გადავეცი. მეორე დღეს მან დამიბრუნა ის წარწერით, რომელიც სხვა ტომების დეპუტატთა მიერ იყო გაკეთებული.

პატივი მაქვს ეს ქალაქი ორიგინალის სახით დავუერთო. მასში გაკეთებული ჩანაწერის შინაარსი ნათლად აჩვენებს, თუ როგორი დიდი იყო მთიელთა შფოთი და სულიერი დაბრმავება.

18 რიცხვში დიდი იქით–აქეთ სროლა იყო. მთიელები თავს დაცხენენ ჩვენს მონინავე ჯაჭვს. ეს უტიფრობა ძვირად დაუჯდათ. მათ 100 ადამიანი დაკარგეს მოკლულთა და დაჭრილთა სახით. მაგრამ ჩვენი მხრიდანაც ბარალი საგრძნობი იყო: 73 ადამიანი, მათ შორის ერთი ობერ–ოფიცერი“ (საქართველოს ნაციონალური არქივი ფ.1087-1-346, Копии рапортов и донесений барону Розену о военных действиях на Кавказском фронте. , т. 76)

შედეგები

გენერალ სიმბორსკის სახელზე გაგზავნილ საპასუხო წერილში ადღერის შემოგარენის მთიელები წერდნენ:

„ო, ურჯულო რუსებო, ჭეშმარიტი რელიგიის მტრებო.

თუ თქვენ იძახით, რომ ჩვენმა პადიშახმა მოგცათ ეს მთები, ჩვენთვის არ უცნობებია, რომ ჩვენი თავებიც პირადად თქვენ გადმოგცათ, და რომ გვცოდნოდა, ეს მიწები თქვენ გადაგვცათ, ჩვენ არც კი დავრჩებოდით აქ საცხოვრებლად.

ჩვენ სულთან მახმუდის, მეხმედ–ალი ფაშის, ინგლისის და საფრანგეთის დესპანები გვყავს მოვლინებული. თუ არ გჯერათ ეს, ჩვენ კონსტანტინოპოლში თითო–თითო მინდობილ პირს გავაგზავნით თქვენი და ჩვენი მხრიდან ჭეშმარიტების პატივსაცემად და თავად დარწმუნდებით, რომ უნდა დატოვოთ ეს ადგილები და გაგრა და გადახვიდეთ ჩორჩა–აბაზას მდინარის გაღმა (სავარაუდოდ ბზიფი, როგორც ბეასლან–ბარზიხმა აგვისსნა) და მხოლოდ მაშინ ვიცხოვრებთ თქვენთან და აფხაზებთან მშვიდობიანად.

გენერალო, თქვენ ვერ მიიღეთ უცხოური გემი (მხედველობაშია ჰასან სოლომონ–ოღლის გემი); ჩვენ კიდევ პირიქით, თუ მოხვალთ ჩვენთან, ჩვენ დიდ–პატარიანად, მზად ვართ თქვენს დაგიცვათ და თქვენი ოჯახიც.

ჩვენ რწმენას ვიფიცებოდით და იმას გაცნობებთ, რომ არ შევასრულებთ იმას, რაც ამ ქალაქში წერია. ღმერთი ან ჩვენსკენ იქნება ან თქვენსკენ“ (საქართველოს ნაციონალური არქივი. Ф.1087-1-343 „Копии рапортов и донесений барону Розену о военных действиях на Кавказском фронте. , с. 84)

დასკვნა

წარმომავლობით ჩერქეზი, თავადი ხან-გირეი, რომელიც 1826-1828 წლების რუსეთ-სპარსეთის ომში მონაწილეობდა და სამხედრო დამსახურების მედალი მიღო და ასევე თურქეთთან 1828-1829 წლების ომის მონაწილე იყო, რომელიც თავისი უშიშროებით გამოირჩა 1830-1831 წლებში პოლონეთში მომხდარი აჯანყების დახშობისას, მიიღო რა ამის გამო ჩინი, კავკასიაში მიმდინარე სამხედრო ქმედებებში მონაწილეობას არ ღებულობდა, მაგრამ ეს მოვლენები, ცხადია, მასაც აღელვებდა. არ იზიარებდა რა რუსეთის თვითმწყობელის მოთხოვნათა ულტიმატურ ხასიათს, მან იმავე 1837 წელს ბოლომდე მიიყვანა კავკასიის მშვიდობიანი დაპყრობის პროექტის დამუშავება. პროექტი მის ხელნაწერში „ჩერქეზეთის ჩანაწერები“ გამოქვეყნდა, მის ბოლო ნაწილში სახელწოდებით „ზოგიერთი აზრი მოთვინიერების ზომებითა და სისხლის დაღვრის შესახებ თავიდან აცილებით ჩერქეზი ხალხის სამოქალაქო მდგომარეობაში მოსაყვანად“. (Хан-Гирей. Записки о Черкессии. Нальчик -1978г.) ხელნაწერი განსახილველად გენერალ ველიამინოვს წარედგინა.

მოგვიანებით სენატორი ფილიპსონი თავის მოგონებებში დაწერს:

„1837 წლის გაზაფხულს ვუბრუნდები... ველიამინოვი ... დუმილით დადის აქეთ-იქეთ, დროდადრო აღმაცერად უყურებს რა ჩემს პორტფელს; ბოლოს ველარ მოითმინა და უკმაყოფილებით მკითხა: „რა გაქვს, უძვირფასესო, ესოდენ ბევრი მოსახსენებელი?“ მხოლოდ მაშინ გამახსენდა. — „ეს, თქვენო აღმატებულებავ, ფლიგელ-ადიუტანტის, პოლკოვნიკ ხან-გირეის მიერ შედგენილი კავკასიის დამორჩილების პროექტია, რომელიც სამხედრო მინისტრმა თქვენს გადასანყვეტად გამოგზავნა“. — „ცარიელი ყბედობა! დადე, ძვირფასო, მაგიდაზე და განვიხილა“.

მე ჩავდე ის მისი საწერი მაგიდის ერთ-ერთ განყოფილებაში და წელიწადზე მეტხანს მას იქვე ვხედავდი, ოღონდ მტვერის ფენა ემატებოდა“ (Воспоминания Григория Ивановича Филиппсона /«Русский архив», книга третья, т. 5, 1883 г., с. 185)

აღმოსავლეთ კავკასიაშიც ჩაიშალა მოლაპარაკებები. რუსეთის იმპერიამ მხოლოდ სისხლისღვრის დაიმორჩილა კავკასია.

გამოყენებული ლიტერატურა

Ростислав Фадеев. Государственный порядок. Россия и Кавказ.

Акты, собранные Кавказской археографической комиссией/ под ред. Берже. Тифлис, 1884г., Т- VIII

საქართველოს ნაციონალური არქივი. План покорения Кавказа.

საქართველოს ნაციონალური არქივი. Копии рапортов и донесений барону Розену о военных действиях на Кавказском фронте.

Хан-Гирей. Записки о Черкессии.

Воспоминания Григория Ивановича Филиппсона.

ეთნიკურიდან მრავალეთნიკური ერისკენ: ოფიციალური ნაციონალიზმის დინამიკა საქართველოში დამოუკიდებლობის შემდეგ

From Ethnic to Multiethnic Nation:
Dynamics of the Official Nationalism in Georgia after Independence

ირაკლი ჩხაიძე

ასისტ. პროფ. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: irakli.chkhaidze@tsu.ge

აბსტრაქტი

ნაციონალიზმი, უმთავრესად, ოფიციალური ფენომენია, რომელიც პოლიტიკური ელიტების მიერ ყალიბდება და მიზნად ისახავს საზოგადოებაში ეროვნული განწყობების გაღვივებას. მისი ძირითადი იარაღია რიტორიკა, რომელსაც პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენლები იყენებენ, სახელმწიფო პროპაგანდა, ისტორიის ინტერპრეტაცია, რაც ნაციონალური იდენტობის ამა თუ იმ ფორმით ჩამოყალიბებას ემსახურება და სხვა. (Anderson 2006: 101) გამოძიწნარე აღნიშნულიდან, საინტერესოა ოფიციალური ნაციონალიზმის თავისებურებების ანალიზი საქართველოში დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ.

მე-20 საუკუნის 80-იანი წლებიდან 2000-იან წლებამდე საქართველოში ოფიციალური ნაციონალიზმის განვითარების რამდენიმე ეტაპი გამოიყოფა. საქართველოს შემთხვევა ნაციონალიზმის ფენომენის წინააღმდეგობრიობის და მისი არაერთგვაროვანი ბუნების ნათელი მაგალითია. ერთი მხრივ, საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო წლებში ქართულმა ნაციონალიზმმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობაში, საზოგადოების კონსოლიდაციასა და დამოუკიდებლობის მოპოვებაში, მეორე მხრივ კი, უკვე დამოუკიდებელ ქვეყანაში სოციალური და ტერიტორიული დეზინტეგრაციის ერთ-ერთ ხელისშემწყობ ფაქტორად იქცა.

საკვანძო სიტყვები: ერი, ნაციონალიზმი, ეთნიკურობა, პოლიტიკური ელიტა.

Abstract

Basically, nationalism is an official phenomenon formed by the political elite which aims at imposing national sentiments on the society. This is done through rhetoric used by the representatives political elite, state-organized propaganda, interpretation of the past which is served for establishing national identity etc. Respectively, exploring peculiarities of the official nationalism in Georgia after independence deserves particular interest. In late 1980s, at the turn of the post-Soviet epoch, radical ethnic nationalism was formed in Georgia which, along with other factors, was supported by the rhetoric of that time political elite – leaders of the Georgian national movement. After the tragedy of April 9, 1989 in Tbilisi, Georgian dissidents opposing to the Soviet government became the most popular figures in the Georgian society. The election of October 28, 1990, resulted in 70 years long communist regime change in Georgia. Popular Georgian dissident Zviad Gamsakhurdia and his political block “Round Table” came to power. Since the national movement’s rise to power the official Georgian nationalism was shifted to some extent and acquired more inclusive and civic nature. From the middle of 1990s civic tendencies of the Georgian nationalism were inconvertibly developed, which were even more strengthened since 2000s. The paper aims at analyzing key features of the Georgian national project after independence, the ways of its realization and the peculiarities of transformation.

Keywords: Nation, Nationalisation, Ethnic, Political Elite.

შესავალი

ნაციონალიზმი, უმთავრესად, ოფიციალური ფენომენია, რომელიც პოლიტიკური ელიტების მიერ ყალიბდება და მიზნად ისახავს საზოგადოებაში ეროვნული განწყობების ვალვივებას. მისი ძირითადი იარაღია რიტორიკა, რომელსაც პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენლები იყენებენ, სახელმწიფო პროპაგანდა, ისტორიის ინტერპრეტაცია, რაც ნაციონალური იდენტობის ამა თუ იმ ფორმით ჩამოყალიბებას ემსახურება და სხვა. (Anderson 2006: 101) გამოდინარე აღნიშნულიდან, საინტერესოა ოფიციალური ნაციონალიზმის თავისებურებების ანალიზი საქართველოში დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ.

პოსტსაბჭოთა ეპოქის გარიჟრაჟზე, 1980-იანი წლების ბოლოს, საქართველოში რადიკალური ეთნიკური ნაციონალიზმი ჩამოყალიბდა, რომელსაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, ხელი შეუწყო იმუამინდელი პოლიტიკური ელიტის - ეროვნული მოძრაობის ლიდერების - რიტორიკამ. 1989 წლის აპრილის ტრაგედიის შემდეგ, კომუნისტური ხელისუფლების წინააღმდეგ მებრძოლი ქართველი დისიდენტები პოპულარობის ზენიტში აღმოჩნდნენ.

1990 წლის 28 ოქტომბრის არჩევნების შედეგად საქართველოს ხელისუფლებაში პოპულარული დისიდენტი ზვიად გამსახურდია და მისი პოლიტიკური გაერთიანება „მრგვალი მაგიდა“ მოვიდა. ეროვნული მოძრაობის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ შეინიშნება გარკვეული ცვლილებები ოფიციალურ ქართულ ნაციონალიზმში, რომელმაც სამოქალაქო ელემენტები შეიძინა და მეტად ინკლუზიური გახდა. 1990-იანი წლების შუა ხანებიდან ეს ტენდენცია კიდევ უფრო გაძლიერდა 2000-იანი წლებიდან სრულიად ახალ ეტაპზე გადავიდა.

ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს დამოუკიდებლობის შემდგომი ოფიციალური ქართული ნაციონალიზმის ძირითადი მახასიათებლები, მისი რეალიზების გზები და ტრანსფორმაციის თავისებურებები.

თანამედროვე მსოფლიოში ნაციონალიზმი ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან და ანგარიშგასასწევ ძალად მიიჩნევა. მე-19 საუკუნიდან დღემდე მან საერთაშორისო სისტემაში რევოლუციური ცვლილებები განაპირობა – განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა ერი-სახელმწიფოების ფორმირებაში, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპული იმპერიების რღვევაში, მეორე მსოფლიო ომის გაჩაღებასა და სამი კომუნისტური სახელმწიფოს-საბჭოთა კავშირის, იუგოსლავიისა და ჩეხოსლოვაკიის - დაშლაში. ნაციონალიზმის ფენომენის სიძლიერესა და გავლენაზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ გასული საუკუნის მინურულს, დიდი პოლიტიკური ტრანსფორმაციის პერიოდში, ბევრმა პოლიტიკოსმა და საზოგადო მოღვაწემ დაივიწყა თავისი კომუნისტური, ინტერნაციონალური წარსული და მხურვალე ნაციონალისტად მოგვევლინა. უკანასკნელ წლებში, ლიბერალურ-დემოკრატიულ დასავლეთშიც კი, ნაციონალისტური იდეოლოგიის მატარებელი პოლიტიკური გაერთიანებები განსაკუთრებული ელექტორალური წარმატებით სარგებლობენ. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ბოლო პერიოდში დასავლურ (და არა მხოლოდ

დასავლურ) სამეცნიერო წრეებში ნაციონალიზმის და მასთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა. მაიკლ ჰეჩტერს თუ დავესესებით, გაჩნდა ნაციონალიზმის პრობლემისადმი მიძღვნილი სტატიებისა და წიგნების „მთელი მთები“ (ჰეჩტერი 2007: 25).

მკვლევართა დიდი ნაწილი ნაციონალიზმს უკავშირებს ბევრ ერთმანეთისაგან განსხვავებულ ფაქტსა თუ მოვლენას, მაგალითად, ერთი მხრივ, საფრანგეთის რევოლუციის და, მეორე მხრივ, თანამედროვე ეპოქისთვის დამახასიათებელ ეთნიკურ წმენდას, ძალადობას, სამხედრო დანაშაულებს და სხვა. ასეთი მრავალფეროვნება ნათლად აჩვენებს ამ ფენომენის კომპლექსურობას და მისი შესწავლის სირთულეს. ნაციონალიზმი ამბივალენტურობით და წინააღმდეგობრიობით ხასიათდება. ერთი მხრივ, იგი ასოცირდება მილიტარიზმთან, შოვინიზმთან, ომთან, ირაციონალიზმთან, ჰომოგენიზაციასთან, ძალადობრივ ასიმილაციასთან, ქსენოფობიასთან, ეთნიკურ წმენდასთან, ხოლო მეორე მხრივ, ნაციონალიზმის ფენომენი უკავშირდება დემოკრატის, თვითგამორკვევას, პოლიტიკურ ლეგიტიმურობას, სოციალურ ინტეგრაციას, სოლიდარობას, ღირსებას, იდენტობას, კულტურულ აღორძინებას, მოქალაქეობას, ლიბერალიზმს. იგი აერთიანებს ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავებულ და ხშირად ურთიერთსაწინააღმდეგო მოვლენებს, რაც, თავის მხრივ, ინვესს კონცეპტუალურ ორპარტიანობას ნაციონალიზმის შეფასებისას. მისი დახასიათება და შეფასება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას ვგულისხმობთ ტერმინში “ნაციონალიზმი” (Brubaker 2006: 132).

რთულად განსასაზღვრია ერის ცნებაც, რომელთან დაკავშირებით ბევრი განსხვავებული და ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრება არსებობს. მე-19 საუკუნეში მოღვაწე ბრიტანელი ესეისტის ვალტერ ბაჭეთის სიტყვით, “რა არის ერი, ჩვენ ვიცით მხოლოდ მანამ, სანამ ამის შესახებ რამეს ვკითხავთ” (Bagehot 1972: 20). ბაჭეთი მე-19 საუკუნეში, ერებისა და ნაციონალიზმის ჩამოყალიბების ეპოქაში ცხოვრობდა, როდესაც მხოლოდ ფეხს იკიდებდა ამ პრობლემებისადმი მეცნიერული ინტერესი. დღეს, მე-20 საუკუნეში (განსაკუთრებით მის მიწურულს) განვითარებული მრავალფეროვანი და ტრაგიკული პროცესების ფონზე, რომელთა ძირითადი აქტორები სწორედ ერები და ეთნიკური ჯგუფები იყვნენ, ერის/ნაციის ცნების მიღებული და ფართოდ გაზიარებული დეფინიციის მიგნება მნიშვნელოვნად გართულდა.

მიუხედავად აღნიშნულისა, სამეცნიერო ლიტერატურაში ვხვდებით ერისა და ნაციონალიზმის ცნებათა კლასიფიკაციის მცდელობებს. ტიპოლოგიზაციის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა ერისა და ნაციონალიზმის ეთნიკური და სამოქალაქო მახასიათებლების მიხედვით დაყოფა. ნაციის სამოქალაქო კონცეფციაში ინდივიდები ფლობენ გარკვეულ თავისუფლებას. მართალია, „ნაციათა მსოფლიოში“ და ნაციონალური სახელმწიფოების არსებობის პირობებში, ისინი ამა თუ იმ ნაციას უნდა განეკუთვნებოდნენ, მაგრამ, პრინციპში, მათ შეუძლიათ თავი მიაკუთვნონ სასურველ ნაციას. ნაციის „ორგანულ“ (ეთნიკურ) კონცეფციაში ამგვარი არჩევანი გამორიცხებულია. ინდივიდები ნაციაში არიან შობილნი და, სადაც არ უნდა წავიდნენ, მაინც მათი დამბადებელი ნაციის განუყრელ ნაწილად რჩებიან (სმიტი 2004: 70).

ორივე აღნიშნული მიდგომა რელიგვანტურია საქართველოს შემთხვევისთვის, რადგან დამოუკიდებლობის გარიჟრაჟზე აღმოცენებულმა ოფიციალურმა ეთნიკურმა ნაციონალიზმმა მომდევნო პერიოდში თანდათანობითი სამოქალაქო ტრანსფორმაცია განიცადა. 1990-იანი წლებიდან საქართველოში განვითარებული პროცესების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს თვალი მივადევნოთ პოლიტიკური ელიტის რიტორიკისა და პრაქტიკული საქმიანობის ტრანსფორმაციას, რამაც ქართული ნაციონალური პროექტი „მრავალეთნიკური ქართველი ერის“ კონცეფციამდე მიიყვანა.

საქართველოში კომუნისტური ხელისუფლების რღვევა 1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედიის შემდეგ დაიწყო. ამ პროცესს წერტილი 1990 წლის 28 ოქტომბერს დაესვა, როდესაც საქართველოს ხელისუფლებაში პოლიტიკური ბლოკი „მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველო“ მოვიდა ზვიად გამსახურდიას ხელმძღვანელობით. აღსანიშნავია, რომ ეთნიკური ნაციონალური პროექტის კონტურები საქართველოს ეროვნულ მოძრაობაში ჯერ კიდევ 28 ოქტომბრის არჩევნებამდე ჩაისახა. მომავალი პოლიტიკური ელიტის ზოგიერთი წარმომადგენლის საჯაროდ გაუღერებული შეხედულებები მკაფიოდ მიუთითებდა ეროვნული პროექტის ექსკლუზიურობასა და სხვა ჯგუფების მიმართ არატოლერანტულ დამოკიდებულებებზე. ამის საილუსტრაციოდ გამოგვადგება ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა „სახალხო ფრონტის“ ყრილობაზე, რომელიც 1989 წლის 21-25 ივნისს მიმდინარეობდა თბილისში, ფილარმონიის დიდ საკონცერტო დარბაზში. გამსახურდია „სახალხო ფრონტის“ მესვეურთა მიერ შემუშავებულ პროგრამას იმის გამო იწუნებდა, რომ მასში სათანადოდ არ იყო დაყული ეთნიკური ქართველების უფლებები. გამსახურდია ყურადღებას ამახვილებდა საქართველოს ავტონომიურ ერთეულებზე და მათ „უკანონო წარმონაქმნებს“ უწოდებდა, რომლებიც აუცილებლად უნდა გაუქმებულიყო. იგი ეწინააღმდეგებოდა პროგრამის იმ პუნქტს, სადაც საუბარი იყო ისეთი კონსტიტუციის შემუშავებაზე, რომელიც სრულად გამოხატავდა ქართველი ერისა და რესპუბლიკაში მცხოვრები სხვა ერების წარმომადგენელთა ინტერესებს: „კვლავ გათანაბრებაა, მეგობრებო. საქართველო არის ქართველების ქვეყანა, ეს აქსიომა უნდა იყოს წარმოდგენილი და არეკლილი ამ პროგრამაში, კონსტიტუცია უნდა გამოხატავდეს ქართველი ერის ინტერესებს და, ამავე დროს, ყველა პიროვნების ინტერესებს, რა ეროვნებისაც არ უნდა იყოს ის და არა სხვა ერების ინტერესებს, ჩვენ აქ აზერბაიჯანის ინტერესებისთვის არ ვიბრძვით, მეგობრებო, და თუ ვინმე იბრძვის, ის დამარცხდება...“ ნათელია, რომ ზვიად გამსახურდიასთვის ერი კონკრეტულ ეთნიკურ ჯგუფს ნიშნავდა და იგი ქართველ ერში მხოლოდ ეთნიკურ ქართველებს გულისხმობდა. თუმცა, ამავე დროს, საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობებს ერებად არ მოიხსენიებდა და მათი, ამ შემთხვევაში, აზერბაიჯანელების უფლებების დაცვას აზერბაიჯანის ინტერესებისთვის ბრძოლად თვლიდა. გამსახურდია შეეხო აგრეთვე აფხაზების და ოსების საკითხს. იგი აღნიშნავდა, რომ სახალხო ფრონტის პროგრამაში ჩანდა აფხაზებისა და ოსების პრივილეგიების კრემლისეულ პოლიტიკა და, რომ სახალხო ფრონტი იბრძოდა ამ ეთნიკური ჯგუფების ინტერესების დაცვისთვის. მისი შეხედულებით, აფხაზებს და ოსებს

კარგი დამცველი ჰყავდათ კრემლის სახით და ქართველებისთვის მთავარი საკუთარი ინტერესების დაცვა უნდა ყოფილიყო. მსგავსი წინააღმდეგობრიობა, ბუნდოვანება და რადიკალიზმი 1980-იანი წლების ქართული ნაციონალური პროექტის ექსკლუზიურობასა და ჩაკეტილობაზე მიუთითებს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პერიოდის ქართული ნაციონალიზმი ცალსახად ეთნიკური ხასიათისაა, იგი მაინც უფრო ქართველების ინტერესების დაცვისკენ არის მიმართული, ვიდრე სხვა ჯგუფების წინააღმდეგ.¹

“მრგვალის მაგიდის” ხელისუფლებისა და ზვიად გამსახურდიას პრეზიდენტობის დროს შეინიშნება გარკვეული ცვლილებები ოფიციალურ ქართულ ნაციონალიზმში, რომელმაც სამოქალაქო მახასიათებლები შეიძინა და მეტად ინკლუზიური გახდა.

მაგალითისთვის შეგვიძლია შევხვით ზვიად გამსახურდიას მიმართვას სამცხე-ჯავახეთის სომეხი მოსახლეობისადმი, რომელიც 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმის წინ გამოქვეყნდა. მიმართვის დასაწყისში გამსახურდია ხოტბას ასხამს საქართველოში მცხოვრებ სომეხებს და მათ მთელ ქვეყანაში უნიკალური შრომისმოყვარეობით განთქმულ თანამოქალაქეებს უწოდებს, რომლებიც უმძიმეს პირობებში თავდადებული შრომით ამრავლებდნენ ქვეყნის სიმდიდრეს. გამსახურდიას სიტყვით, რეფერენდუმში სიტყვა “დიას” ნიშნავს იმას, რომ საქართველომ მოიპოვოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, აქედან გამომდინარე ყველა შედეგითურთ. “დიას” – ნიშნავს მივცეთ ხმა ყველა მოქალაქის თანასწორ მოქალაქეობრივ უფლებებს, ეროვნებისა და სარწმუნოების მიუხედავად.” გამსახურდია უმცირესობების წარმომადგენლებს ჰპირდება, რომ, ტოტალიტარული სახელმწიფოსგან განსხვავებით, მათთვის გარანტირებული იქნება კაცობრივად მეტი თავისუფლება და უსაფრთხოება პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. იგი მოუწოდებს სომეხ მოსახლეობას, რომ გამოიჩინოს მოთმინება და გადადგას გონივრული ნაბიჯები საერთო მიზნისკენ მიმავალ გზაზე. “მხოლოდ ჩვენ, ერთად თუ გამოავლენთ სოლიდარობას, სურვილს, გაუგვოთ ერთმანეთს დიალოგის გზით, შევძლებთ ავაშენოთ ჩვენი დემოკრატიული, დამოუკიდებელი საქართველო.”²

საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე, ამ შემთხვევაში, სომეხებს “ჩვენ” ჯგუფის წევრებად განიხილავს და მათზე, როგორც უცხოელებზე საუბარი კატეგორიულად მიუღებლად მიაჩნია.

მიუხედავად აღნიშნულისა, ზვიად გამსახურდიას გაუჭირდა ეროვნული მოძრაობის ლიდერის როლიდან გამოსვლა, რასაც აუცილებლად გულისხმობდა დამოუკიდებელი ქვეყნის პოლიტიკური ლიდერობა. ხელისუფლებაში ყოფნის დროს მას კვლავ ახასიათებდა იმპულსურობა, მუდმივად მტრების ძიება და განსხვავებულ აზრთან შეურიგებლობა. ეს ტენდენცია, ისედაც უკიდურესად დაძაბულ პოლიტიკურ ვითარებაში, საფრთხეს უქმნიდა ქვეყნის სტაბილურ განვითარებას. ამ ეპოქის საქართველოში არ არსებობდა დამოუკიდებელი ქვეყნის მართვის გამოცდილება. ამას ემატებოდა ის, რომ საქართველოს

¹ გამოსვლის სრული ტექსტი იხილეთ ლინკზე: <https://www.youtube.com/watch?v=VFrs6iBDmlA>

² გაზ. “საქართველოს რესპუბლიკა”. # 61. 1991.

ხელისუფლების მნიშვნელოვანი ნაწილი, განსაკუთრებით, მისი ლიდერი წლების განმავლობაში ოფიციალურ სტრუქტურებთან მწვავე დაპირისპირებაში იმყოფებოდნენ. ამის შემდეგ, ფაქტობრივად მოუმზადებლად, ეს ადამიანები ხელისუფლების სათავეში აღმოჩნდნენ და თავად მოუხდათ სახელმწიფო სტრუქტურების მართვა/შენება. ვფიქრობთ, რომ დამოუკიდებლობის გარიჟრაჟზე საქართველოში არსებული სირთულეები დიდწილად ობიექტური რეალობის შედეგია, თუმცა ამ პერიოდის ქართული ნაციონალური პროექტის მარცხს და სამოქალაქო დაპირისპირებას სუბიექტურმა ფაქტორებმაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი. ქართული ნაციონალური პროექტის წინააღმდეგობრიობა ობიექტური და სუბიექტური გარემოებების ზემოქმედების შედეგია.

პოზიტიური და ტრაგიკული მოვლენებით, წინააღმდეგობებითა და დინამიკით სავსე გამსახურდიას ეპოქა სამოქალაქო ომით დასრულდა, რაც საფუძველს გვაძლევს ვთქვათ, რომ დამოუკიდებლობის გარიჟრაჟზე არსებულმა ქართულმა ნაციონალურმა პროექტმა მარცხი განიცადა. საქართველოს ეროვნულმა მოძრაობამ, პოლიტიკურმა და ინტელექტუალურმა ელიტამ ვერ შეძლო რთული გარდამავალი პერიოდის მშვიდობიანად, სისხლისღვრის გარეშე დასრულება და ქვეყნის განვითარების ახალ ეტაპზე გადასვლა.

ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობისა და „სამხედრო საბჭოს“ მცირეხნაანი მმართველობის შემდეგ საქართველოში საბჭოთა კავშირის ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი ედუარდ შევარდნაძე დაბრუნდა. შევარდნაძემ ზუსტად აულო ალლო ქვეყანაში არსებულ განწყობებს და ახალი ქართული ნაციონალური პროექტის ძირითად მესიჯად სიტყვა „სტაბილურობა“ აქცია.

1992 წლის ივლისში, საქართველოს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში მიღების აღსანიშნავად, გამოქვეყნდა მანიფესტი,¹ რომელსაც ხელს სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე ედუარდ შევარდნაძე აწერდა. საზოგადოებისადმი მიმართვა სახელწოდებით „სამოქალაქო მშვიდობისა და ეროვნული თანხმობის დამკვიდრების მიზნით!“ საყურადღებო გზავნილებს შეიცავდა. ავტორთა სიტყვით, საქართველოს დამოუკიდებლობა მსოფლიო თანამეგობრობის მიერ მისი აღიარებით დაგვირგვინდა, რითაც განხორციელდა ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ოცნება. იზოლაციონიზმის დამღუპველი პოლიტიკის დაძლევით, საქართველომ შეიქმნა არა მხოლოდ სუვერენული უფლებების განხორციელების გარანტიები, არამედ იმ პრინციპების ერთგულების შესახებ განაცხადა, რომლითაც თანამედროვე კაცობრიობა სულდგმულობს. „საქართველო შევიდა ახალ ზნეობრივ, სამართლებრივ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ სფეროებში, სადაც ახალი წესი, ახალი ნორმები, სხვა მოთხოვნები და განზომილებებია.“ მანიფესტში საუბარია იმაზე, რომ სრულიად საქართველოს ინტერესებიდან გამომდინარე, ხელისუფლება იზრუნებდა საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად ეროვნული უმცირესობების უფლებრივი მდგომარეობის განმტკიცებისთვის. აღნიშნული მანიფესტის რიტორიკა

¹ გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“ # 147. 1992.

ახალია იმ მხრივაც, რომ მასში, მართლმადიდებლური ეკლესიის როლთან ერთად, მოხსენიებულია ქვეყნის აღმშენებლობისა და დიალოგის პროცესში სხვა რელიგიური გაერთიანებების როლის მნიშვნელობა.

ეს მიმართვა ნათელი დასტურია იმისა, რომ საქართველოს ახალი ხელისუფალი ქვეყანაში ახლებური პოლიტიკის გატარებას აპირებდა. მანიფესტი თავისუფალია პათეტიკისგან, ჭარბი ნაციონალისტური და რელიგიური რიტორიკისგან. აქცენტი მშვიდობაზე, სამოქალაქო თანხმობაზე, სტაბილურობასა და წესრიგზე კეთდება. 1992 წლის ზაფხულში გამოქვეყნებული ეს დოკუმენტი, ფაქტობრივად, საპროგრამო ხასიათს ატარებდა. იგი გვიჩვენებს ქართული ნაციონალური პროექტის ტრანსფორმაციას. უკვე თვალშისაცემი გახდა სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკის სამოქალაქო ნაციონალიზმის ჩარჩოებში მოქცევა.

1992 წლის შემდეგ ქართული ოფიციალური ნაციონალიზმის სამოქალაქო ტრანსფორმაციას ხელი შეუწყო ფუნდამენტურმა საკანონმდებლო ცვლილებებმა. მთავარი აქტები, რომლებმაც, ერთი მხრივ, ხელისუფლების ცენტრალიზაცია, ხოლო, მეორე მხრივ, სამოქალაქო იდენტობის დისკურსის გაძლიერება განაპირობეს, არის კანონი მოქალაქეობის შესახებ და საქართველოს კონსტიტუცია. სახელმწიფო ინსტიტუტების მშენებლობის გზაზე დამდგარმა ედუარდ შევარდნაძის ხელისუფლებამ 1993 წლის 25 მარტს ხელახლა მიიღო კანონი მოქალაქეობის შესახებ. კანონის მიღებისას, რომელიც ცალსახად ლიბერალურ ხასიათს ატარებდა, ხელისუფლებამ მხედველობაში მიიღო საქართველოში არსებული ეთნოპოლიტიკური ვითარება და ქვეყნის მოქალაქეობა შეიანჭა საქართველოს ყველა მაცხოვრებელს. კანონი არ ითვალისწინებდა ისეთ საკვალიფიკაციო მოთხოვნებს, როგორებიცაა, მაგალითად, სახელმწიფო ენისა და ქვეყნის ისტორიის ცოდნა. ლიბერალიზმის თვალსაზრისით, საქართველოს კანონმა მოქალაქეობის შესახებ გაუსწრო ბევრ ევროპულ დემოკრატიულ სახელმწიფოს (Jones 2006: 260).

მოქალაქეობა მიენიჭა საქართველოს ყველა მცხოვრებს, რომელიც კანონის მიღების დროისთვის, ანუ 1993 წლის მარტისთვის, ქვეყანაში ცხოვრობდა. კანონში ასევე ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ საქართველოს მოქალაქენი კანონის წინაშე თანასწორნი არიან, განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა. საქართველოს მოქალაქეებს გარანტირებული აქვთ საქართველოს კანონმდებლობით და საერთაშორისო სამართლით აღიარებული პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, აგრეთვე პირადი უფლებები და თავისუფლებები. სახელმწიფომ განაცხადა, რომ დაიცავდა თავისი მოქალაქეების უფლებებს როგორც ქვეყნის ტერიტორიაზე, ასევე მის ფარგლებს გარეთ.¹

მოქალაქეობის შესახებ კანონის მსგავსად, საქართველოს კონსტიტუციაც აღიარებს, რომ ყველა ადამიანი დაბადებით თანასწორია, განურჩევლად რასობრივი, ენობრივი, ეთნიკური, რელიგიური, სქესობრივი თუ სხვა სახის მიკუთვნებულობისა. კონსტიტუციის მიხედვით, დაუშვებელია ადამიანის დევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, ასევე მისი

იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ. საქართველოს სახელმწიფო აღიარებს საქართველოს მოქალაქეების უფლებას, ყოველგვარი დისკრიმინაციისა და ჩარევის გარეშე განავითარონ საკუთარი კულტურა, ისარგებლონ დედაენით როგორც საჯაროდ, ასევე პირად ცხოვრებაში.

ადამიანის უფლებების დაცვის კუთხით, მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო სახალხო დამცველის ინსტიტუტის შემოღება, რომელიც 1995 წლის კონსტიტუციითაა გარანტირებული. სახალხო დამცველს მიენიჭა უფლებამოსილება, ზედამხედველობა გაენია საქართველოს ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვისთვის.

სამოქალაქო ნაციონალიზმის ჩამოყალიბებისთვის საკანონმდებლო ჩარჩოს შექმნის თვალსაზრისით, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო 1999 წლის 14 იანვარს მიღებული კანონი, რომლის შესაბამისად, საქართველოს მოქალაქის პირადობის დამადასტურებელი მოწმობებიდან ამოიღეს ეთნიკური მიკუთვნებულობის აღმნიშვნელი გრაფა (Reisner 2010: 158). ამ ფაქტმა ქვეყნის პოლიტიკურ და ინტელექტუალურ წრეებში დიდი მღელვარება გამოიწვია. ცნობილი მკვლევარი სტივენ ჯონსი აღნიშნავს, რომ, მიუხედავად მრავალეთნიკური შეფერილობისა, ქართველთა უმრავლესობას მაინც ეთნონაციონალური საზოგადოების სწამს, რაც ამ კანონის მიღებით გამოწვეული პროტესტით დადასტურდა (ჯონსი 2013: 205).

განსაკუთრებით აქტიურობდა პარლამენტის საიმიგრაციო კომიტეტის თავმჯდომარე გურამ შარაძე, რომელმაც განაცხადა, რომ ეროვნების აღმნიშვნელი გრაფის ამოღება იქნებოდა ქარის ნისქვილებთან ბრძოლა, რომელიც ქართველ ერს ახალი საფრთხის წინაშე დააყენებდა: “გაივლის რამდენიმე წელიწადი და აღარ გვეცოდინება, ჩვენთან მცხოვრებ 80 ერსა და ეროვნებას შორის ქართველობა კვლავ უმრავლესობა არის თუ არა. აქედან გამომდინარე, თუ არ გვეცოდინება, რომ უმრავლესობას წარმოვადგენთ, სახელმწიფოს სახელწოდების – საქართველო – დატოვება, შესაძლოა, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს, გვეტყვიან – თუ არ ხართ უმრავლესობა, რატომ უნდა ერქვას ამ ქვეყანას საქართველო?” შარაძე ეროვნების აღმნიშვნელი რეკვიზიტების ამოღებას ადარებდა საქართველოს გასვლას “კოსმოპოლიტიზმის საცდელ პოლიგონზე” (ჯონსი 2013: 31).

მიუხედავად წინააღმდეგობისა, კანონი მაინც მიიღეს, რაც, უდაოდ, წინგადადმული ნაბიჯი იყო მრავალეთნიკური ქართველი ერის მშენებლობის გზაზე. ოფიციალური ნაციონალიზმის სამოქალაქო ტრანსფორმაციის პროცესი კიდევ უფრო გაძლიერდა 2000-იანი წლებიდან, 2003 წლის შემდეგ კი სრულიად ახალ ეტაპზე გადავიდა, თუმცა ეს პერიოდი სცდება ჩვენი ნაშრომის ქრონოლოგიურ ჩარჩოს და შემდგომი კვლევის საგანია.

მე-20 საუკუნის 80-იანი წლებიდან 2000-იან წლებამდე საქართველოში ოფიციალური ნაციონალიზმის განვითარების რამდენიმე ეტაპი გამოიყოფა. საქართველოს შემთხვევა ნაციონალიზმის ფენომენის წინააღმდეგობრიობის და მისი არაერთგვაროვანი ბუნების ნათელი მაგალითია. ერთი მხრივ, საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო წლებში ქართულმა ნაციონალიზმმა

¹ კანონი საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ იხილეთ ბმულზე: <http://mra.gov.ge/res/docs/2013110412-031013274.pdf>

მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობაში, საზოგადოების კონსოლიდაციასა და დამოუკიდებლობის მოპოვებაში, მეორე მხრივ კი, უკვე დამოუკიდებელ ქვეყანაში სოციალური და ტერიტორიული დეზინტეგრაციის ერთ-ერთ ხელისშემწყობ ფაქტორად იქცა.

მოგვიანო პერიოდში, სახელისუფლებო ელიტამ ინკლუზიური ნაციონალური პროექტის ჩამოყალიბების გზით სცადა მშვიდობისა და თანხმობის მიღწევა, საქართველოს მრავალეთნიკური საზოგადოების სტაბილური არსებობის უზრუნველყოფა. ვფიქრობთ, რომ ედუარდ შევარდნაძის ხელისუფლებამ შეძლო სამოქალაქო ნაციონალიზმის განვითარებისთვის ლეგალური საფუძვლის შექმნა და ზოგიერთი მიმართულებით ხელშესახებ წარმატებასაც მიაღწია. მიუხედავად ამისა, მძიმე სოციალური და ეკონომიკური ვითარების პირობებში, ნაციონალური პროექტის პრაქტიკული განხორციელების გზაზე ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა არ მოხერხდა.

გამოყენებული ლიტერატურა

სმიტი, ა. დ. ნაციონალიზმი: თეორია, იდეოლოგია, ისტორია, თბილისი „არტანუჯი“, 2004

ჯონსი, სტ. საქართველო: პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის შემდეგ, თბილისი, „სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი“, 2013

ჰენტი, მ. ნაციონალიზმის შეჩერება, თბილისი, „სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი“ 2007

Anderson, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London. Verso 2006.

Bagehot, W. *Physics and Politics*, New York, “Cosimo Classic”, 1972

Brubaker, R. *Ethnicity without Groups*, Cambridge, “Harvard University Press”, 2006

Jones, St. „Georgia: Nationalism from Under the Rubble“, *Making and Protection the Nation in Postcolonial and Postcommunist states*, Michigan, „The University of Michigan Press“, 2006

Reisner, O. *Between State and Nation Building - The Debate about ‘Ethnicity’ in Georgian Citizens’ ID Cards*. In *Exploring the Caucasus in the 21st Century: Essays on Culture, History and Politics in a Dynamic Context*. Françoise Companjen, László Marác, Lia Versteegh (eds.). Amsterdam: Pallas Publication, 2010

